

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOZOFIE**

Cu titlu de manuscris

C. Z. U.: 903/904(478)''-04/-02''(043.3)

COROBCEAN ANDREI

**VESTIGIILE ARHEOLOGICE DIN SPAȚIUL CARPATO-
NISTREAN ÎN SECOLELE V-III Î.H. CA SURSĂ A
INTERPRETĂRII ETNICE**

SPECIALITATEA 613.01 – ARHEOLOGIE

Teză de doctor în istorie

Conducător științific:

Niculiță Ion, doctor habilitat în istorie,
profesor universitar,
specialitatea 613.01 – Arheologie

Autor:

CHIȘINĂU, 2017

© **Corobcean Andrei, 2017**

CUPRINS

ADNOTARE	4-6
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8-13
1. EVOLUȚIA ABORDĂRILOR ETNICE ÎN INTERPRETAREA VESTIGIILOR ARHEOLOGICE	14-44
1.1. Problema interpretării etnice a vestigiilor arheologice în arheologia universală	14-26
1.2. Particularitățile interpretărilor etnice ale vestigiilor arheologice din al treilea sfert al mileniului I a. Chr. din spațiul carpato-nistean: sursele și istoriografia	26-42
1.3. Concluzii la capitolul 1	42-44
2. STRUCTURILE HABITATULUI ȘI PRACTICILE FUNERARE DIN SPAȚIUL CARPATO-NISTEAN ÎN SECOLELE V-III A. CHR. ÎN CONTEXTUL ABORDĂRILOR ETNICE	45-96
2.1. Structurile habitatului	45-59
2.2. Structurile și practicile funerare	59-77
2.3. Fenomenul etnic, criteriile etnice ale culturii și relevanța etno-determinativă a vestigiilor arheologice.....	78-95
2.4. Concluzii la capitolul 2.....	95-96
3. VARIAȚIA STILISTICĂ A VESTIGIILOR ARHEOLOGICE – CRITERIU AL INTERPRETĂRII ETNICE	97-145
3.1. Tipologia formelor ceramicii lucrate cu mâna	97-108
3.2. Variația stilistică a ceramicii lucrate cu mâna și a pieselor de artă aplicată	108-129
3.3. Posibilități și limite în interpretarea etnică a variației stilistice în materialul arheologic din perspectivă etnoarheologică	129-144
3.4. Concluzii la capitolul 3.....	144-145
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	146-148
BIBLIOGRAFIE	149-171
ANEXE	172-250
Anexa 1. Hărți	173-175
Anexa 2. Figuri și tabele.....	176-199
Anexa 3. Repertoriul siturilor arheologice din spațiul carpato-nistean în sec. V-III a. Chr. ...	200-250
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	251
CURRICULUM VITAE	252-253

ADNOTARE

Corobcean Andrei, „Vestigiile arheologice din spațiul carpato-nistean în secolele V-III î.H. ca sursă a interpretării etnice”, teză de doctor în istorie, Chișinău, 2017.

Structura tezei: introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 317 titluri, 148 pagini text de bază, abrevieri, anexe, 22 figuri, 5 hărți, 4 tabele.

Cuvinte-cheie: spațiul carpato-nistean, vestigii arheologice, cultură materială, etnoarheologie, etnicitate, interpretare etnică, variație stilistică.

Domeniul de studiu: arheologie preistorică, istorie veche, etnoarheologie.

Scopul tezei constă în evaluarea caracterului etno-determinativ al vestigiilor arheologice din secolele V-III a. Chr. din spațiul carpato-nistean din perspectiva noilor abordări ale etnicității, implicând datele etnoarheologice, având drept **obiective:** identificarea criteriilor de atribuire etnică a vestigiilor arheologice; analiza evoluției aprecierilor etnice a acestora; estimarea paradigmei etnice în arheologie; evidențierea valorii etno-determinative a structurilor habitatului și a tradițiilor funerare; evaluarea și argumentarea etnoarheologică a relevanței etno-determinative a variației stilistice a vestigiilor arheologice.

Noutatea și originalitatea științifică: este realizată o primă încercare atât de a sintetiza abordarea categoriilor de vestigii arheologice din al treilea sfert al mileniului I a. Chr. din spațiul carpato-nistean ca surse ale interpretării etnice, cât și de a determina valoarea etno-determinativă posibilă a acestora din perspectivă etnoarheologică.

Importanța teoretică a lucrării: se propune o tratare complexă și multidimensională a valorii vestigiilor arheologice dintr-un cadru stabilit prin racordarea interpretărilor etnice existente în contextul teoriilor și al concepțiilor recente ale arheologiei etnicității.

Problema științifică soluționată constă în reconceptualizarea relevanței vestigiilor arheologice din secolele V-III a. Chr. din spațiul carpato-nistean ca surse ale interpretării etnoculturale, fapt care a evidențiat necesitatea abordării interdisciplinare complexe a posibilităților etno-determinative ale categoriilor de vestigii, asigurând racordarea interpretărilor la noile tendințe metodologice din arheologia etnicității.

Valoarea aplicativă a lucrării rezidă în utilitatea pentru studii eventuale dedicate interpretării etnice în arheologie, dar și pentru specialiștii din alte domenii umanistice, pentru completarea bibliografiei cursurilor și a seminarelor universitare.

Implementarea rezultatelor obținute: Principalele rezultate ale lucrării au fost implementate în cadrul a 3 proiecte științifice instituționale din cadrul LCS „Tracologie” (USM). Materialele elaborate au fost incluse în conținuturile cursurilor și seminarelor ținute la Facultatea de Istorie și Filozofie (USM).

ANNOTATION

Corobcean Andrei, „Archaeological records of the Carpathian-Dniester area in the V-III centuries B.C. as the source of ethnic interpretation”, thesis of doctor in history, Chişinău, 2017.

Thesis structure: Introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography with 317 titles, 148 pages of main text, abbreviations, appendices, 22 figures, 5 maps, 4 tables.

Keywords: Carpathian-Dniester area, archaeological records, material culture, ethnoarchaeology, ethnicity, ethnic interpretation, stylistic variation.

The field of study: prehistoric archaeology, ancient history, ethnoarchaeology.

The aim of the thesis is an assessment of the ethno-determinative nature of archaeological records of the V-III centuries B.C. of the Carpathian-Dniester area in terms of the new approaches of ethnicity with large implication of ethnoarchaeological data through: identification of criteria of ethnic attribution in archaeology; analysis of evolution of their ethnic approach; evaluation of the ethnic paradigm in archaeology; the emphasising of ethnic value of household structures and funerary traditions; ethnoarchaeological argumentation of the ethnic relevance of the stylistic variation.

The scientific novelty: it is a first attempt to summarize the ethnic approach of the archaeological remains of the 3rd quart of I Millennium B.C. of the studied area and to determine their possible ethno-determinative value from ethnoarchaeological perspective.

The theoretical importance: is the complex and multidimensional approach of the relevance of archaeological records from a given context through the correlation with recent theoretical frames of the archaeology of ethnicity.

The solved scientific problem consist in the reappraisal of the ethnic approach of the remains of the V-III centuries B.C. of Carpathian-Dniester area, which have emphasized the need of interdisciplinary analysis of the interpretational possibilities of the archaeological records in terms of new methodological tendencies.

Practical value of thesis resides from their utility for the researches in ethnic interpretation in archaeology. It can be used by more specialists and students in humanities.

Implementation of the results: The main results of the work was implemented in the frame of 3 research projects of the Laboratory „Tracologie” (MSU). They have been included in programs of university courses at the Faculty of History and Philosophy (MSU).

АННОТАЦИЯ

Коробчан Андрей, „Археологические материалы V-III вв. до Р.Х. в Карпато-Днестровском регионе как источник этнических интерпретаций”, диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук, Кишинэу, 2016.

Структура работы: Введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 317 названий, 148 страниц основного текста, сокращения, приложения, 22 рисунков, 5 карт, 4 таблицы.

Ключевые слова: Карпато-Днестровский регион, археологические материалы, материальная культура, этноархеология, этничность, этническая интерпретация, стилистическая вариация.

Область исследования: доисторическая археология, древняя история, этноархеология.

Цели и задачи диссертации: оценка этнического характера древностей Карпато-Днестровского региона в V-III вв. до Р.Х. с точки зрения новых подходов к этничности с учетом этноархеологических данных; определение этнических признаков и анализ этнической интерпретации и парадигмы в археологии; выявление этнической нагрузки поселений и погребальной обрядности; этноархеологическая аргументация этнической релевантности вариации стилей.

Научная новизна и оригинальность: первая попытка систематизации этнических интерпретации археологических источников третьей четверти I тыс. до Р.Х. в Карпато-Днестровских землях и определения их возможной этно-детерминативной нагрузки.

Теоретическое значение работы: предложен комплексный междисциплинарный подход для изучения значения артефактов в определенном контексте путем анализа новейших концепций этничности в археологии.

Разрешенная научная проблема состоит в переосмыслении этнической релевантности древностей V-III вв. до Р.Х. Карпато-Днестровского региона, выявив необходимость комплексного изучения этно-детерминативных возможностей археологических категорий.

Практическая значимость: Работа обращена специалистам в области исследования этнических интерпретаций в археологии, других гуманитарных наук, студентов.

Применение результатов: Главные результаты были применены в 3 исследовательских проектах НИЛ „Tracologie” (ГУМ), также используются на курсах и семинарах Факультета Истории и Философии (ГУМ).

LISTA ABREVIERILOR

î.H. / a.Chr. – înainte de Hristos / ante Christum

cca – circa

fig. - figură

GIS – Geoinformational System

ha – hectar

km – kilometru

m – metru

m² – metru pătrat

mil. – mileniu

p. Chr. – post Christum

pl. – planșă

sec. – secol

tab. - tabel

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Interpretarea etnică sau etnoculturală a vestigiilor arheologice constituie unul dintre cele mai controversate subiecte, ținând cont de complexitatea fenomenului etnic pe de o parte și caracterul informativ limitat al vestigiilor culturale materiale pe de altă. Posibilitățile limitate, oferite de sursele narative antice, de care se leagă primele mențiuni ale etnonimelor, au stimulat semnificativ interesul pentru atribuirea ansamblurilor de vestigii arheologice comunităților din mileniul I a. Chr. De aici a rezultat și reconstituirea interferențelor etnice, în special între tradițiile tracice, traco-getice și scitice, aprecierile proceselor etnice din spațiul carpato-nistean prin prisma reflectării acestora în unitatea și diversitatea vestigiilor arheologice.

Paradigma etnică a ocupat un loc important în istoriografia epocii fierului din spațiul cercetat, dar pe lângă tendințele științifice, a fost afectată și de intenții politice, care puteau genera speculații în manipularea surselor. Dincolo de aceasta, în general, abordarea etichetărilor etnice ale vestigiilor arheologice, prezentă în literatura de specialitate, rămâne tributară paradigmei etnice tradiționale, unde atribuirile etnice ale categoriilor și tipurilor se fac direct. Mai mult decât atât, acestea pot prezenta simple convenții ale clasificării materialului. Astfel, în mare măsură, problematica interpretărilor etnice ale vestigiilor din limitele spațial-cronologice cercetate, a lăsat în umbră cercetările critice ale fenomenologiei etnice din arheologie, realizate în a doua jumătate a secolului XX și la începutul anilor 2000. De asemenea, corelările etnico-arheologice suferă de un caracter intuitiv și aprioric, în timp ce numeroasele studii etnoarheologice, apărute în ultimele decenii deschid perspective fertile de argumentare în aprecierea influenței factorului etnic asupra culturii materiale.

Din cele expuse, rezidă necesitatea evaluării posibilităților și limitelor atragerii unor categorii concrete de vestigii arheologice, legate de contexte stabilite, din perspectiva noilor imperative de abordare a arheologiei etnicității și a argumentelor etnoarheologice. Un asemenea demers este important în vederea înțelegerii critice a atribuirilor etnice în arheologie și a prevenirii interpretărilor speculative ori tendențioase.

Cadrul geografic și cronologic al temei tezei. Spațiul geografic investigat reprezintă teritoriul mărginit de Carpații Orientali la vest, Nistru la est, Marea Neagră și Dunărea de Jos la sud. Regiunea este dominată de Podișul Moldovei, cu subdiviziunile sale (Podișul Central Moldovenesc, Podișul Sucevei, Dealurile Nistrului) și zonele de câmpie, mai ales în sudul Moldovei (stepa

Bugeacului). În cea mai mare parte, regiunea are un potențial enorm pentru evoluția agriculturii, dat fiind condițiile climaterice favorabile și calitatea solului.

Cea mai intens locuită în perioada cercetată, a fost zona de silvostepă, în raport cu cea de stepă. Această diferențiere a silvostepii de stepă implică valențe de ordin etnocultural și anume preferința populației sedentare pentru spațiul protejat al silvostepii, iar cea a nomazilor pentru stepa imensă. O importanță deosebită a peisajului o au fluviile (Siret, Prut, Răut, Nistru) și interfluviile formate de ele și de afluenții lor. În special în locurile care domină văile acestora au fost atestate cele mai multe grupuri de așezări fortificate și deschise, menite să protejeze și să asigure accesul la resursele naturale și la căile comerciale. Mai mult decât atât, Nistrul a fost abordat ca hotar care desparte lumea tracică de cea scitică [271], dar, lăsând la o parte exagerările categorice, trebuie apreciat rolul regiunilor carpato-nistrene ca zonă de contact etnocultural.

În general, spațiul carpato-nistrian prezintă o componentă importantă a teritoriilor dintre Carpați, Balcani și Nistru [130, p. 15], în care s-au manifestat particularități specifice ale culturii „hallstattului tracic” și ale culturii getice [283, c. 3]. În scopul abordării acestui spațiu în contextul mai larg al proceselor etnoculturale, în lucrare se vor regăsi unele analize și exemple care depășesc cadrul acestuia.

Limitele cronologice cuprind al treilea sfert al mileniului I a. Chr., mai exact perioada dintre finele secolului VI – prima jumătate a secolului III a. Chr., etapă considerată „perioada timpurie a celei de-a doua epoci a fierului” [130, p. 16]. Limita cronologică inferioară este legată de sfârșitul sec. VI – sec. V a. Chr., acestui interval de timp i s-au atribuit procese culturale importante, manifestate în toată Europa, mai ales prin geneza civilizației La Tène, cât și cele de geneză a culturii getice timpurii la Dunărea de Jos, evoluțiile politice de la sud de Dunăre și schimbarea vectorilor de influență manifestate în faza III a necropolei de la Ferigile [130, p. 16]. În același secol, în spațiul carpato-nistrian se conturează tradițiile aspectului cultural Canlia, considerat definitoriu pentru cultura getică, care face retrospectiv conexiunea cu fondul local hallstattian prin grupul Trestiana-Cimbala [139, p. 191]. Astfel, începând cu secolele VI/V a. Chr., în spațiul carpato-nistrian se întrezărește viitoarea unitate culturală din secolele IV-III a. Chr. [283, c. 4], început ilustrat prin descoperirile de la Volovăț, Dănceni, Strahotin, Slobozia-Onești etc. [130, p. 69, fig. 8, 122]. În linii majore, anume în secolul V a. Chr. se manifestă interesul sporit al autorilor antici față de populațiile tracice din regiune, legate de evenimente majore de la finele secolului VI a. Chr. Limita superioară a cadrului cronologic propus este prima jumătate a secolului al III-lea a. Chr., perioadă în care treptat

pătrunderea elementelor celtice și bastarne în spațiul carpato-nistean vor iniția alte interferențe etnoculturale importante [283, c. 4; 20, p. 4; 130, p. 122]. Evident, necesitatea analogiilor și a referințelor la tradițiile culturale au determinat depășirea, în unele cazuri, a cadrului cronologic propus.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul tezei constă în evaluarea caracterului etno-determinativ al vestigiilor arheologice din secolele V-III a. Chr. din spațiul carpato-nistean din perspectiva noilor abordări ale etnicității și a proiecției arheologice a acesteia, implicând pe larg datele etnoarheologice. Realizarea scopului propus s-a fundamentat pe următoarele **obiective** principale:

- Identificarea criteriilor de atribuire etnică a vestigiilor de la mijlocul mileniului I a. Chr. din spațiul carpato-balcano-pontic, care au stat la baza interpretării etnice tradiționale;
- Analiza evoluției aprecierilor etnice a categoriilor de vestigii, structurilor, tradițiilor funerare și stilistice și a proceselor culturale din spațiul carpato-nistean;
- Estimarea evoluției paradigmei etnice în arheologie și a criticii acesteia;
- Stabilirea importanței structurilor habitatului din spațiul și perioada cercetată în reconstituirea proceselor etnice;
- Evidențierea valorii etno-determinative tradițiilor funerare, relevate de vestigiile acestei categorii de structuri din spațiul carpato-nistean;
- Clasificarea principalelor forme ale ceramicii lucrate cu mâna și identificarea variațiilor ei stilistice;
- Evaluarea relevanței etno-determinative a variației stilistice a vestigiilor arheologice;
- Argumentarea etnoarheologică a posibilităților de interpretare etnoculturală a variației stilistice a categoriilor de vestigii arheologice.

Metodologia lucrării. La baza metodologiei studiului a fost aplicat principiul istorismului, care presupune tratarea fenomenelor în legătură cu evoluția lor și contextul care le-a generat. Ținând cont de specificul temei, principiul istorismului este complementat de o perspectivă antropologică, care implică o viziune largă, de ansamblu, critică și comparativă, a fenomenelor în scopul interpretării unor situații particulare prezentate de materialul arheologic. O asemenea perspectivă permite realizarea unor sugestii deductiv-inductive, cu încercările deloc absolutizate de a interpreta situațiile particulare, reieșind din cadrul general și, respectiv, de a contribui prin analiza celor dintâi la evidențierea anumitor tendințe generale, a unor modele specifice într-un model general. De asemenea, în teză s-a apelat pe larg la abordarea interdisciplinară, prin corelarea datelor și a

analizelor din antropologia culturală și etnologie, axate pe problematica arheologică propusă. Un rol aparte în metodologia cercetării i s-a acordat etnoarheologiei, care implică metodele etnologice pentru relevarea subiectelor de interes arheologic.

Metodele de investigare a temei au vizat: a) metoda tipologică, prin care au fost grupate principalele tipuri de structuri și categorii de vestigii arheologice; b) metoda comparativă, la baza căreia a stat compararea tipologico-stilistică a categoriilor de vestigii, dar și a fenomenelor culturale; c) metoda chorologică (cartografică), prin analiza arealelor de răspândire a structurilor și a stilurilor arheologice; d) metoda analogiilor, care prevede atât prezentarea analogiilor unor vestigii și fenomene arheologice, cât și utilizarea analogiilor etnografice largi pentru exemplificarea modelelor de legătură între fenomenele etnice și cultura materială.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Prezentul demers constituie o primă încercare atât de a sintetiza abordarea categoriilor de vestigii arheologice din al treilea sfert al mileniului I a. Chr. din spațiul carpato-nistean ca surse ale interpretării etnice, cât și de a determina valoarea etno-determinativă posibilă a acestora din perspectivă etnoarheologică. Astfel, problema științifică soluționată în teză constă în reconceptualizarea relevanței vestigiilor arheologice din secolele V-III a. Chr. din spațiul carpato-nistean ca surse ale interpretării etnoculturale, fapt care a evidențiat necesitatea abordării interdisciplinare complexe a posibilităților etno-determinative ale categoriilor de vestigii, asigurând racordarea interpretărilor la noile tendințe metodologice din arheologia etnicității. Direcțiile de soluționare a acestora s-au grefat pe analiza critică a concepțiilor tradiționale despre caracterul etnic al asemănărilor și al diferențelor între ansamblurile arheologice și identificarea posibilităților reflectării factorilor etnici sau etnoculturali în diferite aspecte ale tradițiilor de habitat, funerare și stilistice reconstituite de vestigiile arheologice. În acest sens, abordările vechi au fost corelate cu teoriile și datele noi, oferite de alte domenii, mai ales de etnoarheologie.

Importanța teoretică a lucrării rezidă, în primul rând, în studierea unui context spațial-cronologic concret sub aspectul interpretărilor etnice în arheologie. Situația arheologică care ilustrează secolele VI/V-III a. Chr. în spațiul carpato-nistean prezintă, în virtutea posibilității corelării surselor arheologice și istorice, un teren fertil al aprecierilor etno-determinative, în care pot interveni diverse abordări teoretice care vizează fenomenele identitare și etnice. Lucrarea propune o tratare complexă și multidimensională a valorii vestigiilor arheologice din cadrul spațial-cronologic stabilit ca surse ale interpretării etnice și de reconstituire a influenței factorului etnic asupra culturii

materiale. Totodată, în lucrare s-a încercat încadrarea și racordarea interpretărilor etnice existente în contextul teoriilor și concepțiilor recente ale arheologiei etnicității.

Valoarea aplicativă a lucrării. Teza elaborată va putea fi de folos cercetătorilor din domeniul arheologiei, în special celor interesați de problemele de interpretare în arheologia epocii fierului, de problematica culturii getice și a proceselor etnoculturale din spațiul carpato-balcano-pontic. Utilitatea acesteia se va putea resimți în studiile care au ca subiect interpretarea etnică în arheologie, în general, inclusiv pentru alte epoci arheologice. De asemenea, anumite aspecte ale lucrării pot prezenta interes pentru specialiștii din domeniile antropologiei culturale și a etnologiei. Lucrarea va putea fi inclusă în bibliografiile cursurilor și ale seminarelor universitare, destinate pregătirii specialiștilor din domeniul arheologiei și al istoriei. În fine, teza poate servi drept bază pentru elaborarea unui curs special la studiile de licență și de master.

Aprobarea rezultatelor. Teza a fost discutată în ședințele Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie a Universității de Stat din Moldova și a Seminarului Științific de Profil 613.01 – Arheologie. Aspectele prezentate în teza de doctorat au fost discutate în cadrul conferințelor naționale și internaționale, după cum urmează: *Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei*, (2008-2015), Chișinău; *Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie* (2014-2016), Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău; *Colocviul Numismatic* (2012-2015), Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău; *First Arheoinvest Congress. Interdisciplinary research in archaeology*. Iași, 10-11 iunie 2011, Universității „Al. I. Cuza”, Iași (România); *Conferința științifică internațională „Violența în Sud-Estul Europei: discurs, practică și mesaj”*, Chișinău, 14-15 decembrie 2012; *Conferința științifică internațională „Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor”*, ediția a VII-a, Chișinău, 26-28 mai 2015. Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM, Chișinău; *Conferința Internațională „Identități naționale în dialog intercultural: unitate prin diversitate”*, 28-31 octombrie 2015, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău; *Sesiunea anuală de comunicări științifice. Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”*, 10-11 septembrie 2015, Făgăraș (România); *Conferința științifică internațională „Istorie, Cultură și Cercetare”*, 6-7 mai 2016, Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva (România); *Coloquiul-ul de Vară Moldo-Româno-Ucrainean „Fortificațiile din epoca fierului în spațiul tiso-nistean (dedicat aniversării a 70-a de la începutul cercetărilor arheologice la cetatea Saharna Mare)”*, 14-17 iulie 2016, Saharna.

De asemenea, tezele principale ale lucrării și-au găsit reflectare în **21 de publicații**.

Sumarul compartimentelor tezei. Lucrarea este alcătuită din *Introducere*, 3 capitole, *Concluzii și recomandări*, *Bibliografie*, care conține 317 titluri și *Anexe* (22 figuri, 5 hărți, 4 tabele).

În *Introducere* sunt definite actualitatea și importanța cercetării vestigiilor arheologice ca sursă etno-determinativă, limitele geografice și cronologice, scopul, obiective tezei și metodologia cercetării, noutatea științifică și valoarea teoretico-aplicativă a lucrării. **Capitolul 1** intitulat *Evoluția abordărilor etnice în interpretarea vestigiilor arheologice* inserează o sinteză a surselor și a istoriografiei problemei. Sunt prezentate sursele narative antice relevante temei și particularitățile interpretărilor etnice ale materialului arheologic în contextul mijlocului mileniului I a. Chr. din spațiul carpato-nistean, trasând evoluția problemei în arheologia universală. De asemenea, se evidențiază importanța dezvoltării antropologiei culturale și a influenței acesteia asupra arheologiei, în special de la mijlocul sec. al XX-lea, în schimbările de paradigmă în interpretarea vestigiilor arheologice. Pe lângă acestea, în capitol sunt formulate scopul, obiectivele și problema științifică soluționată în lucrare. În **Capitolul 2** *Structurile habitatului și practicile funerare din spațiul carpato-nistean în secolele V-III a. Chr. în contextul abordărilor etnice*, au fost analizate așezările, grupurile de așezări, complexele gospodărești și stabilită importanța acestor structuri arheologice în aprecierile etnoculturale, recurgând și la date etnografice. Un rol important i s-a acordat valenței structurilor funerare, a ritului și ritualului funerar în delimitările etnoculturale, în special între lumea traco-getică și cea scitică. La finalul acestui compartiment au fost analizate problemele teoretice ale definirii fenomenelor etnice și a criteriilor etnicizante ale culturii materiale în contextul situației paleoetnografice și arheologice din spațiul cercetat, stabilindu-se relevanța etno-determinativă a categoriilor de vestigii arheologice. **Capitolul 3** *Variația stilistică a vestigiilor arheologice – criteriu al interpretării etnice* vizează evidențierea principalelor combinații stilistice ale ceramicii lucrate cu mâna rezultate din corelarea tipologiei formelor și a decorului, analizându-se interpretările etnice ale stilurilor ceramice. Un rol aparte i s-a acordat valenței etno-determinative a stilului artistic. Au fost stabilite posibilitățile și limitele interpretării etnice ale variației stilistice din cultura materială din perspectiva etnoarheologică.

Compartimentul *Concluzii generale și recomandări* trasează concluziile cercetării și unele recomandări de perspectivă pentru problemele de interpretare etnică a vestigiilor arheologice ale epocii fierului din spațiul carpato-danubiano-ponic.

Bibliografia conține 317 titluri.

1. EVOLUȚIA ABORDĂRILOR ETNICE ÎN INTERPRETAREA VESTIGIILOR ARHEOLOGICE

1.1. Problema interpretării etnice a vestigiilor arheologice în arheologia universală.

Începutul paradigmei etnice în arheologie este asociat, de obicei, cu numele cunoscutului arheolog și lingvist german Gustav Kossinna (1858 - 1931), chiar dacă la baza acesteia au stat un șir de premise și viziuni formate cu mult înaintea amintitului cercetător, care a încercat o argumentare metodică a posibilităților de interpretare etnică a vestigiilor. Paradigma a fost stimulată, însă, și de naționalismul european din sec. al XIX-lea, iar ideea de a atribui materialele arheologice popoarelor atestate în sursele istorice se conturase încă din Epoca Renașterii [113, p. 15]. În general, se pot distinge două aspecte ale interesului față de asemenea corelații: primul, din necesități pur științifice, celălalt – din motivații ideologice.

Cea dintâi necesitate – una metodologică – rezultă din tendința generală de sistematizare, clasificare și tipologie a materialului. Pentru arheologie, repetarea unor tipuri asemănătoare de obiecte în spațiu și timp presupunea existența unor corelații între ansamblurile de vestigii (tipuri) și anumite entități sociale concrete. Devine evidentă importanța încadrării lor cronologice și spațiale. Arheologii inițial se axează pe crearea „tipurilor”, le repartizează cronologic și teritorial, corelează diferite tipuri între ele, stabilesc legături stratigrafice și contextuale (O. Montelius, S. Müller, V.A. Gorodțov etc.) [258, c. 38-39, 132]; dar se impunea și o interpretare istorică, o valorificare socială a culturilor dispărute. Contextele culturale, în cadrul cărora se stabilea corelația dintre obiecte, urmau să devină subiecte ale procesului istoric.

Asemănarea complexelor arheologice presupunea o anumită continuitate de tradiții împărtășite de popoarele vechi. Astfel, cercetătorii Erazim Vocel și Oscar Montelius dezvoltă între anii 1860-1870 așa-numita metodă „etno-istorică directă”, care constă în analiza retrospectivă, până în plină preistorie, a evoluției unor popoare. Realizarea acesteia este posibilă în baza asocierilor dintre vestigii atestate în spațiile unde ar fi posibilă sincronizarea datelor arheologice cu cele istorice [190 p. 91]. Însăși metoda tipologică a lui O. Montelius presupunea stabilirea unor conexiuni evolutiv-genetice între tipurile de artefacte. Legătura dintre cultura arheologică și poporul care a creat-o a fost formulată de O. Montelius în mod argumentat. Însă de aici a rezultat concluzia despre posibilitatea reconstituirii genealogiei popoarelor actuale cu ajutorul culturilor arheologice în baza unei supoziții despre dezvoltarea neîntreruptă a culturii [276, c. 53]. Abordarea cultural-istorică, în

general, tindea spre o analiză a mărturiilor arheologie în funcție de „realitățile” etno-culturale ale trecutului.

Relația dintre vestigii, limba și etnicul comunităților umane devine o axiomă, mai ales în legătură cu popularitatea curentului difuzionist prin concepția „cercurilor culturale” [161, p. 9]. Mai devreme, însă, Rudolph Virchow vedea posibilă „explorarea” grupurilor etnice din trecut prin selectarea sistematică a tipurilor de artefacte și prin distribuirea lor geografică [119 p. 80-82]. În regiunile, în care se urmărea o continuitate a culturii materiale, corespondența între materialul arheologic („cultură”, „provincie” etc.) și grupurile etnice mari cunoscute (slavi, germanici ș.a.) nu provoca dubii [208, p. 165].

La baza motivației de ordin ideologic a paradigmei etnice poate fi situată ideea „emanării spiritului național”, inspirată încă de J. Herder în secolul XVIII, care fortifică credința în descendența comună a unui popor și apartenența acestuia la o entitate ancestrală unică. Aceasta urma să justifice corelarea directă între cultură materială, limbă și etnos [276, c. 54; 161, p. 9; 258, c. 134; 72, p. 7].

Aflat între cele două motivații, G. Kossinna înaintează concepția *Siedlungsarchäologie*, ca fundament metodologic al paradigmei etnice. Studiind identificarea regiunilor culturale (*Kulturgebiete*) în baza repartizării tipurilor de artefacte, prin corelarea arealelor descrise de diferite categorii de obiecte, G. Kossinna va insista asupra determinării răspândirii teritoriale a triburilor germanice, utilizând datele arheologice [120; 121]. Ideile lui G. Kossinna, influențate de teoria tipologică a lui Oscar Montelius, accentuau, însă, rolul repartizării spațiale a artefactelor în detrimentul celei stratigrafice [215, p. 39]. Chintesența concepției kossinniene se reduce la aserțiunea că „în toate timpurile regiunile clar delimitate ale culturilor arheologice corespund indubitabil popoarelor sau triburilor concrete” [120, S. 3]. Deci regiunile culturale sunt considerate identice celor etnice („*Kulturgebiete sind Volksgebiete*”), iar tipurile de artefacte pretind la calificativul de „indicatori” ai culturilor ce reflectă răspândirea teritorială a grupurilor etnice din trecut.

Deși G. Kossinna nu include în definiția culturii corespondența obligatorie între etnos și grup cultural [112, S. 14-17], susținând identificarea „provinciilor culturale” după întregul complex de vestigii [120, S. 11], unii cercetători îi invocă demonstrarea contrariului și chiar promovarea unui discurs rasist [215, p. 38]. Reconstituirile realizate de G. Kossinna ar fi rămas fidele principiului, care într-o formulare ironică, a fost numit *Ein Topf – ein Volk* („o oală – un popor”). Acest principiu

e observat și în corelările lui A. A. Spițin între arealele răspândirii tipurilor de cercei de tâmplă și triburile slave din cronica lui Nestor [297]. În ciuda faptului că susținea necesitatea coroborării datelor arheologice cu cele ale istoriei și ale lingvisticii, G. Kossinna a ignorat totalmente cooperarea arheologiei cu etnografia în studiile etnogenetice [258, c. 146], „protejându-se” de datele contradictorii ale etnografiei referitoare la raportul dintre cultură materială și limitele grupurilor etnice.

Cu regret, concepția lui G. Kossinna a fost destul de atractivă pentru național-socialiștii germani, scopul cărora era plasarea vestigiilor „germanice” ca prioritare în raport cu altele [113, p. 2-3]. Acest factor politic neavenit va discredita și ideea corelării culturii arheologice cu etnicitatea în general. Astfel, unii cercetători au abandonat această idee, în timp ce alții, adoptând opțiunea etnică a ansamblurilor arheologice, au acceptat-o apriori, fără să formuleze principii metodologice clare pentru cercetarea problemei.

Motivația politică a interpretării etnice a vestigiilor arheologice a jucat un rol important și în alte țări. Polonezul Konrad Jażdżewski alcătuiește un atlas arheologic, care ilustra „expansiunea” popoarelor slave în Europa Centrală și de Est, începând cu epoca bronzului [113, p. 6, 7, fig. 1.2]. Epoca lui Vercingetorix, cu așezarea de la Bibracte, devine simbol al memoriei galilor – considerați rădăcina ancestrală a națiunii franceze [77, p. 584]. Irlandezii acordă o atenție deosebită perioadei La Tène, a cărei creatori erau considerați strămoșii irlandezilor – celții [226, p. 285-286].

Abordarea cultural-istorică este, în general, legată de ideea conținutului etnic al complexelor arheologice. Identificările grupărilor etnice se deduceau, în fond, prin coroborarea datelor arheologice cu cele narrative. Astfel a fost tentativa lui S. Casson de a asocia “cultura geometrică” cu dorienii istorici [56, p. 212; 113, p. 16]. Unitatea tipologică și stilistică a grupărilor de artefacte era explicată în termeni de unitate etnică și de origini comune ale populației care le-a lăsat, fără o concretizare a etnonimelor. Paradigma etnică s-a bazat pe concepția normativă a culturii, prin care toate elementele ei se supun unor norme prescrise, iar împărtășirea lor constituie o prioritate a membrilor comunității. Comunitatea există grație transmiterii valorilor culturale din generație în generație prin socializare, asigurând continuitatea tradițiilor culturale [113, p. 45].

Ideea despre reflectarea „popoarelor” în culturile arheologice rămâne viabilă [161, p. 9]. V. G. Childe, alături de alții, era convins de faptul că preistoria, cu ajutorul arheologiei, este capabilă să “recunoască popoare” [62 p. 2]. O înțelegere normativă a culturii rezidă din definiția naturii tipului arheologic al lui V. G. Childe, conform căruia „generație după generație, oamenii, urmând

prescripțiile societății, au produs și au reprodus în mii de cazuri tipul standard socialmente aprobat” [63, p. 8]. Abordarea cultural-istorică relevă întotdeauna o conceptualizare tipologică a spațiului și a timpului, care corelează cu procesele sociale [85, p. 23]. Ansamblul elementelor care definesc cultura arheologică sunt cele care se repetă constant [61, p. v-vi], alcătuind o moștenire socială și reflectând o comunitate de tradiții. Este evident că V. G. Childe trata cultura ca pe un fenomen conservativ în esență. Transformările culturale, în viziunea sa, au loc lent și treptat, fiind generate de grupuri „creative” – centre de inovație culturală, iar schimbările rapide pretindeau factori de influență externă [113, p. 24-25].

Mai târziu, aceste aspecte vor fi tratate din perspectiva culturii ca instrument al adaptării la mediu [161, p. 10]. Omogenitatea culturii materiale e considerată rezultat al contactelor regulate, în vreme ce discontinuitatea culturii – rezultatul unei distanțe ori izolări sociale sau geografice [94, p. 341-342; 113, p. 25]. Așadar, fenomenul omogenității culturale și delimitarea unor zone diferite una de alta din punct de vedere cultural, de obicei, erau asociate cu o bază etnică. La rândul lor, culturile arheologice reflectau entități sociale discrete. Conceperea culturii drept un element natural, care condiționează orice grup etnic, definindu-i caracterul, genera supozițiile că uniformitatea stilistică a culturii demonstrează relații de rudenie între purtătorii acesteia [76, p. 48; 72, p. 19].

Este sugestivă implicarea materialelor arheologice în studiile etnogenetice, manifestată insistent după cel de-al doilea război mondial [300, c. 35-36]. Inițial, interpretările etnice au avut un caracter de raportare a culturilor arheologice la anumite popoare menționate în sursele narrative. Mărturiile scrise, în mare parte fragmentare și incomplete, nu satisfăceau cerințele ambițioase ale arheologilor. Nici datele lingvisticii nu erau suficiente, dat fiind faptul necoincidenței frecvente a arealelor lingvistice cu cele marcate de tipurile culturii materiale. După lingvistul T. Lehr-Splawinski, deși limba este un element important în definirea culturii etnice, ea nu prezintă unicul și cel mai decisiv indiciu, fapt pentru care trebuie să i se asocieze aspectele culturii materiale în evoluția istorico-culturală [259, c. 248, 256-257]. Atunci când se abordau diferențele etnice pentru culturile arheologice mai vechi de epoca bronzului, materialul arheologic constituia unica sursă de interpretare. Studiul cerea existența unui repertoriu stabil și obiectiv de trăsături culturale caracteristice grupurilor etnice. Astfel, apariția și dispariția unui ansamblu de cultură materială era explicată în termeni de migrație, colonizare, cucerire, asimilare etc. [161, p. 9]. Aici exemplificăm prin definiții ale proceselor de transformare culturală, denumite prin „tracizare”, „scitizare”, „romanizare” etc. tratate neuniform în istoriografie, uneori concepute ca sinteze ale „băștinașilor” cu

„alogenii”, alteori soldate cu înlocuirea completă a unora cu alții. Se mai poate adăuga aserțiunea lui E. Blume conform căreia comunitatea etnică explică coincidența granițelor răspândirii anumitor tipuri, iar barierele legate de lipsa unității lingvistice și a relațiilor de rudenie puteau prezenta o piedică în calea răspândirii tipurilor respective [258, c. 145-146].

Diferențierea aspectelor culturale, întrunite în culturi arheologice sincrone, este echivalată de M. I. Artamonov cu diferența între grupuri etnice, în cadrul culturii cărora ar fi suficiente trăsături care să le deosebească reciproc [234, c. 12]. El definește cultura arheologică drept un ansamblu de indicii etnografice, sugerând că aspectele etnice pot fi reflectate și de elementele culturii materiale [234, c. 10-11]. Astfel, istoria culturilor arheologice prezenta o istorie a comunităților etnice [246, c. 142], fără a se face precizarea când, unde și care „trăsături suficiente” realizează diferența între ele, mai ales pentru preistorie. Critica corelărilor directe ale culturilor arheologice cu etnosul a relevat însă că entitățile arheologice pot să reflecte și alte fenomene decât cele etnice.

Problema poate cea mai controversată a fost identificarea unor criterii, indicii ale culturii arheologice, care să releve aspectul etnic. Aceasta permitea întocmirea unor hărți cu răspândirea acestor elemente, care reflectau areale „etnice”, cu granițe bine delimitate. După V. G. Childe, culturile arheologice sunt delimitate în baza unui număr restrâns de artefacte „diagnostice” [63, p. 121-123], iar „schimbările distribuționale ale tipurilor diagnostice trebuie să reflecte deplasări de populații, migrații, colonizări sau cuceriri, cunoscute din literatura istorică” [63, p. 135]. Față de criteriile etnice s-au formulat și unele cerințe metodologice: relativa independență a criteriilor diagnostice față de aspectele social-economice ale societății; combinarea obligatorie a acestor parametri cu celelalte elemente culturale; analiza criteriilor etnicizante în legătură cu contextul cultural, întregul ansamblu de vestigii și distribuția lor geografică [63, p. 115-116].

Majoritatea cercetătorilor delimitau culturile arheologice în baza tipurilor „diagnostice”, localizând vechile popoare și triburi descrise în sursele narrative sau pur și simplu atribuiău un sens etnic granițelor cultural-arheologice [100, p. 108]. Finalitatea presupunea întocmirea unor hărți etnoculturale, prezentând un mozaic de popoare și culturi reflectate în planuri, tabele și hărți [113, p. 19, fig. 2.2; 20, fig. 2.3; 21, fig. 2.4]. În calitate de „indicii etnicizante” erau înaintate diferite elemente ale culturii arheologice: ceramica și decorul ceramicii [116; 305, c. 65, 69-77]; ritul de înmormântare, comportamentele ritualice [233, c. 142]; ustensilele din silex [303]; piesele și reprezentările de artă [304, c. 20-21]; amenajarea locuințelor; tehnologia confecționării ceramicii [260, c. 60-61, 63], armamentul și piesele de port [64, p. 393]. T. C. Champion respingea această

abordare care, de fapt, construiește „culturi” dintr-un singur tip de ceramică, invocând interpretarea etnică a răspândirii acestuia [60, p. 128].

Printre manifestările culturale legate de „tradiția etnică”, în etnologie s-au regăsit diferite forme de cultură, cum ar fi: ornamentul, piesele de podoabă și alte detalii ce reflectă obișnuințele estetice populare de-a lungul secolelor [301, c. 13]. Însă datele etnografiei demonstrează și faptul că arealele distribuției anumitor tipuri nu poartă întotdeauna un caracter etnic. Astfel, coroborarea datelor arheologice cu cele etnografice este una prioritară [300; 301].

S-a încercat chiar și o analiză a variației importanței indiciilor definitorii. Astfel, P. N. Tretiakov opina că rolul criteriilor determinante ale grupurilor etnoculturale variază de la o epocă la alta: în eneolitic și în epoca bronzului rolul central îi revine decorului ceramic, care își pierde caracterul obligatoriu în epoca fierului [302, c. 6]. Pentru ultima perioadă ar fi, deci, necesară utilizarea întregului complex de indicii, conturând variantele locale ale culturii ce pot indica o singură comunitate etnică. Înmulțirea „seturilor” de „indicii etnicizante” a creat doar confuzie în interpretarea arheologică. Fiecare cercetător își alege propriul set de indicii, „acomodat” scopului studiului. Intensificarea investigațiilor arheologice și cantitatea enormă de material complică situația în acest sens. Or, etnologia prezintă suficiente dovezi că, pe de o parte o cultură materială comună poate corespunde mai multor comunități etnice diferite, iar pe de alta, același etnos poate împărtăși tipuri de cultură materială diferită [300, c. 20].

Este relevantă, de asemenea, definiția lui A. Ia. Briusov prin care cultura arheologică descrie „...unitatea monumentelor arheologice existente într-un cadru cronologic și teritorial delimitat”, exprimată atât în „asemănarea apropiată a tipurilor uneltelor de muncă, veselei, armelor și a podoabelor, construcțiilor și a riturilor funerare”, cât și în „transformarea uniformă a acestora pe parcursul timpului (continuitatea tipurilor fiind condiționată de transmiterea experienței din generație în generație)...” Această unitate se manifestă, mai ales, în astfel de detalii precum decorul, forma specifică a vaselor, particularitățile specifice ale anumitor obiecte și deprinderile tehnologice [242, c. 20]. Astfel, culturile arheologice reflectă, în viziunea cercetătorului, particularitățile culturii unui grup etnic sau de comunități tribale înrudite [242, c. 20].

Merită atenție încercarea lui Yu. N. Zaharuk de a defini noțiunea de *complex arheologic de monumente* drept unitate primară în cercetarea arheologică și instrument de analiză istorico-arheologică, incluzând așezarea și necropola corespunzătoare acesteia, cu toate elemente proprii: uneltele și armele, ceramica, resturile floristice și faunistice, podoabele, piesele de artă și de cult,

formele așezărilor și a locuințelor, ritualul și construcțiile funerare [252, c. 20]. Acest complex stă la baza culturii arheologice, care reprezintă ansamblul complexelor de același tip, legate spațial și cronologic, reflectând evoluția istorică a unui grup de triburi înrudite [252 c. 22-26, 39]. Complexul lui Yu. N. Zaharuk este monoetnic: „ansamblu de monumente (complexe) arheologice de un anumit tip, interconectate teritorial și cronologic, care denotă răspândirea teritorială și etapele dezvoltării istorice a unui grup de triburi înrudite, care vorbesc dialectele unei limbi.” [252, c. 26, 39]. Etnografic, se cunoaște însă existența frecventă a satelor poli-etnice, cu toate că, în majoritatea cazurilor, satele prezintă populații monoetnice, în care enclavele de altă etnie, de obicei, se asimilează sau nu constituie majoritatea.

De la sfârșitul anilor '50 ai sec. XX abordarea etnicizantă a culturii arheologice este revizuită serios. Situația era determinată atât de viziuni mai complexe asupra culturii și factorilor care îi stimulează uniformizarea și diferențierea, dar și de conturarea unor analize multilaterale a fenomenului etnicității. Chiar și adepții paradigmei sunt nevoiți să recunoască caracterul tranzitiv și combinat al granițelor culturale [112]. Alții se exprimau împotriva etichetărilor etnice în arheologie în general, pledând pentru excluderea problematicii etnice din obiectivele cercetării arheologice. Cultura arheologică nu reflectă doar etnosul, iar factorul etnic n-a fost întotdeauna unul determinant pentru unitatea culturală, care, la rândul său, nu reflectă neapărat o oarecare unitate etnică [305, c. 6-7].

„Noua Arheologie” lansează noi imperative, vizând o cercetare multidimensională a artefactelor, o interpretare socială bazată pe analogii etnografice largi. Asemenea transformare era în consens cu evoluția unor teorii noi ale etnicității. În contextul criticii față de natura arbitrară și intuitivă a clasificării entităților culturale [43], L. Binford indică asupra șubrezeniei abordării normative a culturii, definind-o ca un sistem integru, alcătuit din subsisteme funcționale diferite, vestigiile arheologice fiind concepute ca produs al unei varietăți de procese din trecut, care deseori aveau un caracter dinamic [43; 42; 64]. S-a pus de data aceasta accentul pe *indivizi* care participă în mod diferit la edificarea culturii și nu doar o împărtășesc într-un mod pasiv. Sistemele culturale încep a fi caracterizate printr-o integrare a unităților individuale și sociale pentru realizarea diferitor sarcini, creând instituții cu un grad și niveluri diferite de incluziune [43, p. 205]. Acestea sunt prezentate ca mecanisme de adaptare, fapt din care rezultă o varietate de manifestări [183, p. 13; 113, p. 26, 109].

Fusese revizuită și controversata problemă a corelării culturilor arheologice cu etnosul [276; 302; 252; 255; 246], recunoscându-se carența vechilor abordări. Una dintre soluții, formulată de P. N. Tretjakov, consta în analiza diferențiată a corespondenței culturii arheologice cu o comunitate etnică, în funcție de epocă [302, c. 7], deoarece procesele de diferențiere și partajare etnică cedează, începând cu epoca fierului, în fața celor de integrare, asimilare și de consolidare etnică [302, c. 15]. În general, se sublinia necesitatea metodologiilor speciale pentru corespondența complexelor arheologice cu comunitățile etnice în perioadele mai recente (epoca târzie a fierului, faza timpurie a perioadei medievale), or, probabilitatea acestei corespondențe pare să sporească în funcție de vechimea culturilor [255, c. 35-36]. L. S. Klejn conchidea că, în cadrul practicii obișnuite de cercetare, problema aspectului etnic al culturii arheologice nu poate fi rezolvată astfel, fiind necesară modificarea principiului de abordare [258, c. 153]. Lucrurile par a fi mai clare în arheologia istorică, unde materialul factologic se corelează cu grupurile etnice atestate în sursele istorice.

Interpretările sunt tot mai mult influențate de lupta abordărilor etnicității din antropologia culturală, în care este criticat sensul grupurilor etnice ca entități fixe. Se demonstrează natura dinamică și situațională a etnicității și a grupurilor etnice, capacitatea lor de transformare prin manipularea strategică a identității, sub influența factorilor economici, politici, sociali etc. [113, p. 110], subliniindu-se calitatea utilitară și manipulativă a acesteia. Dinamica instrumentală a etnicității nu trebuie neglijată, dar o abordare pur instrumentalistă nu poate explica tradiționalismul unor fenomene culturale. Deși dinamice, grupurile etnice rămân totuși entități delimitate [98; 99]. Puțini cercetători insistau asupra negării în general a caracterului fix și discret al grupurilor etnice ca entități sociale [175, p. 288; 183, p. 7-9; 182, p. 120; 179, p. 163-164].

Elaborarea criteriilor pentru identificarea grupurilor etnice a marcat un șir de studii etnoarheologice [98; 99; 131; 159]. W. Hensel, susține valoarea diferită a categoriilor culturii materiale în studierea arheologică a etnicității, clasificând materialul arheologic în trei categorii: a) vestigiile care indică o probabilitate înaltă a corespondenței cu un etnos concret (particularitățile ceramicii, ornamentul și formele ritului funerar); b) materialul arheologic cu caracter inter-regional sau interetnic (locuințele, construcțiile) și c) artefacte irelevante sub aspect etnic, de tip și stil generalizat pe spații largi [97, p. 24]. Este un cadru funcționalist valabil pentru aplicarea cercetării în contexte bine definite [161, p. 14]. Bazându-se pe afirmațiile lui F. Barth [28, p. 14] și pe ideea că prezența unui repertoriu stabil și extins de indicii materiale constituie deseori o proiecție a relațiilor

interetnice stabile [161, p. 15], B. Olsen și Z. Kobylinski presupun că un astfel de indiciu etnic poate fi definit ca un simbol care, în anumite contexte interetnice, exprimă diferențe etnice [161, p. 14].

Merită amintită tratarea unei dihotomii între aspectele funcționale și nefuncționale în analiza manifestărilor culturale legate de abordarea etnică. Astfel, pentru identificarea grupurilor etnice, se pot considera mai puțin potrivite aspectele funcționale ale culturii, în timp ce elementele nefuncționale ale acesteia, cum ar fi cele stilistice, sunt mai adecvate [43]. În așa mod, se accentuează că unele ansambluri arheologice clar delimitate ar corela cu grupurile etnice doar în sfera variației stilistice [68, p. 10; 183, p. 18]. Este plauzibil faptul că una dintre cauzele diferențierii stilurilor de cultură materială poate fi diferențierea etnică, marcată de anumite granițe culturale.

Faptul conform căruia variația stilistică este domeniul în care ansamblurile arheologice pot corela cu grupurile etnice a fost acceptat pe larg de arheologii procesualiști [68, p. 10; 183, p. 18], astfel evitându-se neajunsurile „criteriilor etnicizante”, care puneau accentul doar pe anumite elemente separate ale culturii. Anume modificările stilistice ar reflecta mai adecvat problemele de origine etnică, migrații și interferențe [42, p. 220]. Cercetătorul J. R. Sackett propune înlocuirea „variației stilistice” cu „variația isochrestică” (isochrestic variation), dorind să sublinieze nu doar variația stilurilor, ci și a tuturor modurilor cultural prescrise de creare a valorilor materiale. Astfel, asemănările între dimensiunile „isochrestice” ale culturii materiale pot fi considerate rezultatul „aculturației”, care implică similitudini ori diferențe etnice [181, p. 630]. Cercetătoarea S. Jones consideră că J. R. Sackett pune semnul egalității între variația isochrestică și etnicitate [113, p. 122], deși acesta nu pare atât de categoric în acest sens. S. Jones tinde spre substituirea „isochrestismului” cu „habitusul” lui P. Bourdieu, căruia i se va acorda o atenție specială în prezenta lucrare.

Sunt semnificative dezbaterile între P. Wiessner și J. R. Sackett despre natura variației stilistice și modul în care marcatorii etnici se manifestă în cultura materială. Ambii au ca punct de reper cultura materială a triburilor San din Kalahari, mai ales vârfurile de sulițe. După P. Wiessner, pentru populația studiată, stilul „emblematic” comportă un mesaj clar adresat membrilor unui grup lingvistic. Un asemenea grup va deosebi întotdeauna sulițele executate de grupul său în raport cu altele. Și acest lucru se datorează faptului că meșterul împărtășește aceleași tradiții tehnologice și stilistice [225, p. 269]. J. Sackett, criticând abordarea lui P. Wiessner, pledează pentru o viziune mai îngustă asupra acestui stil activ, pe care îl numește „iconologic”, fiind o semnalizare intenționată și elaborează o dimensiune a stilului etnic, care face parte din „variația isochrestică”. Această variație este una pasivă, fiind un rezultat al inculturației într-un context etnic limitat. Astfel, variația

considerată activă la P. Wiessner nu este decât un isochrestism pasiv al stilului în afirmarea identității [180, p. 157-158].

Etnoarheologul Jan Hodder observă că doar anumite elemente ale culturii materiale sunt utilizate la marcarea diferențelor [99, p. 187], reieșind din concepția instrumentală a etnicității, legată de reconceptualizarea ei ca aspect al organizării sociale, deseori asociat cu relațiile economice și politice, în condițiile concurenței între grupuri [113, p. 28]. În plus etnicitatea este interpretată ca un fenomen dinamic și instrumental, cultura materială fiind concepută ca un instrument aplicat activ în justificarea și manipularea relațiilor dintre grupuri [99; 183]. Etnicitatea poate implica menținerea activă a granițelor culturale în procesul interacțiunii sociale și nu mai este o reflectare pasivă a normelor culturale. Fenomenul etnic este astfel parte a sistemului și a procesului social, alături de aspectele economice, sociale, politice [113, p. 28].

Urmărind raportul dintre repartițiile teritoriale ale culturii materiale și granițele etnice în regiunea Baringo (Kenia), J. Hodder constată că, în ciuda interacțiunilor dintre grupuri, acestea își păstrează diferențele la nivelul culturii materiale cotidiene. Faptul demonstrează că granițele culturale nu constituie o piedică în fața unor astfel de interacțiuni. Mai mult, diferențele de cultură materială pot fi menținute intenționat pentru a marca concurența dintre grupuri, în special în condiții de creștere a tensiunilor economice și politice [99, p. 27, 31, 35]. Cauza acestei asocieri ar consta în faptul că în asemenea condiții are loc intensificarea conștiinței etnice [98; 99; 113, p. 110]. Astfel, pentru J. Hodder, grupurile etnice sunt grupuri de interese, etnicitatea fiind un mecanism prin care ele semnalizează organizarea lor internă în opoziție cu grupurile concurente [98, p. 452]. Dintr-o asemenea perspectivă, autorul vrea să explice diferențele de cultură materială prezente în neoliticul vest-european ca necesitate de semnalizare a granițelor etnice [161, p. 19]. În alte cazuri, cum ar fi cele ale triburilor maasai și dorobo, etnicitatea poate fi instrumentalizată fără implicarea culturii materiale. Etnicitatea aici este interiorizată și nu are vreo expresie în cultura materială, de aceea schimbarea etnicității din perspectiva intereselor economice este mai simplă [99, p. 104].

J. Hodder devine ținta criticilor [131, p. 169; 161, p. 19-20] pentru abordarea etnicității doar ca strategie ecologică, implicată în concurența pentru resurse. Este criticată ignorarea rolului unor repertorii diverse și stabile de cultură materială în organizarea relațiilor interetnice. Cercetătorul norvegian K. Odner subliniază efectele colaborării dintre grupuri cu moduri de producție diferite, care se pot unifica din punct de vedere etnic în scopul de a instituționaliza aceste relații [161, p. 20]. Astfel caracterul strategic al etnicității este unul situațional și nu exprimă o idee fixă.

Studiile etnoarheologice [99; 183] demonstrează inexistența unei relații fixe între similitudinile și diferențele culturale, pe de o parte, și granițele etnice, pe de alta. În același timp, caracteristicile culturii materiale, implicate în simbolismul etnic pot varia la diferite grupuri, iar exprimarea granițelor etnice poate include un sortiment limitat de elemente ale culturii materiale, pe când alte elemente depășesc granițele de grup [99; 113, p. 28]. Grupurile etnice prezintă rareori o expresie a similitudinilor ori diferențelor în cultura materială, prin trăsăturile lor obiective [161; 175; 183], etnicitatea manifestându-se mai mult ca un fenomen subiectiv, de autodeterminare. Pe de altă parte, trebuie să se țină cont și de instrumentalizarea etnicității în scopuri de dominație politică din partea statelor puternice asupra elitelor locale [113, p. 28-29]. În această ordine de idei am putea încadra exemplele din politica imperială romană, rezultată cu o evidentă instrumentalizare a etnicității, mai ales în sânul elitelor “barbare”.

B. Olsen și Z. Kobylinski propun arheologilor să studieze modurile în care orientările valorice de bază și efectele lor comportamentale relevă menținerea granițelor etnice (161, p. 16). Mai mult ca atât, „înainte de a începe fixarea etichetelor etnice în complexe arheologice distincte, trebuie să înțelegem fenomenul etnicității însuși și, în special, să dezvoltăm o teorie a relațiilor între conștiința etnică și cultura materială” [161, p. 23]. Aceștia însă nu propun vreo metodologie a cercetării corelației dintre orientările valorice și simbolismul etnic.

S. Jones critică abordările funcționaliste și structuraliste, deoarece acestea nu reușesc să explice modul în care cultura modelează realitatea socială și pentru faptul că nu țin cont de procesul istoric [113, p. 117]. Este necesară, în viziunea ei, adoptarea unei abordări contextuale și istorice în interpretarea vestigiilor arheologice. Aceași idee a fost expusă de nenumărate ori încă de la mijlocul secolului trecut [300]. După S. Jones, depistarea formelor și a stilurilor culturale distincte, utilizate în marcarea granițelor etnice, nu trebuie făcută în mod arbitrar. Exprimarea auto-conștientă a etnicității, prin cultura materială, este legată de condițiile structurale ale habitusului, care „inspiră” toate aspectele practicilor culturale și ale relațiilor sociale ce caracterizează un mod de viață particular. Analiza realizărilor contextuale ale etnicității nu trebuie exclusă din domeniul interpretării arheologice, în cazul în care există legături între anumite orientări constituite istoricește, care ne permite să intuim recunoașterea și exprimarea identității etnice. Totuși, modul, în care stilurile specifice ale culturii materiale sunt implicate în articularea etnicității, poate fi arbitrar între culturi, dar nu este deloc accidental în limitele contextelor social-istorice specifice [113, p. 125]. În plus, cercetarea rolului culturii materiale în formarea și exprimarea etnicității le-a permis

etnoarheologilor să afirme că aceasta nu este activ structurată și structurează, la rândul său, procesele sociale. Cultura materială este supusă, în mod constant, reproducerii și transformării.

În lucrarea sa, S. Jones menționează că sentimentele afinității etnice sunt bazate pe recunoașterea, la nivelul subconștientului și a conștientului, a condițiilor similare de habitat reflectate în practicile culturale și în relațiile sociale, în care sunt angajați oamenii. Fiecare condiție structurală creează fundamentul înțelegerii asemănării și diferenței etnice, când oameni de diferite tradiții culturale interacționează unii cu alții, generându-se unele forme de comparație culturală a sinelui [113, p. 120]. În asemenea condiții, practicile culturale și credințele, care în cazul dat reflectă accentuarea unor structuri ale habitusului, devin obiectualizate și raționalizate în reprezentarea diferențelor etnice. Unii cercetători indică asupra faptului că o formă materială specifică poate rămâne aceeași, în timp ce înțelegerea acesteia va alterna în diferite contexte. Asemenea formă poate fi consumată în diverse moduri, potrivit și încorporată în structuri simbolice distincte, acordate la tradiția istorică și la contextul social [182, p. 97].

Alături de lucrarea de referință, semnată de S. Jones [113], pentru istoriografia contemporană a problemei sunt relevante studiile lui Sebastian Brather [46; 47], care realizează o sinteză a conceptualizărilor etnicității în arheologie, alături de alte științe socio-umane, tinzând să demonstreze caracterul nefondat al oricăror abordări etnice în lucrările arheologilor. Acest autor recomandă arheologilor să renunțe la orice fel de etichetări etnice ale materialului arheologic [47, S. 327, 337]. Concepțiile lui S. Brather au fost criticate de colegul său de la München, V. Bierbrauer, într-un articol semnat în anul 2004 [41]. Caracterul limitat și poate tendențios al analizei lui S. Brather a fost supus criticii de cercetătorul Florin Curta. În viziunea acestuia, a nega totalmente posibilitatea ca unul dintre factorii care determină configurarea unui model al culturii materiale să fie cel etnic prezintă o exagerare ori chiar denotă o ignoranță [73, p. 92-93]. Într-adevăr, după cum sugerează F. Curta, investigațiile teoretice și cercetările etnoarheologice din ultimele decenii admit acest factor ca unul dintre mai mulți posibili, care nu trebuie evitat. Un îndemn la analiza complexă a factorilor care pot determina configurațiile culturii, printre care se poate intui și cel de natură etnică, este prezent și în unul dintre studiile lui V. Căvruș [57, p. 26].

Astfel, complexitatea și natura controversată a interpretărilor etnice în arheologie, a problematicii etnice în general, nu trebuie privită ca un obstacol inutil. Abordarea etnicității în arheologie trebuie să presupună tolerarea mai multor abordări, care permit analiza fenomenului din diferite puncte de vedere.

În ultimii ani interesul pentru problematica etnică în interpretarea arheologică este în creștere. Se poate nota apariția cercetărilor generale, dedicate unor studii de caz sau regiuni [71; 118]. Merită atenție contribuțiile recente ale lui M. Fernández-Götz, care subliniază importanța investigațiilor etnoarheologice în cercetarea etnicității în arheologie, aceasta urmând să vizeze contexte specifice [87]. Consecvent abordării în cauză, același autor a dedicat un studiu oportunităților interpretării etnice a vestigiilor arheologice pentru epoca fierului, în plină perioadă protoistorică, prin corelarea surselor narative, a materialelor arheologice cu datele etnografice, relevând indicatori posibili ai etnicității în arheologie [86]. Prezintă interes felul în care autorul tratează importanța centrelor de cult ca spații ale identităților colective [88], astfel demonstrând eficiența studiilor centrate pe contexte sau pe categorii concrete. Relevanței complexelor funerare în interpretarea identităților în arheologie îi sunt dedicate, în ultimii ani, studiile semnate de K.P. Hofmann. Unul dintre ele sugerează că formele practicilor funerare constituie expresii ale proceselor de identificare, de construire a granițelor sociale și culturale [101].

Trebuie să se țină cont de posibilitatea unor manipulări tendențioase ale materialului arheologic în scopul promovării anumitor identități. Relevant în acest sens este articolul profesorului M. Babeș, care, criticând modelul de instrumentalizare politică exagerată a arheologiei românești și a celei europene din cea mai mare parte a secolului trecut, recomandă o atitudine mai responsabilă și vigilentă față de necesitățile sociale ale arheologiei [26]. Această vigilență depinde, de altfel, de tendința cercetătorilor de a căuta modele metodologice, având la bază documentarea teoretică și factologică atât în arheologie, cât și în antropologia etnicității în general. În acest context se înscrie, de exemplu, problema contribuția arheologiei etnicității la cercetarea etnogenezei [230, p. 70] și impactul ei asupra studierii migrațiilor în arheologie [50].

1.2. Particularitățile interpretărilor etnice ale vestigiilor arheologice din al treilea sfert al mileniului I a. Chr. din spațiul carpato-nistrean: sursele și istoriografia.

Vestigiile epocii fierului din tot spațiul balcano-carpato-pontic, regiune plasată la periferia lumii antice, și, mai ales, din teritoriul cuprins între Carpați și Nistru, au atras atenția cercetătorilor preponderent dintr-o perspectivă cultural-istorică. Aceasta era motivată de primele informații mai semnificative, transmise de autorii greci și latini, referitoare la situația etnografică de aici, dar și de particularitățile prezentate de monumentele datate cu secolele V-III a. Chr.

Sursele narrative. Textele antice descriu aspecte etnografice, pe lângă înșiruirile de evenimente politice, militare, mitologice, care, fie direct sau tangențial, se referă la populația spațiului dintre Balcani, Carpați, Nistru și Pontul Euxin din mileniul I a. Chr., mai cu seamă din a doua lui jumătate. **Hecateu** (550-470 a. Chr.) (de la Stephanos din Bizanț) – menționează două etnonime, trizii și crobizii, considerate neamuri tracice, care locuiesc la sud de Istru (Fr. 170-171). **Sofocle** (497-405 a. Chr.) îi atestă pe sciți și, în special, pe „tracii iubitori de cai”, dintre care îi evidențiază pe geți, peste care ar domni un rege Charnabon (Fr. 523, 547). Este, de altfel, prima mențiune a etnonimului „geți”. **Hellanicos** (prima jumătate a sec. V a. Chr.), descriind cultul lui Zalmoxis la geți, subliniază asemănarea lor cu trizii și crobizii în ceea ce privește credința în nemurire (Fr. 73).

Herodot din Halicarnas (484-425 a. Chr.) în *Istorie*, în special în cartea a IV-a prezintă relatări prețioase despre modul de viață și particularitățile culturii populațiilor din regiunea nord-vest și vest pontică, narațiuni determinate de vestita campanie împotriva sciților a regelui persan Darius I din 514/512 a. Chr. În legătură cu aceasta, autorul aplică în special etnonimele de „geți”, „sciți”, „agatârși” etc., cărora le atribuie anumite caracteristici culturale. Caracterizând sciții, menționează că „nu sunt plugari, ci nomazi” (IV, 2); „nu au nici cetăți... își duc casele cu ei...” (IV, 46); „sunt arcași călări” (IV, 46); „... trăind nu din agricultură, ci de pe urma dobitoacelor pe care le au. Iar locuințele lor sunt în căruțe” (IV, 46). „Sciții propriu-ziși sunt puțini la număr” (IV, 81). Modul mobil de viață al sciților este reiterat de Herodot și în pasajul în care relatează despre replica lui Idanthyrso, rege al sciților, dată perșilor, precum că sciții nu fug din calea dușmanului, ci se comportă astfel ca și în vreme de pace, căci nu au „nici cetăți, nici pământuri cultivate”, fiind atașați doar de mormintele înaintașilor lor (IV, 127).

Sunt relevante relatările legendare despre originea sciților în nordul Pontului Euxin în interpretarea sciților și a grecilor din colonii (IV, 1-2; 10-11). Prin ele transpare clar ideea rudeniei etnice dintre neamurile iraniene ale sciților și agatârșilor, care trebuie interpretată totuși din perspectiva unei tendințe a mentalității colective din coloniile pontice, care exprimă implicarea elementului elen (Scythes – fiul lui Heracles). În afară de asta, Herodot atestă comunități de „scito-eleni” cu numele de callipizi și alte neamuri, care „se comportă ca sciții, grâul însă îl seamănă și îl mănâncă” (IV, 17), sugerând acea deosebire dintre modul de viață sedentar și nomad, caracteristic sciților. Deși vorbește și despre „sciți plugari” (IV, 17), a căror legătură cu sciții propriu-ziși nu o dezvăluie.

Herodot îi menționează pe geți la sud de Dunăre, afirmând că Darius „înainte de-a ajunge la Istru, birui mai întâi pe geți, care se cred nemuritori” și care, spre deosebire de alte neamuri tracice, nu i s-au predat fără luptă, acești geți „pentru că s-au purtat nehibzuit, au fost îndată înrobiți, măcar că ei sunt cei mai viteji și cei mai dreپți dintre traci” (IV, 93). Autorul grec descrie cu lux de amănunte credința în nemurire și cultul lui Zalmoxis (IV, 94-96).

Reunind mai multe popoare sub un nume generic al tracilor, Herodot pe departe nu sugerează o unitate a lor, chiar și culturală. Pentru el, „cel mai numeros neam din lume, după cel al inzilor” este răzlețit, iar unitatea lui pare imposibilă (V, 3). Pe agatârși, care ar fi înrudiți cu sciții, îi apropie după „celelalte obiceiuri... de traci” (IV, 104). Totuși, în pofida faptului că „au mai multe nume după regiuni”, „obiceiurile sunt cam aceleași la toți”, cu excepția geților, trausilor și celor care „locuiesc la nord de crestonai” (V, 3). Geții și trausii sunt evidențiați de Herodot din masa tracică, dar nu excluși. Trausii, spre exemplu, au aceleași obiceiuri tracice, cu excepția celor de naștere și de moarte (V, 4). În virtutea importanței ritualului funerar, se poate releva referirea autorului antic la obiceiurile de înmormântare ale tracilor, deși o face în raport cu elita. Astfel, expunerea timp de trei zile a defunctului este însoțită de jelit, ospăț, după care acesta este înhumat sau incinerat, fiind ridicată o movilă (V, 8). Se merită subliniate câteva mențiuni cu privire la prezența poligamiei la unii traci și la predispoziția lor către războaie (V, 5-7). Interes prezintă și remarca că tracii și geții sunt recunoscuți de sciți ca „vecinii noștri” (IV, 118), evidențiind conștientizarea unor diferențieri de ordin etnic.

Tucidide (cca 460-396 a. Chr.), în legătură cu expansiunea statului odrizilor sub Sitalkes, îi pomenește pe geți „peste care dai dacă treci de munții Haemus”, pe lângă alte popoare „stabilite dincoace de Istru, mai ales în vecinătatea Pontului Euxin”, care „se învecinează cu sciții, au aceleași arme și sunt toți arcași călări” (II, 96, 1). **Hippocrate** (cca 460-377/359 a. Chr.) scrie despre traiul nomad al sciților, ale căror case sunt carele și care rămân pe un loc atâta vreme cât vitele lor au pășune în de ajuns (18). **Ephoros** (n. 408/405 a. Chr.). îi descrie ca primii locuitori de lângă Istru pe carpizi, după care urmează sciții plugari și neurii (Fr. 158(78)).

Autorul din secolul al III-lea a. Chr., **Apollonios** din Rodos (295-215 a. Chr.) amintește despre „sciții cei amestecați cu tracii” (320). **Pseudo-Skymnos** (Skymnos – 250-180 a. Chr.; opera – sf. sec. II/înc. sec. I a. Chr.), printre orașele pontice menționează Mesembria „care vine în imediata vecinătate a ținutului getic și tracic” (740), apoi Odessos înconjurat de „crobizii traci” (750). Relatează despre „greci amestecați” la hotarul dintre crobizi și sciți (755). Apreciază la sciții nomazi

că „ trăiesc lăsând să se vadă că întreaga lor agoniseală și legăturile de neam sunt comune” (855). **Diodor din Sicilia** (sec. I a. Chr.) vine cu o descriere a evenimentelor dintre anii 480-301 a. Chr. Scribe despre o alianță militară a tracilor și a sciților împotriva stăpânirii macedonene (XIX, 73, 1). Relevant este episodul prizonieratului regelui macedonean Lisimah în mâinile regelui trac Dromichaïtes, în care ultimul îl cruță și îl primește ca pe un „tată”, mai ales prin mențiunea despre ospățul, pe care basileul trac îl organizează diferențiat pentru macedoneni și geți, demonstrând diferența modului de viață și accentuând modestia și sărăcia celor din urmă (XXI, 5).

Strabon (63 a. Chr.-19 p. Chr.) afirmă că grație lui Alexandru Macedon lumea greco-romană a aflat despre „tot ținutul de până la Istru”, iar datorită romanilor – „dincolo de Istru până la fluviul Tyras” (I, 2, 1 (C. 14)). De asemenea, autorul antic subliniază „părerea elenilor din vechime”, care „denumeau toate neamurile cunoscute de la miazănoapte cu un singur nume: sciți sau nomazi...” (I, 2, 7 C. 33). Amintește despre migrații și strămutări frecvente de popoare, puse pe seama comandanților militari și a regilor (I, 3, 21 (C. 61)). Autorii mai vechi, în viziunea lui Strabon, erau prea puțin informați despre multe regiuni ale Europei, mai ales despre „țara geților” (II, 1, 41 (C. 93)), în timp ce pe vremea sa deja ar fi bine cunoscute populațiile „de pe malurile Istrului, atât despre cei de dincoace, cât și despre cei de dincolo de fluviu, adică geți, tyrageți și bastarni” (II, 5, 12 (C. 118)). Istrul „lasă la stânga... toate meleagurile geților, ținuturile tyrageților, bastarnilor și sarmaților” (II, 5, 30 (C. 129)). Același autor menționează că „...elenii i-au socotit pe geți de neam tracic”, care „locuiau pe ambele maluri ale Istrului” (VII, 3, 2 (C. 295)), dar și despre mixaje etnice între popoare (VII, 3, 2 (C. 296)). Strabon susține aceeași înrudire a geților cu tracii, menționând că sunt „... de aceeași limbă cu tracii” (VII, 3, 10 (C. 303)), accentuând autoritatea politică a lor prin afirmația că „... ținutul de dincolo de fluviu (Istru) se află în puterea geților” (VII, 3, 8 (C. 301)).

Sursele arheologice. În limitele spațiului carpato-nistrean au fost identificate 835 de situri arheologice, materialul din care se poate încadra cronologic între secolele V-III a. Chr. Dintre acestea 677 au fost identificate prin cercetări de suprafață, în timp ce de cercetări sistematice au beneficiat doar 126. Chiar și în cazul siturilor supuse cercetărilor sistematice, gradul de investigație este unul redus. Acest fapt poate fi considerat drept un impediment serios în interpretările de ordin cultural-antropologic și etnologic ale vestigiilor. Pe de altă parte, materialul cunoscut până în prezent oferă un tablou clar al tendințelor de ordin tipologic și stilistic, reflectate de artefactele spațiului studiat. În baza acestuia, unele interpretări de acest gen sunt posibile.

Cele mai relevante materiale provin din siturile care s-au bucurat de cercetări de amploare, rezultatele cărora sunt reflectate în studii monografice și în sinteze. Astfel, un bogat material arheologic este prezentat și analizat în monografiile arheologice ale siturilor de la Poiana [219], Butuceni [150], Stâncești [91]; Cotu-Copălău [196]. O contribuție importantă au adus-o studiile care au cuprins grupuri de situri pe microregiuni, după cum sunt cele dedicate monumentelor din epoca fierului din regiunea Nistrului Mijlociu [115; 152]. Alte monumente importante, care s-au bucurat de cercetări de amploare, reflectate în diverse studii și articole, sunt cele de la Hansca [280; 284], Huși-Corni [202], Novoselskoe-Satul Nou, Orlovka [212; 213], Bârsești [135; 136; 137; 138], Slobozia-Onești [52]. Printre acestea un loc aparte îl ocupă apariția recentă a monografiei arheologice a necropolei de la Glinoe [299].

Sursele etnografice. Ținând cont de caracterul riscant al analogiilor etnografice, sursele etnografice au fost utilizate pentru a oferi o bază factologică referitoare la posibilitățile de interpretare a materialului arheologic din perspectiva aspectelor etnoculturale. Astfel, se exclud din start analogii etnografice directe și categorice. Aici au fost incluse, în special, rezultatele unor cercetări etnoarheologice, adică analize de teren pe eșantioane etnografice în scopul realizării obiectivelor studiilor arheologice.

Cea mai mare parte a surselor etnografice (etnoarheologice) a fost aplicată în analiza dimensiunii sociale a stilurilor ceramice. Elocvente în acest sens sunt studiile lui F. Tencariu [198], I. Gh. Hâncu [309], A.A. Bobrinski [239]. Printre investigațiile etnoarheologice dedicate special expresiilor etnicizante în ceramică, se pot evidenția cele ale cercetătorilor O. Kalentzidou [114], Ph. J. Arnold [23], M. Dietler, I. Herbich [78], C. Kramer [122], I.G. Glushkov [247].

Abordarea etno-determinativă a vestigiilor arheologice în istoriografie. Interpretările etnoculturale generate în istoriografie, relevă criterii, prin care cultura materială prezintă o valoare etno-determinativă: continuitatea etno-culturală și demografică a populației locale din perioada hallstattiană până către finele mileniului I a. Chr.; particularitățile tehnologico-stilistice, care exprimă unitatea sau diferențierea între comunități; specificul modului de viață și al tradițiilor funerare; corespondența spațial-cronologică dintre informațiile paleo-etnografice ale textelor antice și datele arheologice.

Grupurile culturale au fost analizate din perspectiva legăturii lor cu fondul local, considerat predominant tracic, în baza informațiilor autorilor antici, pe de o parte, și cu elementele eterogene, pe de alta. V. Pârvan și M. Rostowzev au subliniat importanța fondului local de la mijlocul

mileniului I a. Chr. din spațiul sud-est european. M. Rostowzev afirma că nomazii de sorginte iraniană au întâlnit în regiunea nord-pontică un fond local puternic, care le-a influențat inclusiv tradițiile funerare. Astfel, localnicii „nu s-au făcut sciți”, în pofida autorității politice a acestora, continuându-și modul de viață specific, diferit de cel al sciților [293, c. 76]. Și după V. Pârvan, „insulele iranienne” din „marea” populației tracice indigene, s-au dizolvat în această masă locală [164, p. 649-650]. Ambii specialiști au atras atenția asupra continuității și importanței fondului local, accentuând hegemonia politico-militară scitică.

Atribuirile etnice se bazează pe corelarea istorico-arheologică, în care populația locală, considerată aprioric tracică, a cunoscut o succesiune de migrații a populațiilor nomade iranienne (cimerieni, sciți) pe parcursul mileniului I a. Chr. [164 p. 7-8]. Acestea, ar fi constituit în spațiul carpato-danubiano-pontic „simple enclave” și nu o „mare masă iraniană”, ca în nordul Pontului Euxin [164, p. 361]. Aprecierile etnicizante ale lui V. Pârvan se bazează nu doar pe simple corelări istorico-arheologice, ci, mai ales, pe diferențele de habitat și cele stilistice din cultura materială, determinate de continuitatea ori discontinuitatea etnoculturală. Axându-se pe informațiile autorilor antici și pe materialul arheologic disponibil, V. Pârvan concluzionează că sciții nomazi n-au lăsat urme de locuințe, în virtutea modului mobil de viață, fiind cunoscuți doar prin inventarul pe care și-l depuneau în morminte [164, p. 214, nota 3]. Evident, urme de populație scitică puteau fi identificate preponderent prin descoperiri funerare, de regulă izolate în spațiul carpato-danubiano-pontic, în timp ce așezările și necropolele urmau să reflecte persistența populației locale. Deși prezintă relevanță etnografică largă, atribuirea locală a așezărilor a fost ilustrată prin exemplul „davae-lor”, care ar demonstra prevalarea etnicilor traci în spațiul carpato-danubiano-pontic [164, p. 272].

D. Berciu [37], raportând elementele culturale locale la cele eterogene în secolele VI-IV a. Chr., delimitează un fond local bazat pe tradiții hallstattiene, imitațiile locale după forme grecești ori scitice, componenta grecească și scitică. În prima sinteză închinată secolelor IV-III a. Chr. din spațiul carpato-nistrean, I. Niculiță, în baza analizei tipologico-stilistice și comparative a vestigiilor, completată de coroborarea surselor narative, remarcă existența unui masiv etnocultural unic în spațiul dintre Carpați și Nistru, reflectat prin uniformitatea culturii materiale [283, c. 131].

După A. I. Meliukova, specificul ceramicii și al ritualului funerar al geților s-ar fi constituit definitiv în secolele VI-V a. Chr., păstrând legătura genetică cu fondul cultural hallstattian timpuriu prin etapa culturii Basarabi până la începutul secolului VI a. Chr. [274, c. 89, 107]. Punctul de legătură este asigurat de materialele necropolelor de la Dănceni (sfârșitul secolului VI – începutul

secolului IV a. Chr.) și Pârjolteni (începutul secolului V a. Chr.), prezentând tranziția de la cultura Basarabi, care se încheie la începutul secolului al VI-lea, la cultura getică din secolul al IV-lea a. Chr. Atribuirea locală și anume tracică a acestor necropole este argumentată de A. I. Meliukova prin asemănarea până la identitate a materialelor din spațiul pruto-nistean cu cele din spațiul carpato-balcanic, pe de o parte și legătura genetică dintre ceramica și ritualul funerar din aceste monumente cu cele din epoca hallstattiană. Materialele de sorginte nord-pontică, prezente în inventar (vârfuri de săgeată, pumnale akinakai etc.) reflectă doar pătrunderea elementelor culturii materiale scitice în acest spațiu [274 c. 142].

Statutul de cea mai relevantă categorie de vestigii în sens etno-determinativ și-l păstrează ceramica lucrată cu mâna, rămânând principalul argument în atribuirea tracică [274, c. 235], prin aceeași asemănare cu formele ceramice din perioada precedentă. Materialul ceramic reflecta o diferențiere etnoculturală, mai cu seamă în situația când această ceramică predomină și în zona poliselor grecești, atribuită, evident, populației locale barbare [274, c. 106]. Asemeni majorității cercetătorilor, renumitul scitolog definea caracteristica culturală a lumii tracice după material ceramic de sorginte stilistică din prima epocă a fierului, obiectele de port (fibulelor) și ritual funerar, în timp ce tradiția culturală scitică o definește după armament (vârfuri de săgeată cu trei aripioare, pumnale akinakai), piese de harnașament, ritual funerar și ceramică de tradiție nord-pontică.

În renumitul studiu din 1970, Al. Vulpe supune analizei procesele culturale de la jumătatea mileniului I a. Chr. Autorul afirmă că grupul Bârsești-Ferigile, fiind mai apropiat din punct de vedere cultural de Transilvania în sec. VI a. Chr., se apropie, în secolul V a. Chr., de aspectul cultural din sudul Dunării [221, p. 205], sugerându-se succesiunea unor impulsuri culturale, față de care fondul local s-a manifestat conservativ. În viziunea lui Al. Vulpe, teoriile care vizează intensitatea influențelor scitice în regiune suferă de o argumentare arheologică insuficientă [221, p. 204]. Este vorba atât despre concepția Rostowzev-Pârvan privind migrația importantă de neamuri scitice spre Vest în secolele VII-V a. Chr. și dominarea lor față de populația locală tracică, cât și despre concepția autohtonistă prin care grupurile hallstattiene târzii au fost lăsate de populația locală, afectată cumva de influențe culturale scitice [221, p. 205, 209]. „Arheologic sciții nu sunt atestați în mod direct nicăieri în spațiul discutat”, notează Al. Vulpe, relevând un rol etnografic general al pieselor de harnașament și al vârfurilor de săgeți, care puteau fi folosite în egală măsură de sciți și geți, care erau „arcași călări” [221, p. 205]. În ceea ce privește prezența efectivă a sciților

în zona istro-pontică în secolul IV a. Chr., Al. Vulpe nu lasă loc de dubii, subliniind prezența unor forme ceramice specifice în mormintele de inhumație [221, p. 210].

Ținând cont de situația arheologică de la est de Carpați, I. Niculiță indică asupra delimitării elementelor locale nord-tracice de cele răsăritene scitice. Realitățile arheologice confirmă vecinătatea geților cu sciții, reflectată în sursele narrative. În siturile de la Butuceni, Suruceni, Pârjolteni, Dănceni, Tudora, Bârsești, Slobozia, Curteni etc., pe lângă materialul predominant autohton, sunt prezente elemente de sorginte scitică [285, c. 20]. Un rol deosebit i se acordă inspirației scitice a produselor artistice ale elitelor locale tracice, unde aplicarea decorului hallstattian geometric, confirmă interferențe culturale intense traco-geto-scitice [285, c. 39].

În ceea ce privește relevanța etno-determinativă a categoriilor de vestigii, s-au conturat mai multe aprecieri. Încă V. Pârvan afirma că în plan etnic sunt mai relevante detaliile ritului și ale inventarului funerar, decât construcțiile funerare propriu-zise [164, p. 371]. Însuși ritul funerar a devenit un indiciu etno-determinativ important. Cu toate argumentele care sugerează prezența biritualismului, a inhumației ori a incinerăției, predominarea celei din urmă constituie o regulă pentru comunitățile locale din epoca bronzului până în epoca La Tène, domeniu neinfluențat de alte comunități [164, p. 632]. Reiterând evoluția monumentelor din secolele VI-I a. Chr. pe un fundal comun din prima epocă a fierului în domeniul culturii materiale, I. Niculiță îl subliniază și la nivelul ritualului funerar, criticând absolutizarea incinerăției la traci și subliniind continuitatea biritualismului, după cum a făcut-o și V. Pârvan [285, c. 25, 28, 57].

În domeniul ritualului funerar, asemănările între traci și sciți sunt nesemnificative. Pentru ambele comunități sunt caracteristice amenajările tumulare de dimensiuni mici pentru traci și populația de rând a sciților, cele mai multe asemănări între cele două comunități fiind sesizate la nivelul elitelor [274, c. 169, 178]. Celelalte aspecte ale ritualului funerar relevă doar deosebiri, mai ales în orientare și în inventar. Astfel, după cum menționează A.I. Meliukova, dacă lumii scitice îi este specifică, de regulă, orientarea spre vest a defuncțiilor în poziție întinsă, pentru traco-geti o regulă constantă a orientării lipsește [274 c. 173]. Mormintele geților au un inventar sărac, în care predomină vase modelate cu mâna, de factură locală, alături de prezența celor de import, fapt care nu se atestă în mormintele izolate scitice din regiune. În același timp, dacă ultimele conțin obligatoriu arme de factură nord-pontică (vârfuri de săgeți cu trei aripioare, pumnale akinakai), atunci pentru mormintele geților mai ales din secolele IV-III a. Chr. acestea sunt extrem de rare [274, c. 174].

Cel mai fertil indicator al atribuirilor etnice în istoriografie este ceramica. După V. Pârvan, ceramica „indigenă” include vasele rudimentare, lucrate cu mâna, de tip „borcan” înzestrate cu diverse variante stilistice ale decorului în relief, cu iradierii stilistice din ceramica neolitică [164, p. 186-187], fapt care „crează iluzia continuității genetice” [164, p. 563]. Pe lângă iluzoria continuitate a formelor ceramice locale și a particularităților stilistice din neolitic și din epoca bronzului, argumentul unei continuități de facto este legătura cu formele „hallstattiene”, cu analogii depistate în Troia [164, p. 190-192]. Într-o oarecare măsură, totuși, V. Pârvan a minimalizat rolul influențelor externe în cultura ceramică autohtonă, chiar dacă acceptă imitațiile după modele grecești și celtice [164, p. 192, 196]. Oricum, autorul „Geticii” evidențiază caracterul conservativ al tradițiilor ceramice, pe care îl leagă de preferințele „țărănimii getice” [164, p. 562], care a asigurat evoluția constantă a formelor locale de ceramică din epoca bronzului până în a doua epocă a fierului.

A. I. Meliukova delimitează ceramica tracică de cea scitică prin particularități stilistice: prima preferând înzestrarea cu decor în relief, iar ultima este lipsită de decor sau este ornată cu alveole [274, c. 180, 182]. Se poate aminti constatarea, pe care o găsim și la V. Pârvan, despre lipsa unei tradiții ceramice proprii la sciți, care adoptau produsele olăritului local, condiționați de traiul nomad [164, p. 430]. Abordarea etnică, în mare măsură, a fost reliefată de principalele studii de sinteză asupra tipologiei ceramicii semnate de I.H. Crișan și E. Moscalu [70; 139]. Tipurile sunt tratate din perspectiva atribuirilor etnice, subliniindu-se rolul originii și al continuității tradițiilor tehnico-stilistice.

Profesorul I. Niculiță argumentează constituirea către secolele VI-V a. Chr. a unor forme generale de ceramică pentru toată lumea nord-tracică, care vor persista constant în secolele IV-I a. Chr. [285, c. 42-49, рис. 2-3] (Tabel 2). Studiul său confirmă continuarea tradițiilor stilistice din prima epocă a fierului, mai ales în privința vaselor borcan. Uniformizarea formelor ceramice în secolele VI-I a. Chr., alături de cea urmărită în alte aspecte, sugerează o tendință a unității culturii materiale în spațiul dintre Carpați, Balcani, Nistru și Pontul Euxin [285, c. 54]. Această teză a fost criticată de M. Tkaciuk, din motivul că răspândirea în secolele IV-III a. Chr. a acelorași forme ceramice în spațiul unde sunt atestați geții ar contrazice sursele narative care-i menționează pe geți la nordul Dunării doar din a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Chr. Acest paralelism direct și determinist între datele arheologice și cele scrise este evocat pentru a reitera absența geților în spațiul carpato-nistrean în secolele VI-V a. Chr. [204, p. 224]. Asemeni lui M. B. Șčukin, M. Tkaciuk explică cantitățile mari de ceramică de factură rudimentară geto-dacă în siturile Poienești-

Lucașeuca prin împrumuturi de la geto-dacii din vecinătate [316, c. 114], fapt ce ar menține hiatusul generat de limitarea cronologiei culturii getice între sfârșitul sec. V – începutul sec. IV a. Chr. sau finele sec. IV – debutul sec. III a. Chr., în baza cronologiei amforelor de Thassos (anii 350-270 a. Chr.) [316, c. 113]. Un asemenea argument este bizar, deoarece prezența unei comunități pe un spațiu anumit nu depinde de circulația unor obiecte de import [146, p. 63], iar „împrumutul” de ceramică rudimentară la distanțe mari este puțin probabil.

Un rol important în argumentarea atribuirilor etnice l-au jucat și tipurile de arme: pumnalele „akinakai”, oglinzile din bronz cu decor în stil animalier. Asemenea piese, datorită prezenței lor masive în spațiul nord-pontic și a caracteristicilor stilistice aveau să indice asupra atribuirii scitice evidente [164, p. 7]. V. Pârvan definește chiar căile de pătrundere a sciților în bazinul carpatic datorită unui șir de descoperiri „scitice”: cazane de bronz, aplice de harnașament, vârfuri de săgeată din bronz etc. Majoritatea lor sunt considerate și astăzi de inspirație scitică. În ceea ce privește piesele de artă, pentru cele atribuite meșterilor locali se considera specific stilul geometric, cu rădăcini în epoca bronzului și începutul epocii fierului [164, p. 324, 328, 366]. Pe de altă parte, consumul obiectelor tipic „scitice”, putea fi realizat de băștinașii geți [164, p. 357], recunoscându-se faptul că aceste categorii de obiecte, în virtutea circulației și a modei, nu sunt relevante pentru o atribuire categoric etnică.

Sintezele artistice sunt explicate de V. Pârvan, care afirmă că „Dacia stă la răscrucea drumurilor pe care din Est vine arta naturalistă, iar din Vest cea geometrică” [164, p. 620], subliniind, în special, stilizarea motivelor realiste ca un specific local [164, p. 622]. A. I. Meliukova definește specificul artei tracice prin influențele greacă și ahemenidă din secolele VI-V a. Chr., la care se adăugase stilul animalier scitic, adaptat creativ de meșterii locali. Stilul este diferit, deși motivele animaliere sunt asemănătoare, însă dictate de aceleași preferințe ale elitelor [274, c. 234].

I. Niculiță demonstrează că în secolul VI a. Chr. se generalizează un stil animalier, caracteristic și pentru lumea scitică, dar combinat cu stilul local geometric hallstattian. Combinarea stilului animalier cu decorul vegetal-geometric în arta getică este o particularitate specifică doar spațiului extra-carpatic, descriind, ca în cazul stilului ceramic, o unitate a compoziției și a decorului [285, c. 67, 125, 175, kapra 5].

Generalizările atribuirilor etnicizante ale materialului arheologic, cu ajutorul interpretărilor surselor istorice, relevă diversitatea influențelor asupra culturii materiale din spațiul carpato-danubiano-pontic. După V. Pârvan, îndelungata predominare a tradițiilor occidentale, materializate

prin preferințele tracilor băștinași pentru moda „hallstattiană” este urmată de puternicele influențe orientale, alături de cele grecești, chiar dacă cultura locală rămâne puțin afectată [164, p. 292, 296]. În viziunea acestuia, invazia irano-scitică ar fi întrerupt calea firească a civilizației locale spre „forme de fier occidental” [164, p. 348], caracterizând „vremea scythică a Daciei” ca un hiatus în evoluția culturii locale [164, p. 643], o perioadă de decadență și de stagnare. O asemenea abordare a fost criticată de I. Nestor, care a demonstrat caracterul fecund al interferențelor culturale traco-scitice [143, S. 143-144].

Uniformizarea culturii materiale către mijlocul mileniului I a. Chr. reflectă, în opinia lui I. Niculiță, un proces de uniformizare și consolidare etnică, care s-a soldat cu formarea unui etnos unitar [285, c. 82], sau o formă de unitate etnică a tracilor septentrionali sub egida geților, a căror autoritate politică o evidențiază sursele narative [285, c. 177]. Acest proces nu a cuprins până în secolul III a. Chr. spațiul intra-carpatic, unde pe fundalul proceselor de sinteză traco-celtică se consolidau dacii [285, c. 182].

În studiul semnat de Al. Vulpe [221], de asemenea, se afirmă legătura dintre unitatea culturii materiale și predominarea populațiilor de origine tracică, fără a exclude și alte comunități etnice necunoscute [221, p. 188, 204], menționându-se relația genetică retrospectivă între grupurile din hallstattul mijlociu cu fenomenul cultural Basarabi, urmărită în evoluția stilistică a vestigiilor, în special a formelor ceramicii. Astfel, „continuitatea și originea tracică a triburilor din Hallstattul timpuriu este dependentă de măsura în care cultura Basarabi este tributară predecesorilor ei” [221, p. 204]. Reieșind din ideea că unitatea culturii materiale reflectă o înrudire etnică, Al. Vulpe sugera, în baza localizării comunităților după sursele narative și monumentele din secolele VI-V a. Chr., că grupul cultural Ravna-Dobrina aparține geților, ori chiar geților crobizi [221, p. 205]. Înrudirea comunităților grupului Bârsești-Ferigile cu geții din sudul Dunării poate fi demonstrată prin analogiile strânse, existente între vestigiile grupului Ferigile-Bârsești cu grupurile din sudul Dunării și de la Dunărea de Jos [221, p. 205]. Mai mult decât atât, faptul că în secolele II-I a. Chr. regiunea carpato-dunăreană era considerată getică, ar fi fost asigurat de continuitatea de viață din zona subcarpatică relevată de grupul Ferigile-Bârsești. Deci, arheologic, poate fi constatată, pentru secolele VI-V a. Chr., prezența pe ambele maluri ale Dunării a comunităților care purtau același etnonim – geții [221, p. 205] (Harta 3). Totuși, după Al. Vulpe, chiar dacă raportul dintre etapele dezvoltării culturii materiale și etnos este demonstrat, denominarea în termeni etnici a acestora și a culturii materiale în genere este eronată [221, p. 188].

În corelarea surselor arheologice și narrative, M. Tkaciuk tinde să aplice metoda „purificațională”, care constă în analiza separată a surselor pe un context concret și confruntarea lor. Recunoscând faptul că etnonimia surselor narrative antice, cea reală și granițele culturale, de obicei, nu coincid [204, p. 215], autorul abordează oarecum rigid textele antice în coroborare cu vestigiile arheologice. Este interesantă ipoteza autorului în conformitate cu care „dacă genetic fazele de dezvoltare a culturii precedente și succesoare nu contrazic genetica etnonimelor și lacunele lor, suntem în drept să extrapolăm ... denumirile etnice din intervalele focalizării și la aceste faze” [204, p. 216]. Însă ipoteza nu-și găsește o argumentare solidă, M. Tkaciuk trasând o legătură directă între informațiile autorilor antici și localizarea etnonimelor [204, p. 216-217], corelând direct și culturile arheologice cu etnosul. Tendențiozitatea autorului se manifestă atunci când nu admite aceste extrapolări în cazul informațiilor despre geți și corelarea cu sursele arheologice (de la sud și nord de Dunăre). Cel puțin, există rezerve și față de afirmația lui M. Tkaciuk că sursele scrise ar oferi un tablou al schimbării priorităților etnonimice din regiune, reflectând schimbarea priorităților culturale [204, p. 218-219]. Legătura atât de categorică între „prioritățile etnonimice” și „prioritățile culturale” relevă un determinism absolut nefondat. Aceasta ar însemna, pe de o parte, că „etnonimele” împărtășeau o cultură materială distinctă de alte „etnonime”, care atrăgeau atenția autorilor antici, iar, pe de altă parte, faptul, că aceștia din urmă ar fi conștientizat niște granițe culturale clare între comunitățile cărora le ofereau nume generice.

Deși legătura dintre cultura getică și cea locală hallstattiană este argumentată pentru spațiul carpato-nistean, M. Tkaciuk o exclude categoric, încercând construirea unui hiatus etno-cronologic [204, p. 225, 226], negând caracterul autohton al culturii getice în regiune și reabilitând vechea idee a pătrunderii geților de la Sud de Dunăre. Aceasta ar fi avut loc în trei etape succesive: I) sfârșitul secolului VI-V a. Chr., prin așa-numitul „orizont geto-scitic” de tip Pârjolteni, Dănceni, Stâncești și Butuceni; II) mijlocul secolului V a. Chr. (monumentele de la Recea și Slobozia) și III) finele secolului V- începutul secolului IV a. Chr. marcată prin „formarea culturii geților” în spațiul carpato-nistean, argumentată de corespondența surselor arheologice și narrative [204, p. 228]. Succesiunea unor asemenea etape se construiește pe o tendință clară de a sesiza întreruperi cronologice ale continuității geților în spațiul est-carpatic, reiterându-se artificial existența unei diferențieri între evoluția culturii getice din spațiul pruto-nistean și cea dintre Carpați și Prut [146, p. 67].

Monumentele de la Pârjolteni, Dănceni, Suruceni sunt implicate de M. Tkaciuc în argumentarea ideii pătrunderii getice într-un spațiu scitic. Argumentul arheologic conține prezența obiectelor de tradiție nord-pontică (scitică) ca vârfurile de săgeți cu trei aripioare, pumnal akinakes, reprezentări animaliere [204, p. 226], alături de materialul ceramic de altfel indubitabil predominant de tradiție getică și ritul incinerăției, evident nescitic. El insistă că monumentele orizontului respectiv, din secolele VI-V a. Chr. nu descriu „conturul acelei vetre puternice de culturo-geneză, care ar fi fost capabilă să constituie începutul culturii getice din secolele IV-III a. Chr.”, însă ar indica că nucleul culturii getice exista undeva deja format, ca apoi să se extindă în spațiul carpato-nistrean [204, p. 226]. Se mai invocă și „instabilitatea tipologică” a culturii getice în regiunea dată înainte de secolele IV-III a. Chr., fapt care ar contrasta cu ideea la care se insistă – prezența stabilă și bine conturată a sciților în regiune. M. Tkaciuk încearcă tendențios să aprecieze prioritățile culturale în regiune, speculând pe declararea „stabilității” ori „instabilității” tipologice și a apropierei de „nucleul” cultural, fapt care nu este susținut documentar arheologic. Dificultățile legate de descoperirile scitice din spațiul carpato-nistrean, cercetătorul în cauză le „compensează” prin raportarea la monumentele regiunii nord-pontice din secolele V-IV a. Chr. [204, p. 219], fără să admită acest lucru pentru materialul getic. Autorul admite lipsa unei orientări constante a scheletelor, practicarea incinerăției, alături de înhumăție, la sciți [204, p. 219], fapt greu de admis pentru tradiția scitică, incinerăția și lipsa orientării unice a scheletelor în cazul înhumăției fiind atribuite lumii tracice încă de A. I. Meliukova [274, стр. 173].

După aprecierea profesorului I. Niculiță, ideea despre prezența efectivă a sciților în spațiul est-carpatic din sec. VII a. Chr. nu are suport factologic, mai ales că în acest spațiu nu se cunosc situri similare celor din nordul Pontului Euxin, iar destinul populației care a lăsat monumentele de cultură „hallstattiană”, cum sunt cele de la Hlingenii, Trinca, Butuceni, Poiana etc. nu este clarificat de M. Tkaciuk [146, p. 64]. Neglijarea unor probleme importante este cauzată de lipsa materialului care i-ar demonstra ipotezele, recurgându-se astfel la speculații [146, p. 65]. Resuscitarea de către M. Tkaciuk a ideii despre existența unui „orizont geto-scitic”, ca o primă etapă de pătrundere a geților din sudul Dunării, destul de populară în perioada interbelică, a fost respinsă ca lipsită de dovezi [146, p. 66]. Cu toată intensitatea contactelor dintre populația getică și cea scitică, reflectate în ansamblurile de vestigii, scitologul A. Meliukova respinge ideea unei comunități culturale scito-trace [275, c. 30]. Acest concept este utilizat de M. Tkaciuk pentru a explica prioritatea scitismului în combinația elementelor culturale getice (incinerăția, ceramica lucrată cu mâna) și a celor scitice

(armament și podoabe în stil animalier), în cazul descoperirilor din sec. VI-V a. Chr. de la Est de Carpați [204, p. 228]. Combinația acestor tradiții culturale, însă, sugerează mai degrabă o intensificare a contactelor geto-scitice în această perioadă [146, p. 66].

Prin evoluția tipului IX de ceramică (după E. Moscalu), definitoriu pentru atribuirea getică, M. Tkaciuk încearcă să rezolve problema identificării regiunii în care ar fi avut loc desprinderea culturii getice de cultura Basarabi, căutând să păstreze pentru spațiul carpato-nistean ideea hiatusului cronologic [204, p. 227]. Acesta echivalează cultura atribuită etnic cu răspândirea unui singur tip de vas. Astfel, dacă originea acestui tip e localizată la sud de Dunăre, în aspectul Ravna, răspândirea lui în spațiul carpato-nistean reflectă o migrație succesivă a geților spre nord [204, p. 227]. Eforturile lui M. Tkaciuk de a demonstra, bazându-se pe un singur tip de vas găsit în necropola de la Ravna, o migrație a geților în nordul Dunării, în spațiile dobrogene și est-carpătice, sunt, în viziunea lui I. Niculiță, lipsite de argumente. Astfel, vasele getice timpurii, la care face apel M. Tkaciuk, sunt bine cunoscute la nivelul secolelor VI-V a. Chr. în siturile din Moldova: la Curteni-Valea Merilor, Curteni-Dealul Pietrăriei, Cozmești, Hansca [146, p. 65]. Apărând abordarea migraționistă, M. Tkaciuk neagă categoric supoziția lui E. Moscalu despre originea aspectului cultural Canlia din orizonturile Trestiana-Cimbala și Saharna-Solonceni, ignorând legătura vaselor tipului IX cu cele de la Trestiana. Însă, conexiunea dintre aspectul cultural Canlia și orizontul Pârjolteni-Dănceni ar fi posibilă, în opinia autorului, prin materialele necropolei de la Seliște de la sfârșitul secolului VIII – începutul secolului VII a. Chr. Prin aceasta, M. Tkaciuk își asigură stabilirea unui hiatus de 200 de ani [204, p. 227].

Analiza propusă de M. Tkaciuk prezintă o schemă de combinații istorico-crono-arheologice cu deducții destul de mecanice referitoare la procese etno-culturale și demografice pentru spațiul carpato-nistean prin coraportarea la regiunile învecinate: bazinul Niprului Inferior și Transilvania. Așadar, el propune o succesiune de fenomene arheologice legate direct cele reflectate în sursele narrative, dar și de o logică strict difuzionistă a culturii [204, p. 234-237]. Finalul culturii Basarabi-Șoldănești, cauzat de pătrunderea scitică între Carpați și Nistru, e urmat de la finele secolului al VII-lea de aspectele culturale de la Cuconești, Satu Mare, Trestiana-Cimbala, determinate de dominația politică a iranienilor. În secolul VI a. Chr. în silvostepa pruto-nisteană se constituie orizontul de la Pârjolteni, Dănceni și Corjevo, care ar fi reflectat amestecul elementelor geto-scitice. Abia de la sfârșitul secolului V – începutul secolului IV a. Chr., aici pătrunde masiv cultura getică, proces influențat de politica statului odris și, respectiv, de consolidarea geților la Dunărea de Jos pe

fundalul slăbirii puterii scitice, pentru ca la jumătatea secolului III a. Chr. ambele culturi să „părăsească” acest spațiu. Prin urmare, „criza” culturii scitice vine din cauza diminuării dominației politice a Sciției în urma invaziei sarmaților din secolele IV-III a. Chr. în stepele nord-pontice. Până în secolul I a. Chr. cultura scitică tardivă ar fi coexistat cu elemente getice, reflectate în ceramică și elemente La Tène. Prin aceasta se intuiește, de altfel, o deplasare a culturii getice spre est, susținând ideea că între cultura getică de la Niprul Inferior și cultura Poenești-Lucașeuca din spațiul pruto-nistean nu există un hiatus cronologic [204, p. 235].

Procesele care au loc în manifestările culturale din Transilvania sunt explicate destul de modest de M. Tkaciuk prin aserțiunea că „celții sunt schimbați în daci”, justificând legătura directă între schimbările tipologice și aparentele succesiuni etnonimice. Asemenea corelații se bazează pe obiecte, tipuri, categorii separate, fără o înțelegere de ansamblu, „compensându-se” problemele interpretărilor. În aceeași logică, formarea „culturii dacice” în Transilvania este legată de pătrunderea geților din spațiul carpato-nistean, „înlocuiți” de bastarni în sec. III a. Chr., „împingând” celții din Transilvania [204, p. 236]. O asemenea aserțiune reprezintă o formă exagerată de manipulare cu etnonimele, speculând printr-o interpretare tendențioasă unele mențiuni din sursele antice. Nici istoric, nici arheologic și nici, cu atât mai mult, cultural-antropologic o astfel de formulare a unor transformări culturale nu este valabilă.

Astfel schema în care M. Tkaciuk reconstituie procesele etno-demografice este destul de atractivă: după căderea supremației Sciției la finele secolului al IV-lea, sciții migrează în Dobrogea și Crimeea, iar geții treptat se bifurcă în două direcții – spre regiunile Niprului Inferior (geții din spațiul pruto-nistean) și în Transilvania (geții din Vestul Moldovei). Toate acestea pentru a face loc bastarnilor, care pătrund în teritoriul est-carpatic începând cu a doua jumătate a sec. III a. Chr. [204, p. 237].

Eforturile lui M. Tkaciuk de a defini unele hiatusuri cronologico-demografice în evoluția culturii geților în mileniul I a. Chr., în viziunea lui I. Niculiță, urmăresc un scop clar de a localiza în spațiul carpato-nistean procesul etnogenezei slavilor [146, p. 68]. Or, caracterul identic al culturii materiale din siturile de la Hansca, Butuceni, Potârca, Saharna Mică, Saharna Mare, Stolniceni, Bunești, Brad, Poiana, Cotnari, Stâncești, Enisala, Murighiol, Canlia, Iankovo, Braničevo, demonstrează unitatea culturii nord-tracice în întregul areal balcano-carpato-pontic pe o perioadă îndelungată, fără hiatusuri cronologice și demografice sesizabile [146, p. 67]. De altfel, pentru a atenua neajunsurile propriilor deduceri, M. Tkaciuk afirmă că „ce înseamnă problema cronologiei

getice nu știe nimeni” [204, p. 224], frază devenită „sacramentală” în istoriografia recentă și care ia în calcul faptul datării complexelor culturii getice după patru „sisteme” cronologice: antic, celtic, scitic și sud-tracic. O asemenea aserțiune are mai degrabă un caracter speculativ, mai ales că legătura dintre cronologia arheologică și cea istorică nu trebuie să se confunde, iar încercările de a stabili o cronologie a culturii getice timpurii din spațiul de la est de Carpați, determinată de evenimentele istorice sunt nefondate [130, p. 102]. În general, trezește semne de întrebare ideea unei „identificări reale” a culturii getice, care ar începe doar cu al treilea sfert al secolului IV – prima jumătate a secolului III a. Chr, conform „schemei” surselor scrise [204, p. 221]. Este absurd a încadra o cultură în limitele unei astfel de scheme. Depinde oare începutul unei culturi de prima mențiune a unui etnonim? Iar dacă cultura depășește cronologic aceste limite, reieșind din aspectele tipologico-stilistice ale artefactelor, care ar fi criteriile delimitării perioadei „etnonimiei” sale, care denumeste cultura întreagă? În linii generale, autorul studiului analizat revine la aceeași echivalență dintre cultură și etnos, realizată într-un mod direct. Se poate admite că elementele contradictorii din abordarea autorului sunt legate de intenția argumentării succesiunii de hiatus-uri etno-demografice, explicând transformările care au avut loc prin mișcări bruște, poate chiar violente de populații. Justificarea unei astfel de intenții necesită argumente factologice solide. În lipsa lor, autorul devine victima propriei intuiții cu construcții logice, a căror veridicitate este îndoielnică.

Printre cele mai recente contribuții, care prezintă tangențe cu problematica interpretărilor etnice sunt studiile semnate de T. Arnăuț, V. Haheu și A. Levinschi. Exponent al concepției migraționiste, conform căreia cultura getică constituie rezultatul migrației geților în silvostepa pruto-nistreană, Al. Levinschi respinge, prin interpretarea sa a situației din necropola de la Dănceni, ideea unui „sincretism” geto-scitic inițial. În viziunea lui, materialul arheologic poate fi delimitat prin două etichete clare: ritul inhumăției specific exclusiv pentru sciți și incinerația – pentru geți, care apar mai târziu în regiune [266, c. 78]. Doar pentru mormântul izolat de incinerație de la Pîrjolteni, considerat getic, ar fi proprii influențe scitice prin prezența în inventar a armelor, pieselor de harnașament, a pieselor cu reprezentări animaliere etc. [266, c. 84]. Nu este clar caracterul categoric al etichetării etnice a riturilor funerare, dată fiind convingerea cercetătorului amintit că inhumăția nu putea fi folosită de geți, în virtutea credințelor religioase, rămânând valabilă doar pentru străini și alte categorii de oameni [266, c. 86].

Observații critice la adresa paradigmei migraționiste sunt făcute de V. Haheu, care susține existența mai multor focare de formare a culturii getice, exemplificând prin materialele scoase la

iveală prin cercetările monumentelor din regiunea Nistrului Mijlociu [96, p. 139], observații fortificate prin amplificarea acestor cercetări în ultimii ani în zona Saharna [152].

Continuitatea etnoculturală traco-getică în spațiul carpato-nistrean este susținută de cercetătorul T. Arnăut, care, admitând puternica influență scitică, consideră că orizontul getic timpuriu de la Pîrjolteni și Dănceni ilustrează locuirea permanentă a comunităților nord-tracice în aceste teritorii [20, p. 170]. Spre deosebire de afirmațiile emise de M. Tkaciuk, cercetătorul amintit susține, dimpotrivă, caracterul instabil al elementelor scitice prezente în monumentele orizontului Pîrjolteni-Dănceni. Alături de mormântul de la Suruceni, ele reflectă prezența unei populații ne-sedentare, a unei enclave în regiune, fapt care asigură raporturi permanente între geți și sciți, situația etnoculturală rămânând neschimbată în pofida faptului că ultimii ar fi dominat politic zona în secolele VI-V a. Chr. [20, p. 174]. Insistând asupra autohtonismului tracilor în regiunile de la nord de Dunăre și de la est de Carpați, T. Arnăut considera, în același timp, stepa Bugeacului și spațiul de la Est de Nistru, o zonă de interferență a elementelor trace și scitice [20, p. 5].

1.3. Concluzii la capitoul 1.

Evoluția paradigmei etnice în arheologia universală și critica ei ulterioară a rezultat atât în exagerări ale identificării arheologice a grupurilor etnice, cât și în respingerea categorică a oricăror interpretări etnice în arheologie. În urma analizei istoriografice a tendințelor de interpretare etnică în arheologie, atât în plan teoretic general, cât și în contextul celei de-a doua epoci a fierului din spațiul carpato-nistrean, pot fi evidențiate următoarele probleme:

1. Explicația etnicizantă a diferențelor ori asemănărilor tipologico-stilistice a vestigiilor arheologice a generat aparența caracterului universal al corespondenței dintre culturi arheologice și grupuri etnice, impunându-se rolul primordial al continuității tradițiilor culturale. În evoluția acestor abordări un rol aparte l-a jucat identificarea unor criterii sau seturi de indicii „etnice” printre categoriile de vestigii.

2. Abordarea spațial-cronologică a tipurilor arheologice ca indicii ale răspândirii și evoluției grupurilor etnice a determinat, de asemenea, caracterul aprioric al atribuirilor etnice, aplicate vestigiilor arheologice. Asemenea atribuiri deseori devin simple clasificări convenționale. Astfel, aprecierile de ordin etnodeterminativ, date vestigiilor au ignorat sau au atras o atenție insuficientă materialului etnologic, ținând cont de caracterul fragmentar și nu întotdeauna relevant al surselor scrise.

3. Aprecierile etnoculturale sesizate în istoriografie indică asupra unei abordări cultural-istorice, care a evoluat fără modificări substanțiale de-a lungul timpului, determinate de îmbogățirea materialului factologic. Corelarea materialului arheologic cu informațiile reflectate în sursele narative antice a reconstituit un tablou paleoetnografic relativ argumentat pentru spațiul carpato-nistrean, stabilindu-se uniformitatea culturii materiale caracteristică pentru secolele IV-III a. Chr., pusă pe seama unei continuități genetice din prima epocă a fierului, dar și pe predominarea unui masiv etnic relativ unitar al tracilor septentrionali sub egida geților. Contradicțiile de idei parvin mai mult în problema caracterului autohton sau intrus al acestora.

4. De asemenea, un fapt important, care rezidă din studiul istoriografiei, constă în acceptarea generală a unui set stabil de categorii de vestigii arheologice pentru atribuirea „getică” ori „scitică”. Astfel, printre cele mai relevante categorii sunt aduse ceramica lucrată cu mâna, structurile funerare și elementele de artă aplicativă. Piese de podoabă și armele sunt deseori aduse ca argumente ale prezențelor etnice, însă domeniile acestora nu pot fi legate de niște granițe etnice categorice.

5. Abordările tradiționale nu reușesc, de regulă, să țină cont de complexitatea fenomenelor etnice, dat fiind caracterul dinamic, situațional și instrumental al proceselor identitare, prin care trec grupurile umane în evoluția lor. Cu toate acestea, posibilitățile interpretării etnice sporesc în măsura în care existența unui repertoriu stabil de vestigii într-un spațiu anumit este o proiecție a unor procese etnice sau interetnice stabile.

6. Referințele la rezultatele dezbaterilor asupra conceptului etnicității din antropologie și sociologie au stimulat, totuși, interesul manifestat în unele studii arheologice asupra posibilităților de interpretare, inclusiv etnică, a variațiilor culturii materiale. Asemenea studii sugerează un grad înalt de relevanță în procesul interpretărilor etnice, în cazul variației stilistice, astfel diferențele stilistice ar fi cele mai pasibile de a reflecta diferențe etnice. În general, noile abordări sunt fortificate de analize complexe, mai ales prin cercetări etnoarheologice, care ilustrează diversitatea formelor de manifestare a identităților și reflectarea lor în cultura materială, trasând posibile explicații în arheologia etnicității. Constatăm, însă, că influența recentelor abordări asupra cadrului de interpretare a vestigiilor arheologice din epoca fierului din spațiul carpato-nistrean este minimă, etichetările etnice ale materialului arheologic rămânând într-o paradigmă tradițională. Ținând cont de această realitate, este necesară reconceptualizarea vechilor abordări în concordanță cu noile tendințe.

Astfel, problema științifică soluționată în teză constă în reconceptualizarea relevanței vestigiilor arheologice din secolele V-III a. Chr. din spațiul carpato-nistean ca surse ale interpretării etnoculturale, fapt care a evidențiat necesitatea abordării interdisciplinare complexe a posibilităților etno-determinative ale categoriilor de vestigii, asigurând racordarea interpretărilor la noile tendințe metodologice din arheologia etnicității. Direcțiile de soluționare a acestora s-au grefat pe analiza critică a concepțiilor tradiționale despre caracterul etnic al asemănărilor și diferențelor între ansamblurile arheologice și identificarea posibilităților reflectării factorilor etnici sau etnoculturali în diferite aspecte ale tradițiilor de habitat, funerare și stilistice reconstituite de vestigiile arheologice. În acest sens, abordările vechi au fost corelate cu teoriile și datele noi, oferite de alte domenii, mai ales de etnoarheologie.

Complexitatea și caracterul contradictoriu al interpretărilor etnice în arheologia epocii fierului din spațiul cercetat au determinat definirea **scopului și a obiectivelor tezei**. **Scopul tezei** constă în evaluarea caracterului etno-determinativ al vestigiilor arheologice din secolele V-III a. Chr. din spațiul carpato-nistean din perspectiva noilor abordări ale etnicității și a proiecției arheologice a acestora, implicând pe larg datele etnoarheologice. Realizarea scopului propus s-a grefat pe următoarele **obiective** principale:

- Identificarea criteriilor de atribuire etnică a vestigiilor de la mijlocul mileniului I a. Chr. din spațiul carpato-balcano-pontic, care au stat la baza interpretării etnice tradiționale;
- Analiza evoluției aprecierilor etnice a categoriilor de vestigii, structurilor, tradițiilor funerare și stilistice și a proceselor culturale din spațiul carpato-nistean;
- Estimarea evoluției paradigmei etnice în arheologie și a criticii acestora;
- Stabilirea importanței structurilor habitatului din spațiul și perioada cercetată în reconstituirea proceselor etnice;
- Evidențierea valorii etno-determinative a tradițiilor funerare, relevate de vestigiile acestei categorii de structuri din spațiul carpato-nistean;
- Clasificarea principalelor forme ale ceramicii lucrate cu mâna și identificarea variațiilor ei stilistice;
- Evaluarea relevanței etno-determinative a variației stilistice a vestigiilor arheologice;
- Argumentarea etnoarheologică a posibilităților de interpretare etnoculturală a variației stilistice a categoriilor de vestigii arheologice.

2. STRUCTURILE HABITATULUI ȘI PRACTICILE FUNERARE DIN SPAȚIUL CARPATO-NISTREAN ÎN SECOLELE V-III A. CHR. ÎN CONTEXTUL ABORDĂRILOR ETNICE.

2.1. Structurile habitatului.

Vestigiile așezărilor, ale complexelor gospodărești (locuințe, vetre, cuptoare, gropi și alte construcții) și ale celor de cult alcătuiesc elementele principale prin care în arheologie poate fi interpretat habitatul preistoric. Fiind principalele structuri ale habitatului, acestea sunt atrase în cercetarea și înțelegerea proceselor culturale, demografice, sociale și chiar politice. Ele cuprind o parte însemnată a spațiului de activitate intensă a omului, iar vestigiile lor pot reflecta, în ansamblu, aspecte relevante pentru probleme de interpretare a identităților. În cadrul interpretărilor etnice și în aprecierile etnoculturale, în general, în arheologia spațiului sud-est european, și nu doar, s-a ținut cont de anumite criterii în ceea ce privește analiza elementelor habitatului. Unele dintre ele, într-adevăr, prezintă o importanță deosebită pentru reflectarea fenomenelor sociale și etnice. Altele trebuie luate în calcul pentru reconstruirea tabloului general cultural și demografic.

În linii majore, în contextul interpretărilor etnice, structurile habitatului sunt analizate sub următoarele aspecte: evoluția sincronică și diacronică a numărului de așezări umane, a răspândirii și distribuției lor geografice, durata și intensitatea de locuire și activitate umană, caracterul și distribuția locuințelor și a complexelor gospodărești etc. Din ele pot să rezulte concluzii privind continuitatea sau discontinuitatea locuirii unei comunități, finalitatea socială și economică a grupurilor de așezări, locuințe, iar de aici – sugestii privind legătura lor cu fenomenele și entitățile etnice ale vremii în care asemenea structuri au funcționat.

Așezările. Informațiile privind numărul așezărilor umane din perioada cercetată rezidă, în primul rând, din repertoriile relativ complete ale monumentelor arheologice din secolele V-III a. Chr. Repertoriul înserat în lucrarea de sinteză a lui T. Arnăut numără 632 de așezări deschise și 95 de situri fortificate [20, p. 13, 31]. D. Măndescu publică un repertoriu valabil pentru întregul spațiu carpato-balcano-pontic, în care sunt indicate în total 192 de așezări, dintre care 121 așezări „civile” și 71 fortificate. Pentru regiunile dintre Carpați și Nistru, autorul menționează 63 de așezări: 34 fortificate și 29 deschise [130]. Trebuie, însă, atrasă atenția asupra faptului că, spre deosebire de T. Arnăut care semnalează toate siturile atestate, D. Măndescu le-a selectat după criteriul prezenței materialului databil. În sinteza asupra fortificațiilor din spațiul extra-carpatic a lui A. Zanoci, din

totalul de 138 de așezări fortificate datate cu secolele VI-III a. Chr., 94 sunt atestate în spațiul carpato-nistrean, cele mai multe fiind în teritoriul dintre Prut și Nistru, în număr de 64 [227, p. 15, 237, Harta 1].

Față de restul arealului balcano-carpato-pontic, cele mai multe așezări se concentrează în spațiul carpato-nistrean [285, c. 86, Kapra 3]. Numărul așezărilor fortificate din spațiul carpato-nistrean este cu mult mai mare decât al celor din alte spații: aproximativ 95 față de 39 în spațiul carpato-danubian și 5 în cel istro-pontic. De altfel, și pentru regiunea carpato-nistreană se constată un „dezechilibru”, deoarece numărul așezărilor fortificate din teritoriul cuprins între Prut și Nistru, mai ales în depresiunea Răutului și pe terasele malului drept al Nistrului, depășește cel puțin de două ori numărul celor dintre Carpați și Prut [20, p. 15; 227, p. 15].

Reconstituirea habitatului din a doua jumătate a mileniului I a. Chr. poate, evident, să evolueze încă mult timp, ținând cont de gradul de cercetare neuniform. Cel mai puțin cercetate prin săpături de amploare sunt așezările deschise. De o atenție mai mare s-au bucurat siturile fortificate, dintre care, prin săpături sistematice, au fost cercetate doar circa 30 la sută, restul rămânând supuse doar unor cercetări de suprafață [227, p. 227, Diagr. 1]. Sub aspect regional, în spațiul carpato-nistrean s-a estimat că jumătate din totalul așezărilor fortificate au fost cercetate prin săpături sistematice [20, p. 13]. Însă, amploarea cercetărilor deocamdată nu a confirmat cu certitudine caracterul sistemelor defensive și atribuirea lor cronologică în contextul tuturor așezărilor. Printre cele mai relevante după gradul de cercetare sunt fortificațiile de la Butuceni [150], Saharna Mică, Saharna Mare [152], Cotnari-„Cătălina”, Stâncești I și II [90, p. 98-111; 91], Bunești [30]. De cercetări sistematice s-au bucurat și așezările deschise de la Huși-Corni [202] și din microzona Hansca în punctele „Toloacă”, „Limbari” și „Lutăria” [284].

Sub aspect topografic, preferințele comunităților din secolele VI-III a. Chr. le continuă, de altfel, pe cele din perioada precedentă, acestea așezându-se pe terasele joase și pantele văilor ori pe promontorii înalte, protejate natural [265, c. 31; 285, c. 40]. Majoritatea absolută a așezărilor sunt situate în apropierea râurilor și a pâraielor [227, p. 228, diagr. 2] (Harta 1). Această situație este caracteristică mai cu seamă amplasării fortificațiilor. Ele ocupau, în fond, poziții strategice în zone cheie din întregul spațiu cercetat. Deloc întâmplător, cele mai multe fortificații au fost atestate în regiunea Nistrului Mijlociu și Podișul Central Moldovenesc, mai puține în regiunea subcarpatică și Dobrogea [227, p. 229, diagr. 3].

Concentrarea de situri cu sisteme de fortificație și așezări deschise în regiunea Nistrului Mijlociu, la periferia estică a spațiului cercetat, reflectă o situație demografică și culturală complexă pentru perioada secolelor IV-III a. Chr. în special. Gruparea mai mult sau mai puțin densă a siturilor din această regiune este ilustrată de fortificațiile și așezările deschise de la Alcedar, Mateuți, Hlinjeni, Solonceni, Ofatinți, „cuibul” de situri de la Saharna [115; 152; 95; 248] (Fig. 1/1) etc.

Este important de menționat că, grație aplicării metodelor geospațiale, numărul siturilor cunoscute din această zonă a crescut. Oricum, cercetări sistematice de amploare s-au efectuat la cele din microzona Saharna, materialele cărora sunt publicate cu regularitate în studii monografice și în articole. În baza materialelor cunoscute, în microzona Saharna, s-au evidențiat, prin amploare și importanță, așezările fortificate de la Saharna Mică și Saharna Mare, ambele amplasate pe promontorii stâncoase de pe terasa înaltă a malului drept al Nistrului, fiind despărțite de un defileu abrupt. Incinta de la Saharna Mică, cu o suprafață relativă de 2 ha, este apărată în partea de nord-vest de un val și șanț adiacent, fiind apoi lărgită și consolidată prin edificarea a două bastioane în partea centrală și de est a liniei defensive [152, p. 25; 153, p. 373]. Având o suprafață mai mare, de 12 ha, și ocupând poziția centrală a defileului „Crac”, așezarea Saharna Mare prezintă un sistem defensiv, amplasat în partea de sud-vest a promontoriului, complex alcătuit dintr-un val cu șanț adiacent, amplificat prin construcția a trei bastioane care asigurau apărarea zonei centrale și, respectiv, a flancurilor [152 p. 89-92]. Investigațiile din ultimii ani de la Saharna Mare au demonstrat că linia defensivă nu s-a rezumat doar la partea accesibilă a promontoriului, dar a cuprins toată așezarea, protejând-o de jur-împrejur chiar în zonele care astăzi sunt inaccesibile sau greu accesibile. Această linie este una de dimensiuni mai mici, îngrădind marginile de nord și sud ale promontoriului, iar pe marginea de est prezentând un val amplificat la flancuri de opt bastioane mici, grupate câte patru [155, p. 220-224, fig. 24].

Așezarea de la Saharna Mare este, la rândul său, despărțită în partea de sud printr-un defileu abrupt de incintele fortificate Saharna „La Șanț”, Saharna „La Șanț” I și II (152, p. 151; 156, p. 260), în care, pe lângă sistemele de fortificație, s-a depistat un strat cultural, care conține materiale identice cu cele de la Saharna Mare și Saharna Mică. Ultima este urmată și ea de o grupare de situri, al cărei caracter rămâne încă incert. Cu siguranță, în afara incintei de la Saharna Mică, a existat o așezare deschisă, fapt care a fost confirmat prin investigații recente [154], doar că raportul cronologic cu sistemul defensiv rămâne încă incert. Mai spre nord, de-a lungul terasei înalte a Nistrului, în aceeași microzonă, este situată așezarea fortificată Saharna „La Revechin”, suprafața

căreia nu depășește 0,8 ha [125], urmată de gruparea de așezări fortificate și deschise de la Stohnaia [158].

O altă grupare de așezări deschise și cu sisteme de fortificație din regiunea Nistrului Mijlociu este amplasată în microzona Horodiște-Țîpova (Fig. 1/2). Acestea ocupă promontoriile stâncoase înalte, separate prin defileuri greu accesibile [157, p. 236, fig. 2]. Printre așezările fortificate din această microzonă, un interes major îl prezintă situl Horodiște „La Cot”, care ocupă o poziție centrală în cadrul grupului, dar este și impunător ca suprafață. Investigațiile de suprafață și săpăturile au relevat un sistem defensiv similar celui de la Saharna Mare. Aceeași situație este prezentă și la situl alăturat din punctul „La Șanț” [157, p. 237, 240].

Cursul inferior al râului Răut, cuprins între promontoriile înalte și abrupte, reprezintă o regiune, în care de asemenea sunt concentrate un număr mare de așezări deschise, prevăzute cu sistem defensiv. Pe cel mai înalt promontoriu, format de curbura Răutului, prezentând o poziție dominantă, este situată așezarea fortificată de la Butuceni, alcătuită din două incinte cu sistem defensiv complex, din valuri de pământ, dar și zid de piatră [150, p. 31-38]. Ambele incinte, în ansamblu cuprind o suprafață impunătoare de peste 70 ha. Incinta de vest a fortificației este învecinată, vizavi, în partea de sud de alte două așezări întărite: Mășcăuți „Poiana Ciucului” [285, c. 105] și Mășcăuți „Dealul cel Mare” [228]. Puțin mai la nord, la o distanță de peste 2 km, de-a lungul Răutului, supravegherea canionului este asigurată de o altă concentrare de situri fortificate, cum sunt cele de la Potârca [149], Scoc, Selitra, Piscul Ciobanului (în preajma localității Trebujeni) și Cot (Furceni), în proximitatea cărora sunt cunoscute și câteva așezări deschise [150, p. 13] (Fig. 2/1).

În continuarea aglomerărilor de așezări din bazinului Nistrului Mijlociu și zona Codrilor, în bazinele râurilor Bâc și Cogâlnic, se conturează o grupare mai puțin compactă de situri fortificate și deschise. Un interes deosebit îl prezintă „cuibul” de așezări din preajma s. Hansca, printre care o fortificație și șase așezări deschise [283, c. 33, 43-44; 284] (Fig. 2/2). În bazinul superior al Cogâlnicului sunt cunoscute siturile fortificate de la Horodca Mare și Horodca Mică, ultima fiind înscrisă într-o linie defensivă complexă, alcătuită dintr-un val de dimensiuni impunătoare cu șanț adiacent [140]. O poziție dominantă în bazinul Cogâlnicului, pe malul înalt al pâraului Vișina, este ocupată de incinta fortificată de la Stolniceni, cu o suprafață de 7 ha, protejată din trei părți de o linie defensivă dublă, care configurează o formă circulară incintei [188]. În afara acesteia, a mai fost atestată o așezare deschisă, fapt care relevă o intensitate a locuirii și în această microregiune. Pe

lângă aceste situri enumerate în zona Codrilor, mai sunt cunoscute situri fortificate și așezări deschise alăturate, cum sunt cele de la Suruceni, Pojărâni, Molești, Durlești, Buțeni.

Pe malul drept al Prutului, în regiunea Podișului Central Moldovenesc, prezintă interes concentrarea siturilor fortificate de la Moșna [89], Arsura [199] și Răducăneni, având în preajmă așezări deschise [203, p. 16-17, 23]. O astfel de situație este prezentă și în extremitatea de est a Podișului Bârladului, în care sunt grupate siturile fortificate de la Fedești, Vutcani, Târzii, Crețești [90], Bunești [29] și cele nefortificate de la Curteni „Valea Merilor” [102], Curteni „Dealul Viei” și Curteni „Dealul Pietrăriei” [103], Bursuci [163] și Huși-Corni [202]. În estul Podișului Sucevei se mai evidențiază o grupare de așezări, alcătuită de fortificațiile de la Cotnari „Cătălina” [90, p. 110-111] și Cotu-Copălău [195] și siturile deschise de la Băiceni „Mlada” [124], Cucuteni „Cetățuia” și Cozmești [129].

Relațiile sociale erau interconectate, în mod sigur, cu particularitățile generate de modul de viață. Investigațiile arheologice efectuate în cadrul așezărilor din apropierea s. Hansca, i-au permis profesorului I. Niculiță să conchidă, de fapt, un sedentarism determinat de agricultură, dar un sedentarism relativ. Acesta din urmă se explică prin faptul că odată cu epuizarea fertilității solului, a pășunilor, populația, care reprezenta, probabil, un trib era nevoită să se strămute în alt loc, unde își întemeiau o nouă așezare, cea veche fiind incendiată, după ce se lua tot necesarul din ea [284, c. 107]. Acest fenomen poate explica și organizarea așezărilor în „cuiburi”. Asupra acesteia se atrage atenția la analiza concentrărilor de situri traco-getice. O astfel de concentrare este bine ilustrată în zona Nistrului Mijlociu – „cuiburi” care cuprind câteva așezări fortificate, înconjurare sau nu de așezări „civile” deschise [152; 125; 115], atribuite unor comunități tribale, ca cele de la Saharna sugerând existența unei formațiuni politico-teritoriale [229, p. 18-19].

Constituirea „cuiburilor” de așezări în prima și în a doua epocă a fierului ar corespunde perioadei destrămării relațiilor existente și de formare a altor conjuncturi de relații sociale, când fiecare grup de așezări putea reprezenta o entitate mai largă. Aceeași abordare se observă în analiza fenomenului de „cuiburi” în cadrul altor culturi arheologice, în special pentru așezările culturii Zarubinec din spațiul nord-pontic de la intersecția mileniilor I a. Chr. – I p. Chr. și aici așezările „cuiburi”, grație informațiilor etnografice despre legăturile de rudenie între indivizii fiecărui „cuib”, sunt interpretate ca reflectând o anumită structură social-economică, care avea la bază obștea gentilico-familială, „cuibul” aparținând unui „trib” [267, c. 31-32, 144]. Ideea despre organizarea în „cuiburi” a așezărilor ca expresie a unor relații de rudenie a comunităților organizate în așezări

exogame [265, c. 31-33] ar putea fi susținută, însă dovezi sigure, în afară de presupuneri ipotetice de ordin etnografic, în favoarea ei nu există. Persistența acestei abordări până în zilele noastre poate fi justificată, dar se va ține, desigur, cont de șubrezenia unor atitudini necritice față de așezările preistorice ca mono-tribale, mono-etnice sau omogene din ambele aspecte.

„Cuiburile”, pe lângă interpretarea lor etno-socială, care presupune funcționarea paralelă a așezărilor, pot fi explicate și printr-o diferență nesemnificativă în timp. Astfel, după părăsirea unei așezări, comunitatea își fonda alta, la o depărtare nu prea mare de locul de care s-au obișnuit. Mai clară este situația ce vizează cuiburile de așezări fortificate, care ar reflecta un sistem mult mai complex de coordonare defensivă, strategică etc.

Conturarea concentrărilor de situri rămâne totuși dependentă de gradul de cercetare a zonelor, în care frecvența așezărilor este mai mare ori mai mică. Așadar, este prematur să se afirme cu siguranță caracterul unor astfel de aglomerații, atât timp cât întregul spațiu cercetat nu va fi supus unor vaste analize geospațiale, prin utilizarea metodelor moderne GIS și a cercetărilor Landscape Archaeology, aplicate pe microregiuni. Un grad relevant al utilizării acestor tehnici va permite confirmarea sau infirmarea vechilor ipoteze.

Este semnificativă anume concentrarea siturilor fortificate pe promontoriile din zona Nistrului Mijlociu și a Răutului, pe de o parte și în vestul Podișului Getic, pe de alta. Această situație relevă, mai ales, pentru secolele IV-III a. Chr., limitele teritoriale ale unei probabile supra-comunități „barbare”, prin care nu se înțelege, neapărat, o unitate politică ca atare.

Răspândirea fortificațiilor din spațiul carpato-danubiano-pontic în secolele IV-III a. Chr., edificate prin tehnici asemănătoare, uneori grupate în zone „strategice”, poate reflecta o anumită consolidare politică, care nu este exclus să fi fost legată de comunități getice ori supuse geților. În fapt, acest proces nu prezintă obligatoriu un aspect etnic, însă acesta nici nu poate fi exclus. De același timp este plauzibilă ideea că apariția sistemelor de fortificații într-un segment cronologic relativ comun pe o arie vastă ar fi fost determinată de creșterea „pericolului scitic” [253, c. 53], care începe să se manifeste în a doua jumătate a sec. V a. Chr. Cu regret, însă, în afară de declarații, nu sunt prezentate date concrete ce ar documenta o presiune scitică. Chiar dacă un „pericol scitic” ar fi existat, el, însă, n-a perturbat caracteristicile fundamentale ale societății sedentare autohtone [186, p. 542, 543, 544]. Nu este deloc întâmplătoare concentrarea acestora în zonele din apropierea spațiului de influență scitic sau în care atestăm anumite urme ale prezenței unei tradiții scitoide.

Așezările fortificate de la Butuceni, Saharna Mare, Saharna Mică, Cotnari, Stâncești au fost supuse unor cercetări sistematice și sunt destul de informative sub aspect cultural și cronologic. Unele situri de acest fel, datorită bogăției materialului arheologic descoperit, sunt interpretate ca centre tribale mari [203, p. 19]. Mai mult ca atât, concentrarea unor așezări fortificate, cum sunt cele în număr de 20 din zona Nistrului Mijlociu, reprezentau un sistem de apărare complex, edificat de comunitățile traco-getice care dețineau hegemonia în regiune în sec. IV-III a. Chr. [151, p. 107]. Desigur că fenomenul fortificațiilor propriu-zise, tehnologia specifică de edificare a lor nu trebuie deloc înțeleasă ca un indiciu etnic pentru populația autohtonă, deoarece este unul generalizat pentru o bună parte a Europei [20, p. 31].

Corelarea datelor despre cronologia, numărul și răspândirea așezărilor permite evidențierea unei diferențieri temporale, sugerând un proces relevant. Datele recente, ce vizează începutul așezărilor, demonstrează că, dacă o parte din ele datează din fazele timpurii ale primei epoci a fierului, atunci majoritatea absolută a acestora apare în secolul IV a. Chr. Finalul locuirii așezărilor, după cum permite a constata cronologia existentă, revine, în cea mai mare parte, secolului III a. Chr., și doar o mică parte a siturilor durează până în sec. II p. Chr. Evoluția diacronică a răspândirii fortificațiilor, de asemenea, este destul de relevantă, apogeul reprezentându-l secolele IV-III a. Chr. [227, p. 238-241]. Astfel, durata de existență a așezărilor variază, în linii mari, de la jumătate de secol la un mileniu. O evaluare aproximativă poate indica asupra faptului că cele mai multe așezări au funcționat cel puțin 200 de ani fără intermitențe. Întreruperi ale locuirii au fost sesizate în câteva cazuri, dar rămân ne semnificative în raport cu durata funcționării așezării. În plus, nu în toate cazurile există indicatori cronologici siguri pentru a stabili hiatusuri sau continuități de locuire. Este important, în cazul acestor situații diacronice, că a existat în majoritatea așezărilor o continuitate de cel puțin 4-8 generații de oameni, care au păstrat un mod de viață și o cultură a habitatului asemănătoare și fără schimbări substanțiale. Aceasta a fost posibilă doar grație unui caracter destul de rigid al tradiției, propriu în multe cazuri societăților arhaice.

Discutabilă în contextul interpretărilor etnoculturale rămâne atribuirea funcțională a așezărilor fortificate. Este de remarcat faptul că destinația funcțională a așezărilor deschise nu a ridicat semne de întrebare. În literatura de specialitate se deosebesc fortificațiile de refugiu și militare de fortificațiile cu locuire permanentă [283, c. 39, 40; 227, p. 106-107], ultimele fiind determinate după intensitatea stratului cultural și prezența relevantă a complexelor gospodărești și a altor categorii de structuri arheologice.

Deși rămâne încă incert caracterul incintei de la Stolniceni (Hâncești), în mod clar caracterizată prin depuneri funerare în cadrul unui sit fortificat cu vestigii ce reflectă urme de locuire ori/și de destinații sacre, ultima fiind, evident posterioare celei dintâi, indicatorul principal al atribuirii acesteia tradiției traco-getice este stilul ceramicii lucrate cu mâna, însoțită fiind de un numeros material grecesc. Acest sit poate fi încadrat într-un interval cronologic cuprins între sec. VII-III a. Chr. și prezintă similitudini identice după inventar cu celelalte monumente din aceeași perioadă din spațiul est-carpatic [21, p. 285, Fig. 3, p. 287, Fig. 5].

Chiar dacă continuitatea de locuire nu trebuie neapărat tratată ca una etnică, deși tradițiile culturale în linii majore succed constant, se poate menționa ca relevantă, din punct de vedere etnografic, continuitatea locuirii în zonele de contact. Astfel se prezintă așezarea pluristratigrafică de la Ciobruți, care pare să fi funcționat din secolele XI/X a. Chr. – III/IV p. Chr. și a constituit un centru comercial puternic în regiunea contactului elinilor cu barbaricum-ul [289, c. 55]. Monumentele supuse săpăturilor de amploare de la Butuceni (Orhei), de la siturile din zona Saharna (Rezina) cunosc utilizarea fără întreruperi esențiale de locuire de la sfârșitul epocii bronzului până în sec. III-II a. Chr. Cel puțin, pentru siturile de la Butuceni, Stâncești, Moșna, Bunești, Arsura, Brăhășești se poate vorbi despre o locuire continuă între secolele VI-II a. Chr. [203, p. 15; 150, p. 68-69].

Cert este faptul că are loc și o creștere demografică semnificativă începând cu secolele VI-V a. Chr. [24, p. 70; 186, p. 542] observată, arheologic, atât în coloniile grecești, cât și în „barbaricum” unde crește substanțial numărul așezărilor [185, p. 147; 285, c. 84, Kapta 3]. Aceasta reprezintă un factor care reflectă o stabilizare politică și economică în regiune, prezentând un impuls serios în accelerarea unor procese etno-culturale. „Explozia” demografică, întreruptă probabil parțial de tensionările politice și militare, va culmina în secolele IV-III a. Chr. Astfel, acest fenomen, alături de influența factorilor externi a facilitat consolidarea legăturilor între „triburile” tracice începând cu sec. VI-V a. Chr. [147, p. 105]. Acest proces a trebuit să condiționeze anumite fenomene sociale sau transformarea legăturilor sociale existente.

Complexele gospodărești. Cercetările sistematice la un șir de situri arheologice au permis scoaterea în evidență a unei categorii de complexe, structuri interpretate drept locuințe, în interiorul și în preajma cărora s-au depistat amenajări ce reprezintă gropi, vetre etc. Locuințele și anexele gospodărești trebuie, de fapt, să fie considerate parte a unei unități funcționale, fără a face o separare între locuință și gospodărie. Arheologia anglofonă operează în acest scop cu noțiunea de

„household”. Analiza acestora este indubitabil importantă în aprecierea modului de viață a comunităților care le-au lăsat și a condițiilor în care s-a produs cultura lor materială. Totodată, densitatea și complexitatea acestor structuri sugerează intensitatea de locuire și de activitate într-un sit anumit.

Cele mai multe structuri arheologice atribuite categoriei locuințelor sunt cunoscute grație cercetărilor sistematice de la siturile de la Est de Carpați [20, p. 34]. Relevante prin astfel de descoperiri sunt așezările de la Stâncești, Bunești, Hansca, Butuceni, Calfa, Alcedar-La Cordon, Saharna „Revichin”, Saharna Mică ș.a. (Fig. 3). Cele mai multe locuințe au fost atestate la Bunești, în număr de 69 sau 72, deși această estimare cantitativă poate fi pusă la îndoială. În total, pentru spațiul carpato-danubiano-pontic, au fost descoperite peste 300 de astfel de structuri, încadrate, cronologic în limitele secolelor VII/VI-III a. Chr. Evident, acest număr nu reflectă situația reală, odată ce nu toate siturile au fost cercetate sistematic și integral, iar, pe de altă parte, nu toate structurile de acest gen sunt atribuite argumentat locuințelor.

Analiza locuințelor, prin prisma clasificării lor, relevă câteva criterii fundamentale: raportul bazei locuințelor față de suprafața antică de călcare, materialul și tehnicile de construcție, forma reconstituită, suprafața, structura, complexele și inventarul care îl adăpostesc. Nu orice aspect, însă, în virtutea gradului de conservare și de cercetare, poate fi elucidat cu siguranță. Această observație este valabilă și în cazul atribuirii funcționale a rămășițelor de construcții. Or, nu întotdeauna funcționarea ca locuință atribuită celor din urmă este suficient de fondată. Deși, în cazul prezenței instalațiilor de încălzit (vetre, cuptoare), o asemenea funcționalitate este mai plauzibilă.

Tradițional, locuințele din epoca fierului din spațiul cercetat sunt clasificate în construcții de suprafață și în locuințe cu baza adâncită în sol. Aceste caracteristici sunt strâns legate de mediu și de necesitățile adaptării la condițiile climaterice. De regulă, forma locuințelor, reconstruită după conturul dărâmăturii ori a gropilor de par, este rectangulară, mai rar ovală, ultima fiind caracteristică pentru locuințele de dimensiuni reduse, cu baza adâncită în sol.

Suprafața calculată a locuințelor prezintă un indiciu sugestiv pentru interpretarea unor aspecte sociale ale comunităților, deși nu se pot cu exactitate aprecia preferințele proxemice. Estimarea suprafețelor, de asemenea, este complicată din cauza stării de conservare a vestigiilor de locuință. Totuși, în baza celor mai bine păstrate, se constată o anumită preferință în ceea ce privește dimensiunile lor. Astfel, pentru cele mai multe locuințe (cca 42 %), suprafețele variază între 15-30 m². Printre acestea regăsim locuințe de suprafață de la Butuceni, Alcedar, Băiceni Mlada, Cotu

Copălău, Ciobruți, Huși Corni, Hansca Limbari, Hansca Pidașca, Hansca „La Matcă”, Pivdennoe, Stâncești, Saharna Mică, Saharna Revichin. Altele (30 %) au dimensiuni de la 30 la 60 m², după cum sunt cele de la Butuceni, Alcedar „La Cordon”, Bunești „Dealul Bobului”, Cotu Copălău, Ciobruți, Huși Corni, Stâncești, Saharna Revichin. În medie, majoritatea dintre ele nu depășesc diapazonul dintre 20-50 m². Locuințele care depășesc suprafața de 60 -100 m² sunt mai puține (7 %), printre ele numărându-se structurile descoperite la Hansca Limbari, Hansca Toloacă, Hansca Pidașca, Stâncești, Saharna Mare, Saharna Revichin. O bună parte din locuințe, în special cele adâncite în sol, pot avea o suprafață mai mică de 15 m². Ele sunt reprezentate de vestigiile de la Alcedar „La Cordon”, Băiceni Mlada, Brădicești, Cotu Copălău, Budeni, Ciobruți, Voinești, Hansca Pidașca, Stâncești, Saharna Mare și Saharna Mică.

Structura locuințelor includea una sau două încăperi. În ultimul caz, dimensiunile acestora erau aproximativ egale, așa cum demonstrează cele două încăperi ale locuinței nr. 4 de la Butuceni, având 13 și, respectiv, 12 m². Delimitarea a două încăperi a fost posibilă și pentru una dintre locuințele descoperite la Bunești „Dealul Bobului”, dar și pentru unele de la Pivdennoe, Ofatinți, și Hansca Limbari (Fig. 3/5).

Locuințele din a doua jumătate a mil. I a. Chr. au moștenit varietatea tipologică și tehnologică caracteristică celor din prima epocă a fierului. Astfel, conform raportului dintre baza locuinței și suprafața de călcare, sunt cunoscute două tipuri de bază: locuințe de suprafață și locuințe adâncite (semi-bordeie și bordeie) în sol, cu predominarea numerică a celor din urmă, după cum indică estimările recente [20, p. 34]. Totuși, un asemenea raport are sens doar în cazul aprecierii situațiilor din fiecare sit în parte, ceea ce nu confirmă întotdeauna regula caracterului majoritar al locuințelor adâncite.

Tehnologia construcției, de asemenea, continuă vechile tradiții, pereții locuințelor fiind alcătuiți din carcasă împletită din nuiele, unsă cu un strat gros de lut. Ambele tipuri de locuințe aveau, de regulă, o formă rectangulară în plan, rareori ovală, deși ultima se referă la unele locuințe de tip bordei.

Caracteristicile locuințelor confirmă un mod de viață sedentar, cu toate atributele acestuia: agricultura și creșterea vitelor în condițiile unei mobilități reduse. Evoluția diacronică a locuințelor [285, c. 43, рис. 1] atrage atenția asupra unei omogenități a formelor și a tehnologiei în toată perioada studiată și până în sec. I a. Chr., fără schimbări esențiale. Acest fapt consolidează afirmația

despre persistența tradițiilor din prima epocă a fierului în domeniul construcției și a amenajării locuințelor.

Este important de menționat atenția acordată în literatura de specialitate dimensiunilor locuințelor în scopul aprecierilor de organizare familială. Prezența unor familii mari s-ar fi putut referi, astfel, la locuințele de dimensiuni mari, iar creșterea numărului locuințelor de dimensiuni mai mici era pusă pe seama separării din marile obști familiale a familiilor nucleare [283, c. 61]. Cu siguranță o astfel de interpretare rămâne ipotetică, deși, evident, reconstituirea unor aspecte ale relațiilor de rudenie în baza materialului arheologic este extrem de dificilă, chiar dacă sunt prezentate argumente etnografice.

În unele cazuri, grație stratigrafiei orizontale, s-a putut stabili o tendință de grupare a locuințelor. Aceasta a fost ilustrată de materialele investigațiilor de la așezarea deschisă de la Hansca Limbari, în care s-au relevat grupuri de locuințe, distanțele dintre locuințe variind de la 4 la 8 m, iar cele dintre grupuri – 10-15 m [285, c. 111, pnc. 31]. Autorul cercetărilor apreciază amplasarea în cuiburi a locuințelor drept o posibilă reflectare a unei proximități bazate pe legăturile familiale, de rudenie [285, c. 111].

În acest sens este necesară estimarea unei anumite intensități de locuire în cadrul așezărilor cercetate relativ complet. În incinta fortificației de la Butuceni, nivelului secolelor IV-III/II a. Chr. îi corespund 5 locuințe de suprafață [150, p. 38]. Investigațiile arheologice de la așezarea fortificată de la Saharna Mică au scos în evidență o locuire intensă, fiind dezvelite 12 construcții-locuințe, dintre care 9 de suprafață și 2 de tip „bordei” [152, p. 28-34]. Două dintre aceste structuri au fost depistate în afara incintei. În cadrul așezării fortificate de la Saharna Mare sunt cunoscute 4 construcții de suprafață, probabil cu funcții de locuință [152, p. 103; 155, p. 237-241]. Cele mai multe structuri arheologice, identificate drept locuințe, sunt cunoscute prin săpăturile de la Bunești „Dealul Bobului”. Numărul lor este de 69 sau de 72 [31, p. 169; 33]. Chiar dacă nu toate aceste structuri ar fi fost folosite ca locuințe, oricum intensitatea activității umane în cadrul acestui sit este destul de relevantă.

Prezența locuințelor, a vetrelor și a gropilor menajere, în funcție de numărul și de repartizarea lor, indică un anumit grad atât al densității de locuire, cât și intensitatea activității economice, gospodărești a comunităților care le-au lăsat. Complexitatea acestor activități provoca, desigur, un nivel sporit al relațiilor și al interacțiunilor sociale.

Diferența de habitat devine în anumite cazuri relevantă din punctul de vedere al diferențelor etnice. În acest sens, locuințele adâncite și de la suprafața solului, construite din carcasă din nuiele, unse cu lut, atestate la Tariverde, sunt considerate specifice tracilor, constituind o dovadă a prezenței autohtonilor în zona de influență a Histriei [274, c. 106]. Evident, în zona de acțiune a coloniilor grecești este mai puțin probabilă barbarizarea elenilor decât păstrarea preferințelor habitatului caracteristic pentru autohtonii „barbari” supuși sau nu unui proces de „elenizare”.

Modul de viață sedentar, caracterizat prin utilizarea intensă și rațională a spațiului, este reflectat de multitudinea altor instalații și structuri care făceau parte dintr-o anumită unitate gospodărească. Cuptoarele, vetrele, vetrele portative, gropile sunt descoperiri frecvente în cadrul așezărilor din a doua jumătate a mil. I a. Chr., fiind sau nu relaționate cu structurile atribuite locuințelor (Fig. 3/3, 5). Toate aceste structuri răspund, în primul rând, necesităților de acomodare la condițiile de mediu și la cerințele economice caracteristice comunităților de atunci. Evoluția lor fără modificări pe parcursul a câteva secole nu reflectă un caracter omogen al culturii ori etnosului, ci un rezultat al adaptării față de aceleași condiții climaterice pentru a asigura un mod de viață stabil, confortabil unor comunități de agricultori.

Rezumând cele expuse referitor la structurile habitatului, se poate afirma că în calitate de indicii principale în atribuirea etno-culturală a așezărilor servesc, în fond, materialul ceramic și alte elemente, cum ar fi tehnologia și formele locuințelor, a vetrelor etc. Locuințele, gropile menajere, gropile de păstrare a produselor, vetrele, cuptoarele nu demonstrează doar durata și intensitatea de locuire și nu reflectă doar o coabitare a mai multor familii, grupuri de rudenie etc., ci vin să dovedească aspecte ale modului de viață: sedentarismul sau mobilitatea redusă, agricultura ca ocupație de bază și prezența meșteșugăritului casnic. Aceste elemente reflectă o bază a relațiilor sociale, dar, în ansamblu, pot exprima diferențe între grupurile respective și grupuri de populație cu mobilitate sporită, trăind un mod de viață nomad. O asemenea diferențiere, însă, necesită recunoașterea inevitabilității contactului dintre cele două moduri de viață. Astfel, dacă o graniță culturală se poate configura clar, atunci asupra unei granițe etnice rigide nu ne putem pronunța cu siguranță.

Analiza sub aspect topografic a așezărilor, în special a celor fortificate, cât și a altor elemente ale habitatului și ale inventarului arheologic, demonstrează fără echivoc, prin corelare în plan sincron, similitudini până la uniformitate, între monumentele atât din spațiul carpato-nistrean, cât și din regiunea carpato-balcanică. Pe de altă parte, această uniformitate se distinge clar de alte

regiuni aferente, cum ar fi cele din stepele și din silvostepa nord-pontică. Evident, această graniță culturală implică prezența unor zone de contact, de tranziție, care pot fi ilustrate mai mult sau mai puțin de stepa Bugeacului, regiunea Nistrului Mijlociu, nordul spațiului carpato-nistrean. Același complex de indicii amintite exprimă, deja în plan diacronic, o legătură relevantă cu tradițiile culturale din prima epocă a fierului din întregul spațiu carpato-balcano-pontic, fapt care ilustrează prezența unei identități spațiale sub aspectul tradițiilor culturale.

Evident, dimensiunea socială a organizării habitatului, care include și aspectul etnic, nu poate fi tratată pur arheologic. Referințele la materialele etnografice pot fi de real ajutor, însă doar în sens general, fără a se adopta un model unic. În acest sens, merită o atenție deosebită studiile etnografice ale lui P.H. Stahl asupra grupurilor sociale și a reminiscentelor vieții tribale la popoarele din sud-estul Europei.

La albanezi fiecare casă (cu sensul de gospodărie „*shtëpi*”) este o unitate socială cu drepturi respective asupra proprietății comunității. Acest lucru este valabil pentru toate popoarele balcanice. Grupurile care se separă ulterior păstrează legăturile spirituale cu grupul inițial [191, p. 16]. Este relevantă supraviețuirea până în vremurile recente ale grupurilor domestice la albanezi, alcătuite din familii înrudite, care împart aceeași gospodărie mare. Această formă a fost atestată și la slavii din Balcani, ea prezentând, pe lângă proprietatea comună, un sistem de reglementare a muncii și ierarhic clar, în frunte cu un șef [191, p. 17, 18]. Grupurile domestice la slavii de sud sunt legate și ele de descendența dintr-un strămoș comun, care este fixat în patronim [191, p. 59]. Zadruga cuprinde familiile înrudite care împart o gospodărie. Spre deosebire de albanezi și slavii de sud, grupul domestic la români întrunește o singură familie pereche [191, p. 60, 121].

Un rol important, demn de subliniat, este solidaritatea grupurilor. Individul nu contează decât ca parte a grupului [191, p. 23]. Tribul, fratria, grupul gestionează în comun proprietatea, repartizarea acesteia fiind reglementată și justificată prin descendența paternă de la un strămoș comun [191, p. 38]. Grupurile domestice – gospodăriile – se unesc în fratrii, iar fratriile în triburi, fenomen atestat la albanezi și muntenegreni [191, p. 43]. Toate aceste unități sociale, la rândul lor, politico-economice și teritoriale au drept criteriu originea de la un strămoș comun [191, p. 44]. Principiul consangvinității, credința în legătura de rudenie între membrii tribului a determinat natura exogamă a acestuia [191, p. 44-45]. Descendența comună, mai ales aplicată entităților mai mari, este o ficțiune construită pentru a justifica grupul, iar în cazul înglobării, asimilării altor grupuri

„identificarea” strămoșului comun este și un mecanism al acceptării celor noi veniți, fapt documentat la mai multe popoare balcanice, inclusiv la români [191, p. 47].

Și în cazul gospodăriei românești, admiterea străinilor era inacceptabilă pentru a preveni pretențiile acestora la proprietatea obștii [191, p. 115]. Gospodăriile inițial se grupau după principiul rudeniei și al descendenței [191, p. 116, 132]. Caracterul restrâns, izolat, statornic și endogam al satelor, reticența față de străini, asigurau consolidarea grupurilor sociale ca grupuri de rudenie [191, p. 116]. Anchetele etnografice demonstrează prezența conștiinței unității de rudenie, a „neamului” și a drepturilor asupra teritoriului obșesc, justificat prin descendență [191, p. 116, 144]. Pătrunderea străinilor în sat este împiedicată de mai multe norme, mai ales prin sistemul endogamiei locale [191, p. 149]. Nou-veniții sunt integrați, de regulă, prin stabilirea unei rudenii fictive cu neamurile satului [191, p. 150].

La slavii sudici, grupurile gospodărești se întrunesc în fratrii *bratstvo*, care, de regulă, alcătuiau un sat. Acest nivel al coagulării sociale, de asemenea, este bazat pe relațiile de rudenie, consangvinitate, pornite de la un strămoș comun [191, p. 79]. Fratriile alcătuiesc triburi *pleme*, în care persistă credința în descendența comună, formând însă o entitate politică prestatală și care putea asimila grupuri eterogene [191, p. 84-85]. Acceptarea străinilor, însă, era însoțită de condiții, printre care cea mai importantă era înrudirea cu cineva dintre membrii tribului [191, p. 85].

Cercetările asupra organizării sociale a grecilor din regiunea Mani (Pelopones) prezintă deosebiri de cazurile albanezilor și ale slavilor, dar exprimă asemănări cu populația românească. Aici gospodăriile (familia din cuplu căsătorit și copiii necăsătoriți) se grupează după principiul de consangvinității, fără să admită străinii [191, p. 91]. Proprietatea în cadrul grupului domestic și a neamului este obștească [191, p. 92]. Neamul este și el justificat de ideea rudeniei și descendenței comune reale, dar și fictive [191, p. 97-98]. Este sesizabilă dihotomia conștientizată între „ai noștri / de neamul nostru” și „străini” [191, p. 102].

P.H. Stahl vorbește despre caracterul *țărilor* sau a unor confederații sătești, care prezentau niște grupări teritoriale coordonate de o anumită autoritate. Repartizarea teritoriilor satelor era una rațională, menită să asigure accesul acestora la resurse, fapt care presupune un grad înalt de organizare, imposibil de realizat în lipsa unei „autorități supra-sătești” [191, p. 153-154]. O asemenea organizare, așadar, este pusă pe seama conservării unor forme politice pre-statale, care s-a perindat paralel existenței statului centralizat [191, p. 154]. Drept exemplu în acest sens sunt „republicile” descrise de D. Cantemir din Cîmpulung, Vrancea și Tigheci [55, p. 173-174], care se

autoorganizau și aveau un grad înalt de autonomie față de puterea centrală. Un rol important îl avea cea din confederația satelor din Tigheci, care aflată la „hotarul cu tătarii din Bugeac... este pavăza cea mai tare a Moldovei...” [55, p. 174], locuitorii fiind călăreți care alcătuiau o oaste aparte. Au fost aceste „republici” prototipuri ale unor formațiuni tribale mai vechi? Ipotetic, se poate admite o asemenea formă într-o epocă mult mai veche, unde urmărim grupări de așezări fortificate și deschise pe microregiuni.

Prezintă interes observațiile asupra grupurilor de păstori transhumanți, cum sunt aromânii, care nu mențin doar păstoritul ca ocupație și nu sunt exhaustiv nomazi [191, p. 109]. Aceștia constituiau o organizație tribală, fiind cunoscute mai multe triburi, printre care fărșeroții, care, spre deosebire de alte populații balcanice, deși își recunosc apartenența la un grup distinct, având și costum specific, cuprind un teritoriu întins, practică transhumanța în direcții diferite și nu cunosc o autoritate unică [191, p. 110]. În schimb, ei își conștientizează afilierea la același grup, care este endogam (în raport cu alți aromâni), poartă un nume, au același costum și se disting de „străini”. Acceptarea unui străin în grup (prin căsătorie) este condiționată de faptul ca acesta să conlocuiască cu ei, să le adopte portul, obiceiurile, credințele și graiul [191, p. 110].

Așadar, datele etnografice prezentate demonstrează predominarea principiului consangvinității, de regulă patrilineare, ca garanție a coagulării unităților sociale. Acest fapt poate confirma ideea priorității legăturilor de rudenie reale ori fictive în organizarea așezărilor umane din perioada cercetată. Astfel, la nivelul așezărilor și grupărilor de așezări din epoca fierului se poate admite existența unor solidarități etnice. Fără a afirma categoric caracterul presupus monoetnic al acestora, trebuie luată în calcul probabilitatea restricționării accesului „străinilor” în comunitățile respective. De altfel, un astfel de conservatism social l-ar fi determinat și pe cel cultural, fără a exclude contacte permanente cu grupuri eterogene. Pe lângă aceasta, informațiile etnografice sugerează prezența la comunitățile arhaice a unei conștiințe evidențiate a apartenenței, justificate prin evocarea descendenței comune, reale ori fictive, dar și prin comunitatea culturală.

2.2. Structurile și practicile funerare.

Ritualul funerar este un fenomen conservativ prin excelență, iar prin aceasta nu exclude deficiența unor abordări ale tradiției etnice, deoarece conservează o serie de elemente arhaizante, care pot genera unele confuzii de ordin cultural-cronologic. Aspectul definitoriu în reconstituirea tradițiilor culturale sunt monumentele funerare, fiind cunoscute în spațiul cercetat într-un număr de

peste 300. Relevantă numeric, această cifră include diferite monumente ca tip, importanță și grad de cercetare.

Ipoteza centrală în evaluarea importanței monumentelor funerare în interpretările etno-culturale, în special cu accent etnic (etnonimic), este faptul că practicile funerare reprezintă cel mai conservativ element al culturii. Din aceste considerente se poate susține ideea unei dependențe iminente a acestui aspect față de normele încetățenite de tradițiile societăților arhaice. Pe lângă acest principiu general, tradiția istoriografică ține cont, de cele mai multe ori, în tratarea etno-culturală a monumentelor funerare de câteva criterii. În primul rând, este vorba de corelarea în plan diacronic cu aceleași categorii de monumente din perioada precedentă, subliniindu-se prezența unei continuități temporale a tradițiilor. În al doilea rând, se ține cont de corelarea în plan sincron cu monumentele funerare din regiunile aferente, mai ales cele unde sursele narative au atestat comunități concrete, desemnate prin etnonime, în raport cu care se confirmă sau se infirmă relații de continuitate ori discontinuitate culturală în spațiu. În majoritatea cazurilor, ritualul funerar poate fi considerat ca fiind bazat pe un caracter normativ și reglator al culturii [83, S. 299, 303].

Una dintre cele mai relevante necropole tumulare rămâne cea de la Bârsești „Lacul Dumbrăvii”, grație nivelului cercetării, fiind investigată în proporție de 70 %. Structurile funerare de aici au formă rotundă în plan, cu diametrul variind de la 7 la 20 m, având înălțimi estimate între 0,25 – 1,5 m [135, p. 219]. Pentru necropola tumulară de la Volovăț „Dealul Burlei” sunt cunoscute dimensiunile tumulului din sec. VI-V a. Chr., care are diametrul de 12 m și înălțimea de 0,60 m. [108, p. 121]. Dimensiunile tumulilor din cadrul necropolei de la Cucuteni „Dealul Gosan” sunt mai mari, cuprinzând diametre de 6 – 35 m și înălțimi de 0,40 – 3,50 m [81, p. 115].

Structura tumulilor este în mare parte modestă (Fig. 5). Puteau conține un mormânt principal și câteva morminte secundare, care au intervenit în mantaua tumulului. Peste resturile cinerare, depunerea funerară propriu-zisă, fie pe sol, fie în groapă, se ridica o movilă de pământ, deasupra căreia se putea amenaja un strat din pietre. În cazul tumulilor de la Bârsești, peste solul roșiatic ori gălbui, adus din afara zonei cimitirului, s-a depus câte o manta alcătuită din pietre de râu [136, p. 355]. Prezența pietrelor în construcția movilelor este atestată și la Volovăț [107, p. 105].

Un interes aparte îl prezintă tumulii de la Cucuteni „Dealul Gosan”, în care s-a depistat un sistem mai complex de construcție funerară, fiind cunoscute camere mortuare circulare și boltite, edificate din lespezi de calcar. În unul dintre tumuli, patru morminte de incinerare au fost depuse într-o cameră de piatră, pavată la bază cu lespezi de calcar, având forma ovală, prevăzută cu

„poartă” și „dromos”, iar pereții din piatră consolidați cu liant de lut. Această construcție este protejată de un placaj din piatră de calcar, formând astfel, mantaua tumulului [81, p. 117, fig. 2b].

Pe parcursul celui de-al treilea sfert al mileniului I a. Chr. numărul necropolelor plane devine net superior celor tumulare. Printre acestea menționăm în special necropolele plane de incinerare ori birituale de la Hansca „Lutărie” [280], Slobozia-Onești [52], Dănceni [265, c. 50], Borosești [27, p. 130-131], Poienești „Măgura” [217], Giurgiuilești „Vadul Boului” [19] și Strahotin-Dângenii [193].

Depunerea defuncțiilor sau a resturilor cinerare se realiza atât la suprafața solului sau în gropi mici, greu de surprins, cât și în gropi. Gropile funerare, acolo unde s-a reușit surprinderea lor, mai ales în necropolele plane, reprezintă forme diferite în plan: ovale, rectangulare cu colțurile rotunjite și rotunde. Forma circulară a gropilor, caracteristică mai mult înmormântărilor de incinerare, predomină în necropola de la Hansca „Lutărie” [280], apare frecvent în cea de la Giurgiuilești „Vadul Boului” [19] și în celelalte necropole cunoscute, având dimensiuni variate între 0,68 x 0,56 m și 2,25 x 1 m, asemănătoare cu cele ale gropilor de formă rectangulară, care adăpostesc atât înhumați, cât și incinerati, cu dimensiunile de la 1,40 x 0,80 m – 3 x 1,80 m. Gropile de formă rotundă conțin, de regulă resturi de incinerare, având în majoritatea cazurilor diametrul de 0,30 - 0,40 m, dar se întâlnesc și gropi mai mari de 0,80 – 1,25 m. Adâncimile gropilor sunt, în general, cuprinse între 0,20 și 1,45 m, în funcție de ritul înmormântării.

Situația respectivă prezintă similitudini în toate necropolele plane, mono- sau biritualice, amintite din spațiul carpato-nistean: Giurgiuilești „Vadul Boului”, Slobozia-Onești, Bosanci, Strahotin-Dângenii, Hansca „Lutărie”, Dănceni. În cazul celei din urmă, care datează dintr-o fază timpurie, se întâlnesc gropi mari, de formă rectangulară, în care s-au mai săpat câte două gropi ovale mai mici ce conțin resturi cinerare. Un alt aspect interesant al acestei necropole îl alcătuiesc gropile de inhumație, de dimensiuni mari și formă rectangulară, care păstrează urmele unor construcții simple din carcasă de lemn, unsă cu lut, susținute de un stâlp.

După criteriul amenajării structurilor funerare, fie că prezintă necropole, grupuri de morminte sau morminte izolate, se deosebesc cele tumulare și plane. Mai relevante pentru estimările etno-culturale, desigur, sunt necropolele. În secolele IV-III a. Chr. numărul necropolelor tumulare scade semnificativ în raport cu cele plane [285, c. 54]. Ceea ce este demn de a fi subliniat, este faptul că atât necropolele plane, cât și cele tumulare pot găzdui aceleași rituri și complexe de inventar funerar. Mai mult decât atât, scăderea numărului necropolelor tumulare, dar și dispariția mantalelor de

bolovani ale tumulilor, pot sugera un proces treptat al schimbării tradițiilor funerare, care a durat pe parcursul mijlocului mil. I a. Chr.

Necropolele tumulare sunt alcătuite din structuri sub formă de tumuli de dimensiuni medii și mici, ridicați din pământ sau din manta de bolovani din piatră, acoperită cu un strat de pământ. Tipul respectiv este obișnuit pentru importanta necropolă tumulară de la Ferigile, dar care caracterizează mai multe monumente de acest tip din sud-estul Europei în perioada „hallstattiană târzie”. Răspândirea lor în secolele VII-VI a. Chr. a fost pusă pe seama evoluției culturii ilirice [220, p. 20]. Desigur, dimensiunile mici sau lipsa tumulilor poate fi cauzată și de lucrările agricole care au condus la nivelarea construcțiilor funerare de tip tumul, mai ales în cazul celor fără manta de bolovani.

Topografia tumulilor în cadrul necropolelor sugerează anumite grupări sau pâlcuri, cum sunt la Ferigile [220, p. 19]. Ca și în cazul organizării spațiului de locuit, structura necropolelor, astfel, atrage atenție în ceea ce privește interpretările sociale. Analizând grupurile de tumuli din zona Rădăuților, M. Ignat le interpretează ca reflectând anumite realități de organizare socială, printre care diferențierea și delimitarea „clanurilor” ori „ginților” care făceau parte din aceeași comunitate [110, p. 10].

Ritul funerar și modul de tratare a defuncțiilor este cel mai relevant element, probabil, al tradițiilor funerare, implicat în atribuirile etnice sau etnoculturale. După ritul funerar, necropolele plane și tumulare, după cum se poate aprecia actualmente, se pot remarca atât prin prezența exclusivă a incinerăției sau a înhumăției, cât și prin caracterul biritual. Numeric, predomină necropolele de incinerăție, urmate de cele birituale și, într-un număr mai mic, sunt cele de înhumăție. Cronologic, corelarea celor trei tipuri de necropole este destul de sugestivă. Este de remarcat faptul că necropolele de înhumăție sunt în număr foarte mic. În faza inițială, în secolele VI-V a. Chr. predominarea biritualismului cedează în fața incinerăției, care în secolele IV-III a. Chr. este net dominantă. Necropole cu rit exclusiv al incinerăției se răspândesc în epoca „hallstattiană târzie” în zona subcarpatică a Olteniei, Munteniei și a Moldovei, cum sunt, în special, cele de la Ferigile, Bârsești, Curtea de Argeș, Telești, Tigveni, Teiu, Slobozia etc., dar și în Dobrogea, Câmpia Dunării și nord-vestul Bulgariei [220, p. 22].

Ritul înhumăției, în aceeași perioadă, este unul exclusiv, în schimb, în regiunile nord-pontice, desemnate prin noțiunea generică de „lume scitică”. De asemenea, și în necropolele din mediul

iliric, în secolele VI-V a. Chr., prevalează inhumăția, ca, de altfel, și în cele de la Ciumbrud, Teiuș, Podolia, Szentes-Vekerzug, Kuștanovice, Chotin [220, p. 22].

În general, în perioada cuprinsă între începuturile primei epoci a fierului și mijlocul mil. I a. Chr. alternează predominarea incinerăției și inhumăției, fapt probabil legat de succesiunea influențelor ilirice și scitice din regiune sau de păstrarea unor tradiții locale mai vechi. Începând cu sec. V a. Chr., totuși, incinerăția devine un rit net predominant în sud-estul Europei.

Ritualurile funerare cunosc în spațiul carpato-danubiano-pontic o evoluție spectaculoasă din perioada denumită convențional hallstattiană târzie până la începutul secolului al III-lea a. Chr. Aceasta reflectă un proces de uniformizare relativă a unei diversități de manifestări funerare, fapt care a sugerat și construirea de către specialiști a unor grupuri cultural-cronologice, cu atribuire etnice sau etno-culturale mai largi.

Generalizarea biritualismului, cu prevalarea incinerăției atât în necropolele tumulare, cât și în cele plane este un fapt ilustrat bine din punct de vedere statistic, ținând cont, evident, de stadiul cercetărilor. Predominarea înmormântărilor de incinerăție este relevantă în cazul necropolelor relativ complet cercetate de la Hansca „Lutărie”, unde raportul dintre incinerăți și înhumați este de 62 la 8, Hansca I – 3 la 1, Strahotin-Dîngeni – 18 la 1. În cazul necropolei de la Dănceni, mai timpurie decât cele menționate, acest raport este de 27 la 15. O situație tot mai interesantă este reprezentată de amenajările funerare din cadrul incintei fortificate de la Stolniceni, în care, deocamdată, s-a descoperit doar o singură înmormântare de incinerăție în urnă, față de depunerile de inhumăție cunoscute până acum.

Situațiile arheologice relativ clare în contextele funerare bine conservate, au conturat câteva tipuri de morminte de incinerăție: 1) morminte cu depunerea resturilor cinerare ale defunctului direct pe sol; 2) morminte cu depunerea oaselor incinerate în urnă cu sau fără capac, ultimele fiind mai puțin frecvente și 3) morminte de incinerăție în gropi mari, care pot fi legate și de înmormântările de inhumăție. Tipurile respective reflectă o tradiție funerară uniformă, prezentă în toate necropolele considerate ca aparținând populației locale sedentare din spațiul carpato-nistrean. Mai mult decât atât, ele nu se delimitează tipologic și structural de înmormântările necropolelor sincrone din spațiul carpato-balcanic și istro-pontic.

Delimitând cele două tipuri de înmormântări de incinerăție în cadrul necropolei de la Bârsești, S. Morintz le plasa în două faze cronologice. Astfel, mormintele în care resturile cinerare erau depuse direct pe sol au fost atribuite perioadei dintre mijlocul sec. VI – mijlocul sec. V a. Chr., în

timp ce mormintele de incinerare în urnă au fost încadrate în a doua jumătate a sec. al V-lea a. Chr. [138, p. 204]. Nu întâmplător, în majoritatea necropolelor din secolele V/IV – III a. Chr. depunerea resturilor cinerare direct pe sol lipsește cu desăvârșire, fiind prezentă doar depunerea acestora în urne funerare.

La Bârsești, resturile cinerare, împreună sau alături de categoriile de inventar și de vase de ofrandă, erau depuse grămadă pe sol, la baza tumulilor, rit caracteristic pentru majoritatea structurilor funerare din necropolă [136, p. 355; 138, p. 202]. Este relevant faptul că, după cum ilustrează situația tumulilor XXIV și XXV, mormântul principal reprezintă grămada de oase calcinate și de inventar depuse pe sol, contrastând cu mormintele secundare, care străbat mantaua tumulului, având resturile defunctului incinerat și ale inventarului depuse în urnă [138, p. 201-202].

Depunerea resturilor cinerare pe fundul gropilor sau direct pe sol reprezintă ritualul predominant și în necropola din secolele VI-IV a. Chr. de la Dănceni [265, c. 56, Табл. 9]. În mod exclusiv, acesta caracterizează mormintele principale și secundare din movilele funerare din necropola aceleiași perioade de la Cucuteni „Dealul Gosan”, în care grămada de oase calcinate, asociate de inventar, era depusă pe fundul gropii, pe sol sau pe un pat format din pietre de calcar [81, p. 117-119]. Spre deosebire de necropola respectivă, în care arderea defuncților a avut loc în afara tumulilor, la Volovăț „Dealul Burlei”, în tumulul din secolele VI-V a. Chr., incinerarea ar fi avut loc pe locul tumulului, iar resturile cinerare și vasele de ofrandă – adunate grămadă pe sol [108, p. 122].

Altfel situația se prezintă în cadrul necropolelor de la Hansca „Lutărie” (secolele IV-III a. Chr.) și Strahotin-Dângeni (secolele V-IV a. Chr.), în care mormintele de incinerare cu depunerea resturilor pe fundul gropii, cu sau fără vase de ofrandă și alt inventar, cedează cu mult cantitativ în fața înmormântărilor de incinerare în urnă [280, c. 110, Табл. 1; 193, p. 181]. Rare în tot spațiul carpato-danubiano-pontic par să fie grămezile de oase calcinate, depuse pe fundul gropii și acoperite cu capac (strachină), ritual cunoscut între Carpați și Nistru doar în cazul unui mormânt de la Hansca „Lutărie” [283, стр. 80, Табл. 4].

În linii generale, ritualul depunerii resturilor cinerare ale defunctului în urnă prezintă două tipuri: înmormântările de incinerare în urnă cu și fără capac. Și printre acestea s-ar mai adăuga cele însoțite sau lipsite de inventar funerar. În necropola de Dănceni sunt atestate ambele tipuri în puținele morminte de incinerare în urnă [265, c. 56, Табл. 9]. La Bârsești s-a evidențiat doar depunerea resturilor cinerare în urnă, fără capac, fapt prezent în mormintele secundare din tumuli

[136, p. 355; 138, p. 201-202]. Aceste înmormântări fie sunt lipsite de inventar, fie sunt însoțite de vase de ofrandă.

În necropola de la Strahotin, pe lângă amintitele morminte de incinerație pe fundul gropii și inventar, predomină cele în urnă cu capac, resturile cinerare fiind în unele cazuri depuse în amestec cu obiecte de inventar [193, p. 174, 176]. Și la Hansca „Lutărie” ritualul depunerii rămășițelor defunctului incinerat în urnă prevalează, mai ales cele cu capac. În necropola respectivă a fost surprinsă în mai multe cazuri așezarea oaselor incinerate în urnă într-o ordine anatomică intenționată: oasele craniului erau depuse pe fundul vasului-urnă, fiind urmate, respectiv, de oasele toracelui și ale membrilor [280, c. 109]. Această situație este prezentată drept dovadă a unor intenții ritualice, legate de „integritatea” corpului în viața de apoi, mai ales că printre oasele calcinate erau depuse piesele de inventar [280, c. 109]. Același principiu de amenajare a oaselor calcinate după părțile corpului în urnă este întâlnit și în celelalte necropole, în special în cea de la Giurgiulești „Vadul Boului”, excepție fiind un mormânt în care calota craniană a fost depusă deasupra oaselor membrilor [19, p. 136, 139]. Pe lângă aceasta, se poate menționa urna funerară din aceeași necropolă, care a fost depusă cu gura în jos [19, p. 38], poziție asociată probabil de o explicație ritualică intenționată, după cum se interpretează aceeași poziție a vaselor de ofrandă de la Bârsești [137, p. 232].

În majoritatea cazurilor, urnele care conțin resturile cinerare și inventarul funerar sunt acoperite cu capac. În general, prezența ori absența capacului pe urnele funerare este explicată ca un element ritualic, astfel argumentându-se coexistența ambelor tipuri în aceleași necropole [280, c. 112]. Prin investigațiile la aceeași necropolă de la Hansca, I. Niculiță mai remarcă un tip de înmormântări reprezentate de grămezi alcătuite din oasele calcinate, inventar și fragmente de la același vas [280, c. 112]. Morminte de acest gen se mai întâlnesc și în alte necropole, de exemplu la Giurgiulești „Vadul Boului” [19, p. 38], lăsând desigur loc pentru discuții asupra unei „distrugerii” intenționate sau naturale a urnei cu incinerație.

Diversitatea ritualică în necropola de la Slobozia-Onești, reflectată de morminte cu cenușa depusă pe fundul gropii și cele cu oasele calcinate și inventar depuse în urnă cu capac [52, p. 81], prezintă o situație interesantă. Printre mormintele cu resturile cinerare depuse pe fundul gropii cu sau fără inventar [52, p. 91], se întâlnesc cazuri când grămada de oase calcinate e depusă pe fundul gropilor, de obicei de dimensiuni mari (2,4 x 0,8 m), dar amplasate lângă urnă ori între urnă și capac

[52, p. 88, 89, 90]. Această situație fie relevă o variantă specifică de ritual, fie o etapă a ritualului, element însă încadrat în ansamblul general obișnuit și pentru celelalte necropole.

Ritualul depunerii resturilor defunctului incinerat, împreună ori fără inventar și vase de ofrandă, în urnă, cu sau fără capac, scoate în evidență de asemenea preferințele generale, legate de vasele utilizate în calitate de „ambalaj” funerar. În această calitate de regulă erau folosite recipiente din sortimentul ceramicii rudimentare, lucrate cu mâna, de tradiție locală. Urnele, de obicei, sunt reprezentate de vase din categoria oalelor, practic de toate formele cunoscute, încadrate în stilul general local al ceramicii. Cu toate acestea, în rare cazuri, acestea puteau fi și de tradiție nord-pontică („scitică”) sau chiar și vase de import, în special amfore. Drept urne puteau servi vase de tradiție locală din categoria urcioarelor, vaselor cu toarte, iar în mai puține cazuri – străchini sau căni. La acoperirea urnei funerare, în cazul atestării unui astfel de ritual, era utilizată aproape exclusiv categoria străchinilor, de asemenea de tradiție locală. Aceeași destinație o puteau avea fragmente mari de pereți de vase sau chiar lespezi de piatră.

Vasele folosite ca urne funerare și capacele pentru acestea nu se deosebesc prin nimic de cele găsite în contexte de habitat, în așezări, locuințe, unde erau folosite ca vase de provizii, pentru prepararea și păstrarea hranei ori pentru servit.

Printre ritul predominant al incinerației, necropolele birituale conțin înmormântări de inhumație, printre care cu greu se poate distinge o regulă. Din varii cauze, probabil din motivul conservării nesatisfăcătoare, poziția și orientarea scheletelor umane este greu de stabilit în majoritatea mormintelor de inhumație. Cele două schelete din tumulul III de la Bârsești, ale căror poziție este neclară, sunt orientate probabil N – S [135, p. 221]. În necropola de la Hansca „Lutărie” doar în câteva cazuri se poate vorbi sigur despre poziție și orientare: decubitus dorsal și poziție chircită pe dreapta, în ambele cazuri capul fiind întors spre NV, ultimul păstrând caracteristici din contextele funerare ale primei epoci a fierului [280, c. 115]. Toate cele 15 morminte de inhumație de la Dănceni reprezintă schelete în poziție decubitus dorsal, având orientări diferite: SE, E, V, NV [265, c. 57]. Păstrat impecabil, scheletul din mormântul-„cuptor” de la Poienеști „Măgura” a fost așezat în poziție decubitus dorsal, orientat NV – SE [217, p. 313, fig. 97]. La Vaslui „Curțile Domnești” mormântul de inhumație în poziție chircită pe partea stângă cu fața spre E a fost apreciat ca fiind anterior celorlalte morminte, care sunt de incinerație [130, p. 108, Catalog nr. 668].

Frecvente cazuri în care poziția și orientarea defuncțiilor inhumați este neclară, pot fi legate nu doar de distrugerea mormintelor, dar și de depunerea intenționată a oaselor fără conexiune

anatomică. Depuneri de schelete, fără respectarea unei conexiuni anatomice, dar și lipsite de inventar funerar, sunt prezente în necropola de la Strahotin-Dângenii [193, p. 183] și sunt frecvente în necropola din incinta fortificată de la Stolniceni.

Inventarul predominant și definitoriu al mormintelor, atribuite populației sedentare locale, sunt vasele de ofrandă, care se încadrează în același asortiment ceramic uzual din așezări sau din cel utilizat pentru a servi drept urne funerare. Pe lângă cel ceramic, inventarul poate conține și alte piese întâlnite mai mult ori mai puțin constant: obiecte de podoabă, piese de vestimentație, cuțite, arme ș.a. De asemenea, o trăsătură importantă a multor morminte este chiar lipsa de inventar funerar.

Depunerea inventarului relevă un caracter intenționat în cadrul ritualului. Majoritatea mormintelor de la Bârsești conțin un grup de vase cu număr constant, de regulă, patru. Din acest grup făceau parte un vas mare, tip borcan sau clopot, o strachină mare, o strachină mai mică și o cană [135, p. 221; 136, p. 356], iar în unele cazuri grupul de vase putea cuprinde doar trei sau chiar cinci-șase vase [137, p. 232]. Se mai respecta o ordine de depunere a acestor vase de ofrandă: strachina mică era depusă în strachina mare, iar cana – în interiorul străchinii mici, toate așezate alături de vasul mare, lângă resturile defunctului. Vasele erau depuse, de obicei, în poziție verticală, în timp ce în unele morminte acestea apar așezate cu gura în jos. O atare situație a fost interpretată drept reflectând un ritual intenționat [137, p. 232]. Probabil, deloc întâmplătoare a fost și aceeași poziție a unor vase descoperite într-o aglomerație legată de contextul funerar, descoperite în apropierea unui tumul din incinta de la Stolniceni [210, p. 404, fig. 14/c].

Este necesar de menționat faptul că grupul de vase, specific mormintelor de incinerare sub tumuli de la Bârsești, lipsește în cele de incinerare în urnă, considerate mai recente [137, p. 231]. Acestea sunt frecvent lipsite de inventar ori foarte modeste din acest punct de vedere. La Dănceni, mormintele de incinerare sunt sărace în inventar, având în majoritatea cazurilor doar vase de ofrandă, mai rar obiecte de inventar, fapt care contrastează cu mormintele de înhumare mai bogate în inventar ceramic și metalic [265, c. 59]. Dimpotrivă, mormântul de incinerare în urnă de la Pârjolteni este însoțit de un bogat inventar, atât ceramic, cât și de alte categorii de piese [265, c. 19, 59, рис. 4].

În majoritatea cazurilor, obiectele de inventar sunt amestecate cu resturile cinerare, fie că sunt depuse pe sol, fie în urnă. Unele obiecte poartă urme de ardere secundară, fapt care demonstrează arderea lor împreună cu defunctul. Altele erau plasate după depunerea incineratului în mormânt. Fragmente de vase sunt frecvent descoperite și în mantaua tumulilor, deasupra lor, fiind probabil

resturi ale ritualurilor de după incinerare ori inhumare, parte a ospățurilor funerare, fenomen bine documentat și pentru contextele funerare din perioadele anterioare.

Pe lângă vasele ceramice, de regulă fragmentare, care sunt un element definitoriu în atribuirea etnoculturală a structurilor funerare, erau depuse obiecte uzuale sau, mai rar, de lux, care se descoperă și în condițiile vestigiilor structurilor de habitat. Este de remarcat faptul că nu există categorii de piese, ale căror funcționalitate să țină exclusiv de calitatea de inventar funerar.

Grație relevanței sale, grupul Ferigile, caracterizat de necropola eponimă, furnizează date și probleme care contribuie, în mare măsură, la cunoașterea proceselor etno-culturale, în special a celor de culturo-geneză, din faza timpurie a celei de-a doua epoci a fierului. Aici, aspectele care alcătuiesc structurile funerare și practicile reflectate în ele, sunt activ utilizate în reconstituirea unor curente culturale, de tradiții etc. Mai mult decât atât, situația atestată la Ferigile accentuează atât continuitatea unor tradiții funerare preluate mai apoi de comunitățile din a doua epocă a fierului, cât și unele transformări importante ale acestora.

Analiza de ansamblu a materialului arheologic a demonstrat, fără echivoc, faptul că spre finele sec. V – începutul sec. III a. Chr. continuă forme culturale, în ceramică și ritualul funerar, legate „genetic” de cele din tradiția perioadei precedente [274, c. 121]. Este bine stabilit, deja, faptul că ritualul funerar, reconstituit prin cercetările monumentelor spațiului studiat, are evidente legături de tradiție de la finele primei epoci a fierului.

Necropola tumulară de la Ferigile este una exclusiv de incineratie cu tipuri de morminte, care își vor găsi evoluția în monumentele funerare de mai târziu. Arderea cadavrelor nu s-a atestat în cadrul necropolei, rugul funerar fiind amplasat, probabil, în afara ei, oasele carbonizate și o parte din inventar fiind, selectiv, aduse la locul depunerii finale. Resturile cinerare și inventarul erau depuse fie pe sol, fie în urnă cu sau fără capac [220, p. 22-23]. Același monument furnizează date despre ritual, prin caracteristicile inventarului depus, demonstrând o distribuție echilibrată a unor categorii de vase cu o destinație funcțională determinată: cești, străchini, vase cu trunchiul globular și vase borcan [220, p. 24]. Același lucru se evidențiază și în alte necropole contemporane sau mai târzii, mai ales în cele de la Bârsești, Tigveni [277, c. 120; 223, p. 82].

În general, tipurile mai timpurii ale ritualului de la Ferigile păstrează tradiții locale din perioada de început a primei epoci a fierului, fapt datorat caracterului relativ izolat al acestui grup cultural în secolele VII-VI a. Chr. Pentru perioada cercetată, prezintă interes ritualul de tip 3 de la Ferigile, în care inventarul păstrează aceleași principii, doar că este mai sărac în obiecte neceramice.

Acest tip de ritual este generalizat în secolele V-IV a. Chr. în spațiul carpato-balcanic, ilustrând necropolele de la Curtea de Argeș, Tigveni, Ravna, Slobozia, Murighiol, Seuthopolis, Cernavoda, Zimnicea, fapt care îl leagă de influențe culturale sud-dunărene, adaptate la condiții locale [220, p. 35]. Relevant în caracteristica ritualului funerar, începând cu finele sec. V a. Chr. rămâne a fi tipul 4 de la Ferigile, cu resturile cinerare și inventarul exclusiv ceramic, depuse în gropi, tip rar în necropola tumulară, predominant, în schimb, în cea plană. Cea din urmă necropolă ilustrează cu atât mai mult simplificarea ritualului funerar, în întreaga evoluție continuă a practicilor funerare atestate în necropola tumulară [220, p. 79].

Simplificarea ritualului funerar este un fenomen generalizat în spațiul carpato-danubiano-pontic în a doua jumătate a mil. I a. Chr. și nu are neapărat o legătură cu diferențierea socială, așa cum încerca să demonstreze A. I. Meliukova [274, c. 103] criticând abordarea mormintelor din sec. VI-V a. Chr. din interfluviul Prut-Siret [107, pp. 105-107]. Acest fenomen este unul mai degrabă general în lumea nord-tracică, observată în diferite domenii ale activității umane și determinată de o complexitate de factori, printre care cel religios ar putea prevala.

Caracteristici similare, după rit și ritual, cu necropolele de la Bârsești și Ferigile prezintă înmormântările de la Cernavoda, resturile cinerare fiind depuse în urne cu capac. Foarte importantă este asemănarea aproape la identitate după construcție și ritual între situațiile surprinse în necropolele de la Ravna, Dobrina și Krăgulevo cu faza timpurie a necropolei tumulare de la Ferigile. Această asemănare ține atât de practicarea incinerăției în urne, uneori acoperite cu capac ori străchini, ele având, însă, mai puține vase în inventar, fără ca urna funerară să fie însoțită de alte vase, ci, mai mult, de obiecte metalice, cum ar fi fibule, topoare etc. Așa după cum la Ferigile se poate urmări, în evoluția tipurilor de înmormântări, o tendință de simplificare a ritualului ori, mai bine zis, a inventarului funerar, mai ales, a formelor ceramice, astfel și în necropola de incinerăție de la Ravna toate înmormântările în urnă reflectă aceeași sărăcie a inventarului, cu aceleași grupări constante de vase specifice sortimentului ceramic „tracic” [274, c. 97, 118].

Tradiția istoriografică, nu fără argumente de ordin arheologic, atribuie comunităților locale getice obiceiul incinerării, care este dacă nu unul exclusiv, atunci unul predominant. Pornind de la necropola tumulară exclusiv de incinerăție de la Ferigile, specificul ritului și ritualului funerar pentru comunitățile predominant tracice reprezintă, în general, biritualismul, cu prevalarea evidentă a incinerăției, utilizarea vaselor obișnuite, confecționate în tehnică rudimentară, în calitate de urnă funerară în care se depunea cenușa și, în fine, sărăcia inventarului care, de regulă, includea grupări

constante de vase, rareori piese metalice, printre care fibule de bronz etc. Respectivetele caracteristici reflectă, de fapt, și o evidentă continuare a tradițiilor funerare din sec. VI-V a. Chr. și în sec. IV-III a. Chr., după cum s-a menționat deja în literatura de specialitate [274, c. 121].

Prevalarea mormintelor de incinerație față de cele de inhumație în necropolele birituale este evidentă. Binecunoscutele necropole, în mare măsură contemporane, dar aflate la o distanță mare una de alta – cele de la Zimnicea „Câmpul Morților” și Hansca „Lutărie” prezintă un raport între incinerație și inhumație de 162 la 4 și, respectiv 35 la 9 [16, p. 42; 280, c. 121].

Prezența înmormântărilor de inhumație în poziție întinsă ori chircită, în cadrul necropolelor atribuite culturii getice, poate fi explicată și ca un rezultat al unor tradiții de ritual urmat de geți din vremurile anterioare, cum demonstrează manifestările funerare din cadrul necropolelor de la Stoicani, Șoldănești etc. [281, crp. 40]. Însă trebuie de ținut cont că o bună parte a mormintelor prezintă dovezi clare de intervenții repetate, legate cel mai probabil de activitățile rituale de după înhumare și cele de deranjare a inventarului în procesul exhumării cadavrului [27, p. 120]. Săpăturile din necropola tumulară din sec. VII-V a. Chr. de la Cojvana-Codru, jud. Suceava mărturisesc, alături de practicarea biritualismului, o serie de reînhumări [110, p. 38], ceea ce poate fortifica ideea unor practici funerare prelungite anume în perioada imediat anterioară celei de-a doua epoci a fierului.

Printre structurile arheologice funerare cu rit și ritual obișnuit, se întâlnesc situații care impun anumite concretizări despre evoluția ritului și a ritualului funerar la începutul celei de-a doua epoci a fierului. Aceste situații sugerează unul dintre aspectele biritualismului la comunitățile din spațiul carpato-danubiano-pontic și anume manifestarea practicilor funerare prelungite, explicată și ilustrată recent de către cercetătorul bucureștean M. Babeș [27]. Dată fiind importanța în abordarea proceselor etno-culturale de la mijlocul mil. I a. Chr., problemele legate de acest aspect merită o atenție specială.

Punctul de plecare al unei noi interpretări a ritualului funerar sunt în special gropile ovale sau rectangulare alungite de dimensiuni mari, în care erau depuse resturile cadavrelor incinerate și inventarul care le însoțea. Situațiile arheologice din cadrul necropolelor din secolele V/IV-III a. Chr. de la Borosești și Poienеști par să fie cele mai relevante în argumentarea acesteia.

Cele cinci înmormântări getice din cadrul necropolei de la Borosești sunt clasificate de autorul săpăturilor în trei tipuri [27, p. 104]: 1) morminte de incinerație în urnă cu capac; 2) mormânt de incinerație cu depunerea resturilor cinerare pe sol, în centrul unei gropi rectangulare de dimensiunile

unui mormânt de înhumăție. Inventarul ceramic (vasele de ofrandă) erau depuse la extremitățile gropii. Atrage atenția faptul că oasele calcinate și inventarul face parte din umplutura gropii, nefiind depus pe fundul acesteia; 3) la fel ca și tipul al doilea este destul de sugestiv: structuri prezentate ca morminte, prin gropi ovale alungite de dimensiunile și orientarea mormintelor tipului 2, însă, lipsite de oseminte, fie înhumate, fie incinerate. Totuși prezența inventarului în combinație tipică ritualului funerar al vremii sugerează caracterul de mormânt al structurii, fie și cenotaf.

La Poienești, necropola getică conține două tipuri de înmormântări: structuri cu incinerație în urnă și structuri cu resturile cinerare depuse grămadă pe fundul gropii. Cel de-al doilea tip prezintă interes prin gropile rectangulare sau ovale alungite, de dimensiuni mari, care, evident, depășesc cu mult spațiul necesar unei depuneri de oase calcinate și a câtorva piese de inventar [27, p. 105] (Fig. 6). Acest tip corespunde tipului 2 de la Borosești, cel puțin situațiile pot fi comparate, inclusiv cu al treilea tip de structuri de la Borosești. Faptul că aceste gropi sepulcrale cu incinerație sunt de aceleași forme și dimensiuni și orientări ca și cele de înhumăție, iar ele și inventarul lor poartă clar urmele unor deranjări repetate, îl conduce pe M. Babeș la formularea ideii despre caracterul „prelungit” al ritualului funerar, în care riturile se succed, defunctul fiind supus unor tratamente noi după un anumit timp [27, p. 105]. Deci, mortul era exhumat din groapa inițială, supus arderii și resturile cinerare depunându-se într-o altă groapă cu aceleași caracteristici, ca în cazul tipurilor 2 și 3 de la Borosești, sau în aceeași groapă în care fusese înhumat anterior, ca la Poienești.

Cu riscul de a formula unele concluzii premature, se merită de amintit, în contextul acestui fenomen, situația care a ieșit la iveală în cadrul ultimelor cercetări din incinta de la Stolniceni. Depunerile funerare, care, probabil, au fost suprapuse așezării fortificate, nu mai prezintă doar înhumăție, așa cum s-a crezut până acum [21]. Cercetările recente demonstrează prezența biritualismului prin cel puțin o înmormântare de incinerație în urnă, descoperită în spațiul extra-tumular [210, p. 384]. Prezența grămezilor de oase umane nu exclude posibilitatea să se presupună și aici etape diferite ale unui ritual funerar prelungit, fapt care-l vor putea demonstra doar investigațiile viitoare.

Analogii ale unor astfel de situații arheologice în cadrul necropolelor de la mijlocul și a doua jumătate a mileniului I a. Chr. pot fi atestate în diferite regiuni ale spațiului carpato-danubiano-pontic cu toate rezervele față de gradul de documentare al acestora. Astfel, se constată prezența unui număr impunător de morminte de incinerație cu gropi mari în cadrul unui șir de necropole birituale și monorituale, cum ar fi cele de la Onești-Slobozia, Strahotin, Hansca-Lutărie, Dănceni, Pârlolteni

din Moldova; Stelnica-Grădiștea Mare, Grădiștea Coslogeni (Ialomița), Zimnicea, Fântânele (Teleorman), Telița, Murighiol (Tulcea) din zona Dunării de Jos; Băița (Mureș), Olteni (Covasna) din Transilvania și Szentes-Vekerzug și Tápiószele din câmpia Tisei. Este, deci incontestabilă răspândirea unui asemenea fenomen într-un spațiu destul de vast [27, p. 147, Fig. 16]. Acestea ar fi și argumentele arheologice ale susținerii ideii unui rit de înmormântare complex, care presupune succesiunea unor etape: înhumare, exhumare, incinerare și depunere finală. Dintr-o asemenea perspectivă „biritualismul” nu ar presupune, deci, coexistența a două rituri separate, ci succesiunea lor [27, p. 106-107] sau un „tip particular de *biritualism*, implicând mai întâi înhumația, ca tratament temporar, provizoriu, iar apoi incinerația ca tratament final, definitiv” [27, p. 126].

Repetarea în mai multe etape a ritualului funerar, cu sau fără schimbarea ritului, este ilustrată de numeroase exemple etnografice, pe care le și aduce autorul studiului pomenit mai sus. În afară de acestea, analogiile etnografice ale ritualului de tratament repetat al cadavrului, prin exhumarea lui după un anumit timp stabilit și reînhumarea lui posterioară, nu pleacă departe de spațiul cercetat. În sec. XIX, etnografii români atrag atenția asupra obiceiului, esențialmente păgân, acceptat totuși de biserică și răspândit în Moldova, Muntenia și regiunile aferente, de exhumare a oaselor defunctului după 3, 5, 7 ani, în funcție de categoria de vârstă, spălarea acestuia cu apă și vin, dar și repetarea ritualului funerar inițial [128, p. 266-269]. Motivul unui asemenea fenomen era legat de repurificarea și mântuirea sufletului, fie de alte credințe și superstiții. Nu se poate spune cu siguranță dacă același motiv îl aveau și comunitățile din epoca fierului, însă se poate confirma faptul perpetuării ritualului „prelungit” în spațiul carpato-danubiano-pontic destul de multă vreme. La aceasta se mai adaugă un argument al importanței unui astfel de ritual, dacă chiar și biserica creștină a fost nevoită să-l tolereze și să-l adapteze.

Constatarea acestor situații impune revizuirea critică a aprecierilor, mai ales sub aspect etnocultural, ale biritualismului și a diferențelor de rit la comunitățile din spațiul cercetat. Cu atât mai mult, incinerația va înlocui înhumația ca practică preferată de înmormântare pe parcursul epocii bronzului și a fierului în cea mai mare parte a Europei [173, p. 64]. Încercând să traseze analogii între tradiția vedică și un șir de trăsături arheologice din mormintele din Scandinavia, Anders Kaliff tinde să demonstreze că înhumarea și depunerile de resturi cinerare în gropi putea fi o formă de înmormântare rezervată anumitor indivizi speciali, în timp ce majoritatea populației putea fi incinerată și abandonată [173, p. 66].

Regiunea istro-pontică include, de asemenea, situații arheologice relevante din punctul de vedere al deosebirilor culturale, accentuate în cadrul ritualului funerar. În acest sens, necropola alăturată așezării de la Celic Dere prezintă un model al biritualismului caracteristic comunităților din spațiul balcano-carpato-pontic, dar în care predomină, totuși, ritul înhumației [187, p. 70, 76, Fig. 4, p. 79, Fig. 7]. Pe lângă materialul grecesc și piesele de armament, un loc important în inventarul funerar îl ocupă ceramica confecționată cu mâna, reprezentată de vase în formă de sac, înzestrate cu brâu alveolar întrerupt de proeminente aplatizate sau vase-clopot decorate cu butoni în partea superioară și înzestrate cu proeminente-suporturi aplatizate pe diametrul maxim al vasului [187, p. 80, Fig. 8]. Materialul ceramic lucrat cu mâna se încadrează clar în stilul ceramic caracteristic lumii traco-getice.

Pe lângă variația ritualului funerar, a cărei manifestare sugerează o relativă unitate a tradițiilor, o importanță deosebită i se acordă inventarului ceramic ce însoțește defunctul înhumat ori incinerat. Astfel, unitatea stilistică a ceramicii, asupra căreia se va reveni mai jos, este subliniată la atribuirea necropolelor din spațiul carpato-danubiano-pontic (Hansca-Lutărie, Murighiol) culturii getice [281, c. 30], fapt înțeles și ca o atribuire etnică sub abordarea unității etnice a tradițiilor depunerii inventarului.

Marea majoritate a mormintelor de incinerație le reprezintă cele cu resturile depuse în urne, respectându-se oarecum ordinea anatomică [281, c. 35]. Urnele funerare erau simple vase încadrate clar în tradiția stilistică traco-getică: vase în formă de sac ori clopot cu decor în relief și mânere suporturi, fără să se deosebească de vasele din uzul cotidian, descoperite în așezări. Se admite posibilitatea, în cazul înmormântărilor prelungite, chiar dintr-o perioadă mai timpurie, ca aceste vase-urne să fi servit drept container pentru transportarea resturilor incinerației (tratamentul final precedat de înhumare) la mormânt [27, p. 123].

Un aspect important și demn de luat în seamă este modalitatea în care este selectat inventarul ceramic depus în înmormântări. Se urmăresc anumite tendințe, care țin de o tradiție funerară concretă, manifestate în prezența obligatorie a unor cantități și combinații constante a anumitor categorii și tipuri de vase lucrate cu mâna. Dacă prezența armamentului și a obiectelor de podoabă în inventarul mormintelor este un fenomen mai diversificat, explicat fiind și prin simbolizarea unui statut social, prestigiu ori modă, repetarea constantă în inventarul ceramic al unor categorii și tipuri de vase reflectă, probabil, un aspect normativ al culturii. Diferențele între tradițiile acestui domeniu nu sunt întâmplătoare, ele exprimând particularități etnografice, dar fără conotații etnice obligatorii.

Este interesantă abordarea formulată de A. I. Meliukova în privința diferențelor în ritul și ritualul funerar, atât din considerente etnice, cât și sociale. În conformitate cu aceasta, spre sfârșitul sec. V – începutul sec. IV a. Chr., în Dobrogea și în spațiul balcano-dunărean înhumarea devine o caracteristică a elitei geților. Relevante în acest sens sunt înmormântările „elitare” de la Braničevo, Zimnicea, culminând cu cele de la Agighiol și grupul Duvanly. La Braničevo, doar ritul incinerării și fibula de bronz din inventar ar reflecta în stricto sensu o apartenență etnică tracică, în timp ce construcțiile funerare, prezența exclusivă a ceramicii grecești de import și lipsa din inventar a veselei de factură locală, sugerează un ritual apropiat de cel „scitic”. Merită atenție faptul că importul formelor străine în cadrul acestor morminte reflectă o tradiție distinctă în ritualul de înmormântare a aristocrației locale [16, p. 55]. Credibilă pare a fi și ipoteza conform căreia caracterul „princiar” al unui șir întreg de morminte cum sunt cele din grupul Duvanly, de la Kazanlâk, Agighiol etc. relevă o influență a dominației odrise asupra elitelor locale [274, c. 134].

Construcțiile funerare mai complexe și care nu sunt atât de numeroase în raport cu contextele funerare simple din spațiul carpato-danubiano-pontic nu au neapărat o conotație etnică ori etno-culturală. Valoarea lor în interpretarea socială ar fi mai înaltă. În același sens, se poate accepta supoziția lansată de M. Ignat cu referință la tumulii cu mantale de piatră, care reflectau o modă a timpului și nu anumite diferențieri etno-culturale [110, p. 36]. Oricum, unitatea tradițiilor funerare ar putea exprima prezența unor comunități înrudite.

Ideea „graniței” dintre geți și sciți, promovată de A. I. Meliukova, își menține influența în istoriografie, consolidând, alături de ideea „scitismului” ritului înhumării, anumite tratări prestabilite și tendențioase. În acest context, este relevantă atribuirea „scitică” a celor peste 300 de înmormântări de înhumare din zona de sud a stepei Bugeacului. Nu toate aceste înmormântări prezintă elemente de tradiție scitică. Ceramica modelată cu mâna din înmormântarea atribuită sciților de la Crihana Veche, este explicată de unii cercetători drept argument al influențelor culturii tracilor în mediul scitic [15, p. 263]. Pentru alți cercetători, prezența ceramicii ne-scitice și posibilitatea biritualismului la populațiile ne-scitice trezește semne de întrebare vizavi de atribuirea categoric scitică a tumulilor respectivi [189, p. 74].

Unele situații, considerate improprii unui rit și ritual specific al geților, au fost expuse de G. Simion în privința necropolelor de la Celic Dere, Ciucurova și Histria-sat. Acesta opinează că din deosebirea de rit și ritual prezentă aici ar rezulta că acestea au fost lăsate de comunități ne-getice, dar posibil de origine tracică [186, p. 549]. În acest caz se insistă asupra unei determinări aproape

stricte a geților prin ritul funerar al incinerăției, chiar dacă prezența biritualismului încă din epoca bronzului în spațiul respectiv, recunoscută de mult timp în literatura de specialitate, ar omite o etichetare etnică a unei tradiții funerare.

O interesantă situație în regiunea Nistrului de Jos, anume pe malul stâng al limanului nistrean, o prezintă ritualul funerar, ale cărui elemente din necropola de la Nikolaevka, au servit ca un suport pentru atribuirile etnice. Astfel, pe lângă ceramica grecească prezentă în inventar, aici apare combinare a acesteia cu ceramică de tradiție traco-getică, dar confecționată la roată [272, c. 50, рис. 5]. De asemenea, este surprinzătoare descoperirea, pe lângă tradiționalul pumnal akinakes, a unei spade de tip „mahaira”, atribuită unei influențe ilirice [272, c. 51, рис. 6]. Oricum, în stânga Nistrului elemente atribuite lumii tracice sunt cantitativ mai puține decât cele grecești și de factură nord-pontică. Caracterul specific al acestor manifestări culturale A. I. Meliukova îl atribuie unei populații scitice sedentare, care în virtutea particularităților locale și-a edificat un colorit cultural original și care s-ar fi aflat sub protejarea autorității lui Atheas. Totodată, aceeași cercetătoare admite doar parțial atribuirea acestor monumente kallipizilor și doar în cazul unei ramuri vestice a acestora, kallipizii fiind sigur sunt atestați în regiunea Olbiei. Se poate admite, totuși, în rezultatul analizei surselor arheologice și a celor narrative că acestea puteau aparține asiaticilor menționați de Pomponius Mela (II, 1, 7) în apropierea Tyrasului [272, c. 53-54]. Cu toate acestea, nu se poate nega prezența unui contingent de populație traco-getică în stânga Nistrului, deși, în virtutea teoriei „graniței” traco-scite, aceeași cercetătoare insistă asupra acestui lucru, iar elementele traco-getice le explică printr-o simplă influență culturală în rezultatul contactelor de vecinătate.

Aceeași necropolă reflectă și o orientare, estică ori nord-estică, a defuncțiilor, atipică ritualului din restul lumii scitice. Această orientare este caracteristică în câteva cazuri pentru regiunea limanului Nistrului și a Bugului, dar și pentru cea locuită în mare măsură de „barbari” elenizați. Anume gradul de elenizare, facilitată de apropierea coloniilor grecești, ar fi determinat și o asemenea situație în ritual [317, c. 91]. O atitudine sceptică față de astfel de tratări pentru toate regiunile de confluență între traco-geți, sciți și lumea greacă a fost justificată prin aserțiunea că orientarea defunctului nu poate servi neapărat drept indiciu al identității etnice sau al unor influențe ale ritualului grecesc, poate fi un rezultat al conformării față de mediu și de teren [272, c. 52]. În fond, anume din perspectiva condițiilor mediului se explică diversitatea zonală a ritualului funerar „scitic”, spre exemplu, motivele etnice fiind mai puțin argumentate, iar unul dintre puținele cazuri

când se pot face atribuiri etnice clare ale purtătorilor acestor deosebiri, ar fi regiunea Niprului Inferior, în apropierea Olbiei, unde sunt localizați kallipizii istorici [278, c. 44, 56].

Înmormântări, în care lipsește totalmente vesela, confecționată cu mâna și se atestă doar recipiente de origine grecească, caracterizează necropola, atribuită aristocrației scitice de la Dubăsari [256]. Dacă este vorba de evidențierea unor morminte aristocratice, care aparțineau evident unor elite, acestea puțin probabil ar fi pasibile unor explicații etnice ca atare. Modelul cultural al elitelor este unul foarte complex, care poate depăși, deseori intenționat, cadrul culturii tradiționale. Un astfel de model îl prezintă și înmormântările fastuoase din regiunea Kazanlâk, care aparțineau probabil dinaștilor odrisi [117]. În legătură cu această tradiție funerară practică de elitele sud-tracice se pun, de obicei, înmormântările de inhumație cu construcții din piatră, cum sunt cele de la Agighiol și Iankovo [281, c. 40].

Documentul arheologic demonstrează în zona istro-pontică, începând cu sec. VII a. Chr., evoluția unei culturi „elitare”, reflectată în diferențierea clară între caracterul „princiar”, „aristocratic” al unor situri și cel rural al celorlalte, care păstrează tradițiile culturii materiale ale primei epoci a fierului [37, p. 263].

Un aspect delimitativ important între două tradiții cu caracter etnicizat se subscie în deosebirile generale ale inventarului depus în morminte. Se poate atrage, astfel, atenția asupra prezenței aproape exclusive a ceramicii grecești în mormintele atribuite sciților, fiind absente practic fragmente sau vase întregi lucrate cu mâna. Fără să considere acest fapt o manifestare a influențelor grecești ori a elenizării, A. I. Meliukova explică respectiva preferință prin obiceiul, caracteristic sciților, de a depune pentru Lumea de Apoi cea mai prețioasă veselă [272, c. 52]. Un atare obicei prezintă un contrast evident cu majoritatea înmormântărilor din spațiul carpato-danubiano-pontic, în inventarul cărora predomină vase rudimentare lucrate cu mâna de factură locală. În același timp, ritualul în aceste morminte, fie cu inhumație ori cu incinerație, excelează prin modestie. Astfel, înmormântările lumii nord-tracice reflectă, de asemenea, acel fenomen, definit în linii majore de E. N. Chernykh, al „raționalizării” culturii [311, c. 16].

Asemănarea între traci și sciți după ritualul funerar poate fi deci surprinsă la elitele tracice, care preferau construcții și ritualuri fastuoase asemenea sciților, diferența constând, însă, în unele elemente ale inventarului și în ritualul incinerației necaracteristic sciților, atât conform mărturiilor scrise, cât și celor arheologice [274, c. 249].

Este important să se sublinieze faptul că în cazul ambelor rituri funerare ritualul și practica funerară, în general, rămâne aceeași, purtând același inventar, cu aceleași caracteristici stilistice. Acest fenomen este bine urmărit în cazul necropolei birituale de la Enisala, în care este evidentă unitatea ritualului, alături de o fidelă continuare a tradițiilor funerare din prima epocă a fierului [185, p. 148, 151].

Un anumit nivel de continuitate se reflectă în materialul ceramic ca parte componentă a inventarului funerar. A. I. Meliukova considera că, deși ritualul prezent în necropola de la Bârsești implică o noutate în regiunea cercetată față de cel anterior lui de la Stoicani, fiind absenți ritul incinerăției și tumulii, materialul ceramic de la Bârsești indică asupra unei etape de evoluție succesive a inventarului ceramic de la Stoicani, cu excepția străchinilor cu buza răsfrântă în exterior [274, c. 92, 93, рис. 30/1-10]. Tipul pomenit de străchini este corelat de S. Morintz cu formele ceramice „pre-scitice” din cursul mijlociu al Niprului [277, c. 126], idee respinsă de cercetătoarea moscovită, din cauza unor asemănări de fapt superficiale și deosebiri substanțiale formale și stilistice în ceramica celor două regiuni comparate [274, стр. 93]. În general, s-a demonstrat faptul că strachina evazată, tipul care este frecvent întâlnit în necropola tumulară de la Ferigile (tipul ID) [220, Pl. II-III], în perioada tardivă a primei epoci a fierului, se răspândește în special în zona subcarpatică, unde este mai concentrată decât în „restul lumii iliro-traco-scite”, rămânând specifică regiunii nord-tracice, cu rădăcini în perioada epocii bronzului și a culturii Basarabi [220, p. 44]. Este de remarcat însă faptul că frecvența acestui tip de strachină este mai mare la Bârsești (50%) decât la Ferigile (9%) [220, p. 43]. Ceea ce poate fi atribuit unei tradiții nord-pontice din regiunea Niprului sunt exemplarele, reprezentate la Bârsești, înzestrate cu brâu alveolar pe margine și cu șir de orificii sub buză [277, c. 126, рис. 2/2; 274, c. 92, рис. 30/7, c. 10].

Importanța structurilor și a practicilor funerare în problematica etno-culturală este enormă. Acest lucru rezultă clar atât din practica cercetărilor arheologice de până acum, cât și din complexitatea sociologică și etnografică pe care le implică manifestările date. Un studiu aprofundat, dedicat vestigiilor structurilor funerare ca reflectare a unor posibile procese etno-culturale ar fi una dintre prioritățile etnoarheologiei. Elementele ritualului funerar reprezintă, în esență, niște aspecte conservative, iar corelarea lor pe spații largi, asemănarea formală, tipologică și structurală a inventarului și a complexelor, chiar dacă sugerează prezența unei comunități teritoriale, nu reflectă direct natura lor.

2.3. Fenomenul etnic, criteriile etnice ale culturii și relevanța etno-determinativă a vestigiilor arheologice.

În baza unei minuțioase analize a surselor antice, încă W. Tomaschek evidențiază 86 de triburi tracice, pe care le clasifică în: „grupul sudic” (trerii, tralii, bithinii, bessii, traussii, odrisii, tribalii etc.) și „grupul nordic ori getic” (geții, daii, terizii, krobizii, agathysii, traussii, dacii, costobocii, carpodacii etc.) [206, S. 53-111]. Desigur că, cel puțin la stadiul actual al cercetărilor, identificarea acestora pe cale arheologică este în majoritatea cazurilor imposibilă. Textele antice ne transmit un fond etnonimic relevant, inclusiv pentru spațiul nord și nord-vest pontic. Nu putem spune exact când aceste izvoare redau niște exo-etnonime sau endo-etnonime, fapt care complică înțelegerea în esență a unor diferențe reale la nivel de etnonime al comunităților. În același timp, în unele cazuri acestea nu sunt altceva decât niște politonime, fie derivate din etnonimul unui grup dominant, fie dintr-un nume istoric rămas în memoria autorilor antici. Oricum, numele „tribale”, date de străini, nu reflectă întotdeauna autoidentificarea reprezentanților înșiși ai „triburilor” respective [84, p. 297].

Renumita aserțiune a lui M. Tkaciuk despre faptul că sursele narative antice „permit de regulă a se reconstitui nu atât istoria etnosurilor, cât istoria etnonimelor”, ultimele având posibilitatea să nu coincidă cu etnonimele reale și mai ales cu granițele culturale în spațiu și timp [204, p. 215], are un grad înalt de încredere. Totuși, ar fi prea categoric să vorbim despre „etnonime reale”, despre existența cărora nu avem dovezi sigure. Astfel, limitarea la etnonimele din textele antice este justificată. Putem admite și posibilitatea ca etnonime „reale” nici să nu fi existat la populațiile din regiunea nord-balcanică.

Problemele mai discutate parvin odată cu localizarea anumitor comunități-etnonime, deoarece nu se poate aprecia exact corectitudinea și consecvența cu care făceau acest lucru autorii antici. Astfel, geții sunt pomeniți de Herodot (Hdt. IV, 93-96) și Tucidide (Thuc. II, 96, 1), care se referă, respectiv, la evenimente din sec. VI-V a. Chr., la sud de Dunăre, fără să cunoască dacă asemenea etnos popula și regiunea de la nord de fluviu. Înainte de asta, tot la sud de Dunăre sunt amintiți tracii crobizi și terizi, probabil de sorginte getică sau înrudiți cu ei, într-o perioadă mai veche: a doua jumătate a sec. VI – începutul sec. III a. Chr. (Hecat. Fr. 170-171). Pentru sec. IV a. Chr., în contextul conflictelor cu macedonenii, geții sunt menționați și în stânga Dunării (Arian, Anab. I, 3, 1). Localizarea geților poate fi una convențională, etnonimul, probabil devenind unul generic, înglobând diferite entități. Important este că aceștia se învecinau, conform surselor, la sud - cu tracii de sud, apropiați mult civilizației grecești, iar la nord-est – cu sciții (Thuc. II, 96, 1).

Ephoros îi atestă lângă Istru, ca primii locuitori, pe carpizi, urmați de sciții plugari și neuri (Ephor. Fr. 158(58)). Acest autor de la sfârșitul sec. V-IV a. Chr. utilizează datele lui Herodot care, la rândul său, îi amintește sub numele de callipizi (Hdt. IV, 17), fiind asemănători cu sciții, mai exact un fel de scito-greci, care seamănă și consumă grâul. Această din urmă caracteristică îi face deosebiți de restul sciților ori de alte comunități nomade de sub autoritatea sciților, fapt care poate exclude apartenența callipizilor sau carpizilor la o comunitate scitică și sugerează o simbioză eleno-barbară. Acești carpizi mai sunt pomeniți de Pseudo-Scymnos din a doua jumătate a sec. III – începutul sec. II a. Chr., uzând de informațiile lui Ephoros (PsSc. V, 842-844) și Strabon, care, inspirat de Herodot, îi numește callipizi (Strb. XII, 3, 21).

Localizarea unor etnonime de către autorii antici la sud de Dunăre (Hdt, IV, 95; Thuk. II, 96, 1; PsSkymnos, 746, 751, 757) și anume a geților, terizilor și crobizilor, toate triburi tracice, sugerează corelarea unor înrudiri etnice cu unitatea culturii materiale observată în grupul Ravna-Dobrina [221, p. 204-205]. Limitarea de către Herodot și Tucidide a geților la sud de Dunăre se pune, de obicei, pe simpla necunoaștere a situației din nordul fluviului. O explicație plauzibilă a acestui fapt poate fi și faptul că, la un moment dat, legătura dintre geții din sud cu cei din nordul Dunării ar fi fost slăbită, dacă nu chiar întreruptă prin zona aproape nelocuită a stepei Bărăganului, deși exista comunitatea culturală între grupul cultural sud-dunărean și cel din Subcarpați (tip Ferigile-Bârsești) sunt evidente [221, p. 205].

Evenimentul de anvergură care a marcat creșterea interesului manifestat de autorii antici față de comunitățile „barbaricum”-ului circumponic l-a reprezentat campania regelui persan Darius I împotriva sciților, care a avut loc cel mai probabil între anii 515/514-512 a. Chr. [310, c. 11]. Importanța evenimentului relevă interesul autorilor antici față de popoarele „barbare”, printre care, pe lângă sciți, se evidențiază geții, cu care armata persană s-a confruntat „înainte de a ajunge la Istru” și care „fiindcă s-au purtat nechibzuit, au fost îndată înrobiți, măcar că ei sunt cei mai viteji și cei mai dreپți dintre traci” (Hdt. IV, 93).

Caracterul dominației persane în Tracia este discutabil [48, p. 30, 31-32; 174, p. 139]. Oricum, noul context politic contura un model diferit de organizare politică, apropiat celui oriental și, deși de scurtă durată, nu a lăsat fără repercusiuni serioase configurația etno-socială a spațiului carpato-danubiano-pontic. Pentru ahemenizi, cât și pentru alte forțe politice ale vremii, regiunea balcanică avea o poziție strategică reușită, având pe lângă resurse, un statut de zonă intermediară în legăturile dintre Marea Neagră și Marea Mediterană [174, p. 141]. Dominația ahemenidă este considerată unul

dintre cei mai importanți stimulenți în constituirea statului trac al odrisilor [48, p. 32], preliminariile căreia s-ar fi plasat la finele sec. VI a. Chr. [93, p. 68]. Formarea regatului odris ca atare este atribuită anilor 480-470 a. Chr. sub Teres I [74, p. 335].

Dintre evenimentele politice se mai evidențiază și conflictul macedonenilor lui Filip al II-lea cu sciții lui Atheas, care s-a produs în anul 339 a. Chr. [145; 312], relevând doi factori importanți din a doua jumătate a sec. IV a. Chr. în regiune: pe de o parte, consolidarea formațiunii statale scitice, iar pe de alta, expansiunea statului macedonean. A fost o realitate colaborarea activă a lui Atheas cu orașele grecești nord-vest pontice, fapt care, însă, nu l-a scutit de înfrângere și pierderea influenței politice a sciților în regiunea istro-pontică [312, c. 63].

În condițiile create de evenimentele istorice descrise se poate accepta accentuarea unor relații dintre comunități, inclusiv sub aspectul etnic. De altfel, s-a mai afirmat în câteva rânduri faptul că factorul etnic poate fi mai bine urmărit în condițiile unor transformări dinamice bruște ori „cataclisme”, când diferențele și formele contrastive se accentuează sau uneori opozițiile etnice se intensifică, cel puțin la nivelul simbolurilor materiale, în condiții de tensiune [99].

În acest context, este relevantă ideea consolidărilor succesive ale comunităților locale din spațiul cercetat sub influența unor grupuri-etnonime, la rândul lor afectate de anumite evenimente și procese politice. Astfel, se explică manifestarea unor forțe potestare, inițial sub egida agatârsilor, de origine iraniană, care în a doua jumătate a sec. VI – începutul sec. V a. Chr. pot fi atestați arheologic în bazinul carpatic [221, p. 207], iar apoi a geților, care vor domina tot spațiul extracarpatic în secolele IV-III a. Chr. [285, стр. 40]. Fără a insista asupra problemei agatârsilor, dezbătută încă insuficient în literatura de specialitate [221; 172], judecând după uniformizarea culturală care a urmat dominației lor, aceștia se dizolvă în masa comunităților locale sau asimilând elementele culturale tradiționale ale acesteia.

Opoziția față de „barbari” a acompaniat apariția la popoarele antice a etnonimului [263, c. 153]. O atare aserțiune se bazează și pe observația lui Tucidide despre absența în epopeea homerică atât a unui nume comun tuturor grecilor, cât și a noțiunii de „barbar” ca distinct acestora (Thuc. I, 3). Astfel, distincțiile etnice, etno-culturale ori etno-politice au o evoluție deosebită, în afara unei coincidențe obligatorii între categoriile etnice, culturale și, respectiv, politice.

M. V. Kriukov încearcă analiza evoluției opozițiilor categoriilor etnice în baza comparației a două modele: grecesc și chinez, atrăgând atenția asupra constituirii comunității etnice (și a unei conștiințe etnice comune), în afara unei unități statale care poate contribui ulterior la consolidarea

etno-politică [263, c. 161]. Fortificarea conștiinței etnice și etno-politice, reflectată în sursele narative ale vremii, s-a datorat, în mare măsură, pericolelor externe, care puteau genera consolidări și unificări, urmate de noi dispersări politice [263, c. 152], iar granițele etnice cu cele politice puteau să nu coincidă.

Prezintă un deosebit interes observația cercetătorului menționat despre evoluția percepției etnicului propriu și a „barbarismului”. Dacă inițial, izvoarele sugerează recunoașterea originii comune ca indiciu de bază al identității etnice și o graniță rigidă între eleni și barbari, odată cu extinderea interacțiunilor între comunități și consolidarea etno-politică a elenilor, criteriul originii este înlocuit, ca importanță, cu cel al comunității culturale. Acest proces face mai flexibilă granița dintre eleni și barbari. Astfel, era posibil ca reprezentanții comunității etnice elene să se „barbarizeze” ori „barbarii” să devină eleni în rezultatul însușirii culturii, limbii și a modului de viață elen, fapt care se putea datora intensității interfluențelor culturale în zonele limitrofe [263, c. 151]. În această privință sunt sugestive observațiile oratorului atenian Isocrate din „Panegyrikul” de la înc. sec. IV a. Chr.: „... numele de elen nu mai este deja un indiciu al originii, ci al culturii. Tot mai des, eleni sunt numiți mai curând acei oameni care au aceeași educație cu noi, decât cei de proveniență comună” (Isocr., *Orationes*, IV. *Panegyrikos*, 50).

În contextul înțelegerii evenimentelor istorice și a transformărilor culturale de la mijlocul mil. I a. Chr. în spațiul nord-vest pontic, se poate susține ideea că formele timpurii ale culturii politice devin deseori un mijloc de răspândire a culturii unei anumite comunități etnice pe un teritoriu vast, fapt realizat deseori prin violență [264, c. 56]. Astfel, chiar dacă pentru un spațiu atât de întins, cum este cel carpato-danubiano-pontic, cât și cel nord-pontic, nu se poate vorbi despre o situație etnică omogenă, unele comunități au manifestat un activism sporit, catalizând procesele culturale. Nu întâmplător este oportun să se aprecieze la justa valoare puterea elitelor sociale, determinante în manipularea culturală a supușilor.

Consolidarea politică în spațiul carpato-danubiano-pontic s-a accentuat mai ales către finele sec. III a. Chr. – începutul sec. II a. Chr., când izvoarele literare atestă prezența unor formațiuni politice, mai ales cea a lui Dromichaete, apoi către sec. I a. Chr. când se manifestă pe arena politică „statul” lui Burebista. Organizarea politică a fost urmată de constituirea unui sistem religios cu o structură pe care izvoarele o prezintă definită. Or, anume de o autoritate religioasă, cum a fost Deceneu, sunt legate realizarea unor „reforme” ce aveau să reglementeze societatea, chiar autoritatea basileilor fiind menținută cu sprijinul sacerdoților (Strb. VII, 3, 5; Iord. 69, 71-72), mai ales după

perioadele de conflicte militare frecvente. Aceste procese nu puteau să nu influențeze aspectele etnice, deși nu trebuie să se înțeleagă că aceste autorități politice dominau o masă de populație omogenă din punct de vedere etnic.

Un proces de importanță majoră a fost cel al colonizării grecești a litoralului de nord-vest a Pontului Euxin, începând cu sec. VII a. Chr. Aceasta va produce un stimul serios în intensificarea evoluțiilor sociale, economice și politice în mediul populației „barbare”. Colonizarea greacă a reprezentat un factor important în apariția unor forme evidente de organizare politică la populația autohtonă „barbară”. Astfel, elitele barbare, interesate în raporturile intense cu coloniștii greci, au stimulat apariția „statelor barbare”, centre de putere politică, care urmau să reglementeze, în special, relațiile economice în regiune.

Condițiile de interacțiune culturală între barbarii indigeni și reprezentanții civilizației antice au fost favorizate, printre altele, de căutarea de către greci a unor relații pașnice. Astfel, primele colonizări au constituit areale greco-indigene, ultimii fiind atrași din zona colinară în câmpie, după cum arată cazul Histriei [24, p. 73-74]. Rolul elitelor indigene se impune din start în tratarea acestor interacțiuni. Apariția așezărilor cvasi-urbane, ca cea de la Nuntași II, dar și a mormintelor „princiare” atribuite geților pot fi puse în legătură cu atragerea evidentă a elitei indigene într-un proces cultural de elenizare [24, p. 74]. Deși trebuie de recunoscut posibilitatea tot atât de evidentă a influenței elementelor de civilizație orientală, care puteau influența stilul afirmativ ales de aristocrația barbară, fapt care se înscrie în contextul evenimentelor politice de la mijlocul mileniului I a. Chr.

Reflectarea relațiilor comunităților „barbare” din spațiul carpato-danubiano-pontic cu lumea greacă în materialul arheologic este destul de clară în raport cu alte diferențieri. Odată cu începuturile colonizării litoralului de nord-vest al Pontului Euxin, atât grecii cât și indigenii au tins spre raporturi pașnice și reciproc avantajoase. Creșterea teritoriului agrar și a numărului de factorii în mediul indigen constituie dovada unei stabilități relative în comerțul coloniștilor cu populația indigenă, cât și a creșterii demografice. Totodată, coloniile atrăgeau o parte din populația indigenă în zona lor de influență, dar ofereau și un etalon cultural demn de urmat pentru elitele „barbare”, acestea fiind mai predispuse asimilării [24, p. 72, 73-74]. Mai ales că asemenea raporturi erau susținute și prin legăminte nescrise, bazate pe principii de ospitalitate, prin alianțe matrimoniale și schimburi de daruri [24, p. 74-75].

Autorii antici, în special Herodot, exprimă clar o anumită delimitare între popoarele cunoscute de coloniștii greci: sciți, geloni, traci, geți, agatârși etc. (Hdt. IV, 28, 86, 93, 96, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 117, 123). Însă, trebuie de ținut cont că aceste delimitări sunt făcute de greci, care nu puteau cunoaște în profunzime atât deosebirile, cât și caracterul opozițiilor etnice la popoarele nord și nord-vest pontice.

De altfel, atât prin „sciți”, cât și prin „traci / traco-geți” se poate înțelege o populație preponderent scitică sau, respectiv, tracică, și nu neapărat populații etnic omogene în ambele cazuri. Numeroase elemente eterogene puteau exista în ambele medii etno-culturale.

Ideea despre caracterul etnic eterogen al Sciției rămâne valabilă până în prezent, deși s-a încercat, în câteva rânduri, să se exagereze omogenitatea etnică a acesteia. Astfel, dacă inițial, M. I. Artamonov îi considera pe „sciții plugari” reprezentanți ai unei populații de origine tracică din silvestepa bugo-nistreană, ulterior va afirma, exagerând exactitatea relatărilor lui Herodot despre unitatea lingvistico-etnografică în cadrul Sciției și despre deosebirile lingvistice față de vecinii ei (Hdt. IV, 105, 117), că aceasta era locuită doar de sciți [236, c. 81-82]. Totuși, nici Herodot nu exprimă o siguranță categorică în acest sens, menționând că „despre mulțimea locuitorilor Sciției n-am putut să aflu lucruri precise... [Unii mi-au spus că] există acolo o populație foarte numeroasă, iar alții că sciții propriu-ziși sunt puțini la număr” (Hdt. IV, 81). Deci, o revenire la atitudinea necritică față de relatările autorilor antici nu este justificată, după cum nu poate fi justificată nici ideea unei unități obligatorii a unui popor sau a unei echivalențe fixe între etnonime, etnosuri și areale etnografice.

S. M. Širokogorov a definit etnosul drept „grup de oameni care vorbesc aceeași limbă, își recunosc originea comună, posedă un complex comun de obiceiuri și mod de viață, păstrat și sfințit prin tradiție, deosebindu-se prin ultima de alte grupuri similare” [313, c. 13]. Yu. V. Bromley adaugă acestei definiții caracterul istoric, prezența trăsăturilor relativ stabile ale culturii, conștientizarea unității, diferențierii [240, c. 37] și autoidentificarea prin etnonim. Cunoscutul etnolog german W. Mühlmann utiliza noțiunea de *ethnos* pentru a releva cea mai mare unitate identificabilă independent, caracterizată prin auto-conștiința sentimentului de „Noi” [142, S. 57]. Acesta este aspectul esențial care rezultă din definiția lui M. Weber, în conformitate cu care grupurile etnice întrunesc oameni care păstrează o credință subiectivă în originea lor comună, pornind de la asemănările trăsăturilor fizice ori ale obiceiurilor sau de la memoria colectivă [224, p. 389].

Pentru Fr. Barth grupul etnic este se auto-perpetuează biologic, împărtășește valori culturale fundamentale, creează un câmp al comunicării și interacțiunii, se autoatribuie și este atribuită de alții ca o categorie distinctă față de alte comunități de acest gen [28, p. 10-11]. Ca sisteme autodefinite, grupurile etnice sunt evaluate ca grupuri bazate pe autoidentificare, cât și identificarea de către „ceilalți” într-un cadru teoretic focusat pe construirea granițelor etnice în contextul interacțiunii sociale. În același timp, acestea sunt grupuri cu identitate atribuită cultural, bazată pe expresia unei culturi și a originii comune împărtășite [113, p. 84]. În acest sens este important de amintit explicația lui Fr. Barth, conform căreia atribuirea devine etnică odată ce „clasifică individul în termenii identității lui de bază, determinate prezumtiv de originea și mediul său”. În cazul utilizării identităților etnice de către actorii sociali, pentru a se categorisi pe sine și pe ceilalți în scopuri de interacțiune și de organizare socială, aceștia formează grupuri etnice [28, p. 10, 13-14]. Deci, etnicitatea poate fi privită și ca o strategie de clasificare, fie că o realizează reprezentanții grupului sau cei din afara lui.

Se încadrează în această ordine și conceptualizarea etnicității ca un proces care construiește „granițe” identitare fie prin referința la un grup ancestral, fie prin transmiterea unor modele comportamentale [111]. O formulare mai mult apropiată abordării normative a culturii, sugerează, prin etnicitate, un grad de conformitate la normele colective în procesul interacțiunii sociale [65, p. 92].

O idee interesantă este sugerată de promotorul paradigmei socio-biologice P. van den Berghe, care pornește de la ideea că etnicitatea se bazează pe o descendență reală sau presupusă, în ultimul caz, mitul o legitimează prin experiența istorică comună a câtorva generații [39, p. 16], fiind astfel o rudenie extinsă sau o extensiune a rudeniei [39, p. 18, 27, 57].

Abordarea fenomenelor etnice este legată de un șir de curente, care subliniază diferite aspecte ale etnicității. Primordialismul, fie în versiunea lui biologică, fie în cea evolutiv-istorică, accentuează rolul „legăturilor primordiale” [184, p. 130]. Primordialiștii, de regulă, absolutizează caracterul permanent și rațional al etnicității. Abordarea lor nu explică procesele de formare a elementelor culturale noi, care solidarizează ori dispersează grupurile umane, fiind evident sugerat caracterul static al etnicității [160, p. 460]. Indubitabil este, însă, faptul că anume această abordare elucidează atașamentele etnice, aspectul conservativ și stabil al acesteia, minimalizându-se totuși acțiunile de schimbare a etnicității sau de manipulare a acesteia prin interese de grup.

Pe de altă parte, instrumentalismul sau situaționalismul presupune un caracter efemer al etnicității, pus în dependență de factorii istorici, social-economici, care pot provoca schimbări ale identității. Este clasică afirmația lui J. McKay că indivizii își mobilizează în mod conștient simbolurile etnice pentru a-și atinge anumite scopuri [132, p. 399], cultura devenind instrument în lupta pentru interesele etnice. Într-un asemenea proces are loc mobilizarea simbolurilor etnice, realizată conștient de oameni în scopul satisfacerii unor interese [132, p. 399].

Prin cercetările sale etnoarheologice, I. Hodder a emis supoziția în conformitate cu care mobilizarea simbolurilor etnice pentru evidențierea diferenței între grupurile etnice are loc în condițiile tensiunilor economice [98, p. 447]. Etnicitatea, astfel, poate fi înțeleasă în funcție de granițe și de marchere etnice – niște caracteristici prescrise, dar determinate situațional. O asemenea abordare presupune stabilirea condițiilor și a factorilor care intensifică sau atenuează granițele etnice [162, p. 5].

Abordările constructivist-instrumentaliste, în ansamblu, absolutizează caracterul schimbător și situațional al etnicității, dar scapă din vedere problemele legate de etnicitate drept caracteristică esențială a individului, atribuirea etnică, stabilitatea și intensitatea, dar și caracterul irațional al etnicității [294, c. 11]. Demersurilor constructiviste supraapreciază importanța activității conștiente a oamenilor în procesul apariției comunității etnice și renunță la relațiile cauzale [245, c. 7]. Situaționalismului nu-i reușește să explice cauza din care oamenii tind să-și păstreze identitatea etnică chiar în acele condiții când acest fapt nu este deloc „profitabil” [245, c. 6].

Accentuând stabilitatea relativă și transformarea mai lentă a fenomenelor etnice în comparație cu alte componente ale vieții sociale [240, c. 31-32], abordarea istorică a fenomenului etnic indică asupra prezenței mai multor dimensiuni posibile ale manifestării acestuia. Totodată, este indubitabil faptul că variația caracterului etnicității depinde de anumite particularități ale grupului etnic și a condițiilor în care acesta există [111]. Indubitabil, raportul dintre dimensiunea primordialistă și cea constructivistă a etnicității este relevantă. Dacă constructivismul ne prezintă probabil modelele viitorului, primordialismul este îndreptat spre reconstituirea trecutului [295, c. 7] în care esența etnicului era probabil mai accentuată. Primordialiștii utilizează materialul istoric actualizând necesitatea unei abordări istorico-genetice a etnicității [295, c. 17]. Constructiviștii susțin mai mult abordarea etnosului ca identitate culturală construită cu ajutorul instituțiilor sociale, dar omit procesul formării unei identități comune, evită să explice mecanismul alegerii apartenenței etnice și rolul familiei ca factor decisiv în socializarea etnică [245, c. 21].

Identitatea etnică este unul dintre elementele etnicității care se manifestă, de obicei, aprioric. Aceasta este o variație a identității sociale, incluzând orice identificare și autodescrieri corespunzătoare acesteia, care se bazează pe particularitățile sociale și culturale unice ale grupului [245, c. 17]. Caracterul subiectiv este condiționat de factorul normativ al societății, pe care individul îl asimilează pe parcursul socializării. În felul acesta, apartenența etnică la fiecare individ socializat sub aspectul etnic, se manifestă întotdeauna aprioric [295, c. 4].

Prezintă interes abordarea lui E. M. Kolpakov, care diferențiază o evoluție a criteriilor etnosului. Astfel, în perioada constituirii etnosului, în prim plan se manifestă comunitatea originii și a teritoriului, treptat, acestea fiind înlocuite, ca importanță, de comunitatea culturii, limbii, religiei și a organizării social-politice. În asemenea condiții, situația va dicta dacă conștiința etnică se va menține sau nu, fapt determinat de realitatea drept care conștiința etnică nu mai reflectă o unitate reală. Ea rămâne, alături de etnonim, un criteriu unic al unificării, care “permite” oricărui indiciu cultural ori lingvistic să fie recunoscut drept etnic [261, c. 17].

Identificarea etnică reprezintă nucleul identității etnice, iar schimbarea ei conduce la schimbarea identității etnice și trecerea individului într-un alt grup etnic. Aceasta poate fi favorizată de faptul că atitudinea individului vizavi de grupul etnic din care face parte sau față de alte grupuri etnice se poate schimba pe parcursul timpului în funcție de anumite evenimente politice. Astfel, diferențele intraetnice pot prevala asupra celor interetnice. Este posibilă prezența câtorva identități etnice la un individ, care se va aparține la două (de regulă nu mai mult) grupuri etnice [245, c. 16, 17]. Evenimentele politice, dar și condițiile familiale favorizează o anumită atitudine situaționalistă față de etnicitate.

Totuși, individul este limitat în posibilitatea “alegerii” unei opțiuni etnice, în special în societățile tradiționale, unde este supus unui proces complex de socializare, a cărui importanță devine indubitabilă pentru etnicitate. Socializarea pornește din familie. Anume în cadrul acestei „unități microetnosociale” [240, c. 136] prin funcționarea ei stabilă are loc socializarea primară, căreia îi aparține un rol-cheie în formarea și în intensitatea identității etnice. Familia în diversitatea formelor sale asigură nucleul comunicării dintre generații, constituind “arii de comunicare” în interiorul etnosului – subcomunități stabile, bazate pe comunicarea interpersonală nemijlocită. Eficiența acestor legături informaționale garantează consolidarea identității etnice a indivizilor. Acest rol este legat de încărcătura psiho-emoțională puternică a condițiilor ei, fapt care determină ca

schimbarea identificării primare a omului, inclusiv a celei etnice, să fie însoțită de o criză psihologică sau să nu fie posibilă [245, c. 19].

În viziunea lui P. van den Berge, etnicitatea a rezultat din evoluția grupurilor înrudite prin sânge, proces în care legăturile de rudenie se sting treptat, lărgindu-se. Grație calităților altruiste – nepotismul și reciprocitatea – comunitățile de hominizi obțin caracterul de grup etnic. Oamenii sunt considerați “programați” prin selecția biologică spre un comportament nepotist, deoarece, preferând rudele, ei își maximalizează propria adaptare totală. Deci la baza evoluției etnice se află grupurile lărgite de rudenie [40, p. 402]. Desigur, timpul a atenuat aceste legături de rudenie, acestea devenind fictive, iar importanța este „cedată” pseudo-rudeniei. Extinderea legăturilor de rudenie le-a generat pe cele etnice, în care atașamentul psihologic față de „rude” rămâne destul de puternic.

Ideea comunității etnice, relevată de anumite raporturi de rudenie, își găsește o anumită reflectare în tradiția antică. Aprecierea pe care o realizează interpretările în acest sens rămân a fi discutabile, dar importante. Astfel, în baza analizei organizării sociale la sciți, A. M. Chazanov propune o tratare interesantă a construirii unor genealogii fictive, având în vedere legenda fraternității dintre sciți, agatârși și geloni. În viziunea acestuia, o astfel de rudenie fictivă, adică promovarea ei, susținea interesul sciților de a domina popoarele care făceau parte din „statul” lor [306, c. 127]. Intereselor strategice li se supuneau și alianțele matrimoniale între căpeteniile sciților și tracilor, care puteau asigura o anumită perioadă de liniște și conviețuire pașnică a comunităților în regiunea nord-vest pontică [274, c. 245].

Odată cu apariția etnicității, criteriul rudeniei reale sau iluzorii este înlocuit cu sentimentul sacral al comunității de origine [250, c. 22-23], fapt valabil pentru perioada pre-modernă. După Yu. Zarinov etnogeneza este o transformare treptată a rudeniei de sânge în rudenie socio-culturală, când baza identificării reprezentanților etnosului este relevată de ideea rudeniei istorice [251, c. 5, 7, 29]. În condițiile societăților arhaice acceptarea „străinilor” în cadrul tribului, de exemplu, era realizată prin intermediul unor ritualuri speciale de înrudire [295, c. 19-20].

Complexitatea relațiilor de rudenie și caracterul conservativ al rudeniei fictive și-a păstrat originalitatea și importanța în configurația socio-culturală a popoarelor din sud-estul Europei, iar acest specific poate avea rădăcini destul de adânci în trecutul istoric al acestui spațiu. Până în prezent rețeaua pseudo-rudeniei are o influență indiscutabilă asupra relațiilor dintre oameni și a comportamentului lor identitar, fapt care asigură păstrarea, chiar și în formă arhaică, a tradițiilor culturale. Astfel, „etnosul este o comunitate socială, după cum familia reprezintă o instituție socială,

iar etnicitatea nu este altceva decât o calitate socială după cum căsătoria – o funcție socială” [295, c. 21]. Or, după expresia metaforică a lui M. Nash, etnosul reprezintă „așternutul, sângele și cultul” [295, c. 22]. În aceeași ordine de idei se poate vorbi despre „comfortul” existenței individului în mediul etnic propriu. Chiar dacă omul adoptă doar acea identitate care face parte dintr-un set de opțiuni identitare accesibile lui, el nu poate să aleagă pe oricare dintre ele [245, c. 20]. Etnosul, totuși, pare să nu aibă un caracter universal.

Fără a pretinde la o definiție universală, acceptând diversitatea formelor, pe care le prezintă, se poate afirma că *fenomenele etnice* sunt, în ansamblu, manifestări externe ale proceselor de autoidentificare și de solidarizare în baza unei unități ancestrale, istorice și culturale conștientizate, reale sau construite, exprimate diferit în contexte particulare diacronice (istorice) și sincronice (teritoriale). Astfel, fenomenele etnice sunt multidimensionale și își găsesc expresia sub formele *etnosului* și *etnicității*, determinate de procesele care le generează și le mențin.

Așadar, *etnosul* este un ansamblu trans-generațional relativ stabil și delimitat de oameni care împărtășesc un sentiment al comunității, bazat pe credința subiectivă în origini și destine istorice comune, reale sau imaginare, și pe existența unor afinități evidente, în special, în limbă, cultură și autoconștiință. *Etnicitatea*, la rândul său, poate fi definită ca un proces complex, la nivel social și individual, de obicei determinat socialmente prin etapa socializării, care include toate aspectele autoatribuirii conștientizate sau ale etichetării din afară la un etnos anumit. Astfel, etnicitatea este o formă specifică a procesului identitar și nu poate fi analizată în afara existenței reale sau imaginare a unui etnos. Astfel, etnosul poate fi privit drept un produs social al etnicității, cea din urmă fiind un fenomen predominant individual, fără a exclude determinismul social al acesteia. Dacă etnosul poate fi considerat și definit ca sistem, într-o formulă deloc categorică, atunci etnicitatea nu este decât „actualizarea” acestuia, prin autoidentificarea indivizilor din generație în generație. În același timp, etnosul îl asociem cu un produs al etnicității ca activitate comportamentală, iar etnicitatea „accidentală” poate genera „esențialul” în etnos.

Criteriile de identificare a etnosului sunt multiple, de obicei legate de domeniul cultural, elementele căruia pot fi aranjate după o anumită prioritate: 1. *Comunitatea originii* sau credința subiectivă, conștientizarea originii și a descendenței (reale sau presupuse) comune, prin referință la un grup ancestral, trecut mitologic (mit ancestral comun), păstrate și împărtășite în memoria și experiența colectivă istorică comună a generațiilor, păstrând sentimentul originilor istorice comune; 2. *Comunitatea culturală* relevată într-un complex cultural de obiceiuri și într-un mod de viață

comun sau relativ similar, asemănarea modelelor (tiparelor) de comportament normativ, a experiențelor împărtășite, fie că această comunitate de valori și interese ori specificul lor sunt conștientizate sau nu. Acest fapt presupune transmiterea unor modele culturale, comportamentale (tradiția culturală trans-generațională), inclusiv prin conformare anumitor norme colective în procesul interacțiunilor sociale. În același timp, acest criteriu relevă și prezența specificului și a diferențierii culturale și / sau conștientizarea acestora; 3. *Comunitatea lingvistică*, inclusă în ansamblul general al culturii, având un rol primordial în asigurarea relațiilor sociale și a dialogurilor culturale; 4. *Opoziția „Noi – Ei / Ceilalți”*, conștientizată sau nu și principiul alterității. În acest șir se încadrează atât auto-atribuirea / auto-identificarea, conștientizarea apartenenței la grup, a unității acestuia (ca ansamblu auto-conștient), cât și atribuirea de către „străini”, delimitarea de alte grupuri și conștientizarea diferenței de ultimele, adică o conștiință ori construcție culturală a unității și diferenței; 5. *Endogamia* sau preferința predominantă pentru aceasta, ca mecanism de autoperpetuare biologică, posedând un sistem comun de rudenie, reprezentând un complex al unităților de rudenie. Fapt care generează un sentiment al rudeniei, reflectarea în conștiință a legăturilor de rudenie, asigurând dimensiunea etnosului ca o extensie culturală a rudeniei care menține rudenia fictivă; 6. *Comunitatea teritorială* sau referința la un teritoriu istoric (al originii) comun, păstrându-se legătura, chiar și simbolică, cu acesta; 7. *Sentimentul solidarității* colective; 8. *Etnonimul*, prin care se reflectă autoconștiința identitară, inclusiv alte forme emblematice de exprimare a identității.

Preliminariile celei de-a doua epoci a fierului în spațiul vizat au alcătuit o serie de transformări culturale, bine observate arheologic, găsindu-și reflectare și în sursele scrise ale vremii. Perioada cuprinsă între secolele VII-V a. Chr. caracterizează spațiul carpato-danubiano-pontic printr-o diversitate culturală [221, p. 189] (Harta 3), care urmează dizolvării unității stilistice marcate de ansamblul cultural Basarabi, dar precede încheierea unei noi unități culturale specifice secolelor IV-III a. Chr. Aceasta din urmă, însă, trădează legături strânse genetice cu orizonturile „hallstattiene” timpurii și mijlocii, inclusiv Basarabi, atât în domeniul opțiunilor stilistice ale ceramicii, cât și în ritualul funerar. În linii generale, se poate observa evoluția unui ansamblu de tradiții de la începutul mileniului I a. Chr. până în sec. III a. Chr., care, la un moment dat, a fost perturbată de pătrunderea unor elemente culturale nespecifice acestui teritoriu. Un asemenea factor perturbator l-ar fi constituit deplasarea din stepele nord-pontice a unor comunități răzlețe de „călăreți”, diferite de fondul local [221, p. 202]. Predominarea elementului autohton este evidentă prin conservarea tradițiilor. Însă

ideea autohtonismului culturii trebuie abordată diferit. Or, autohtonismul nu trebuie înțeles obligatoriu ca unitate și omogenitate etnică în stricto sensu.

Interpretările etno-culturale ale vestigiilor mijlocului mil. I a. Chr. implică revenirea la problema raporturilor dintre lumea nord-pontică și cea nord-tracică. În acest context, nu se poate pleca decât de la teoria Pârvan-Rostowzev, care accentuează rolul dominant asupra populației locale tracice pe care l-au avut triburile scitice venite în bazinul carpatic. Această dominație, la un moment dat, rămâne a fi doar politică, fără distrugerea fondului local. Asupra importanței fondului local, sub aspect demografic și ecologic, în calea extinderii influențelor scitice trebuie atrasă o atenție deosebită. Încă M. I. Rostowzev sublinia faptul că nomazii iranieni au întâlnit în nordul Pontului Euxin un fond local puternic și stabil, fiind „atât de puternic încât a fost însușit de sciți”. Anume acest fond i-ar fi determinat pe aceștia să-și modifice chiar și ritualul funerar. Astfel, comunitățile locale de aici, deși se aflau sub autoritatea scitică, „nu s-au făcut sciți”, ducând un mod de viață diferit de cel al sciților [293, c. 76]. Și V. Pârvan sugerează că în spațiul carpato-danubiano-pontic avem doar „simple insule și archipelaguri iraniene în mijlocul unei mări de populații indigene, în special thracice, infinit superioare ca număr și evident nesguduite ca tradiții culturale” [164, p. 649].

Aprecierea caracterului culturii materiale în funcție de dependența față de tradițiile locale vechi sau de influențele scitoide, este diferită. Desigur, nu se poate vorbi despre un impact cultural scitic predominant, odată ce elementele vechi locale, păstrate demonstrează prioritatea tradițiilor stilistice, de habitat și a celor funerare față de influențele culturii nord-pontice. Atribuirea etnică, în sensul recunoașterii rolului predominant al comunităților nord-tracice, de asemenea, nu exclude prezența elementului ne-tracic, reprezentanții căruia adaptau aceeași cultură, aceleași preferințe stilistice.

Relativa omogenizare a culturii în spațiul carpato-danubiano-pontic putea fi determinată și de perioada de liniște și stabilitate din sec. VI a. Chr., în condițiile căreia s-a constituit un „aspect cultural unitar”, manifestat în diversitatea grupurilor caracterizate de descoperirile de tip Bârsești-Ferigile, Ravna I și Dobrina [186, p. 542].

Atribuirea etnică a culturii arheologice secolele VI-V a. Chr. se bazează pe o corespondență complexă între sursele narative, care localizează la nord de Haemus neamuri tracice și cele arheologice, care indică asupra unei comunități culturale din întregul spațiu cuprins între Haemus, Carpați, Nistru și Pontul Euxin. Corelarea respectivă e completată de legătura genetică dintre horizonturile „hallstattiene”, mijlocii și târzii, iar „continuitatea și originea tracică a triburilor din

Hallstattul timpuriu este dependentă de măsura în care cultura Basarabi este tributară predecesorilor ei” [221, p. 204]. Faptul că în spațiul vizat cultura devine relativ omogenă, iar acest proces ar putea fi legat de consolidarea comunităților nord-tracice atât la sud, cât și la nord de Dunăre, este bine ilustrat de unitatea stilistică în materialul ceramic, dar și în cea a tradițiilor funerare sub aspectul riturilor, ritualului și al inventarului.

Uniformizarea culturală începută în secolele VI-V a. Chr. în tot spațiul dintre Balcani și Nistru și care se evidențiază în secolele IV-III a. Chr., contrastează, de altfel, cu evoluțiile care au loc în arcul intracarpatic, în care tradițiile „hallstattiene” rămân aproape intacte până în secolul III a. Chr. Astfel, diferențierea culturală a două masive etnoculturale, care au la bază același fond cultural „hallstattian”, dar care sunt supuse unor influențe diferite în a doua jumătate a mileniului I a. Chr., reflectă consolidarea comunităților preponderent tracice, în mod succesiv, sub egida geților în spațiul extracarpatic și a dacilor în cel intracarpatic [286, c. 55].

În această ordine de idei, legătura dintre comunitățile-etnonim, sub care se înțeleg etnosuri, într-un anumit sens, chiar și generic, și cultura arheologică sugerează, evident, o sinteză a surselor arheologice și a celor narrative. Corelarea informațiilor furnizate de autorii antici despre răspândirea comunităților getice ar facilita atribuirea în special geților a monumentelor de habitat și a celor funerare de la Ravna, Dobrina, Krăgulevo, Cerna, Cernavoda, Mahmudia, Beidaud, Hârșova etc., cuprinzând bazinul Dunării Inferioare și Dobrogea, mai ales că anume aici se concentrează procesele de uniformizare a culturii materiale în sec. VI-V a. Chr. [285, c. 20].

Ideea consolidării etnice, reflectate în vestigiile arheologice este relevantă în sensul în care sursele scrise denotă o creștere a importanței geților în spațiul nord-vest pontic. Un asemenea proces are loc în plină uniformizare a culturii materiale, bine observată prin cercetarea monumentelor arheologice. La baza procesului de uniformizare culturală se consideră că a stat stabilizarea culturală în raport cu diversitatea caracteristică a primei epoci a fierului și anume reflectată prin fenomenul cultural Basarabi, aspectele Babadag III și Gava-Holigrady către mijlocul sec. VII a. Chr. Anume această perioadă ar fi marcat „individualizarea” comunităților ca etnii, în contextul unui impact dublu, venit din exterior: infiltrarea unor elemente răsăritene prescitice, scitoide ori scitice, pe de o parte, și, mai ales, colonizarea greacă a litoralului de nord-vest al Pontului Euxin [186, p. 540-541].

Delimitarea a două areale etno-culturale ar fi posibilă, dar în niciun caz stabilirea unei „granițe” fixe cu un caracter categoric prestabilit. Desigur, granițele naturale care stăvilesc evident mișcările de populații și căile de comunicații pot fi luate în calcul ca atare, și nu cele de natură

etnică. Cu toate acestea, A. I. Meliukova considera râul Nistru unul de graniță între arealul de răspândire al geților, pe de o parte, și cel al sciților pe de alta, în perioada sec. IV-III/II a. Chr., fiind depășit abia de geții sub Burebista [274, c. 238]. Cel puțin, pentru secolele IV-III a. Chr. regiunea Nistrului Inferior prezenta un areal al unor interacțiuni intense între traco-geți și sciți, fapt demonstrat atât de prezența înmormântărilor scitice pe malul drept, cât și de prezența materialelor de factură traco-getică în siturile de pe malul stâng al fluviului [272, c. 39]. Situația creată de această zonă de contact a stimulat, însă, preluarea reciprocă a elementelor culturii materiale: ceramica „scitică” în așezările getice, adică în care predomină ceramica de factură traco-getică și, invers, prezența celei din urmă în cadrul inventarului mormintelor scitice. Anume acest aspect stabilește un caracter specific monumentelor traco-getice și scitice din regiunea Nistrului Inferior, deosebind, pe de o parte, monumentele atribuite sciților de aici cu cele din bazinul Bugului de Sud și a Niprului Mijlociu și, pe de alta – monumentele traco-getice din regiunea vizată de cele din restul spațiului Carpato-Danubiano-Pontic [272, c. 39-40].

Raporturile și interferențele dintre „sedentarii” traci și „nomazii” sciți își au o „proto-istorie”, cam din sec. VIII-VII a. Chr., în contextul așa-numitului „masiv traco-cimerian”, care sugera un anumit grad de asemănare culturală. Interesant, dar aceste relații sunt conceptualizate ca reciproc avantajoase, mai ales prin interesul „sedentarelor” de a prelua armele „nomazilor” din stepă, primii extinzându-și influența culturală, inclusiv în silvostepa nord-pontică [274, c. 250, 251].

Comparând aceste două entități „barbare”, autorii greci și latini au atras o atenție specială caracterului lor războinic. Autorul grec din a doua jumătate a sec. V a. Chr., Tucidide, evocă o asemănare fundamentală între geți, alături de alte populații din spațiul balcano-dunărean, și sciți, care „au aceleași arme și sunt toți arcași călări” (Thuc. 96, 1). Afirmția naratorului antic a fost pusă la îndoială, însă, deoarece, pe de o parte, tracii mai aveau și arme tipice (mahaira), deosebite de cele scitice, iar pe de alta – sintagma „sunt toți arcași călări” ar fi o exagerare, fiindcă geții nu preferau depunerea pieselor de harnașament în inventarul mormintelor, asemenea sciților, deși călărima este un element important în viața tracilor încă din vremurile homerice [274, c. 246, 247]. Analiza preferințelor pentru tipurile de armament, a stimulat diferențierea geților de sciți, inclusiv prin faptul că primii aveau să prefere lupta corp la corp, iar ultimii – la distanță. Aceasta se explică prin preponderența sulitelor în raport, respectiv, cu cea a săgeților [274, c. 247, 248]. Totuși, comunitatea culturală, sub acest aspect, între sciți și geți poate fi generalizată în spațiul carpato-dunărean [221, p. 205].

Opoziția dintre tracii de nord, în special geții, și sciții este predominant relevată în diferența modului de viață. Astfel, geții fiind sedentari, preferă zonele prielnice unui atare mod de viață și agricultura. Apariția acestora în regiunile de stepă, mai secetoase, este admisă doar în apropierea resurselor de apă [274, c. 236]. Cercetările recente, din sudul stepei Bugeacului, au demonstrat condiții favorabile de habitat sedentar, în jurul bazinelor lacurilor Chitai, Cuhurlui, Catlabuh, Cartal, Cahul și Sasîk [189]. Autorii cercetărilor resping ideea unei dominații a comunităților nomade în regiune (cimerieni, sciți), cât și a caracterului instabil din punct de vedere demografic al acesteia în sec. V-IV a. Chr. [231, c. 162-163], din motivul inexistenței vreunei așezări provizorii de sorginte nomadă [189, p. 73-74]. De asemenea, încercării de a demonstra prezența scitică în regiunea Nistrului de Jos între sec. VI-II a. Chr. prin materialele așezării de la Ciobruți (stânga Nistrului) [315] i se opune analiza materialului ceramic, care își găsește analogii largi în monumentele traco-geto-dacice din sec. VI-III a. Chr. din spațiul intra- și extracarpatic [189, p. 74].

Preferințele geților față de regiunile de silvostepă, și a sciților față de cele de stepă, nu sunt decât relative și predominante, nu și absolute. Este evident că sursele sugerează o diferență în gradul de mobilitate rezidențială, care la traci este unul foarte redus, iar la sciți este unul esențial mai ridicat. Utilizarea acestor noțiuni atenuează caracterul categoric al opoziției dintre nomadism și sedentarism. Ori, nu există comunități absolut nomade ori absolut sedentare. Astfel se delimitează categoric „tracismul” silvostepii de „scitismul” stepei nord-pontice, iar prezența unor înmormântări scitice în zona de silvostepă, cum este cea de la Cuconești Vechi, rămâne a fi tratată drept dovadă a pătrunderii unor enclave izolate ale nomazilor [274, c. 236].

Efectele infiltrării elementelor scitice asupra comunităților tracice de nord, deși au produs influențe evidente, nu au reușit să transforme aspectul esențial al culturii materiale, fiind apreciate mai mult influențele civilizației grecești și a comunităților înrudite ale tracilor meridionali [274, c. 141]. Mai mult decât atât, un atare impact din partea culturii scitice și nord-pontice, în general, nu a generat o reacție pasivă din partea purtătorilor culturii getice, după cum sugera V. Pârvan, pentru care „epoca scythică a Daciei” este caracterizată prin „pasivitate”, „sărăcie și decadență” [164, p. 296, 676]. Ipoteza lui V. Pârvan, explicabilă pentru vremea în care a scris, a fost, ulterior, recunoscută nevalabilă, deoarece cercetările au scos la iveală caracterul fecund al interferențelor culturale traco-scitice. Astfel, materialul arheologic relevă o preluare creativă de către populația tracică a elementelor de influență scitică. Este vorba mai ales de maniera specifică prin care meșterii traci confecționau pumnalele akinakes după modelele „scitice”, utilizând decor geometric,

caracteristic culturilor din prima epocă a fierului, combinat cu cel animalier, preluat din lumea scitică [285, c. 39]. O astfel de preluare creativă a elementelor, mai ales din stilul artistic, a fost pusă pe seama gusturilor elitelor locale tracice din spațiul carpato-danubiano-pontic [274, c. 252].

Mai mult decât atât, o asemenea situație nu este observată doar în regiunea nord-pontică. Investigațiile arheologice și corelarea lor cu informațiile antice demonstrează eterogenitatea „lumii scitice” și în regiunea Caucazului de Nord, unde se poate vorbi chiar despre simbioza etnică, adică a două etnosuri ori a două culturi [270, c. 83].

Din prezența unei dominații politice scitice, începând cu mijlocul sec. VII a. Chr. [278, c. 98], în regiunile nord-vest pontice nu rezultă neapărat un proces de asimilare a comunităților autohtone, care aveau un grad de mobilitate mai redus. Mai mult decât atât, o atare dominație, atestată prin materiale arheologice, mărturii ale autorilor antici, nu presupune prezența obligatorie a unei mase impunătoare de populație scitică în regiune. În acest context se înscrie presupunerea Anei I. Meliukova, conform căreia prezența sciților în regiunea nord-pontică n-a afectat esențial situația etno-demografică a populației tracice din teritoriile nord-vest pontice, deși influențele de la sciți la traci au fost mai puternice decât cele de la traci spre sciți [274, c. 252]. Oricum, materialele arheologice demonstrează un proces de asimilare culturală a nomazilor nord-pontici, purtători de tradiție scitică, în masa locală. Acest lucru este evident în inventarul funerar caracteristic tradițiilor nord-tracice prezent în mormintele cu rit specific scitic [287, c. 60]. Trăsăturile de bază ale naturii tradițiilor funerare impune o astfel de abordare, dat fiind caracterul lor conservativ.

În acest context, este interesantă descrierea istoricului grec din epoca romană Plutarh pentru aprecierea fenomenelor culturale în determinările etnice. Este cazul disputelor dintre atenieni și megarieni pentru insula Salamina (Plut. Solon, X) [14, c. 165-166]. Pentru a justifica pretențiile atenienilor la dreptul asupra acesteia, Solon, pe lângă alte argumente, va susține că morții de pe Salamina sunt înmormântați nu după obiceiul megarienilor, adică cu capul spre răsărit, ci după cel al atenienilor – cu capul spre apus. Solon, însă, a fost contrazis de megarianul Hereus care spune că și megarienii își depun morții orientați spre vest, dar, spre deosebire de atenieni, aceștia pot să depună mai mulți defuncți în același mormânt. Este evidentă, în acest caz, utilizarea activă a formelor de manifestare a ritului funerar în demonstrarea atribuirii identitare ca parte a negocierii pretențiilor teritoriale.

Elementele culturii participă în ansamblul unor indicii care ar reflecta ori ar condiționa solidarizarea sau desolidarizarea indivizilor care își recunosc apartenența la un grup simbolic.

Desigur că un aspect important al problemei îl prezintă perceperea valorilor identitare de către comunitate, dar și instrumentalizarea elementelor culturale, devenite chiar simboluri, în scopul accentuării exterioare a diferențierii unui grup etnic de celelalte [28]. Etnicitatea însăși se poate contura în diferite dimensiuni culturale, fiind fie ritualică, simbolică, fie ideologică, astfel încât elementele cu încărcătură simbolică, legate, spre exemplu, de consumul ritualic al hranei sau artă, pot avea rol de indicator etnic [111].

Într-o manieră convingătoare S. E. Rybakov atrage atenția asupra faptului că etnicul individual este legat de om ca o structură indispensabilă, fiind, în același timp, o proprietate însușită. Etnicitatea nu se moștenește aiudoma genotipului, ci se „renaște” în procesul socializării fiecărui individ [294, c. 12]. Fiecare individ, atras în procesul socializării, însușește “etnicitatea obiectivă”, realizându-și constant identitatea etnică, adică “etnicitatea subiectivă”, lucru posibil doar în cazul prezenței anumitor “câmpuri etnice” informaționale. Acestea din urmă, însă pot fi asigurate de comunitatea etnică – etnos ca grup consolidat de unitatea endogamă și lingvistică [294, c. 13]. S. E. Rybakov ne sugerează să renunțăm la căutarea unui „instrumentariu” în construirea definiției etnosului [294, c. 15]. Deci, etnicitatea trebuie analizată ca factor al specificului și variației stilistice a vestigiilor arheologice. Astfel, în materialul arheologic este nevoie de a urmări posibilitatea acțiunii factorului generat de fenomenul etnic, existența unui grup etnic, a unor relații de etnicitate etc.

2.4. Concluzii la capitolul 2.

1. Creșterea densității așezărilor către secolul IV a. Chr. în spațiul carpato-nistean sugerează fără echivoc o creștere demografică spectaculoasă, indiferent dacă toate grupările de așezări au funcționat concomitent ori au evoluat prin „roire”. Acest proces, însoțit de uniformizarea culturii materiale reflectate în inventarul arheologic, relevă un grad înalt de stabilitate etnodemografică și condiții pentru evoluția unei continuități culturale.

2. Gruparea pe microregiuni a unor cuiburi de situri, fortificate și deschise, evidențiază prezența ipotetică a unor forme de organizare politică care putea afecta reglementarea relațiilor sociale și etnoculturale în sânul comunităților. Sursele etnografice permit presupunerea că factorul etnic putea fi unul prioritar în asigurarea acestei stabilități a habitatului, observate în plan arheologic.

3. Importanța structurilor de habitat în interpretarea etnică rezidă din faptul că acestea reflectă predominarea unei populații sedentare de agricultori, care ar fi putut asigura conservarea unor

tradiții culturale pentru o perioadă îndelungată de timp. În acest fel, dihotomia între sedentarii, atribuiți predominant tracilor de nord, și nomazii, atribuiți sciților, s-a grefat mai clar în tradiția arheologică. Aceeași delimitare, în linii majore, este ilustrată și prin diferența riturilor funerare. Ori, în secolele V-III a. Chr. în tot spațiul carpato-balcano-pontic s-a conturat o unitate relativ constantă a structurilor funerare, ceea ce fortifică ipoteza unei unități etnoculturale a comunităților sedentare.

4. Analiza problemelor teoretice ale fenomenelor etnice a scos în evidență complexitatea caracterului grupurilor etnice și lipsa unui instrumentar constant de criterii. Astfel, în interpretarea etnoculturală a vestigiilor arheologice pot fi evidențiate acele categorii ale culturii materiale, în configurarea cărora se poate observa influența factorilor etnici. Din aceste considerente, la nivelul inventarului arheologic, se pot exclude elementele culturale care nu sunt legate de viața cotidiană, nu prezintă specific stilistic sau provin din importuri. Deci, în viziunea noastră nu pot avea relevanță etno-determinativă tipurile de armament, ceramica de import, cât și piesele de podoabă ca atare. Unei asemenea analize, însă, pot fi supuse astfel de categorii și elemente ale vestigiilor arheologice cum sunt ceramica lucrată cu mâna și variațiile stilistice ale acesteia, elementele stilului artistic aplicate pe piese de artă aplicativă, podoabe, arme etc. De altfel, anume asupra acestor aspecte se insistă în tradiția istoriografică, când este abordată o atribuire etnoculturală a monumentelor cercetate.

3. VARIAȚIA STILISTICĂ A VESTIGIILOR ARHEOLOGICE – CRITERIU AL INTERPRETĂRII ETNICE

3.1. Tipologia formelor ceramicii lucrate cu mâna.

Investigațiile arheologice din întregul areal carpato-danubiano-pontic scoate în evidență generalizarea unui stil ceramic comun. Către finele sec. al VI-lea – începutul sec. al V-lea a. Chr. se constituie un repertoriu de forme ceramice specifice întregului spațiu, locuit preponderent de comunitățile nord-tracice. Corelarea acestora în aspect diacronic demonstrează, în linii majore, o evoluție constantă și relativ uniformă până la sfârșitul mileniului I a. Chr. [285, c. 42, рис. 2-3] (Tabel 2). Este vorba, evident, de ceramica lucrată cu mâna. Predilecția pentru analiza acesteia, în raport cu ceramica lucrată la roată, este explicată prin gradul înalt de relevanță etno-determinativă.

Pentru formularea și descrierea variației stilistice a ceramicii, prin evidențierea combinațiilor stilistice care cuprind asocierile de elemente funcționale și non-funcționale decorative cu formele, tipologia ceramicii lucrate cu mâna ține cont de forma vaselor, în primul rând, făcându-se abstracție de ornamentarea lor. Acest fapt o deosebește, în oarecare măsură, de tipologiile existente până acum [70; 139]. Materialul ceramic a fost clasificat în categorii funcționale, tipuri și variante. Pentru a facilita ordonarea acestei clasificări, categoriile se vor nota în ordine alfabetică, cu litere majuscule, tipurile cu cifre romane, iar variantele cu litere mici. În construirea unei asemenea tipologii, care să asigure ulterior ilustrarea mai bună a variației de stil, a fost utilizată ca bază sinteza asupra ceramicii traco-getice a lui E. Moscalu [139], cât și alte clasificări propuse, în special, pentru spațiul carpato-nistean [20; 283]. În realizarea tipologiei au fost incluse exemplarele întregi și întregibile, cunoscute în monumentele din regiunile respective, ținând cont de riscurile legate de caracterul predominant fragmentar al materialului ceramic.

Categoria A – oale. În categoria oalelor au fost grupate vasele de dimensiuni mari, care serveau pentru păstrarea produselor și gătitul mâncării. Toată diversitatea formelor, determinată atât de destinația funcțională, cât și de opțiunea stilistică a olarului, poate fi convențional redusă la trei tipuri cu variantele respective.

Tipul AI. Vase bitronconice (Tabel 1a/1-4) evoluează din formele hallstattiene timpurii, cu prototipuri încă din epoca bronzului, care către a doua jumătate a mileniului I a. Chr., prezintă tendințe de rotunjire al pântecelui vaselor [70; 139; 220], devenind mai degrabă quasi-bitronconice. Varietatea detaliilor formale permite evidențierea variantelor tipului AI.

Varianta AIa (Tabel 1a/1) întrunește vasele cu profil bitronconic, gâtul cilindric și marginea dreaptă sau arcuită în exterior. De regulă, acestea sunt înzestrate cu patru suporturi aplatizate în zona diametrului maxim, iar în partea superioară a vasului cu patru proeminente-butoni de formă rotundă ori conică. Ambele elemente decorative pot apărea separat: fie doar proeminente suporturi în jumătatea de jos a vasului, fie proeminente conice în partea superioară a acestuia.

În spațiul carpato-nistrean, un exemplar al acestei forme este prezent în așezarea de la Poiana [219, p. 622, fig. 143/2], având, pe lângă suporturile dispuse pe diametrul maxim al corpului, reliefuri în formă de virgule sau de rythonuri stilizate pe umăr, conexiunea între gât și corp fiind marcată de un brâu simplu. Vase similare sunt cunoscute și în spațiul carpato-balcanic, la Ravna, Dobrina, Sini Vir, Orbeasca de Sus și Mahmudia [139, pl. I/1-4, II/1-3, III/1-2, V/6, IX/1, XII/1].

Forma vaselor acestei variante poate fi legată de vasele bitronconice de tip „Villanova”, care dăinuie în prima epocă a fierului [139, p. 15], continuând să evolueze în perioada secolelor VI-V a. Chr. în spațiul extracarpatic, iar unele variații ale ei, care ar corespunde tipului IB după clasificarea lui E. Moscalu, au persistat până în secolele III-II a. Chr. [139, p. 25], fiind încadrate în tipul IA și legate de geții crobizi, fapt argumentat prin atestarea lor în necropolele atribuite acestei comunități-etnonim [139, p. 15].

Varianta AIb (Tabel 1a/2) include vasele cu profil bitronconic, fără gât sau cu gâtul slab evidențiat, marginea fiind dreaptă ori ușor evazată. De regulă, vasele sunt înzestrate cu mânere-suporturi pe diametrul maxim ori pe jumătatea inferioară, uneori în combinație cu caneluri pe gâtul vasului ori cu motive semicirculare în relief. Astfel de vase sunt cunoscute atât în așezări, cât și în necropolele din spațiul carpato-nistrean, la Căndești [44, 357, pl. XLV], Răcătău [58, fig. 7/4], Bârsești [138, p. 202, fig. 1/1], Borosești [27, p. 136, fig. 5/2], Hansca „Lutărie” [279, c. 141, Табл. 3/2] și Recea [51, p. 74, fig. 1/1]. Vasul de la Recea a fost folosit în calitate de urnă funerară. Din afara spațiului cercetat, pot fi amintite și descoperirile de la Canlia, Tariverde, KalugERICA, Kragulevo, Cernavoda, Cărlomănești [139, pl. III/3-5, IV/4, 6, V/1, 3, XXXII/10, 12]. Originile acestei variante, prezente în secolele VI-II a. Chr., pot fi sesizate din epoca bronzului și prima epocă a fierului [139, p. 25].

Vasele variantei AIIc (Tabel 1a/3) au corpul mai bombat, profilul fiind ușor rotunjit, fără gât, cu gura largă și marginea dreaptă, arcuită sau răsfrântă în afară. Ornamentul prezintă, de obicei, pe lângă cele patru mânere-suporturi de pe diametrul maxim, proeminente rotunde ori conice, singulare ori grupate câte două-trei, în partea superioară a vasului. Mai apare și brâu simplu în relief sub

marginea răsfrântă a vasului. Varianta este frecvent întâlnită în așezări și necropole, fiind atestată în așezările de la Butuceni [150, p. 223, fig. 97/3], Saharna Mare [152, p. 321, fig. 103/3], Saharna „Revechin” [126, p. 90, fig. 3/9], Cotu-Jorovlea [196, p. 106, pl. 19/8], Răcătău [58, fig. 7/2], Glăvănești [139, p. 397, pl. V/2] și Stâncești [91 fig. 71/1]. De asemenea, apar în calitate de inventar funerar la Glăvăneștii Vechi [25, Taf. 28/8], Strahotin-Dângenii [193, p. 179, fig. 6/2], Hansca „Lutărie” [280, c. 119, рис. 6/a] sau urnă funerară la Pârjolteni [265, c. 19-20, рис. 4/9; 5/1]. Varianta este cunoscută și la Canlia, Mălușteni, Enisala, Kuștanovice, Ravna [139, pl. III/6, IV/5, V/2, 4, VII/1, 3, 4, IX/3, XXV/20, XXVI/6, 8], încadrându-se, în linii majore, în secolele VI-II/I a. Chr., evoluând din formele caracteristice primei epoci a fierului.

Vasele de formă bitronconică, cu gâtul cilindric și marginea dreaptă ori răsfrântă în exterior, prevăzute cu două toarte, au fost incluse în varianta AId (Tabel 1a/4), corespunzând tipului I/f după clasificarea lui E. Moscalu. Înzestrate cu mânere-suporturi pe diametrul maxim, vasele pot fi decorate cu butoni în relief sau cu brâu alveolar la conexiunea gâtului și corpului. Varianta este documentată în așezările de la Poiana [219, p. 623, fig. 144/5; p. 624, fig. 145/1; p. 642, fig. 163/7], Brad [209, p. 424, pl. 54/7] și în mormintele de la Borosești [27, p. 135-136, fig. 4/3, 5/4, 6/1, p. 140, fig. 9/2], Hansca „Lutărie” [279, c. 138, Табл. 2/2] și Rudi „La Șanțuri” [205, p. 102, fig. 1/14]. La Borosești și Hansca „Lutărie” astfel de vase au fost utilizate în calitate de urne funerare. Se mai cunosc exemplare întregi la Hârșova, Orbeasca de Sus, Brăilița, Zimnicea [139, pl. VIII/1-4], fiind datate cu secolele V-III a. Chr. și continuând formele din prima epocă a fierului [139, p. 28-29].

Tipul AII. Vase cu corpul bombat. Aici sunt incluse vasele cu profil bombat, arcuit ori globular, gâtul ușor evidențiat, marginea dreaptă sau arcuită în exterior, care descriu trei variante.

Varianta AIIa (Tabel 1a/5) reprezintă vasele cu corpul bombat, care repetă puțin forma bitronconică dar cu profilul mult mai rotunjit. Marginea este dreaptă, arcuită ori răsfrântă în afară, unele dintre ele având și gât evidențiat. Exemplare de forma respectivă provin din așezările de la Butuceni [150, p. 206, fig. 80/1, 3-6, 97/5], Potârca [149, p. 323, fig. 5, p. 329, fig. 11/2], Saharna Mare [152, p. 314, fig. 96/8], Saharna „Revechin” [125, p. 76, fig. 2/7, p. 77, fig. 3/7, p. 80, fig. 6/9], Stâncești [91, fig. 68/1-3, 71/6], Poiana [219, p. 622, fig. 143/1], Cucorăni [200, p. 161, fig. 22/11] și Brădicești [104, p. 56, fig. 8/5]. Altele provin din contextele funerare de la Dănceni [265, c. 91, рис. 30/1], Hansca „Lutărie” [279, c. 136, Табл. 1/4], Tașlîc [298, c. 298, рис. 1/3], Tuluțești-

Galați [130, pl. 316/2a] și Rudi „La Șanțuri” [205, p. 104, fig. 2/16-18]. Respectiva formă o întâlnim ca urnă funerară la Tulucești-Galați și Tașlic.

Vasele de la Stâncești (Fig. 10/15, 12/26-27) sunt decorate cu patru proeminențe aplatizate de dimensiuni mici dispuse pe diametrul maxim al vasului, care, puțin probabil, puteau servi drept mânere-suporturi datorită mărimii reduse. Alte exemplare, înzestrate cu două-patru proeminențe aplatizate, uneori perforate, dispuse simetric pe ori sub diametrul maxim al trunchiului vasului au o funcție clară de suporturi. Uneori, acestea apar în combinație cu nervuri în relief, semi-circulare ori în formă de virgulă, dispuse între ele. Cel mai răspândit decor îl reprezintă două-patru proeminențe aplatizate, mânere-suporturi, dispuse simetric sub diametrul maxim al trunchiului vasului asociate, în partea superioară sub gât cu patru proeminențe-butoane, rotunde ori conice. Deseori, proeminențele-butoane din partea superioară sunt înlocuite de reliefuri sub formă de virgulă, forma literei „Ω”, nervuri arcuite grupate câte trei etc. Uneori aceste reliefuri de diferite forme se pot întâlni pe același vas sau asociindu-se cu butoanele simple. Decor mai poate alcătui un șir de alveole, dispus la conexiunea dintre corp și gât ori imediat sub margine, întrerupt de patru proeminențe aplatizate ori butoni de dimensiuni mici.

Această variantă de vase, luată în ansamblu, ținând cont de diversitatea detaliilor formale și decorative, evoluează în decursul secolelor VII-III a. Chr., unele forme păstrându-se și în perioada următoare, până în secolul II p. Chr. Originea acestor forme și combinații funcțional-estetice, de asemenea, este legată de tradițiile primei epoci a fierului.

În varianta AIIb (Tabel 1a/6) este prezentă forma bombată a corpului vasului, profilul arcuit sau în formă de borcan, având marginea răsfântă în exterior. Decorul aplicat este brâul alveolar, ca element principal, uneori întrerupt de patru proeminențe aplatizate. În alte cazuri, de la proeminențe pornesc în jos brâuri alveolare arcuite, în formă de ghirlandă. În spațiul carpato-nistean, vasele acestei variante sunt prezente în așezările de la Saharna Mare [152, p. 320, fig. 102/6, p. 336, fig. 118/7, p. 338, fig. 120/1; 155, p. 241, fig. 29/1], Saharna „Revechin” [125, p. 76, fig. 2/6], Potârca [149, p. 321, fig. 3/1, p. 322, fig. 4/2], Poiana [219, p. 628, fig. 149/2, p. 630, fig. 151/3], Brad [209, p. 429, pl. 63/8] și Budeni [201, p. 158, fig. 7/4]. În contexte funerare se cunosc la Dănceni [265, c. 89, рис. 29/2], Giurgiulești „Vadul Boului” [19, p. 144, fig. 4/1], Hansca „Lutărie” [280, c. 119, рис. 6/6], Rudi „La Șanțuri” [205, p. 102, fig. 1/11, p. 104, fig. 2/22, 29], Manta [15, p. 267, fig. 2/2], Bosanci [106, p. 534, fig. 2/4] și Strahotin [193, p. 177, fig. 4/2]. La Bosanci, Giurgiulești și

Strahotin, acestea au servit drept urne funerare. Astfel de exemplare au fost descoperite și la Bugeac, Seuthopolis, Murighiol, Brăilița, [139, pl. XXII/1-2, XXIII/4, XXIV/6-9].

Varianta evoluează pe parcursul secolelor VII-III a. Chr. cu unele prelungiri în secolul III p. Chr. [139, p. 53]. Originea lor pare să indice tradiții din prima epocă a fierului din spațiul carpato-balcanic sau nord-pontic.

Varianta AIIc (Tabel 1a/7) include vasele-clopot, scunde și zvelte, cu corp bombat și marginea evazată. Majoritatea lor prezintă variații ale decorului în relief: două-patru suporturi dispuse diametral pe mijlocul bombat al corpului, asociate cu două-patru proeminente-butoni sau reliefuri de forme diferite, singulare ori grupate, dispuse pe partea superioară a vasului. Decorul poate ocupa și câte un singur registru al vasului. Între Carpați și Nistru varianta este semnalată în așezările de la Saharna Mare [152, p. 343, fig. 125/2], Saharna Mică [152, p. 235, fig. 17/9], Saharna „Revechin” [125, p. 77, fig. 3/5], necropolele de la Olănești [20, p. 361, fig. 39A/1], Slobozia-Onești [52, p. 83, fig. 3/4] și Strahotin [193, p. 182, fig. 8/7]. La Olănești și Slobozia, asemenea vase au servit drept urnă funerară. Vase întregi de această factură s-au mai descoperit la Enisala, Brăilița, București-Ciurelu [139, p. pl. XIII/6-7, XXVIII/2, 4-6, XXIX/4, XLV/1]. Varianta descrisă trădează o origine din prima epocă a fierului, existând, în linii mari, între secolele VI-II/I a. Chr., în timp ce decorul nu ar depăși secolul II a. Chr.

Tipul AIII. Vasele cu profilul tronconic, drept ori arcuit, fără gât și cu gura largă, care prezintă cea mai răspândită formă de vase din spațiul și perioada cercetată, separată în trei variante.

Varianta AIIIa (Tabel 1a/8) cuprinde vasele „borcan” cu profil aproape drept și ușor arcuit, cu marginea dreaptă. De obicei, ornamentul lor este compus din brâu alveolar, drept sau arcuit, în jumătatea superioară sau sub buza vasului, întrerupt sau asociat de patru proeminente. Alte combinații decorative reprezintă brâul simplu, situat sub margine, întrerupt de patru proeminente aplatizate, de la care pornesc oblic în jos brâie alveolare ușor arcuite (Fig. 13/26). Frecvent, vasele sunt ornamentate cu patru proeminente aplatizate, rotunde ori conice dispuse sub marginea vasului, asociate cu decor în relief sub formă de potcoavă, dispus sub margine.

Vase întregi au fost identificate în așezările de la Bunești [29, p. 168, fig. 4/2], Căndești [44, p. 359, pl. XLVII/5, p. 360, pl. XLVIII/1], Brăhășești [49, p. 231, fig. 3/1], Cotu Morii „Toloacă” [105, p. 28, fig. 4/9], Cucorăni [200, p. 173, fig. 34/4], Poiana [219, p. 622, fig. 143/5-6, p. 627, fig. 148/3], Stâncești [91, pl. 69/1] și necropolele de la Bârsești [135, p. 221, fig. 2/1; 277, стр. 125, рис. 3; 136, p. 357, fig. 2/2], Borosești [27, p. 136, fig. 5/3], Strahotin-Dângeni [193, p. 179, fig. 6/1],

Vaslui „Curțile Domnești” [130, pl. 322/20] și Vornicenii Mici [107, p. 102, fig. 3/13]. Exemplarele de la Strahotin-Dângenii și de la Vornicenii Mici demonstrează utilitatea sortimentului din această variantă în calitate de urnă pentru depunerea resturilor cinerare. În afara spațiului carpato-nistrean, varianta este pe larg cunoscută la Alexandria-Vii, Ravna, Braničevo, Cernavoda, Canlia, Murighiol, Bugeac, Orbeasca de Sus, Ogradena [139, pl. XIV/1, 5, 7, XV/1-7, XVI/2, 6, 7, XVII/4, 5, XX/1, 6; XXII/5].

Formele și decorul vaselor din varianta AIIIa au perpetuat în perioada secolelor VII-III a. Chr., având o evoluție îndelungată, începând cu epoca bronzului și până în sec. IV p. Chr.

Vasele-clopot, atribuite variantei AIIIb, au un profil aproape drept ori puțin arcuit, cu gura largă, iar marginea ușor aplecată în interior (Tabel 1a/9). Merită menționate exemplarele întregi din așezările de la Bunești [31, p. 117, pl. II/3], Saharna Mare [155, p. 270, fig. 58/1], necropolele de la Slobozia-Onești [52, p. 83, fig. 3/ 1, 3, p. 84, fig. 2/ 1, 4], Strahotin-Dângenii [193, p. 175, fig. 3/2] și Glăvăneștii Vechi [25, Taf. 27/24]. Cele de la Strahotin-Dângenii și Slobozia-Onești, au avut funcția de urne funerare. Printre descoperirile din afara spațiului cercetat, se pot aminti cele de la Cernica, Ravna, Seuthopolis, Cernica-București, Murighiol, Alexandria-Vii, Zimnicea, Ferigile, Bugeac, Tariverde etc. [139, pl. XIV/3, 6, 8, XV/5, XVI/1, 3-5, XVII/1, XVIII/2, 3-5, XIX/3, XX/4, XXXI/1, 5, 8]. În privința decorului acestor vase, sunt relevante combinațiile obișnuite, cu brâul alveolar, dispus sub marginea vasului, simplu ori întrerupt de trei-patru proeminențe, uneori ghirlandat. Altă versiune de decor este cea alcătuită din trei-patru proeminențe aplatizate pe mijlocul, jumătatea inferioară ori superioară a vasului. Este destul de frecventă asocierea mânerelor-suporturi cu elemente de decor în relief. Cele trei sau patru suporturi aplatizate, dispuse pe mijlocul ori pe jumătatea inferioară a vasului sunt asociate cu reliefuri de forme diferite, înlocuite uneori de alveole, care sunt aplicate sub margine (Fig. 12/40). Vasele din această variantă continuă tradițiile epocii bronzului și ale primei epoci a fierului, fiind pe larg răspândite în spațiul carpato-danubiano-pontic în a doua jumătate a mileniului I a. Chr. [139, p. 47].

Varianta AIIIc încadrează vasele cu profil globular sau ovoidal, cu marginea aplecată în interior (Tabel 1a/10). Aceasta predomină printre variațiile categoriei oalelor, fiind pe larg reprezentată în toate așezările și necropolele cunoscute în spațiul carpato-nistrean și cel general balcano-carpato-pontic. Pot fi amintite vasele întregi din așezările de la Bunești [29, p. 170, fig. 4/3; 32, p. 95, fig. 7/1; 33, p. 34, fig. 2/1], Butuceni [141, p. 63, fig. 10/1, 4], Brad [209, p. 424, pl. 54/8, 10], Brădicești [104, p. 55, fig. 7/1], Căndești [44, p. 358, pl. XLVI/1], Hansca „Toloacă” [284, c.

112, рис. 5/4; 292, с. 120, рис. 1/3], Huși-Corni [202, p. 175, fig. 7/1-4, p. 185, fig. 27/7], Ofatinți [115, p. 183, pl. XXII/9], Novoselskoe – Satu Nou [212, p. 265, fig. 27/4], Poiana [219, p. 622, fig. 143/3-4, p. 625, fig. 146/12-13, p. 627, fig. 148/1-2, 5, 7], Răcățau [58, p. fig. 6/1], Stâncești [91, p. fig. 71/3, 5], Saharna Mare [155, p. 271, fig. 59/3], Saharna „Revechin” [126, p. 94, fig. 6/3; 125 pg. 76, fig. 2/3; 79, fig. 5/8,10; 80, fig. 6/4, 8]. Frecvent utilizate ca urne funerare, astfel de vase ilustrează descoperirile din necropolele de la Borosești [27, p. 135, fig. 4/2; p. 138, fig. 7/1; p. 141, fig. 10/1], Dănceni [265, с. 89, рис. 28, 29/1, с. 91, рис. 30/3], Olănești [20, p. 361, fig. 39A/2], Bosanci [106, p. 534, fig. 2/2; 107, p. 107, fig. 4/5], Giurgiuilești „Vadul Boului” [19, p. 142, fig. 2/1], Mărgineni [139, p. 429, pl. XXXVII/3], Pârjolteni [265, с. 20, рис. 5/3], Poienești „Măgura” [217, p. 276, fig. 58], Slobozia-Onești [52, p. 82, fig. 4/1-3; p. 83, fig. 3/6; p. 84, fig. 2/6], Speia [307, с. 123, рис. 1/5], Vaslui „Curțile Domnești” [130, pl. 322/12, 14] și Strahotin-Dângenii [193, p. 175, fig. 3/1, 5, p. 177, fig. 4/1, 4-5, p. 178, fig. 5/1, 3-4, p. 182, fig. 8/6, 8]. În regiunile aferente vase de acest subtip se găsesc la Alexandria-Vii, Orbeasca de Sus, Vaslui, Mălușteni, Murighiol [139, pl. XIV/2, 4; XVII/2-3, 6; XVIII/1; XX/2]. Grădiștea-Călărași, Bugeac, Ravna [139, pl. XXXI/3, 6; XXXII/1, 11; XXXIII/4; XXXIV/2, 6; XXXV/1-4; XXXVI/5], Canlia, Grădiștea-Coslogeni, Enisala [139, pl. XXXVII/3, 7; XXXVIII/5; XL/4-6; XLIII/2, 4-6; XLIV/1-3; XLV/4].

Ornamentul este alcătuit din brâu alveolar, drept ori ghirlandat, sub marginea vasului, întrerupt de trei-patru proeminente. Unele vase sunt înzestrate doar cu proeminente-suporturi sau butoni în relief singulari ori grupați sub marginea vasului. Cel mai frecvent este decorul alcătuit din două-patru proeminente aplatizate dispuse diametral pe mijlocul ori sub mijlocul vasului, asociate în partea superioară, cu reliefuri de diferite forme.

Forma și decorul variantei AIIIc apar și evoluează din prima epocă a fierului, persistând în secolele VII-III a. Chr., fără modificări esențiale până în secolul III p. Chr. [139, p. 47, 67].

Categoria B – străchini și castroane. Importante în sortimentul ceramicii din a doua epocă a fierului, varietatea formelor și a decorului lor este mai modestă, fiind suficientă clasificarea în trei tipuri.

Tipul BI (Tabel 1b/1) cuprinde vasele de formă tronconică, cu un profilul aproape drept, marginea dreaptă sau verticală. Acestea sunt cunoscute în așezările de la Butuceni [150, p. 224, fig. 98/7-8], Bunești [29, p. 168, fig. 4/5], Budeni [201, p. 158, fig. 7/6], Cucorâni [200, p. 172, fig. 33/10], Hansca „Pidașca” [284, с. 97, рис. 2/1], Novonekrasovka II [241, с. 291, рис. 10/1-2], Novoselskoe – Satu Nou [212, p. 286, fig. 34/2], Ofatinți [115, p. 184, pl. XXIII/7], Răcățau [58,

fig. 8/4], Saharna Mare [115, p. 215, pl. LIII/10] și Stâncești [91, fig. 90/25]. Din necropole, se cunosc exemplarele de la Hansca „Lutărie” [280, c. 117, рис. 3/a, 6] și Giurgiulești „Vadul Boului” [19, p. 143, fig. 3/2], unde puteau servi ca vase de ofrandă sau capac pentru urna funerară. Din aceeași variantă se cunosc vase de la Bugeac, Grădiștea-Călărași, Satu Nou, Peretu, Canlia, Alexandria-Vii, Telița, Kalugerița, Bălănești [139, pl. XLVIII/3, 5, 7-8; LI/2-3, 7; LII/7-12; LIII/3; LIV/4; LVI/6; LVII/7-11], Kragulevo, Vlădiceasca, Ravna [139, pl. XLVI/1; XLVII/1-6, 8; L/5-6, 10; LI/5].

Astfel de vase, de regulă, sunt lipsite de decor. O bună parte sunt înzestrate cu decor, cu două-patru apucători pe mijlocul ori sub marginea vasului, asociate uneori cu reliefuri circulare și semicirculare, acestea din urmă aplicându-se și în lipsa apucătorilor aplatizate. Alt decor este alcătuit din proeminente conice, dispuse diametral pe marginea vasului. Originea formei este legată de finalul epocii bronzului și toată prima epocă a fierului, fiind caracteristică secolelor VI-II a. Chr. [139, p. 71, 73].

Tipul BII (Tabel 1b/2) reprezintă vase cu profilul ușor arcuit și unghiular, marginea dreaptă sau aplecată în interior, cu buza rotunjită sau tăiată. Este cea mai numeroasă formă de străchini întâlnită în monumentele spațiului carpato-nistrean, fiind cunoscute în așezările de la Butuceni [150, p. 216, fig. 90/1-3, 5, p. 219, fig. 93/9, p. 220, fig. 94/3, 8-9; 141, p. 63, fig. 10/9, p. 64, fig. 12/2], Bunești [29, p. 167, fig. 3/1; 31, p. 178, pl. III/6; 32, p. 91, fig. 2/3], Budeni [201, p. 158, fig. 7/5], Brăhășești [49, p. 231, fig. 3/3-4], Curteni „Dealul Pietrăriei” [130, pl. 103/7-8, 10-12, 16], Curteni „Valea Merilor” [102, p. 81, fig. 2/5], Căndești [44, p. 382, pl. LXX/6], Cotu-Jorovlea [196, pl. 9/2; 195, p. 178, fig. 8/b], Cotu Morii „Toloacă” [105, p. 28-29, fig. 4/12, 5/6], Cucorâni [200, p. 168, fig. 29/9], Huși-Corni [202, p. 182, fig. 20/2, p. 184, fig. 22/2, 5], Hansca „Toloacă” [292, c. 120, рис. 1/2], Hlinjeni „La Șanț” [115, p. 169, pl. VIII/7], Novoselskoe – Satu Nou [212, p. 265, fig. 27/3], Pivdennoe [20, p. 333, fig. 11/III/6], Mășcăuți „Dealul cel Mare” [228, p. 79, fig. 22/8], Poiana [219, p. 649, fig. 170/4], Răcățau [58, p. fig. 8/1], Stâncești [91, fig. 75/9; 76/4, 9], Saharna „Revechin” [125, p. 76, fig. 2/2, p. 77, fig. 3/6, p. 79, fig. 5/5, 7, p. 80, fig. 6/6], Saharna „La Șanț” [152, p. 382, fig. 164/7], Saharna Mare [152, p. 316, fig. 98/4-5, p. 348, fig. 130/1; 155, p. 254, fig. 41/11, p. 276, fig. 65/6], Saharna Mică [152, p. 230, fig. 12/5, p. 238, fig. 20/1-2, p. 241, fig. 23/4], Zvorâștea [109, pl. VI/8-9].

În necropole, această formă de strachină este frecvent folosită ca vas de ofrandă, capac și chiar în calitate de urnă funerară, fiind documentată la Borosești [27, p. 135, fig. 4/4, p. 137, fig. 6/MIII2,

MIV2, p. 138, fig. 7/3, p. 140, fig. 9/5, 6], Bosanci [106, p. 534, fig. 1/2, 6, fig. 2/1], Dănceni [265, c. 91, рис. 30/6], Giurgiulești [19, p. 142, fig. 2/2, p. 144, fig. 4/2], Hansca „Lutărie” [279, c. 136, Табл. 1-3], Rudi „La Șanțuri” [205, p. 102, fig. 1/15-16, p. 104, fig. 2/11, 28], Poiana I [127, p. 331, fig. 3/5], Slobozia-Onești [52, p. 82, fig. 4/3-4, p. 83, fig. 3/2, 5, p. 84, fig. 2/2-3, 5, 8], Strahotin [193, p. 175, fig. 3/3-4, 6-7, p. 177, fig. 4/3,6, p. 179, fig. 6/6], Volovăț [107, p. 107, fig. 4/3; 108, fig. 13/10], Vaslui „Curțile Domnești” [130, pl. 322/11, 13] și Vlădiceni-Bâtca [17, p. 126, fig. 1/1]. Exemplare de acest tip au fost documentate și la Ravna, Alexandria-Vii, Brăilița, Murighiol, Albești, Cerna, Canlia, Kragulevo, Grădiștea-Călărași [139, pl. XLVIII/2, 4, 6; XLIX/1-14; L/1-3, 9; LI/1, 6; LV/3, 6, 8-10].

Vasele acestei variante sunt frecvent înzestrate cu toarte sau mânere sub forma proeminențelor aplatizate, treflate sau conice, uneori prevăzute cu orificiu, dispuse sub curbura marginii, sub margine și pe margine. Mânerele pot fi combinate cu reliefuri. Se întâlnesc și vase decorate cu caneluri oblice, dispuse pe marginea vasului, uneori în combinație cu proeminențe conice. Merită menționate vasele, specifice spațiului carpato-danubiano-pontic, care reprezintă imitații ale lekanelor grecești. Luate în ansamblu, vasele variantei BII perpetuează în perioada secolelor VI-III a. Chr., unele apărând și în secolul I a. Chr. Originea lor, în marea majoritate, a fost atestată între secolele VII-VI a. Chr., deși unele forme provin încă din perioada timpurie a primei epoci a fierului [139, p. 70, 72].

Vasele de formă tronconică, cu profil unghiular ori arcuit și marginea răsfântă în exterior au fost grupate în tipul BIII (Tabel 1b/3). În spațiul dintre Carpați și Nistru, acesta este reprezentat în așezările de la Butuceni [150, p. 220, fig. 94/7], Cotu-Jorovlea [196, pl. 5/7], Ciobruți [288, c. 208, рис. 2/3, c. 212, рис. 4/1; 289, c. 60, рис. 4], Cucorăni [200, p. 161, fig. 22/5], Hlinjeni „La Șanț” [248, c. Табл. XCVIII/2], Poiana [219, p. 626, fig. 147/2], Răcățau [58, fig. 8/2], Stâncești [91, pl. 75/10], Orlovka [212, p. 204, fig. 41/1], Saharna Mare [152, p. 318, fig. 100/13], și în necropolele de la Bârsești [135, p. 221, fig. 2/4; 136, p. 357, fig. 3/1; 137, p. 232, fig. 1/1-2; 138, p. 202, fig. 1/3], Pârjolteni [265, c. 19, рис. 4/12] și Recea [51, p. 74, fig. 1/2], unde a fost folosită în calitate de capac pentru urnă. În spațiul carpato-balcanic, varianta este frecventă la Albești, Piatra-Frecăței, Grădiștea-Călărași, Kalugerița, Vlădiceasca [139, pl. LII/ 1-3, 5-6; LVI/ 2-3; 8-10, 13]. Majoritatea exemplarelor întregi atestate sunt lipsite de decor. Unele, însă, apar înzestrate cu mânere perforate, dispuse pe partea bombată de sub margine sau cu decor alcătuit din triunghiuri incizate pe marginea vasului, altele prezentând decor în relief sub formă de semicerc pe corpul acestuia. Originea acestei

forme de vase, în linii majore, este legată de tradițiile primei epoci a fierului, evoluând în secolele VII-II/I a. Chr. [139, p. 71, 77].

Categoria C – căzi și cești presupune două tipuri: CI – vase tronconice sau cilindrice, cu profil drept ori arcuit, marginea dreaptă și ușor arcuită în interior și CII – vase cu profil bitronconic sau bombat, cu gâtul scund ori înalt și marginea evazată. În majoritatea cazurilor, vasele sunt lipsite de decor. În cazul când acesta este prezent, tehnicile și motivele decorative sunt similare celor aplicate altor categorii.

Tipul CI întrunește vase prevăzute cu toartă rotundă sau din bandă lată, puțin supraînălțată, uneori ascuțită sau asociată, cu un buton în partea superioară (Tabel 1b/4). În loc de toartă, vasul poate fi înzestrat cu mâner sub formă de proeminență aplatizată. În spațiul carpato-nistean acest tip este bine reprezentat în așezările de la Alcedar „La Cordon” [95, p. 133, fig. 10/1], Butuceni [150, p. 222, fig. 96/3, p. 224, fig. 98/2; 141, p. 63, fig. 10/3], Bunești [29, p. 168, fig. 4/4; 31, p. 177, pl. II/5], Brad [209, p. 424, pl. 54/5, p. 434, pl. 73/10], Brădicești [104, p. 59, fig. 10/1], Căndești [44, p. 368, Pl. LVI/6], Curteni „Dealul Pietrăriei” [130, pl. 104A/7, 8, 12], Fedești [130, pl. 123A/4], Hansca „Pidașca” [282, c. 106, рис. 6/4-5], Hăbășești [82, p. 486, fig. 52/1], Poiana [219, p. 638, fig. 159/7-8, p. 644, fig. 165/2, p. 646, fig. 167/5], Hlinjeni „La Șanț” [248, Табл. XCII/1; 115, p. 170, pl. IX/10], Novoselskoe - Satu Nou [212, p. 272, fig. 34/4], Cozmești [129, p. 42, fig. 5], Stâncești [91, fig. 74/1, 5], Saharna „Revechin” [125, p. 79, fig. 5/2], Saharna Mare [152, p. 303, fig. 85/6, p. 356, fig. 138/1-3; 155, p. 274, fig. 63/2, 5]. În contexte funerare, tipul se întâlnește la Bârsești [135, p. 221, fig. 2/2; 136, p. 233, fig. 2/1; 138, p. 202, fig. 1/2, 4], Crihana Veche [15, p. 273, fig. 8/7] și Hansca „Lutărie” [280, c. 118, рис. 5]. Exemplare aparținând acestui tip sunt cunoscute pe larg în siturile din spațiul carpato-balcanic [139, pl. LVII/1-6, 12-17; LVIII/1-13, 15-16; LIX/1-5, 7-16; LX/1-15].

În ceea ce privește ornamentarea, acestea puteau fi decorate cu brâu alveolar, dispus sub margine, uneori întrerupt de proeminente aplatizate sau asociat cu brăuri care pornesc în jos pe peretele vasului, sub formă de ghirlandă, cu șir de butoni rotunzi sau de alveole sub margine. Cronologic tipul se încadrează în limitele secolelor VI-III a. Chr., originea unor forme fiind considerată din epoca bronzului sau prima epocă a fierului [139, p. 80]. Căzile de formă tronconică sunt apreciate, în general, ca precursori ale așa-numitei „cești dacice”, forma căreia se definitivează în secolele următoare [139, p. 86].

Tipul CII (Tabel 1b/5) reprezintă vasele cu toartă supraînălțată, forma amintind cănile atribuite culturilor din prima epocă a fierului. Puține dintre ele prezintă decor, care, de regulă, apare pe mijlocul bombat al vasului, sub formă de proeminente aplatizate ori conice, incizii sau caneluri verticale, uneori în asociere cu proeminente rotunde, așezate la conexiunea corpului cu gâtul. Exemplare de acest tip s-au descoperit în așezările din spațiul carpato-nistrean de la Alcedar „La Cordon” [95, p. 135, fig. 12/1], Butuceni [150, p. 207, fig. 81/6, p. 221, fig. 95/1-2; 141, p. 63, fig. 10/2, 7], Bunești [29, p. 168, fig. 4/1, p. 171, fig. 7/1, 3; 30, p. 215, fig. 2/4-5; 31, p. 177, pl. II/1, 6; 32, p. 92, fig. 3/4-5; 33, fig. 5/1; fig. 6/1], Bursuci [163, p. 50, fig. 1/19], Brădicești [104, p. 59, fig. 10/3], Brad [209, p. 424, pl. 54/1, p. 425, pl. 56/12], Curteni „Dealul Pietrăriei” [130, pl. 104A/4, 6], Cotu-Jorovlea [195, p. 178, fig. 9/f; 196, pl. 16/3], Curteni „Valea Merilor” [102, p. 81, fig. 2/1, 3], Fedești [130, pl. 123A/1], Huși-Corni [202, p. 136, fig. 30/5], Hansca „Pidașca” [284, c. 97, рис. 2/4, 5, 12], Ibănești [194, p. 199, fig. 8/1], Potârca [149, p. 321, fig. 3/2, p. 322, fig. 4/1], Orlovka [213, p. 130, fig. 5/1], Pivdennoe [20, p. 333, fig. 11/III/4], Poiana [219, p. 642, fig. 163/1-5, p. 644, fig. 165/1, 4-5, p. 645, fig. 166/9-10, p. 646, fig. 167/6-7], Răcățau [58, p. fig. 6/6], Stâncești [91, fig. 72/2, 3, 5; 73/3; 74/4], Saharna „Revechin” [125, p. 76, fig. 2/4, p. 78, fig. 4/13, p. 80, fig. 6/5], Saharna Mare [152, p. 328, fig. 110/9, p. 356, fig. 138/5, 7] și Saharna Mică [152, p. 257, fig. 39/1]. În necropole, s-au atestat la Bârsești [277, c. 122, рис. 2/6], Borosești [27, p. 135, fig. 4/1, p. 136, fig. 5/1, p. 137, fig. 6/3, p. 138, fig. 7/2], Cucuteni [81, p. 120, fig. 4/16], Dănceni [265, c. 91, рис. 30/2], Giurgiuilești „Vadul Boului” [19, p. 143, fig. 3/1], Hansca „Lutărie” [279, c. 138, Табл. 2/1; 280, c. 120, рис. 4], Pârjolteni [265, c. 19, рис. 4/10], Poiana I [127, p. 331, fig. 3/3-4], Rudi „La Șanțuri” [205, p. 102, fig. 1/12-13, 25, p. 104, fig. 2/23, 27], Slobozia-Onești [52, p. 85, fig. 5/1-2], Strahotin-Dângeni [193, p. 179, fig. 3-5, 7]. Exemplarul de la Giurgiuilești a fost folosit în calitate de urnă funerară. În regiunile aferente acest tip este răspândit și la monumentele de la Băița, Dobrina, Cerna, Ravna, Ieșelnița, Bugeac, Telița, Agighiol, Brăilița, Sini Vir, Murighiol, Orbeasca de Sus, Bukiovtsy, Frumușița, Potelu, Cernavoda, Profesor Zlatarski, Zimnicea, Tuluțești [139, pl. LIX/18-21; LX/16-19, 21; LXI/1-9; LXII/10-17; LXIII/9].

În linii majore, tipul poate fi încadrat cronologic între secolele VI-II a. Chr., prezentând tradiții din prima epocă a fierului [139, p. 84-85].

Categoria D – vase cu picior (fructiere). Acestea prezintă o formă importantă, caracteristică spațiului cercetat, repetând formele străchinilor, adăugându-se doar „piciorul” sau toarte dispuse pe margine. În siturile dintre Carpați și Nistru această formă se atestă, în special, în așezări, mai puțin

în necropole (Tabel 1b/6). Tipul este reprezentat de exemplarele descoperite în așezările de la Butuceni [150, p. 220, fig. 94/1, p. 224, fig. 98/3], Brad [209, p. 427, pl. 59/1], Cotu-Jorovlea [196, pl. 17/8], Cucorăni [200, p. 161, fig. 22/7, p. 168, fig. 29/11, p. 173, fig. 34/3], Oziornoe [213, p. 133, fig. 8/3], Huși-Corni [202, p. 184, fig. 22/7], Poiana [219, p. 650, fig. 171/1-3, 6], Stâncești [91, fig. 77/6, 11] și Saharna Mare [155, p. 274, fig. 62/1], iar printre descoperirile din necropole, poate fi evidențiată cea de la Hansca „Lutărie” [280, c. 117, рис. 3/в].

Se cunosc asemenea vase și la Bugeac, Dobrina, [139, pl. LXVI/7-15]. Această categorie de vase începe să evolueze încă din perioada timpurie a primei epoci a fierului, fiind caracteristice sortimentului ceramic și în secolele VI-II a. Chr. [139, p. 90].

3.2. Variația stilistică a ceramicii lucrate cu mâna și a pieselor de artă aplicată.

Semnificații ale variației stilistice a ceramicii lucrate cu mâna. După cum reiese din reprezentarea combinațiilor stilistice, același decor sau combinație de elemente decorative sunt aplicate pe diferite forme ale vaselor. Cele mai uzuale sunt combinațiile III și IV, aplicate pe mai multe tipuri de vase și cunoscute în toate monumentele secolelor V-III a. Chr. din spațiul carpato-danubiano-pontic (Harta 4). Răspândirea constantă a acestor preferințe stilistice este sugestivă din perspectiva unității unor tradiții tehnologico-estetice.

Prin combinații stilistice s-a încercat definirea opțiunilor stilistice, reflectate în producerea ceramicii. În linii majore au fost formulate cinci combinații stilistice.

Combinația stilistică I (Fig. 10) este descrisă de preferința aplicării decorului în relief, asociat uneori cu mânerele, pe mijlocul bombat al vasului sau sub el. Proeminențele aplatizate, toarte sau alte elemente în relief, sunt aranjate diametral, de regulă, câte două-patru. Cel mai mult, această variantă stilistică a prezentat o opțiune pentru oale, fiind prezentă și pe alte categorii, cum ar fi cămile și străchinile, incluzând vase de tipurile AIb, AIc, AIIa, AIIc, AIIIc, BI și CII, descoperite deopotrivă în așezări și contexte funerare.

Combinația stilistică II (Fig. 11) este aplicată pe șapte tipuri de vase: AIIa, AIIb, AIIIa, AIIIc, BI, BII, CI, cuprinzând toate categoriile deopotrivă. Aceasta se definește prin predilecția pentru ornamentarea cu motive în relief a părții superioare a vaselor sau dispunerea lor chiar pe marginea acestora. Motivele în relief, dintre care proeminențe aplatizate, butoni, nervuri, proeminențe conice, singulare ori grupate, pot fi asociate cu toarte, mânere de natură funcțională. Frecvența acestei combinații stilistice este foarte mare în monumentele de habitat, dar și în cele funerare.

Combinăția stilistică III (Fig. 12) prezintă una dintre cele mai răspândite, dar și mai relevante, opțiuni stilistice din secolele V-III a. Chr. din spațiul carpato-balcano-pontic, fără să contureze variații esențiale între microstiluri. Caracteristica acesteia constă în asocierea apucătorilor-suporturi din zona bombată a vasului ori mijlocul acestuia cu proeminențe de diferite forme, de regulă conice sau butoni, în partea superioară ori sub marginea vasului. Această combinație este valabilă doar pentru categoria oalelor, cu excepția variantelor AId și AIIIa, atestată în special în așezări.

Combinăția stilistică IV (Fig. 13) reflectă preferința plasării decorului în relief, sub forma brâului alveolar, întrerupt uneori de proeminențe simple ori mânere. De regulă decorul este plasat în partea superioară a vaselor, cu prelungiri în jos prin brâie alveolare ghirlandate. Această opțiune stilistică este aplicată predominant oalelor de diferite tipuri: AId, AIIa, AIIb, AIIIa, AIIIc, fiind prezentă și pe unele vase din categoria cănilor. Asemenea combinație a decorului cu forma este foarte frecventă în așezări și necropole.

Combinăția stilistică V (Fig. 14) ilustrează predilecția pentru decorul în șir de alveole, plasat în partea superioară a vaselor, întrerupt sau nu de proeminențe. Aceasta se întâlnește pe toate categoriile, oale, străchini și căni, tipurile AIIa, AIIb, AIIIa, AIIIb, AIIIc, BI, BII, CI și CII, atât în așezări, cât și în contexte funerare.

Ceramica reprezintă indicatorul central în atribuirea etnică, recunoașterea autohtonismului și continuității etnice din spațiul carpato-danubiano-pontic din mileniul I a. Chr. Perpetuarea unui stil general al formelor și a decorului vaselor, din epoca hallstattiană până la sfârșitul mileniului I a. Chr., a permis cercetătorilor să „recunoască” principalele forme specifice de factură locală, interpretate ca traco-getice, geto-dacice etc. [70; 139]. Anume în baza ceramicii, alături de alte elemente fie considerate autohtone, fie de influență externă (răsăriteană, „ilirică”, ori grecească), a fost evaluat caracterul autohton getic al grupurilor culturale Ferigile și Bârsești, ultima cu elemente răsăritene accentuate [220, p. 102-103]. Până în prezent cercetătorii identifică elementul getic autohton după ceramica modelată cu mâna, în special, în timp ce pentru alte comunități, cum ar fi cele scitice se recunosc ca diagnostice alte categorii de material: armamentul, piesele de harnașament și obiectele de podoabă [115, p. 19].

În sprijinul abordării ceramicii, ca element etno-determinativ, în sensul de indicatori etno-culturali, se poate sugera importanța materialului ceramic, ca rezultat al activității casnice, în reflectarea aspectelor conservative ale culturii cotidiene, relevante pentru atribuirea etnică, etno-culturală sau în aprecierea impactului factorilor etnici asupra culturii în general. Au fost enunțate

deja argumente, în acest sens, care evidențiază faptul că în cadrul așezărilor traco-getice din sec. IV-III a. Chr. nu au fost atestate ateliere specializate pentru arderea ceramicii, ceea ce ar putea să denote caracterul casnic al olăritului [265, c. 62].

Recunoașterea unor elemente ca specifice etnicului dacic ori geto-dacic, a admis și o serie de exagerări etno-determinative. Relevantă, în acest sens, este așa-numita „ceașcă dacică”. Acest tip de ceașcă ori cățuie a fost și rămâne a fi tratată ca un element specific al culturii materiale a geto-dacilor. Mai mult ca atât, grație răspândirii, „longevității” și caracterului aproape neschimbat al stilului său până în secolul al IV-lea p. Chr., luând în calcul și lipsa acestei forme în monumentele altor populații „contemporane” îl determinase pe I. H. Crișan să o considere „nu un simplu element etnografic, ci mai mult unul etnic sigur” a cărei origine pornește din epoca hallstattiană locală tardivă [69, p. 128, 131-132]. Faptul că în secolele III-II a. Chr. evoluția acesteia nu continuă, reapărând abia în sec. I p. Chr. este explicat într-o manieră naivă prin „emanciparea” unei forme autohtone, odată cu formarea statului lui Burebista, în fața influențelor „străine” asupra ceramicii locale. Chiar și dispariția formei respective este pusă în legătură cu dispariția etnicului însuși după retragerea aureliană [69, pg. 132-133]. Exagerarea poate fi înțeleasă prin spiritul vremii, în care autorul trata în asemenea mod posibilitățile culturii materiale.

Simpla corelare a ceramicii cu o anumită entitate etnică, mai ales modalitate de a interpreta formele ceramicii drept „getice” nu poate fi acceptată [222, p. 565, 571]. Ca și pentru alte categorii de material, putem accepta doar o analiză a factorului etnic ca unul posibil pentru explicarea unității ori diferențierii în tradițiile ceramice. În majoritatea cazurilor, vasele clopot, cele bitronconice cu decor în relief: nervuri, butoni conici în combinație cu mânere plate și alte elemente, sunt definitorii pentru a recunoaște o prezență a tradiției „traco-getice” în sensul de tradiție locală, cu specificarea unui element etnic ipotetic, predominant în regiunea respectivă.

Prevalarea ornamentului plastic definește caracteristica opțiunii stilistice în domeniul ceramicii. Acesta poate ocupa doar un singur registru al vasului, adică mijlocul, jumătatea inferioară ori superioară sau poate fi plasat pe mai multe registre. Proeminențele de diferite mărimi, plate, conice sau în formă de buton, pe lângă calitatea de apucători-suporturi, pot avea și o menire non-funcțională, pur decorativă. Stilul ornamentului este accentuat de reliefuri de forme diferite. Începând cu sec. VI a. Chr., printre caracteristicile ceramicii spațiului carpato-danubiano-pontic, se relevă combinația elementelor funcționale și nefuncționale ale decorului vaselor bitronconice, vasele-clopot, vasele-borcan etc. Astfel, mânerele-suporturi pot fi combinate, în spațiile dintre ele,

cu ornamente în relief. Cel mai frecvent, acest decor combinat este alcătuit din patru suporturi aplatizate, de diferite forme și dimensiuni, dispuse pe ori sub diametrul maxim, fiind asociate în partea superioară a vasului, la conexiunea gâtului cu corpul, cu patru proeminente-butoni de formă rotundă, conică ori reliefuri semicirculare, în formă de virgulă sau rython stilizat, ove, potcoave, nervuri arcuite singulare ori grupate, altele în forma literei „Ω” ori de „urechiușe” (Fig. 12). Uneori aceste reliefuri sunt înlocuite de alveole.

Frecvent, pe vasele-borcan și vasele-sac, în calitate de element principal este aplicat brâul alveolar, dispus, de regulă, sub marginea vasului, fiind întrerupt de patru proeminente (Fig. 13). Mai rar se atestă brâiele alveolare neîntrerupte, simple, fapt care, uneori, este atribuit unei tradiții nord-pontice sau scitice [139, p. 54]. Astfel, se pune în evidență importanța proeminențelor în relief, ca ornament, pentru atribuirea traco-getică.

Brâul alveolar poate fi ușor arcuit, ghirlandat. De la proeminente pot porni în jos câte un brâu alveolar oblic sau drept, puțin arcuit. Pe alte vase se întâlnesc câte două brâuri alveolare orizontale paralele situate unul lângă altul în partea superioară, sub margine, sau distanțate unul de altul: unul în partea superioară, altul în cea inferioară. Cel puțin unul dintre ele este întrerupt de proeminente aplatizate ori discoidale.

Un alt decor important în ceramica lucrată cu mâna are la bază șirul de alveole dispus doar în partea superioară a vasului, sub margine sau la conexiunea dintre corp și gât. De cele mai multe ori, șirul alveolar este întrerupt, asemenea brâului alveolar, de patru proeminente aplatizate ori butoni de dimensiuni mici (Fig. 14). Ca și în cazul ornamentului cu brâu alveolar, în cel cu șir de alveole prezența proeminențelor-butoni este interpretată ca un element diagnostic în atribuirea unei tradiții locale, „traco-getice”, în timp ce lipsa lor este tratată ca un element caracteristic culturilor nord-pontice [139, p. 54]. Cea din urmă atribuire ar fi valabilă mai ales pentru vasele, care au șirul de alveole ori creștături dispuse imediat pe marginea ori buza vasului.

Toate elementele decorului ceramic continuă tradiții locale mai vechi, din epoca bronzului și cea timpurie a fierului. Proeminențele aplatizate, dreptunghiulare și conice, care erau dispuse simetric pe vase, servind în calitate de mânere-suporturi, cunosc o evoluție fără modificări de la începutul primei epoci a fierului. Acest element de ornamentare caracterizează foarte limpede stilul de tradiție traco-getică, perpetuând în diferite zone până în secolele II-III p. Chr. [139, p. 26, 61].

Relativ de mai timpuriu evoluează reliefurile, mai ales cele de formă semicirculară. Acestea apar în ornamentarea ceramicii din culturile epocii bronzului, fiind cunoscute în nivelul VIIb1 de la

Troia. Elementul dat caracterizează de asemenea grupurile culturale din prima epocă a fierului, dar cea mai largă răspândire o cunoaște în secolele V-III a. Chr. în zona Dunării de Jos și în spațiul est-carpatic. Perpetuarea acestor elemente până în secolele II a. Chr. – I p. Chr. menține tradiția decorului plastic ca una relevantă [139, p. 67, 68].

Un interes deosebit îl prezintă evoluția în timp a ornamentului de pe oale, alcătuit din patru mânere-suporturi în formă de proeminențe aplatizate, dispuse simetric pe diametrul maxim al trunchiului vasului, asociat, în partea superioară, cu patru butoni rotunzi. Este ceea ce alcătuiește combinația stilistică III (Fig. 12). Acest stil de ornamentare a ceramicii este specific doar spațiului de la Nord de Balcani, cel mai timpuriu fiind atestat la Ravna, datat cu secolul VI a. Chr. Este cunoscut în toate monumentele de habitat și funerare, atribuite comunităților traco-getice. Sporadic, asemenea decor mai este întâlnit și în Pannonia, interpretat drept import. În general, anume acestui stil decorativ îi este atribuită importanța deosebită în reflectarea unității culturii materiale din spațiul nord-tracic [139, p. 66]. Acest decor dispare, însă, în sec. III a. Chr., însumând o persistență uniformă în secolele VI-III a. Chr., adică de aproape patru secole.

Decorul vaselor, atributul de bază al căruia rămâne brâul alveolar, este foarte frecvent utilizat pe ceramica grosieră, definind o caracteristică relevantă a tradițiilor ceramice din lumea nord-tracă în sec. VI-III a. Chr. Bogat în diversitatea de combinații, decorul cu brâu alveolar, simplu ori ghirlandat, caracterizează, însă, aceste tradiții pentru spațiul carpato-balcanic începând cu epoca timpurie a bronzului până în sec. III-IV p. Chr. [139, p. 43, 47-48]. Totuși, decorul în brâne va persista și pe ceramica la roată din epocile mai târzii, încadrându-se în sortimentul ceramicii populare din același spațiu.

Decorul alcătuit din șir de alveole, întrerupt ori nu de butoni, își trage originea, de asemenea, din epoca bronzului. De altfel, prezența sau lipsa butonilor, care întrerup brâul alveolar sau șirul de alveole, este estimată în unele cazuri ca element etno-determinativ, atunci când, spre exemplu, vasele cu profil arcuit, decorate pe gât cu brâu alveolar și fără butoni care îl întrerupe, sunt atribuite sciților, în timp ce vasele la care brâul alveolar este întrerupt de butoni sunt atribuite traco-geților [139, p. 52, 54].

Dacă opțiunea stilistică este mai apropiată de activitatea inconștientă și stereotipică a indivizilor, atunci, probabil, nu atât uniformitatea tipologică, cât generalizarea stilistică conține un sens etnicizant, fiind legată de o anumită tradiție / habitus etnic. Deci, se poate afirma cu certitudine că spre mijlocul mileniului I a. Chr., în spațiul carpato-danubiano-pontic, se desfășura un proces de

uniformizare evidentă a unei opțiuni stilistice la nivelul combinației formă-decor în ceramică. Acest lucru își găsește confirmarea inclusiv prin faptul că în perioada respectivă se încheie un proces de evoluție a principalelor forme ceramice, „caracteristice pentru lumea nord-tracă” [285, c. 43, 50]. După cum a fost demonstrat în literatura de specialitate, majoritatea formelor ceramice, definitiv constituite la mijlocul mileniului, își trag originea din tradiția ceramică a primei epoci a fierului, a așa-numitului „hallstatt tracic” [285, c. 49-50].

Când se pun în discuție vasele ceramice confecționate cu mâna, ținând cont de caracterul lor rudimentar, este greu să li se accepte prezența departe de arealul lor originar, în afara purtătorilor tradiției ceramice respective. Cu atât mai mult, pare neverosimil ca o atare ceramică, mai ales în zona puternicelor influențe grecești, să fi fost rezultatul unei influențe culturale. Mai degrabă se poate vorbi despre prezența fizică a unor contingente de populație de sorginte tracică, getică din spațiul carpato-danubiano-pontic, scitică sau ne-scitică din silvostepa regiunii nord-pontice.

Spre deosebire de ceramica confecționată cu mâna, care reprezenta un meșteșug preponderent casnic, profund tradiționalist și conservator, vasele confecționate la roata olarului presupune un nivel de producție într-o nouă dimensiune, o calitate sporită, dar și un nivel de standardizare, care, cu atât mai mult, depășește anumite gusturi tradiționale și „granițe” etnografice. Din aceste considerente, relevanța etno-determinativă a ceramicii lucrate la roată este mult mai redusă decât a celei lucrate cu mâna.

Se poate sublinia faptul că ceramica și circulația acesteia într-un anumit spațiu reprezintă unul dintre instrumentele schimbului de informație culturală. Cartarea generală a principalelor forme ceramice, realizată de I. Niculiță [285, c. 120, kapra 4] (Harta 4) ilustrează clar prezența aceleiași preferințe stilistice atât la sud de Dunăre, în zona unde sunt inițial atestate comunitățile geților, cât și, în aceeași măsură, la nord de fluviu. În aceeași ordine de idei, trebuie să se țină cont de limitele circulației vaselor, mai ales confecționate cu mâna și de o calitate inferioară, ceea ce ne permite să acceptăm posibilități mai largi pentru circulația tradiției ceramice, decât pentru difuzarea fizică a vaselor. Totodată, o astfel de difuzare se poate explica prin schimbul regulat de ceramică, care, având rol important în reflectarea relațiilor sociale, ar exprima și prezența anumitor legături de rudenie [34, p. 333-334].

Un aspect relevant îl prezintă corelarea între ceramica modelată cu mâna și cea „locală” lucrată la roată. În general, pentru perioada cercetată este evidentă prevalarea netă a primei categorii tehnologice. În unele cazuri, însă, se constată predominarea celei de-a doua, așa cum ne arată

descoperirile de la Alexandria [171, p. 30]. Față de ceramica lucrată cu mâna de la Alexandria s-au conturat două opinii sub aspectul originii acesteia. Pe de o parte, E. Condurachi, susținut de A. I. Meliukova, sugerează că această ceramică ar fi fost importată de la tracii meridionali, dat fiind faptul că până la începutul sec. III a. Chr. ea nu cunoaște o răspândire largă în mediul nord-tracic, nefiind o producție locală [67] și putea fi legată de deplasarea odrisilor la nord de Haemus în timpul lui Theres ori Sitalkes [274, c. 110]. Pe de altă parte, C. Preda susține producerea locală a ceramicii lucrate la roată, recunoscând preluarea tehnologiei și a formelor de la tracii de sud [171, p. 30]. Prima concepție este susținută în prezent, considerându-se că ceramica locală produsă la roata olarului din spațiul carpato-danubiano-pontic între prima și a doua epocă a fierului, ar sugera o inspirație greacă pentru atelierele indigene de olărit, iar producerea ei depindea de comanditari [110, p. 64].

Un aspect important în cadrul reconstruirii acestor relații îl reprezintă mulțimea imitațiilor vaselor grecești, realizate de meșterii autohtoni. Astfel de imitații sunt frecvente în siturile din mediul cultural grecesc, adică din preajma orașelor-colonii. Prezența elementului autohton în acest mediu indică asupra gradului de elenizare a autohtonilor [54, p. 125]. Cu atât mai mult, zonele apropiate coloniilor grecești sunt relevante sub aspectul unor procese de interferență etnoculturală, mai ales că tradiția antică, sursele narative și epigrafice transmit informații despre așa-numiții „mixeleni”, „kallipizi” „elino-barbari”. Materialul arheologic poate confirma un anumit grad de sinteză cel puțin culturală.

Ceramica lucrată cu mâna indică asupra prezenței populației autohtone atât la Histria, încă din sec. VII-VI a. Chr., cât și în așezarea din apropiere de la Tariverde [79, p. 141]. Pe lângă exemplarele de ceramică cu analogii clare în spațiul carpato-danubiano-pontic, și cu o „descendență” la fel de clară din perioada precedentă, putând fi atribuite unei populații locale predominant tracice, în aceeași așezare sunt evidențiate, de asemenea câteva exemplare, ale căror origine scitică nord-pontică nu trezește dubii pentru A. I. Meliukova [274, c. 106]. Autorii investigațiilor, însă, sunt departe de a preciza atât de categoric atribuirea etnică a celor două vase decorate cu brâu alveolar ori cu șir de alveole pe linia dintre corpul și gura vasului [66, p. 81, Fig. 60], menționând uzul lor atât în arealul locuit de geți, cât și în afara acestuia.

Pentru nivelul arhaic al Histriei, atestarea ceramicii „barbare” are o importanță deosebită, fiind tratată ca indiciu al prezenței populației indigene din „două arii etnice: tracică și scitică” reflectate, la rândul lor, în două grupe de ceramică: „de caracter traco-getic și de factură hallstattiană”, pe de o

parte, și „de aspect nord-pontic”, pe de altă [80, p. 54-55]. Nefondată este, însă, separarea a două forme ceramice: vase mari, cu gura largă și vase în formă de clopot, în sensul atribuirii celei dintâi „autohtonilor”, iar celei de-a doua – tradiției nord-pontice [80, p. 127-128].

Deci, materialul arheologic, prin vestigiile ceramice denotă un caracter etnicizant și cu funcție de diferențiere etnoculturală. Astfel, prin materialul ceramic așezarea fortificată de la Solotvino, prezentând analogii cu ceramica din arealul extra-carpatic din secolele IV-III a. Chr. a fost etichetată ca una dacică, deosebită într-un mediu celto-dacic [214, pg. 48-50]. În calitate de elemente etno-determinative și în acest caz a fost ceramica și anume vasele clopot, decorate cu brâu alveolar, dispus în formă de ghirlandă, vase bitronconice cu mânere aplatizate și butoni conici în calitate de decor.

Un astfel de rol etnodeterminativ îl are ceramica realizată în același stil de factură „traco-getică” în definirea unei situații etnodemografice specifice în regiunea Bugului de Sud și a Niprului Mijlociu [243]. Prezența fizică a unei populații traco-getice în regiunea respectivă este demonstrată prin faptul că o asemenea ceramică rudimentară nu putea pătrunde pe cale comercială, deoarece nici nu putea prezenta interes ca marfă, nici nu putea fi transportată la distanțe lungi [148, p. 592].

Ponderea înaltă a materialului ceramic grecesc, combinat cu ceramica locală lucrată cu mâna de factură „scitică” și traco-getică, a generat discuții diverse în ceea ce privește atribuirea etnică a unor astfel de situri importante din preajma orașului Tyra, care datează din sec. VI/V-III a. Chr.: Pivdennoe, Nikolaevka, Nadlimanskoe, Roxolani etc. Într-o anumită măsură aceste situri pot fi comparate cu cele din preajma Olbiei: Kaborga, Beikuș, Kutsurub, Șirokaja Balka, Staraja Bogdanovka etc., în care, de asemenea, se observă clar o combinație masivă a ceramicii grecești cu cea de factură rudimentară, caracteristică lumii „barbare”. Aceasta permite a evidenția un grad înalt al contactelor comerciale a „barbarilor” cu coloniștii greci, dar, mai cu seamă, contactele dintre geții din regiunea Nistrului Inferior și cei de la Nistrul Mijlociu, în care își extindea comerțul Tyra [272, c. 44].

Astfel, se poate justifica și așa-numita „graniță” între traco-geți și sciți, în sensul lărgit al acestor etnonime: preponderența pe malul stâng al limanului Nistrului a ceramicii de factură „scitică” și, invers, prevalarea celei traco-getice pe malul drept [272, c. 45-46] (Tabel 3). Dar prezența materialului ceramic traco-getic în stânga Nistrului nu poate fi considerată în toate cazurile doar un rezultat al contactelor culturale, economice. Cantitatea vestigiilor ceramice lucrate cu mâna, prezentând o unitate stilistică cu ceramica din spațiul carpato-danubiano-pontic în general,

sugerează predominarea unei populații tracice în cadrul așezării între sec. VII-II a. Chr. [289, c. 53, рис. 4-5]. Abundența materialului ceramic grecesc, însă, reflectă clar importanța așezării de la Ciobruți în cadrul relațiilor comerciale cu orașele antice [289, c. 54-55].

Diferențele surprinse între ceramica atribuită traco-geților și cea atribuită sciților în zona Nistrului Inferior se bazează, în fond, pe analogiile lor apropiate, pe de o parte cu stilul ceramic generalizat în spațiul carpato-balcano-pontic [139; 285], iar, pe de altă parte, cu sortimentul ceramic al comunităților din nordul Pontului Euxin sau chiar din citadela clar atribuită sciților de la Kamenskoe [249] sau din necropola din apropierea acestuia de la Mamaj-Gora, deși aici ceramica lucrată cu mâna este întâlnită foarte rar [18, p. 57, 67, Fig. 7]. O ilustrare reușită a unei astfel de diferențe o reprezintă comparația dintre ceramica traco-getică și cea scitică din așezarea de pe malul stâng al limanului nistrean Nikolaevka [272, c. 45, 46, рис. 1-2]. Se au în vedere deosebiri care se reitereză în nenumărate rânduri, atunci când se indică apartenența fie etnică într-un sens îngust (scitic, getic) sau într-un sens etnografic mai larg (nord-pontic, carpato-danubian). Astfel, vasele cu corpul bombat și cu marginea răsfrântă în exterior, decorate cu șir de alveole sau brâu alveolar pe buză ori la conexiunea corpului cu gura vasului ar caracteriza sortimentul ceramic de tradiție „scitică”. Vasele de factură traco-getică, însă, sunt reprezentate fie de străchini cu buza dreaptă ori aplecată spre interior, înzestrate cu tortițe apucători, fie de vase cu corp globular, bitronconic sau în formă de sac, decorate, de obicei, cu decor în relief: brâu alveolar însoțit de proeminențe aplatizate, proeminențe cilindrice ori conice în partea superioară a vasului și proeminențe aplatizate servind și ca suporturi dispuse în cea inferioară.

E. Moscalu evidențiază un tip atribuit tradiției culturale scitice [139, p. 54-55]. Este vorba despre tipul VII, care cuprinde trei variante: „a” – vasele cu profil arcuit, înzestrate cu un brâu alveolar, neîntrerupt de butoni, pe gât [139, pl. XXII/3, 4, 6-8]; „b” – vase cu același profil, dar înzestrate pe gât cu un șir de alveole [139, pl. XXV/1, 4-6]; „c” – vase cu corpul bombat și cu marginea puternic evazată, fiind lipsite de decor [139, pl. XXV/2, 3].

Merită atenție tratarea așa numitor forme scitice de ceramică. La prima vedere, vasele decorate cu alveole sau creștături pe buză ori sub margine, cu brâu alveolar pe aceeași porțiune a vasului, lipsite de decorul în relief sub forma proeminențelor conice și a suporturilor aplatizate, sugerează un stil aparte. O privire de ansamblu asupra acestui stil de combinare formă-decor, în plan sincron și diacronic, demonstrează, însă, șubrezenia etichetărilor etnice categorice, ori, într-un mod evident,

rădăcinile acestuia pot fi căutate în plină epocă a bronzului. Funcționarea unor asemenea recipiente într-o perioadă vastă de timp se datorează formei optime de utilizare și simplității decorului.

În general, în ceea ce privește tradiția acestui stil de ornamentare, ea este bine ilustrată pentru începuturile epocii fierului, în contextul evoluției tipurilor de decor al vaselor rudimentare din epoca bronzului [144, p. 259, Tab. 1; p. 262-263, Tab. 4-5]. Astfel, vase decorate cu brâuri alveolare ori crestate pe buză, sub margine ori pe umărul vasului, cu buza crestată sau înzestrată cu șir de alveole se întâlnesc în culturile epocii bronzului Mnogovalikovaia și Srubnaia, atât în nordul, cât și în nord-vestul Pontului Euxin, uneori în combinație cu decor incizat [237, рис. 2, 4-7, 10, 19, 22, 26-27]. Tot atât de relevant în definirea acestei opțiuni stilistice în ceramică este ansamblul descoperirilor din prima epocă a fierului de la Kalakača (Vojvodina). Aici sunt bine reprezentate vasele de uz comun, având ca decor brâul alveolar sub margine sau alveole pe buză și pe gâtul vasului, cu sau fără proeminențe, prezența a două brâne (brâu alveolar) – una pe buză, alta sub margine [133, p. 24-25, Sl. 8/2, 8; Sl. 9/6, p. 26-27, Sl. 10/10; Sl. 11/11-12, p. 82, Sl. 66/8].

Este stabilit faptul că vasele de factură grosieră decorate cu brâie alveolare singulare ori multiple paralele dispuse sub formă de ghirlandă atestate în monumentele din Balcanii de Vest, în nord-estul Serbiei, exprimă prezența elementelor traco-getic și dacic [170, p. 300-301, Fig. 3/2, 11-13]. Aprecierea paleo-etnografică a acestei regiuni este favorabilă acceptării unor astfel de elemente, deoarece aici se manifestă un melanj cultural traco-iliro-celtic [170, p. 302].

În cadrul aceluiași stil se pot mențona și o serie de vase care aparțin nivelului de locuire din prima epocă a fierului de la monumentele regiunii Nistrului Mijlociu de la Saharna Mică și Saharna „Dealul Mănăstirii” [152, p. 223, Fig. 5/4-5, p. 258, Fig. 40/5, p. 275, Fig. 57/1]. Pentru nivelul de locuire al sec. IV-III a. Chr., acestea apar în fortificația de la Saharna Mare, fiind reprezentate de vase bitronconice, înzestrate cu creștături oblice, alveole pe buză [152, p. 321, Fig. 103/3, p. 337, Fig. 119/3], incizii oblice, alveole sub margine ori pe gâtul vasului [152, p. 337, Fig. 119/1, p. 338, Fig. 120/1-2] sau dispunerea alveolelor paralel pe buză și sub margine [152, p. 341, Fig. 123/8]. De asemenea și la renumitul sit fortificat de la Butuceni, alveolele dispuse pe margine sau sub marginea vasului [150, p. 211, Fig. 85/5, p. 212, Fig. 86/2, p. 215, Fig. 89/9] nu perturbă și nu se exclud din stilul tradițional local al ceramicii.

Această dispunere a brâurilor alveolare și a șirurilor de alveole pe marginea sau sub marginea vasului, conform anumitor tradiții istoriografice ar indica o proveniență nord-pontică, fapt care presupune o abordare total eronată. Ea ar fi justificată în cazul monumentelor din zona Saharna, aici

fiind vorba, într-adevăr, de o zonă de conexiune de tradiții cu regiunile nord-pontice în ceea ce privește combinarea formă-decor. În silvostepa nord-pontică acest stil a dăinuit și mai târziu, fiind atestat la monumentele culturii Zarubinec de la finele mil. I a. Chr. – începutul mil. I p. Chr. [267, c. 17, Табл. V/19, c. 82, Табл. XVI/9, 10, c. 116, Табл. XXIII/11-12]. Probabil, acest stil de ornamentare a ceramicii din epoca bronzului s-a conservat mai bine, ulterior, preponderent în nordul Pontului Euxin, decât în spațiul carpato-dunărean. Toate aceste argumente exclud orice discuție privind „scitismul” unui atare stil ceramic. Pentru o astfel de tradiție generalizată nu poate fi aplicată o etichetare etnică.

O opinie larg răspândită, având un anumit grad de argumentare arheologică și etnografică, sugerează că sciții nu ar fi produs ceramică proprie. Acest lucru se datorează modului lor de viață nomad. Și pentru tradiția antică modul de viață al sciților, cel predominant nomad, servește ca indicator de diferențiere etnică, deoarece aceștia își petrec viața în care, nu lucrează pământul și sunt războinici (Hdt. IV, 46). Sortimentul vaselor lucrate cu mâna era „împrumutat” de la comunitățile locale or, cel puțin, originea ceramicii din contextele cu caracter „scitic” putea fi legată de fondul local sedentar pre-scitic. Prin acest fapt se explică numărul redus de vase ceramice lucrate cu mâna din contextele respective [278, c. 90]. Astfel, se poate menționa că și în perioada ulterioară „epocii pre-scitice” ceramica lucrată cu mâna era produsul populațiilor nescitice locale, aflate sub dominația scitică după sec. VII a. Chr. în spațiul nord-pontic. Astfel, în cazul ceramicii de care se foloseau comunitățile scitice, se poate afirma clar o legătură a acestora cu tradițiile locale prescitice, care, în general, a influențat puternic cultura materială a acestora [278, c. 91]. Tratând elementele culturii scitice în contextul monumentelor din Caucazul de Nord, S. V. Mahortyh nu menționează materialul ceramic ca element caracteristic culturii scitice, în care include doar ritualul funerar, armamentul, piesele de harnașament și stilul animalier în artă [270, c. 119, прил. 2].

În contextul acestor aserțiuni, totuși, nu se pot admite ipoteze categorice. Oricât s-ar tinde spre o delimitare clară a grupurilor sedentare de cele nomade, este naiv să se creadă într-o lipsă de mobilitate a comunităților sedentare. Grupuri sedentare pot trece la un mod de viață seminomad. Constrânși de tradiție să adopte o anumită strategie de subzistență, schimbarea acestora poate fi facilitată de necesitățile vitale. În același cadru poate fi acceptată și sedentarizarea grupurilor nomade sau seminomade.

Revenind la reflectarea unor diferențe substanțiale între anumite grupuri etno-culturale în materialul arheologic, mai cu seamă cel ceramic, se poate observa că deși este firesc ca toate

comunitățile, fie nomade, fie sedentare utilizează ceramica aproape în aceleași scopuri funcționale, diferențele se manifestă în altă sferă. Astfel, spre deosebire de sciți, geții mai utilizau vasele inclusiv în calitate de urne funerare, fapt care relevă o atitudine absolut diferită asupra anumitor aspecte ale ceramicii.

Valențe etno-determinative ale stilului artistic. Către mijlocul mileniului I a. Chr., în spațiul carpato-danubiano-pontic arta decorativă se încadra perfect într-un stil geometric clar reflectat în ceramica primei epoci a fierului, cu rădăcini evidente în epoca bronzului, fiind vorba de o menținere a tradițiilor culturale în toată această perioadă. Treptat însă, din secolul VI a. Chr., în „arta tracilor de nord” începe să predomine stilul animalier asupra celui geometric [285, p. 57, 59], fapt pus pe seama contactelor dintre tracii de nord și populația din stepa și silvostepa regiunii nord-pontice, care se aflau la stadii de dezvoltare social-economică similară [285, p. 67].

Piese ale acestei perioade din spațiul carpato-nistean reflectă, însă, o combinație a celor două stiluri artistice. Un exemplu relevant este psalia de os cu un capăt sub forma de cap de cal stilizat, element frecvent în contextul culturii de tradiție atribuită scitică, descoperită în așezarea de la Curteni „Valea Merilor” [102, p. 87, fig. 8]. Piesa este acoperită cu un decor incizat, realizat în stil geometric, cu cerculețe și tangente, propriu ornamentului vaselor începutului primei epoci a fierului din regiunea nord-vest pontică (Fig. 15/1).

Legătura cu tradițiile locale din prima epocă a fierului este ilustrată și de piesa de harnașament din os, ornamentată cu imaginea stilizată a unui urs, găsită la Pârjolteni (Fig. 15/2) [265, рис. 3, 13]. În acest caz, anume reprezentarea ursului este utilizată drept argument al atribuirii locale, figurile de urși sau de labe de urși fiind un element frecvent printre vestigiile monumentelor primei epoci a fierului [285, p. 60].

Printre elementele cu relevanță deosebită în tratarea specificului artistic sunt soluțiile stilistice în realizarea mânerelor spadelor, acolo unde s-au suprapus stilul animalier și ornamentul geometric. În discuție trebuie puse, în special, exemplarele de la Medgidia [38; 238], Petricani [53], Găiceana [134], Olănești [265, c. 114, рис. 40/1], Crihana Veche „La Pietricei” [59, p. 50, fig. 11], deși unele dintre ele depășesc spațiul cercetat.

Spada-emblemă de la Medgidia (Fig. 16/1) este o piesă de reper în ceea ce privește combinațiile stilistice în arta spațiului carpato-balcano-pontic. Asociată tipului *akinakes*, aceasta este dotată cu o placă-ataș bogat ornamentată [238, c. 95-98, 100, рис. 1-5]. Bara transversală a mânerului este decorată cu trei benzi de hașuri cu liniuțe oblice paralele, iar pe mâner este

reprezentat un vultur cu ciocul puternic încovoiat, în care ține un șarpe. Redarea vulturului cu șarpele în gură este stilizată, detaliile fiind bordurate cu hașuri din liniuțe scurte paralele. Garda încadrează figurile a doi șaipi cu capul întors pe spate. Ornamentul de pe placa-ataș este alcătuit din trei elemente, toate în același stil animalier: 1 – cap de animal de pradă, 2 – gâtul unui ren, redat schematizat, 3 – ochiul și ciocul unui vultur. Toate elementele sunt conturate de benzi hașurate cu liniuțe paralele [238, c. 100-103]. Tendințele spre stilizare, geometrism, evidente în decorul spadei sunt atribuite de D. Berciu unui specific tracic, piesa fiind executată într-un atelier local, care ar fi preferat combinarea geometrismului tracic cu naturalismul grecesc și scitic [238, c. 115, 119].

Dacă în articolul din 1958, D. Berciu califică spada de la Medgidia ca „traco-scitică”, mai târziu, același autor, renunțând la conceptul de stil „traco-scitic”, va porni de la ideea caracterului independent al artei traco-getice față de cea scitică [38, p. 32]. Admițându-se legătura între stilul animalier tracic și scitic, s-a insistat asupra faptului că piesa reflectă influența artei iraniene [38, p. 29]. Ipoteza lui D. Berciu despre originea ahemenidă a tipului și decorului spadei-emblemă de la Medgidia este respinsă de A. I. Meliukova, care consideră că doar reprezentarea șaipilor apare aici ca specifică artei ahemenide, în timp ce, forma este similară spadelor scitice, decorul – de asemenea, doar că realizat într-o manieră specifică de către meșterul trac. Mai mult decât atât, decorul geometric (spiralele, benzile hașurate cu linii paralele) deosebesc această piesă, din punct de vedere stilistic, și de exemplarele scitice [273, c. 107].

Pumnalul de tip *akinakes* de la Olănești [265, c. 114, рис. 40/1] are capătul mânerului în formă de potcoavă, dar pe care este aplicat un decor alcătuit din cerculețe (Fig. 16/2). I. Niculiță susține că anume după detaliile ornamentului mânerelor pumnaletelor, mai ales motivele decorative, unele exemplare se deosebesc atât de cele scitice, cât și de cele sud-tracice [285, c. 62], fapt care sugerează producerea lor autohtonă, după modele cunoscute.

Descoperit într-un context datat cu secolele V-IV a. Chr., pumnalul din fier de tip *akinakes* de la Petricani (Fig. 16/4) are bara transversală a mânerului, ornamentată cu două figuri animaliere, gravate la amândouă capetele [53, p. 71, fig. 2-3]. Ambele reprezentări, de păsări prădătoare (vultur și grifon?) sunt realizate stilizat. Sunt clar redată ochiul vulturului prin două cerculețe concentrice, ciocul și o gheară, toate amintind maniera în care au fost executate figurile de pe piese cunoscute ale artei atribuite traco-geților. În plus, unele detalii ale figurilor sunt evidențiate cu benzi alcătuite din hașuri oblice de linii oblice paralele incizate.

Deși se încadrează clar în stilul animalier, piesa de la Petricani relevă o libertate stilistică a meșterului, care a preferat să combine reprezentările animaliere cu o stilizare și un geometrism exagerat [53, p. 72]. Detaliile decorului și a tehnicii de redare, mai ales, sunt criteriile în baza cărora piesa este atribuită artei traco-getice, printre care benzile hașurate cu liniuțe paralele ocupă un rol important, fiind considerat un element decorativ specific tracic [53, p. 73]. La descrierea spadei de la Dobolii de Jos, I. Niculiță sublinia bordurarea elementelor figurilor animaliere cu benzi hașurate de liniuțe paralele, metodă apărută în secolele VI-V a. Chr., devenind o trăsătură specifică a artei tracice și absolut străină celei scitice [285, c. 62, 67].

Aceeași manieră stilizată, caracterizează reprezentarea capetelor de șarpe care decorează bara transversală de pe mânerul pumnalului de la Găiceana (Fig. 16/3) [134, p. 110, fig. 1].

Originalitatea vârfului de baldachin de la Răscăieți a trezit interesul cercetătorilor pentru interpretarea identității stilului. Piesa este reprezentată în formă de cap de grifon, cu ochiul redat prin rozetă, iar ciocul înzestrat pe margine cu figuri de șarpe în relief, cu capul mare și corpul încolăcit în forma literei „S” (Fig. 15/3) [296, c. 69, рис. 1]. Elementele caracteristice artei Asiei Anterioare și combinarea lor cu schematismul și geometrismul decorului indică asupra unei producții locale tracice [285, c. 63] sau a unei adaptări locale a stilului animalier scitic [272, c. 111].

Ornamentul zoomorf de pe aplica cruciformă de la Armășoaia [166, p. 4-5, fig. 1] se încadrează perfect în stilul animalier, apropiat de exemplarele din regiunea nord-pontică (Fig. 15/4). Însă tehnica inferioară, în care a fost realizat, sugerează că ar fi produsul unui meșter local [285, c. 64]. Meșterii din comunitățile nord-trace modificau în mod creativ stilul animalier, la nivelul detaliilor, combinând figurile de animale cu ornamentul geometric [285, c. 67]. Și pentru Transilvania, decorul geometric de pe aplicele cruciforme este explicat prin intervenții ale meșterilor locali în elementele artistice provenite din nordul Pontului Euxin [308, c. 488].

Combinarea tradiționalului stil geometric cu cel animalier a fost unul dintre elementele de bază ale conturării în secolele IV-III a. Chr., în întregul spațiu dintre Balcani, Carpați, Nistru și Pontul Euxin, a unei arte originale, destinată consumului elitar, diversitatea stilistică a căreia coincide, în spațiu, cu arealul de răspândire a geților [285, c. 125].

Elemente geometrice, asociate cu motive animaliere, se întâlnesc și pe piese de podoabă: colane, brățări. Fragmentele celor două colane de aur din tezaurul monetar de la Lărguța, au capetele în formă de cap de leu, ținând câte un inel în gură, bara fiind decorată cu motive geometrice, alcătuite din linii oblice, cerculețe etc. [291, рис. 2-3] (Fig. 15/6). E de notat că tezaurul a fost

descoperit, probabil, în contextul unei așezări din secolele IV-III a. Chr. [285, c. 127]. Piese de la Lărguța se pot asocia unei descoperiri importante de la Bunești, unde a fost recuperată o diademă din aur (Fig. 15/8) cu capetele terminate în protome de animal de pradă (lup), ținând un inel în gură, bara fiind înzestrată și cu rozete [31, p. 182, pl. VI].

Același stil a fost aplicat colanului și celor două brățări de argint din tezaurul din așezarea de la Mateuți (Fig. 18/1) [290, рис. 1]. Extremitățile colanului au formă de capete stilizate de șarpe, urmate de un grup de 9 inele paralele. Capetele de șarpe sunt realizate prin liniuțe și curbe incizate, asociate cu puncte. Brățările, de formă spiralică, sunt înzestrate cu decor gravat, alcătuit din liniuțe și cerculețe, redând stilizat capete de șarpe. Astfel, are loc redarea motivelor zoomorfe prin stil geometric [285, c. 128]. Apropiate de cele de la Mateuți, sunt brățările descoperite la Saharna Mare (Fig. 18/2). Una dintre brățări, confecționată din argint, are forma spiralică și capetele ornamentate cu motive geometrice prin incizie [155, p. 262, fig. 50/5].

Ceva mai evolute sunt brățările de aur de la Băiceni „Laiu” de formă spiralică. Capetele brățării se termină în protome zoomorfe, cu coarne aplecate în jos (Fig. 20/1). În spatele protomelor bara este ornată cu decor geometric, alcătuit din șiruri de cerculețe cu tangente oblice [167, p. 181, fig. 3/1]. Același stil caracterizează și alte fragmente de piese de podoabă din acest depozit, fiind predominant decorul geometric stilizat, alături de protome, rozete etc.

Cercelul de aur din necropola de la Hansca „Lutărie” (Fig. 15/5), descoperit într-un mormânt de incinerare, are formă piramidală și este ornamentat prin reprezentarea strugurilor, element întâlnit pe exemplare din mediul sud-tracic [283, c. 106, рис. XI/1; 285, c. 147].

Adevărate opere de artă sunt și aplicele de harnașament din aur de la Băiceni „Laiu” (Fig. 17/5; 21/1-2). Acestea au formă triunghiulară, sunt aplicate cu rânduri de rozete. Interes prezintă un fruntar – plăcuță din aur cu protomă de cal care este însoțit de 2 animale fantastice, reprezentate pe discul fruntarului. Ultimul este conturat de o bandă hașurată cu liniuțe paralele [167, p. 183, fig. 5/1]. Tot astfel este conturată aplica rectangulară din același depozit, cu reprezentarea a două animale fantastice, ambele bordurate cu același șir de hașuri prin liniuțe paralele [167, p. 183, fig. 5/2]. De asemenea, bordurate cu hașuri din liniuțe paralele sunt și cele două aplici de harnașament de argint, cu reprezentarea grifonilor din tumulul scitic de la Crihana Veche-La Pietricei [59, p. 48, fig. 9/1a-1c, 2a-2b] (Fig. 17/3-4). Din același mormânt provine și un fragment de mâner de spadă cu un singur tăiș (Fig. 16/5), ornamentat cu decor spiralat [59, p. 50, fig. 11], clar încadrată în tradiția greacă și tracică [59, p. 55].

Interesantă este soluția stilistică a psaliilor de bronz, descoperite la Stâncești [91, fig. 115]. Acestea au capetele terminate în protome de vultur (Fig. 15/7), element înregistrat mai rar decât cele de cal [285, c. 147]. Acestea fac parte din același context cu alte aplici din aur, asemănătoare celor din mediul scitic, dintre care aplici în formă de frunză (Fig. 17/2), și, mai cu seamă, aplica fruntar care reprezintă un animal fantastic cu cap de mistreț, corpul de pește și coadă de vultur (Fig. 17/1) [91, fig. 111].

Podoabele de harnașament în stil animalier din lumea tracică I. Venedikov le consideră tipic locale, continuând tradiția aplicelor de forme geometrice din secolele VIII-VII a. Chr., transformându-se în secolul VI a. Chr. sub influența artei ahemenide [216, p. 382]. După A. Meliukova, însă, prototipurile podoabelor de harnașament tracice sunt exemplarele scitice, astfel încât primele sunt parte ale artei animaliere scitice, acceptându-se influența artei ahemenide pentru ambele [273, c. 112].

O categorie distinctă, printre obiectele relevante pentru domeniul artei aplicative o prezintă aplicele de tip tetraskelion, dintre care se evidențiază cele patru exemplare de la Băiceni „Laiu” cu patru protome de cal cu capul spre stânga (Fig. 17/5). Relevant este faptul că acestea sunt bordurate pe margine cu benzi hașurate cu liniuțe paralele [167, p. 184, fig. 6]. Originea acestor tipuri de aplici a fost discutată la nivelul atribuirii lor scitice sau tracice. I. Venedikov le tratează ca descendentele rozetelor geometrice din prima epocă a fierului [274, c. 118]. A. P. Maņevici pledează pentru originea lor tracică, prin legătura dintre piesele, și detaliile lor, de la Oguz, Soloha și Certomlîk cu piesele de harnașament de la Kazanlîk [268, c. 288]. Pe de altă parte, A. I. Meliukova susține că aceste piese, după motive și decor sunt tracice, dar predecesoarele lor ar fi fost exemplarele scitice de la finele sec. VI a. Chr. Fără a fi evoluat pe fond scitic, acestea au fost adaptate și prelucrate de meșterii traci, într-o manieră specifică, formă care, ulterior, a fost preluată de meșterii toreuți sciți din sec. IV a. Chr. [273, c. 126]. Exemplare care se întâlnesc doar în mediul tracic sunt cele cu decor vegetal și cele cu trei protome de grifoni.

Ambele ipoteze sunt respinse de I. Niculiță, pentru care piesele sunt de origine tracică, răspândite deja în acest mediu în secolele V-III a. Chr. în monumentele getice, dar le consideră de influență ahemenidă [285, c. 136]. Stilul toreuticii getice, astfel, are rădăcini locale încă din secolele VI-V a. Chr. [285, c. 170]. În acest sens, este relevantă răspândirea aplicelor tetraskelion, cu patru sau trei protome, în mediul barbar din Europa de Sud-Est, mai cu seamă la geți, tracii meridionali și sciți, fiind parte a inventarelor din morminte princiare și tezaure [285, c. 134-135].

Unul dintre argumentele tradiției inițiale scitice a aplicelor *tetraskelion* ar fi aplica din tumulul scitic de la Volkovtsy [254, табл. XXXV/9]. V. A. Ilinskaia o descrie ca aplică în formă de rozetă cu patru protome de cal și, deși recunoaște analogiile cu exemplarele de mai târziu, de inspirație tracică, din mormintele scitice, o interpretează ca o probă a originii scitice mai timpurii a acestui tip de piesă [254, c. 130]. Pe de altă parte, I. Niculiță subliniază aspectul prea schematic al aplicei respective din sec. VI a. Chr. și că analogiile acesteia cu aplicele din secolele IV-III a. Chr. sunt prea îndepărtate [285, c. 135]. Același cercetător adaugă, în favoarea atribuirii tracice a aplicelor *tetraskelion*, că prezența acestora în spațiul carpato-balcanic este ilustrată încă din secolul VI a. Chr. (prin descoperirea de la Solonte), iar maxima concentrare a respectivului tip anume în monumentele getice din secolele V-IV a. Chr., demonstrează originea tracă a unui element preluat din arta ahemenidă [285, c. 135-136].

Coiful de aur din tezaurul de la Băiceni „Laiu” (Fig. 19) [167, p. 179-180, fig. 1-2] constituie, alături de renumitele exemplare de la Agighiol, Peretu și Coțofenești, una dintre cele mai relevante piese ale consumului artistic de prestigiu destinat, evident, elitelor. Ornamentul aplicat coifului cuprinde motive diverse realizat într-o manieră rudimentară. Calota coifului este înzestrată cu benzi de bucle spiraliforme, executate *au repoussé*, care așezate în unghi, sunt separate de alte benzi paralele, hașurate cu nervuri în relief [167, p. 179, fig. 1a]. Vârful calotei este încununat de o rozetă înconjurată de trei figuri de animale înscrise într-un cerc delimitat printr-o bandă hașurată cu nervuri scurte paralele [167, p. 179, fig. 1b]. Partea frontală a coifului păstrează urmele reprezentării ochilor apotropaici, ca și în cazul celorlalte coifuri cunoscute.

Părțile laterale ale coifului sunt ornamentate cu motive mitologico-religioase, în care se regăsesc reprezentări antropomorfe, zoomorfe și fitomorfe: figura unui războinic șezând care ține în mâini o phială și un rithon cu protomă de animal [167, p. 179, fig. 1a]; la scaunul (tronul) acestuia e încolăcit un șarpe; un cap de bou însoțit de doi șerpi cu cap de pasăre [167, p. 180, fig. 2]. Această compoziție pare a reprezenta scena unor libații, realizate de un conducător militar [211, p. 33]. Tot pe partea laterală mai sunt prezente și două figuri de cai înaripați, orientați pe direcții opuse și acoperiți cu decor geometric, alcătuit din cerculețe, triunghiuri, dreptunghiuri și altele prin care sunt evidențiate anumite părți ale corpului. Picioarele, bordurate cu benzi hașurate cu liniuțe paralele, au gheare în loc de copite, asemenea grifonilor, fapt care indică asupra originalității ornamentului [285, c. 131].

Ca și în cazul celorlalte coifuri din aria nord-tracă, se pledează pentru sorgintea lor locală. Maniera stilizată, prezența benzilor hașurate erau elemente specific atelierelor tracice, care se inspirau din motivele orientale prin intermediul grecilor [285, c. 132].

Cartarea pieselor de artă aplicată i-a permis lui I. Niculiță să afirme că stilizarea reprezentărilor zoomorfe și combinarea lor cu motivele geometrice, maniera redării, opțiunea stilistică, în general, descriu toate împreună un areal relativ strict delimitat între Balcani, Carpați, Nistru și Pontul Euxin, adică aria de răspândire a triburilor nord-tracice a geților. În afara acestei regiuni nu se regăsește acest stil, nici la tracii meridionali, nici în spațiul intracarpatic, în cel din urmă fiind determinant stilul de sorginte celtică [285, c. 169, kapra 5] (Harta 5).

Nu se poate trece cu vederea și un alt aspect al artei populației care a lăsat monumentele din secolele V-III a. Chr. în spațiul carpato-nistrean și regiunile limitrofe. Deși fac parte dintr-un nivel diferit al consumului artistic, decât cel discutat, el pare a fi foarte răspândit în mediul neelitar. Este vorba de plastica antropomorfă, prezentă aproape în toate așezările cercetate (Fig. 22). Cu cea mai mare probabilitate, figurinele antropomorfe pot fi încadrate în domeniul vieții de cult și a practicilor de magie, după cum sugerează unele contexte de descoperiri de la Hansca „Toloacă” [284, c. 112, рис. 5/6], Stolniceni [210, p. 394, fig. 4/12] și Bunești „Dealul Bobului” [33, p. 34, fig. 2/5-10]. Realizarea lor, de asemenea, excelează prin schematism și simplism exagerat, fapt care descrie nu doar stilul artistic al populațiilor respective. Este de notat, că deocamdată figurinele antropomorfe sunt cunoscute doar în așezări, nefiind documentate piese în necropole. Întregul sortiment al plasticii antropomorfe din spațiul carpato-nistrean, dar și din regiunile carpato-balcano-pontice, reflectă o unitate stilistică semnificativă, provenind din cele mai diverse situri, cum sunt cele de la Băiceni „Laiu” [124, p. 85, fig. 19/4]; Bunești „Dealul Bobului” [29, p. 176, fig. 15]; Cotu Jorovlea-Copălău [196, pl. 8/12]; Hansca „Toloacă” [284, c. 97, рис. 2/7; 292, c. 121, рис. 2/6-7]; Hansca „Pidașca” [282, c. 106, рис. 6/3]; Horodiște „Dealul Pleșa” [197, p. 271, fig. 2/1-3]; Huși-Corni [202, p. 181, fig. 32/2-4]; Mășcăuți „Poiana Ciucului” [285, c. 105, рис. 27/3]; Hlinjeni „La Șanț” [248, табл. XCII]; Mateuți „Cetate” [115, p. 208, pl. XLVI/2-4]; Mateuți „La Bașne” [115, p. 203, pl. XLI]; Novoselskoe-Satu Nou [212, fig. 26]; Poiana [218, p. 318, fig. 99/1-2; 219, p. 548-549, fig. 69-70]; Răcătău [58, fig. 49/1-5]; Saharna Mare [152, p. 375, fig. 157/5-6]; Saharna Mică [152, p. 231, fig. 13/2]; Stâncești [91, fig. 67]; Zvoriștea [109, p. 388, fig. 1/5].

Astfel, conceptul de „artă getică” propriu-zis, trebuie definit prin trăsăturile comune ale pieselor de artă, cu un evident conținut religios, descoperite în monumentele regiunilor vizate și

anume: 1) prezența motivelor complexe, care combină ornamentul fito-geometric cu reprezentări zoomorfe și antropomorfe; 2) utilizarea pe larg a stilizării în redarea imaginilor realiste; 3) preferința pentru caracterul convențional al decorului; 4) predominarea reprezentărilor animaliere fantastice, ca și în cazul obiectelor de artă scitică; 5) predilecția pentru decorul geometric: motive spiralice, linii, benzi hașurate cu liniuțe paralele etc. [285, c. 170]; 6) respectarea de către meșteri a principiului *horror vacui*, care, de altfel, caracterizează și epocile anterioare în spațiul cercetat [38, p. 179].

Arta tracică sau traco-getică este analizată ca un fenomen original care, aflat într-o zonă de contact, a absorbit elemente grecești, orientale și scitice în domeniul motivelor și al opțiunilor stilistice [274, c. 232; 285, c. 173], influența greacă rămânând decisivă alături de influența scitică prin stilul animalier [285, c. 173]. Rolul stilului animalier în constituirea acestei arte este unul determinant. Pentru unii cercetători, apariția și evoluția stilului animalier s-a conturat în lumea scitică ca element indispensabil al „triadei scitice” [177, p. 88], care apoi s-a răspândit în lumea tracă, în timp ce alții susțin prioritatea tracilor în acest domeniu, deoarece stilul animalier ar avea aici rădăcini din epoca bronzului, dezvoltându-se independent [38, p. 7].

D. Berciu insistă asupra abordării artei traco-getice ca un fenomen independent față de arta grecească, scitică și celtică, o artă originală formată „pe un fond local multimilenar”, cu participarea elementelor străine nesemnificative [38, p. 7]. În ceea ce privește importanța influențelor, cercetătorul în cauză înclina spre prioritatea influențelor persane și frigiene asupra artei traco-getice, intermediare de filiera greacă [38, p. 15]. Raliindu-se concluziilor lui B. Filov, D. Berciu susține ideea că traco-geții și-ar fi creat stilul animalier propriu încă din secolul al V-lea a. Chr., astfel explicând și influența persană în legătură cu evenimentele anterioare acestui secol [38, p. 94]. Originalitatea acestui stil este explicată prin combinarea cu geometrismul „local” și de tradiție „mileneră” [38, p. 164].

Inspirația din arta ahemenidă în evoluția stilului animalier la traci, susținută de I. Venedikov și D. Berciu, nu poate fi absolutizată, după părerea Anei I. Meliukova, deoarece nu toate obiectele de artă tracică ar putea fi legate de tradiția ahemenidă [273, c. 106]. Aceeași cercetătoare afirmă că creațiile în stil animalier cu specific local apar în lumea tracă nu mai devreme de finele secolului al VI-lea a. Chr., respingând categoric ideea lui I. Venedikov, conform căreia geometrismul din cadrul stilului animalier tracic și-ar trage originile din stilul geometric din secolul VII a. Chr., demonstrând că asemenea manifestare este prezentă și în arta scitică timpurie [273, c. 107, 110].

O oarecare tranziție de la stilul geometric la cel animalier, sub influența artei ahemenide, este cu vehemență respinsă de A. Meliukova. În viziunea ei lipsesc atât prototipurile ahemenide, cât și anumite forme de trecere. Din contra, piesele din cadrul monumentelor trace demonstrează un proces de evoluție a stilului animalier în arta scitică de la sfârșitul secolului V – începutul secolului V a. Chr., explicând deosebiri între stil și registrul de motive prin specificul „școlilor” artistice, trace și scitice [273, c. 112].

În general, A. Meliukova insistă destul de categoric asupra priorității influenței scitice [273, c. 116, 126]. Suficient de relevantă în acest sens este afirmația că „respectând normele stilului animalier scitic din secolul VI a. Chr.”, obiectele de artă tracică se deosebesc prin trăsături specifice: aceleași benzi hașurate, care accentuează detaliile reprezentărilor [273, c. 116].

Influențele în domeniul stilului au fost reciproce, între populația tracică și cea scitică [273, c. 124]. Noțiunea de stil, utilizată aici, impune unele considerații asupra stilului artistic, observat pe obiecte de prestigiu, implicând ideea unui domeniu elitar. Astfel, materialul arheologic relevă o preluare creativă de către populația tracică a elementelor de influență scitică. Este vorba, mai ales, de maniera specifică prin care meșterii traci executau pumnalele akinakes după modelele „scitice”, utilizând decor geometric caracteristic culturilor din prima epocă a fierului, combinat cu cel animalier, preluat din lumea scitică [285, c. 39]. O astfel de preluare creativă a elementelor, mai ales din stilul artistic, a fost pusă pe seama gusturilor elitelor locale tracice din spațiul carpato-danubiano-pontic [274, c. 252]. Apariția unui stil de artă, denumit animalier, în spațiul carpato-danubiano-pontic, fiind pus în funcție de evenimentele politice de la mijlocul mileniului I a. Chr. și expansiunea iraniană de scurtă durată, a devenit și ea caracterizată ca un aspect al proceselor etnice. Astfel, stilului respectiv i s-au atribuit etichetări etnicizante ca „stil animalier scitic”, „artă traco-getică”, ultima fiind explicată prin individualizarea acestui stil de către meșteșugarii traco-geți. Prezintă interes afirmația cercetătoarei A. I. Meliukova, în conformitate cu care răspândirea armamentului „scitic” și a pieselor cu reprezentări de artă animalieră, caracteristică și lumii scitice, ar fi avut la bază interesul elitei tracice față de statutul prestigios al sciților. Iar aceasta, la rândul său, a generat consolidarea contactelor între traci (geți) și sciți [274, c. 243].

Asupra incorectitudinii utilizării termenului de „artă scitică”, dezavuând etnicizarea categorică a stilului artistic, a atras atenția B. A. Šramko. În baza analizei particularităților în domeniul artei, cercetătorul ucrainean propune înlocuirea conceptului de „stil animalier scitic” prin unul, mai adecvat, de „stil animalier est-european” [314, c. 102]. Această abordare este legată, însă, și de

tendința de a minimaliza importanța sciților nomazi în evoluția culturală în a doua epocă a fierului din nordul Pontului Euxin, considerând că anume populațiile sedentare din silvostepa nord-pontică au adus principala contribuție în crearea elementelor culturale, inclusiv a stilului artistic. Astfel se încearcă a evita exagerarea rolului sciților propriu-ziși în transformările din a doua jumătate a sec. VII a. Chr. în Europa de Est odată cu apariția lor în stepele nord-pontice. Acest lucru s-ar referi chiar și la constituirea așa-numitei „triade scitice”. Mai mult decât atât, influența scitică n-ar fi trebuit confundată cu prezența fizică a sciților pe un anumit teritoriu [314, c. 93, 102], deși se mai consideră că aceasta ar fi fost adusă de sciți în nordul Pontului Euxin din Asia [236, c. 51].

În cadrul stilului animalier general se înscrie, într-o anumită măsură, o manieră schematizată, considerată a fi proprie artei tracice, pe care unii o consideră ramificație balcanică și central-europeană a stilului animalier „scitic”, profund influențată atât de arta iraniană, cât și greacă [235, c. 30-31]. Transformarea radicală în arta tracică ar fi avut loc de la finele sec. VI a. Chr., prin care s-a trecut de la stilul geometric la cel animalier [244, c. 142-143]. Acest lucru poate explica schematismul specific artei animaliere la traci ca o preferință apropiată geometrismului. În asemenea mod pe fundalul unei mode generale artistice în Europa de Est, tradiționalismul comunităților tracice va genera un specific regional important.

Într-adevăr, anume apariția la sfârșitul sec. VI a. Chr. a stilului animalier în spațiul carpato-danubiano-pontic prezintă unul dintre principalele indicii ale intensificării relațiilor interetnice și interculturale, care are loc în aceeași perioadă, între purtătorii elementelor „scitice” și populația locală din spațiul amintit [278, c. 102]. Desigur că stilul animalier de artă, răspândit pe o arie largă, depășind „granițele” etnice, devine caracteristic și pentru traco-geți, obținând și anumite trăsături specifice [285, c. 170; 186, p. 543]. Oricum, despre o artă specifică traco-getică nu se poate vorbi [222, p. 575]. Elementele de artă, mai ales încadrate ca un domeniu elitar pentru societatea barbară de la periferia lumii antice, într-adevăr depășesc cadrul etnic. Pentru acesta din urmă sunt mult mai relevante aspectele culturii cotidiene, care nu țin neapărat să depindă de stratificarea socială.

Chiar dacă stilul artistic, fie și elitar, cuprinde în sine influențe și inspirație venite din afara spațiului cercetat, el adaptează preferințele stilistice locale, care țin de elemente ale schematismului și geometrismului moștenit din perioada precedentă. La originalitatea detaliilor stilistice se mai adaugă cea a motivelor. La fel, ca și în cazul stilului ceramic, cel artistic păstrează același cadru geografic, între Carpați, Balcani și Nistru [285, c. 126, kapra 5], fapt care sugerează, fără exagerări, anumite situații etnoistorice, cel puțin o unitate etno-culturală, în care etnosul menționat în sursele

narative, cel getic, ar fi fost dominant la sud și nord de Dunăre până la Nistru (Harta 4-5). Această aserțiune nefiind interpretată, neapărat ca predominarea unui singur grup etnic, ci ca o prevalare a sa probabil politică asupra altor neamuri nord-tracice, iraniene etc. din spațiul respectiv.

Astfel, unitatea reflectată în formele ceramice și stilul artei în aceeași regiune, poate să reflecte, după afirmația lui I. Niculiță, prezența unui grup etnocultural unitar, care trebuie atribuit triburilor getice, menționate de autorii antici pe aceste teritorii. O asemenea afirmație, aparent categorică, nu exclude, însă, prezența unor populații tracice de sud, înrudite sau a contingentelor de populație scitică, fapt care nu puteau perturba unitatea etnică a triburilor locale [285, c. 175].

3.3. Posibilități și limite în interpretarea etnică a variației stilistice în materialul arheologic din perspectivă etnoarheologică.

Tradiția a menținut conceptul de cultură arheologică, care reflectă o comunitate istorică concretă în spațiu și timp, reieșind din abordarea culturii și a societății ca sisteme închise [47, S. 70-71]. Cultura arheologică rămâne conceptualizată într-o abordare normativă a culturii în general, în care caracterul granițelor culturale este determinat de legături regulate și stabile în plan sincron și diacronic între reprezentanții unei comunități. Oricum, rolul socializării individului, adaptării sale la mediul cultural propriu trebuie înțeles ca un factor foarte important în stabilirea unor astfel de raporturi.

Este relevantă definiția lui A. Ia. Briusov, pentru care „prin cultură arheologică înțelegem unitatea monumentelor arheologice existente într-un cadru cronologic și teritorial delimitat”, exprimată în „asemănarea apropiată a tipurilor uneltelor de muncă, veselei, armelor și podoabelor, construcțiilor și riturilor funerare”, dar și în „transformarea uniformă a acestora pe parcursul timpului (continuitatea tipurilor fiind condiționată de transmiterea experienței din generație în generație)”. Această unitate se manifestă, în viziunea sa, în decorul și forma specifică a vaselor, particularitățile specifice ale anumitor obiecte și deprinderile tehnologice [242, c. 20]. Pentru B. G. Trigger, cultura arheologică este un „ansamblu de tipuri de artefacte, coroborate geografic, care se pot încadra, obținând diferite combinații, în diverse contexte funcționale” reprezentând împreună „expresia materială conservată a unui anumit mod de viață, destul de relevantă, pentru a permite purtătorilor săi să se înveșnicească pe sine și sistemele lor de comportament de-a lungul generațiilor următoare” [207, p. 76].

Este evident accentuat elementul tradiției, cultura arheologică reprezentând un „sistem de tradiții, elaborate în cadrul grupurilor sociale sub influența condițiilor istorice, care își găsește expresia materială în rezultatele activității umane devenite surse arheologice” [232, c. 120]. Se poate accepta, deci, că la nivelul grupului social, actul tehnologic materializat în artefact, trebuie analizat ca tradiție tehnologică perpetuată în cadrul grupului [178, p. 155].

Cultura arheologică reflectă diferite tipuri de grupare socială, fără a exista un echivalent unic posibil [232, c. 119]. Acest lucru este cu atât mai clar, cu cât formarea tradițiilor culturale nu este un fapt atribuit exclusiv grupului etnic, ci și altor tipuri de grupuri și fenomene, fapt care generează problema elucidării unei varietăți de manifestări sociale care stau în spatele sistemelor de tradiții. S. Brather conchide că această entitate, numită cultură arheologică, se află la un nivel metodologic diferit de ceea ce înțelegem prin identitate etnică, deși nu exclude posibilitatea coincidenței lor [46, S. 171]. Fenomenul etnic, astfel, poate fi considerat un factor posibil al răspândirii tehnologiilor și a valorilor estetice.

Abordarea etnică a culturii arheologice ar fi fost posibilă doar în cazul în care s-ar reuși depistarea unor parametri sau criterii clare din cultura materială pentru delimitarea grupurilor etnice, dacă fenomenul culturii ar fi văzut printr-o prismă strict funcționalistă [232, c. 116, 117]. Or, acest lucru lipsește cu desăvârșire, iar unele elemente primordiale ale etnicității, cum sunt conștiința etnică și etnonimul, nu coincid cu anumiți parametri materiali, fapt care exclude în general justificarea selectării unor criterii-indicii ale etnicității în cultură.

Prin corelarea formelor și a stilurilor de cultură materială, atât în plan sincron, cât și în cel diacronic, s-a evidențiat o problemă istorico-arheologică, cu accente de etnicizare: continuitatea și discontinuitatea. Se întâlnesc numeroase cazuri în care se demonstrează prin continuitatea culturii materiale o continuitate etnică. În mod ideal, există două forme de continuitate: parțială și absolută [83, S. 316-327]. În realitate acest fenomen poate fi parțial într-o măsură mai mare ori mai mică, cultura fiind dinamică și implicând elemente de inovație, difuziune, aculturație etc. în permanență. Astfel, continuitatea ori discontinuitatea culturii materiale poate să nu cuprindă sfera etnică, cel puțin să nu reflecte o afectare semnificativă a acesteia.

Atât continuitatea, cât și discontinuitatea culturii materiale poate reflecta mai degrabă o tradiție culturală propriu-zisă fără să includă în sine aspectul etnic. În al doilea rând, este greu de acceptat faptul că după întreruperea unei tradiții culturale dispăre identitatea etnică însăși sau invers, dacă perpetuarea acestei tradiții în timp este asigurată de indivizi / comunități care împărtășesc

aceeași identitate etnică. Mai mult ca atât, perpetuarea unei identități etnice după întreruperea unei tradiții culturale este imposibil de demonstrat pe cale arheologică.

Se poate susține ideea unei coincidențe relative a continuității culturale și, respectiv, etnice doar în cazul în care se recunoaște că factorul etnic a determinat perpetuarea unei tradiții tehnologice și estetice. Nu trebuie să se înțeleagă neapărat o omogenitate etnică pe un teritoriu atât de divers, ci probabilitatea existenței unei mase predominante omogene, din punct de vedere etnic, adică a unei relații de rudenie lărgite (false / imparate), care prin mijloace lingvistice și culturale a facilitat difuziunea și menținerea unor astfel de tradiții atât la comunitățile-parte ale acestei „mase omogene”, cât și la cele eterogene conlocuitoare.

Discontinuitățile observate arheologic în cultura comunităților antice nu trebuie înțelese ca discontinuitate determinată de dispariția unor grupuri prin înlocuirea de către altele. Mai degrabă discontinuitatea este cauzată de „refuzul” indivizilor, ca purtători ai unei tradiții să mai continue transmiterea acesteia [257, c. 37]. Astfel, dezorganizarea informației culturale poate determina schimbări esențiale în cultură. Așa se pot explica apariția și dispariția unor mode stilistice în decorul ceramicii, a unor tradiții tehnologice etc.

Concepția normativă a culturii împărtășite și omogene a generat în mare măsură delimitarea grupurilor culturale printr-o singură normă a comportamentului stilistic, cum ar fi tipul decorului de exemplu [168, p. 116]. Abordarea tradițională care susține că similitudinile stilistice dintre indivizi și grupuri se află într-o legătură directă cu interacțiunile sociale influențează tratările sociologice în arheologie. În acest fel, se argumentează legătura dintre delimitarea arealelor culturale prin înțelegerea distribuțiilor stilistice omogene determinate de discontinuități spațiale, în timp ce unele studii, bazate pe teoriile interacțiunii sociale, susțin că afinitățile stilistice pot fi indicatori direcți ai intensității interacțiunilor [169, p. 126].

În accepția actuală, stilul definește o asociere stabilă de caracteristici legate reciproc prin particularități constituite arbitrar, grație alegerii libere și instituționalizate datorită contactelor culturale și tradiției în afara unor semnificații funcționale și adaptive [262, c. 88; 258, c. 384]. În opinia lui A. L. Kroeber, stilul este o modalitate internă, relațională și consecventă de a exprima un anumit comportament, o manieră selectivă, care presupune prezența unui șir de opțiuni alternative și principial posibile, reflectând o alegere liberă, fără constrângeri politice, economice, ecologice, fiziologice etc. [123, p. 150]. Stilul presupune forma și modalitatea, nu substanța și conținutul [123, p. 4]. Opoziția între stil și funcție este susținută de L. Binford care, realizând o clasificare a

domeniului social unde artefactele își îndeplinesc funcțiile primare (tehnomic, socio-tehnic și ideo-tehnic), distinge atributele stilistice formale drept categorie inexplicabilă în termeni funcționali [42, p. 219-220].

Caracterul convențional, flexibil și multilateral al stilului îi permite să fie înaintat ca soluție neutră la explicarea diferențelor între grupările de vestigii arheologice și, mai ales, pentru interpretarea în unele cazuri a acestora ca diferențe etnice. Totuși, chiar dacă stilul artistic poate caracteriza o cultură „fiind strâns corelat cu celelalte componente ale sale, el se poate răspândi încălcând granițele culturale” [258, c. 139]. Este problematic dacă stilul artistic servește drept bază în delimitarea unor culturi arheologice cu conotații etnice. Poate fi vorba de o modă, răspândită mai ales la nivelul „elitelor” societății „barbare”, al cărei areal nu este limitat de factori etnici.

Rolul activ al stilului este abordat de I. Hodder din perspectivă simbolică, deoarece simbolurile, inclusiv cele materiale, reușesc să justifice acțiunile conștiente ale oamenilor [99, p. 36]. Totodată, stilurile pot exprima și justifica cu succes diferențierea etnică, „dar maniera în care ele realizează acest lucru poate fi înțeleasă doar prin structurile de examinare a semnificațiilor simbolice” [99, p. 205]. Stilurile artefactelor trebuie analizate și ca entități adaptive, a căror menținere depinde de măsura în care ele răspund necesităților consumatorilor [36, p. 50].

Trebuie subliniată aserțiunea lui H. M. Wobst că odată cu creșterea distanței sociale dintre cel care emite și cel care recepționează mesajul stilistic scade utilitatea celui din urmă [169, p. 127]. În studiul caracterului și al intensității interacțiunilor sociale nu sunt atât de importante niște „devieri” ne semnificative ale formei și ale decorului, cât variația unui ansamblu vizibil de particularități ale designului. Anume acestea sunt mai sugestive în reflectarea schimbului informațional, al legăturilor și al interacțiunilor dintre grupuri [169, p. 130]. În unul dintre modelele clasificării designului ceramicii [168, p. 53, Fig. 4.4] este sugerată o evoluție a elementelor designului de la o formă primară, de la care pornesc un șir de elemente secundare etc. Nu se poate evalua deocamdată în ce măsură elementele secundare prezintă reflectări ale unor schimbări sau variații ca sens de diferențiere.

Habitualizarea sau obișnuința ca etapă importantă în procesul socializării indivizilor poate explica perpetuarea unui comportament identitar neschimbat pe parcursul mai multor generații. Însă rezultatul habitualizării devine eficient doar atunci când acest proces are loc în timpul socializării primare, în copilărie, punctul de pornire constând în interiorizare – baza înțelegerii de către individ a

lumii înconjurătoare [245, c. 18]. Obişnuinţa cu experienţa însuşită îl face pe individ conservator în esenţă.

Multitudinea de factori care formează atitudinile şi percepţia etnică a indivizilor, procesul socializării, relaţiile de rudenie, credinţele subiective în comunitate sunt greu de surprins într-o singură abordare a etnicităţii. În ultimii ani se observă o tendinţă insistentă din partea cercetătorilor de a aplica teoria sociologică a lui Bourdieu în soluţionarea problematicii etnice, prin valorificarea noţiunii de *habitus* [35, p. 27, 173; 113, p. 87-92; 245, c. 13-15, 18-21]. Într-adevăr, această concepţie poate oferi posibilităţi fertile pentru abordarea etnicităţii şi a reflectării culturale a acesteia. Sociologul francez Pierre Bourdieu înaintează conceptul de *habitus*-uri care sunt produse de condiţionările asociate unei clase particulare de condiţii de existenţă. Astfel, ele definesc “sisteme de predispoziţii durabile şi transpozabile, structuri structurate predispuse să funcţioneze ca structuri structurante, adică în calitate de principii generatoare şi organizatoare de practici şi reprezentări care pot fi obiectiv adaptate rezultatului lor, fără o direcţionare conştientă prestabilită spre rezultate şi în afara unei măiestrii speciale în operaţiunile necesare pentru a le atinge, obiectiv “regulate” şi “reglatoare”, fără a fi produs al supunerii regulilor, ele pot fi orchestrate colectiv fără a fi produsul acţiunii organizate a unui dirijor” [45, p. 88]. Habitusul posedă anumite caracteristici, dintre care evidenţiem următoarele: acesta este un produs al istoriei şi este generat de structuri sociale obiective, producând, la rândul său aceste structuri şi încorporând prezenţa activă a experienţei trecutului; habitusul produce practici individuale şi colective şi implică dispoziţii îndelungate care pot depăşi condiţiile economice şi sociale în care s-au constituit [45, p. 87-109].

Datorită unor astfel de calităţi, habitusul este conceptualizat drept variabilă intermediară între structura socială existentă obiectiv şi conştientizarea subiectivă a identităţii proprii [35, p. 40]. Astfel, “habitusurile noastre ne direcţionează motivaţiile şi comportamentul conform unor predispoziţii elaborate timp de milenii”, iar “etnicitatea există ca un gen de obişnuinţă la care nu suntem în stare să renunţăm, dar în care putem include modificări” [245, c. 15, 19]. Habitusul posedă o natură în acelaşi timp novatoare şi conservativă, implicând experienţele generaţiilor precedente şi a celor actuale, reproducând noi experienţe, care ia în calcul condiţiile naturale şi sociale existente [245, c. 14].

Nu mai trezeşte dubii faptul că variaţia stilistică a vestigiilor arheologice poate fi cu siguranţă legată de habitus. Astfel, stilurile artefactelor au o „istorie ireversibilă”, fapt explicat prin dependenţa de habitus, în sensul în care orice mod actual de a crea obiectele ar fi determinat istoric

[36, p. 50]. Mai mult decât atât, se consideră că stilul, ca un proces obișnuit de confecționare, este mai degrabă cel care determină identitatea de grup decât invers. Această poziție ocupată de R. A. Bentley, este fortificată mai ales de faptul că modificarea stilului este limitată în cazul când acesta este transmis și imitat de alții, iar imitarea unui stil nu face decât să-l consolideze [36, p. 50]. S. E. Wiener admite că se poate vorbi despre *habitus etnic*. Atrăgând atenția asupra faptului că *habitusul* este generat de structuri sociale și reproduce, la rândul său, structuri sociale, el afirmă că etnicitatea este legată de factorii structurali ai mediului social, în timp ce structurile sociale nu sunt identice cu acești factori structurali ai mediului [245, c. 13-14].

Un alt concept, cel de *agency*, sugerează un caracter complex al acțiunilor umane, or, realizând o acțiune intenționată, oamenii consolidează și perpetuează anumite structuri în ei înșiși, cât și în relațiile sociale, în cadrul cărora acționează. Astfel, orice acțiune (practici cotidiene, practici ritualice etc.) implică un șir întreg de aspecte, care să sublinieze un statut social, raporturi sociale, viziuni asupra lumii etc. Oamenii reproduc modul de viață și relațiile sociale prin practicile cotidiene care au loc în condiții materiale și prin cultura materială; acestea se realizează în cadrul contextelor istorice moștenite din trecut, care includ credințe culturale, atitudini și obișnuințe, astfel acestea atât îi ajută să acționeze, cât și le constrâng acțiunile. Acționând, oamenii nu doar își reproduc condițiile materiale, structurile și conștiința moștenite, dar și le schimbă și le reinterpretează [176, p. 3-4].

Se presupune că cea mai evidentă încărcătură etnică s-ar releva și la nivelul culturii asigurării necesităților vitale, care include viața economică, familială și socială a oamenilor în dimensiunea cotidiană a acesteia, deoarece aceasta poartă amprenta diferitor aspecte ale coabitării sociale. Cu atât mai mult cu cât simbolismul obiectelor materiale și al activităților este menit să asigure protejarea indivizilor, apărând actorii de situațiile de tensiune [269, c. 61-62]. O asemenea abordare își găsește susținerea și în afirmațiile despre necesitatea intensificării „marcajelor” simbolice etnice în situațiile de criză și de pericole [99, p. 186; 72, p. 19; 113, p. 124], care, pe de o parte solidarizează reprezentanții unui grup etnic, iar pe de alta accentuează diferența acestuia în raport cu celelalte grupuri.

Spre exemplu, principala opoziție între autohtoni, inclusiv geți, și greci se manifesta la nivelul stilului general de viață. Acest lucru este evident în materialul arheologic, dar își găsește reflectare și în informațiile transmise de sursele literare. Este cazul descris de Diodor din Sicilia despre modalitatea în care o căpetenie a geților, Dromichaete, îi demonstrează regelui macedonian Lisimah decalajul dintre modul de viață al geților și cel al grecilor (Diod. XXI, 12, 1-5). Acest fapt

demonstrează că cel puțin autorii antici presupuneau o conștiință a alterității la comunitățile „barbare”. Nu putem fi categorici în sensul dacă această conștientizare era o manifestare a opozițiilor etnice, dar rămâne relevant în acest aspect. Într-o anumită măsură, recunoașterea demonstrativă a modestiei modului propriu de viață poate fi interpretată și ca o expresie a „demnității” propriei comunități, opunându-se „luxului” străin. În același timp, acest fenomen poate releva și un mijloc de instrumentalizare a modului de viață etnic prestabilit sau a propagării acestuia, în scopul manifestării autorității de către basileu.

Atenția trebuie acordată anume ceramicii lucrate cu mâna, unde variația formelor și tehnologiei este mijlocită de măiestria individuală, pe de o parte, și normele comunitare, pe de alta. Această corelație poate produce o mulțime de stiluri distincte, când fiecare familie își permite păstrarea propriilor particularități în olărit sau când fiecare olar își creează un stil propriu, individual. În linii majore, individualizarea sau generalizarea stilului ceramicii depinde de modul în care etalonul din memoria olarului este urmat de acesta din urmă ori atașamentul față de modelul-etalon memorizat a fost demonstrat atât de datele etnoarheologice, cât și de arheologia experimentală [247, c. 114].

La baza interpretării etnoculturale a vestigiilor arheologice, în cazul celor din a doua jumătate a mileniului I a. Chr. din spațiul carpato-danubiano-pontic, a stat, deci, abordarea lor ca sursă etno-determinativă. Caracterul respectiv al surselor arheologice se poate stabili după două criterii de bază: 1) tradiționalismul, adică o evoluție diacronică constantă, fără schimbări esențiale de la formele inițiale și 2) diferențierea, uneori contrastivă, definită prin păstrarea specificului în raport cu forme noi sau venite din afară, pe calea influențelor. Pe lângă aceste criterii, un rol important îl are prezența surselor narrative care asigură suprapunerea unor informații de ordin istoric asupra fenomenelor cultural-cronologice observate arheologic. Mai mult decât atât, sursele narrative contribuie la relevarea condițiilor istorice în care a evoluat un anumit „comportament” al stilului culturii materiale și al practicilor funerare.

Interpretarea etnică a vestigiilor arheologice provenite din monumentele acestei perioade și, respectiv, utilizarea acestora drept surse etno-determinative mai sugerează și abordări ale unor corespondențe complexe, etnico-etnonimico-stilistice prin integrarea surselor arheologice și istorice. Din punct de vedere arheologic, aceste aprecieri au în vedere, în primul rând, două procese culturale importante: menținerea unor tradiții stilistice și spirituale, reflectate în materialul ceramic și în

structurile funerare, dar și creșterea numărului de așezări deschise și fortificate în tot spațiul, ce reflectă o evidentă creștere demografică.

Reieșind din complexitatea aspectelor ce caracterizează cultura materială, evoluția stilului ceramic și a tradițiilor funerare în spațiul carpato-danubiano-pontic la mijlocul și în a doua jumătate a mil. I a. Chr., se poate contura o „graniță” culturală, fără a o determina aprioric etnic. Conservarea tradițiilor stilistice și ritualice într-un cadru teritorial relativ delimitat, deși supus influențelor culturale din regiunile vecine, putea fi determinată de un „refuz” al comunităților din aceste regiuni considerate nord-tracice de a modifica preferințele stilistice dominante.

Pentru o apreciere mai consistentă a implicațiilor sociale reflectate de ceramica din a doua epocă a fierului, este necesară inclusiv analiza particularităților tehnologice ale acesteia. Din păcate, aspectul tehnologic al producției ceramicii din epoca fierului din spațiul carpato-nistrean a fost studiat foarte puțin. Un studiu interdisciplinar cu accent etnoarheologic, semnat de cercetătorul ieșean F. A. Tencariu, schițează unele repere care, măcar parțial, compensează această problemă [198]. Analizând instalațiile de ardere a ceramicii, aici sunt descrise caracteristicile diferitor tipuri de ardere, în funcție de locul acesteia, cât și de efectele lor pentru aspectul vaselor.

Puținele argumente care există, dar și caracteristicile tehnice ale vestigiilor ceramice, sporesc probabilitatea faptului că vasele din prima epocă a fierului erau arse cu precădere în gropi-cuptoare [198, p. 100, 105]. Nu se poate exclude, însă, nici arderea în aer liber. Lipsa materialelor arheologice care să ilustreze existența unor instalații în cadrul așezărilor nu permite afirmații precise în acest sens. Se poate presupune că arderea vaselor era realizată în afara așezărilor, în câmp liber, pentru a preîntâmpina incendiile, fapt care se confirmă și etnografic [198, p. 108].

După aspectul vaselor din repertoriul ceramicii de la începutul celei de-a doua epoci a fierului, se poate presupune că majoritatea lor au fost arse în aer liber, mai puțin în gropi-cuptoare. Comparând aceste două modalități de ardere a vaselor, se poate constata că, în cazul ambelor tehnici, olarii nu reușesc să controleze atmosfera (curenții de aer), consumul de combustibil utilizat, fapt care afectează culoarea produselor finale [198, p. 57]. În cazul arderii în aer liber, procesul este total dependent de condițiile vremii și se consumă într-un interval scurt de timp: de la 30 la 120 de minute [198, p. 58, 115]. Din cauza duratei scurte de menținere a temperaturii maxime și a atmosferei instabile, vasele obțin o variație însemnată în culoarea pereților și culoarea neagră în secțiune [198, p. 58]. Atmosfera este greu de controlat și în cazul arderii în groapă, dar, în schimb, arderea este mai protejată, iar consumul de energie este mai mic. Temperatura maximă este

menținută mai mult timp, obținându-se o ardere aproape completă, cu atmosferă reducătoare, asigurând produse finale de o calitate mai bună, de regulă de culoare neagră [198, p. 58-59].

Dacă a doua modalitate de ardere a fost pe larg utilizată în prima epocă a fierului, atunci pentru ceramica din secolele V-III a. Chr., judecând după aspect și calitate, era preferată, probabil, arderea în aer liber. Avantajul acesteia din urmă este posibilitatea de a arde concomitent și în timp scurt o cantitate mare de vase [198, p. 56, 58]. Este relevantă pentru olăritul din această perioadă lipsa arderii ceramicii în cuptoare, care, deși este mai eficientă și mai sigură, totuși este o modalitate mai scumpă, consumând mai mult timp și energie [198, p. 61]. În același timp, cuptoarele de ars vase presupun un grad mai înalt al specializării.

În baza cercetărilor etnoarheologice, Ph. J. Arnold distinge două nivele ale olăritului domestic: producția casnică și industria casnică [23, p. 92]. Ambele presupun, evident, lipsa unor ateliere mari specializate și concentrarea activității în cadrul unor gospodării familiale. Cea dintâi presupune caracterul sezonier al olăritului, unde artizanii se dedică ocazional meșteșugului, fără să folosească tehnici specializate, confecționează vase pentru necesitățile strict personale și comunitare, nedepinzând de cererea pieții. Acest fapt le permite să ia decizii libere privind formele și stilul, fără a fi determinați de concurența economică [23, p. 92]. Prin aceste caracteristici primul nivel se deosebește de al doilea, industria casnică a ceramicii, prin care se are în vedere existența unui atelier familial, ale cărui produse sunt orientate spre piață, pentru a face față cerințelor mai multor consumatori prin vase de o calitate tehnologică și stilistică mai înaltă [23, p. 92].

Olăritul, ca meșteșug casnic, este o îndeletnicire familială. Învățarea acestuia se realizează, de regulă, în cadrul grupurilor de rudenie. Olarii din regiunea Tuxtla (Mexic), cu precădere femei, însușesc meșteșugul de la mame, surorile mamei, bunică sau femeile mai în vârstă din familia soțului [23, p. 28]. Tradițiile ceramice la populația Luo sunt menținute, fapt important de menționat, de către femei care provin din afara comunității respective de olari, ajunse aici prin căsătorie. Acestea învață meșteșugul olăritului de la soacre sau de la alte femei din comunitate. În așa mod, procesul de învățare și resocializare a tinerelor femei căsătorite asigură condiții pentru ca dispozițiile care determină opțiunile tradiționale ale producției ceramice să fie însușite și reproduse de noii membri ai comunității [78, p. 465]. Producția ceramică la Luo este strict casnică, asigurată de femei, pe lângă celelalte activități agricole, olăritul fiind o ocupație cotidiană esențială cu importante roluri utilitare și ritualice [78, p. 462].

La Kisii (Tanzania), triburi patrilineare, tot soțiile și fiicele sunt implicate în procesul producției și al învățării [122, p. 85]. La triburile Kalinga, producția casnică a ceramicii e asigurată de comunități de femei aflate în relații de rudenie [75, p. 369]. Unele observații etnoarheologice au scos în evidență faptul că rezidența uxorială și implicarea femeilor în producerea ceramicii de uz casnic, ținând cont de mobilitatea limitată a femeilor-olari, generează o omogenitate stilistică a ceramicii, fiind posibilă, astfel, identificarea entităților sociale [122, p. 83]. Totuși, învățarea meșteșugului și, respectiv, transmiterea și menținerea stilurilor ceramice pot depăși granițele grupurilor de rudenie, deseori asemănările fiind evidente între grupuri vecine neînrudite [122, p. 84].

Puținele cercetări etnografice și etnoarheologice asupra olăritului din spațiul carpato-nistean completează principii asemănătoare de organizare a meșteșugului casnic, deși evident se referă la ceramica lucrată la roata olarului și care implică predominant bărbații în această îndeletnicire sezonieră. De asemenea, comunitățile de olari prezintă o continuitate generațională, învățarea meseriei fiind asigurată de legătura tată-fiu sau socru-ginere [198, p. 144]. În spațiul pruto-nistean, I. Gh. Hâncu stabilise existența unor mari centre de olărit create de comunități de olari, organizate pe principii de rudenie, urmărind și fenomenul permutării unor comunități prin crearea altor centre de olărit, păstrând tradițiile centrului-mamă [309, c. 33-34].

Cercetările lui A.A. Bobrinskii asupra olăritului casnic din Estul Europei [239], evidențiază în cadrul producției domestice legăturile strânse de rudenie între consumatorii și producătorii de veselă, de obicei femei. Astfel, răspândirea veselei nu depășește limitele unui grup de familii înrudite, fiind realizată, de regulă, prin daruri. Mai mult, decât atât, la unele popoare dăruirea veselei casnice reprezentanților unei alte etnii era interzisă [239, c. 26].

Pentru Ph. J. Arnold, diversificarea producției ceramicii, atât din punct de vedere tehnologic, formal, cât și stilistic (mai ales decorativ), este generată de competiție, care încurajează experimentările și inovațiile, dar necesită mai multă investiție de energie în lupta producătorilor pentru consumatori [23, p. 96]. Factori care determină procesul de standardizare a ceramicii sunt diverși, de la simpla necesitate a imitării, a creării replicilor modelelor cunoscute pentru a preveni erori de producție sau inconveniențe stilistice, pe de o parte, la caracteristicile unui sistem socio-economic din preistorie. Ultimul pretinde rolul centralizării și al controlului administrativ al producției și distribuirii [23, p. 95, 96].

D. E. Arnold enumera printre factorii determinativi ai evoluției și ai variabilității ceramicii, moda utilizării unei anumite vesele [22, p. 152-155]. La baza varietăților formelor ceramice, pornite

de la o formă generală comună, la comunitățile Luo, stau tradițiile locale specifice [78, p. 463]. Din această variație a tradițiilor locale rezultă producerea unor „microstiluri”, care reprezintă combinații tehnică – formă – decor, determinate ca dispoziții (habitus-uri) socialmente însușite, care limitează alegerea opțiunilor decorative, formale și tehnice la fiecare etapă a lanțului operator al producției [78, p. 465]. Pe lângă repertoriul variat de forme ceramice, produse și utilizate, comunitățile de olari Luo obișnuiesc să confecționeze forme de vase speciale destinate exclusiv populațiilor vecine [78, p. 462].

Cercetările etnoarheologice sunt relevante prin exemplele cu referință la frecvența utilizării vaselor ceramice și a „longevității” acestora. Ele demonstrează frecvența destul de sporită a înlocuirii vaselor mici și / sau cu pereții subțiri, utilizate în special pentru servitul apei și, în general, a veselei de bucătărie. Utilizarea frecventă și depunerea de săruri pe pereții vaselor sunt doar câteva dintre aspectele care cauzează distrugerea vaselor, scoaterea lor din uz, astfel determinând înlocuirea lor cu exemplare noi [247, c. 88]. S-a stabilit, după unele cazuri concrete, că în mediu vasele de bucătărie (de gătit) pot servi până la 3 ani, cele de servit – până la jumătate de an, iar cele folosite pentru păstrarea apei – până la 15 ani [22, p. 154].

Procesul de uniformizare a formelor și a decorului ceramicii sugerează, pentru spațiul carpato-danubiano-pontic, revitalizarea unei tradiții tehnologice și stilistice amplu răspândite. Fiind evidentă continuitatea în timp și revendicarea rolului de aspect stabil al culturii, ceramicii i se poate atribui un grad important de „încărcătură etnică”. În acest sens, ideea unei corelări între uniformitatea ceramicii și unitate etnică [285, c. 49-57] poate fi acceptată ca ipoteză fundamentală. „Stabilitatea” culturii sau a unor aspecte ale acesteia este una dintre componentele esențiale ale tradiției culturale, la care se referă doar acele manifestări stabile ale vieții sociale, transmiterea și acumularea cărora prezintă o prioritate a conștiinței sociale [240, c. 67-69].

Într-un studiu de etnoarheologie istorică dedicat tradițiilor ceramice din regiunea Evros (NE Greciei) de la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX, cercetătoarea O. Kalentzidou demonstrează cum au influențat transformările social-economice și etno-demografice schimbările în domeniul culturii materiale, referindu-se la producția ceramicii [114]. Printre factorii schimbărilor în domeniul producerii și al consumului social al ceramicii, au fost evidențiat declinul economic, cauzat de desele conflicte militare, instabilitatea politică a Imperiului Otoman, strămutarea forțată a unor grupuri etnice. Toate acestea au afectat substanțial tiparele culturii materiale [114, p. 167, 170].

Atelierele mici de olărit, care lucrau pentru necesități rurale, produceau ceramică nedecorată. Vasele ornamentate nu erau profitabile, din cauza distanțelor mari de la centrele urbane și, mai ales, erau nerentabile în contextul crizei economice cronice. Consumatorii săraci preferau ceramică cât mai ieftină și, respectiv, simplă, fapt care a determinat olarii să producă mai mult o atare categorie de vase, cele sofisticate fiind importante de reprezentanți ai categoriilor sociale mai înalte sau pentru uzul ritualic [114, p. 178, 179]. Astfel, în viziunea autoarei studiului, în cazul regiunii analizate, încărcătura etnică poartă mai degrabă diferențele de limbă și de port, decât stilul ceramic determinat de necesitățile economice [114, p. 180].

Producția ceramicii pe scară largă era dictată de cerințele pieții, acest lucru determinând și specializarea unor ateliere, chiar dacă erau organizate pe bază familială. Pentru necesitățile populației locale agrare existau ateliere mici în cadrul familiilor, iar comercializarea vaselor respective era realizată la piețe sezoniere, ale căror clientelă era diversă din punct de vedere etnic [114, p. 172-173]. O concluzie importantă în acest studiu de caz este faptul că, deși producerea ceramicii poate fi legată de etnicitate, consumul – nu, olarii recunoscând faptul că nu își selectau clienții după principiul apartenenței. Astfel, schimbările și strămutările etno-demografice nu explică transformările în stilul ceramic [114, p. 178]. Este evident că transformările, crizele sau progresele economice și politice influențează „contextul social al producției și consumului” [114, p. 183], iar aceste corelații sunt contextuale și pot rezulta în „raționalizarea” comportamentului social al culturii materiale și, respectiv, în realizarea unor opțiuni optime în tehnologie și stil.

Cercetările etnoarheologice, realizate de M. Dietler și I. Herbich, privind olăritul la populația Luo din Kenia de Vest [78] au adus observații importante referitoare la problema legăturii dintre stil și etnicitate, sub aspectul relației producere – consum, în contextul raporturilor acestor triburi cu vecinii de diferită apartenență etno-lingvistică.

O ipoteză importantă rezultată din cercetarea etnoarheologică a ceramicii Luo constă în afirmația că aceasta, de regulă, nu joacă nici un rol în menținerea granițelor de grup, odată ce depășește contextul producerii [78, p. 465]. Astfel, evoluția diacronică a microstilurilor este influențată de interacțiunile personale dintre olari și doar la acest nivel poate fi apreciată măsura în care stilul ceramic reflectă intenții legate de simbolizarea identității [78, p. 465]. Deci, stilurile nu conțin mesaje codificate despre identitate etnică în contextul consumului [78, p. 465]. Mai mult decât atât, faptul că pentru consumatori diferențele în stilul ceramic nu au vreo importanță în

reflectarea identității de grup, nu exclude recunoașterea atribuirii anumit stil de vase unei comunități de olari a unui grup sau subgrup etnic [78, p. 468].

Atrage atenția și faptul că, deși drept excepție, anumite forme de vase nu sunt întotdeauna produse de grupul care le utilizează. În acest sens, spre exemplu, olarii Luo din Nyanza de Sud, pe lângă cele din repertoriul obișnuit al Luo, confecționează două forme specifice destinate exclusiv gusturilor unui grup vecin – Kisii, diferiți din punct de vedere etnico-lingvistic [78, p. 468].

Mulți dintre olarii Luo au un motiv interesant de a prefera desfacerea vaselor în piețe: lipsa unor obligații sociale față de consumatori, piața fiind un spațiu unde schimbul nu prevede o etichetă a ospitalității și alte aspecte ritualice [78, p. 465]. Însă, până la dezvoltarea sistemului de piețe periodice, marfa era vândută imediat după ardere, direct din gospodăria olarului [78, p. 465]. Probabil în condiții obișnuite valoarea ritualică a schimbului de ceramică era mai mare, fapt confirmat de cercetările arheologice care documentează la diferite popoare schimbul ritualic de tip *kula*, *hiri*, etc. [122, p. 82].

Cercetările etnoarheologice ale lui M. Stark la triburile Kalinga au evidențiat prioritatea schimbului de ceramică între grupuri înrudite de populație și, mai ales, menținerea timp de mai multe generații a relațiilor dintre anumite grupuri de producători cu anumite grupuri de clienți [75, p. 370].

Piețele de comercializare a produselor de olărit, conform observațiilor etnoarheologice, se află, de regulă, la distanțe mici de comunitățile olarilor, cum este cazul populației Luo. Dar acest lucru nu limitează circulația acestei categorii de mărfuri, schimbul pe scară largă fiind asigurat și de către negustori intermediari, grație cărora arealul de răspândire crește considerabil [78, p. 466]. De altfel, tot la Luo, consumatorii, ajunși în piață, nu manifestă vreo predilecție de a procura vase realizate într-un anumit stil sau produse de olarii din propria comunitate [78, p. 466]. Astfel, după cum conchid autorii studiului, răspândirea ceramicii prezintă o configurație spațială a microstilurilor, din care o bună parte depășesc granițe etnice și sub-tribale importante [78, p. 466], mai ales datorită dezinteresului cumpărătorilor pentru eventuale „simboluri etnice”, reflectate în stilul produselor. Trebuie menționată observația că nu toate formele ceramice confecționate de Luo sunt realizate exclusiv de ei, două dintre ele fiind produse și de comunitățile Luyia. Mai mult decât atât, produsele ceramice ale unor sub-triburi Luo prezintă mai multe afinități stilistice cu produsele sub-triburilor Luyia, decât cu stilurile celorlalte comunități Luyia [78, p. 469].

Comercializarea vaselor de către olarii din spațiul carpato-nistrean se realiza, de regulă, fie direct la casa olarului, fie la târguri sau prin comerț ambulant din sat în sat, cu ajutorul căruțelor, la distanțe ce nu depășeau 60 de km [198, p. 147]. Vânzarea vaselor prin sate este o formă de comercializare neschimbată în spațiul carpato-nistrean din Evul Mediu până recent, fiecare centru de olari realizându-și marfa într-o zonă tradițională, cu granițe relativ fixate [309, c. 59], schimbul fiind pe bani sau, mai frecvent, pe produse alimentare.

În general, faptul că, în cazul populației Luo studiate, se exclude o legătură dintre stilul ceramic și simbolizarea identităților în contextul consumului, nu omite nici pe departe existența unor sentimente identitare accentuate. Mai mult decât atât, grupurile studiate posedă o conștiință puternică a diferențelor etnice, culturale și a granițelor teritoriale care le despart. Chiar și relațiile dintre ele reflectă o istorie îndelungată a ostilităților [78, p. 468]. Astfel, granițele care despart aceste entități și prezintă o importanță deosebită pentru ele, nu condiționează distribuirea stilurilor ceramice, iar limitele zonelor stilistice cuprind areale fără semnificații socio-culturale [78, p. 468].

Ceea ce demonstrează observațiile etnografice, mai ales adaptate unor studii etnoarheologice, este că producția stilului ceramic depinde de tradiție, care determină alegerea opțiunilor stilistice posibile. Legătura cu această tradiție poate fi menținută prin socializare ori resocializare din cadrul comunităților de olari, relație valabilă pentru producători și care poate să nu se regăsească într-o tradiție a consumului. Deseori, procesele de distribuire, în care sunt implicați producătorii și consumatorii, conduc la o schimbare a contextului și a semnificației stilului ceramic, aceasta din urmă devenind mai complexă decât în contextul producției [78, p. 469].

Cazul Luo indică necesitatea înțelegerii unei distincții între contextele sociale ale producției și ale consumului în condițiile unui meșteșug casnic, cadrul consumului fiind mai larg decât cel al producerii. Această situație le-a permis cercetătorilor să confirme caracterul prea nesigur al relevanței răspândirii spațiale a stilurilor ceramice ca indiciu al unor granițe etnice [78, p. 469]. Din contra, arealele stilistic omogene pot depăși chiar și granițe între comunități ostile sau, mai mult decât atât, granițele între două zone stilistice distincte pot diviza grupuri cu un sentiment puternic al identității comune [78, p. 469]. Aici trebuie de precizat faptul că zonele stilistice la Luo nu depășesc, de regulă, raza de 15 km [78, p. 467, fig. 3].

Reieșind din rezultatele cercetărilor etnoarheologice la Luo, M. Dietler și M. Herbich încearcă să combată concepția, încetățenită în multe studii arheologice, despre interpretarea stabilității tradiției ceramice ca indicator al stabilității unui grup etnic într-o regiune dată [78, p. 469]. În

viziunea lor, stabilitatea unui stil ceramic, respectiv a tradiției, reflectă cu siguranță stabilitatea comunității de producție, în timp ce comunitatea consumatorilor poate fi schimbată dramatic. Astfel, identitatea consumatorilor nu poate fi reflectată în stilul materialului ceramic [78, p. 469].

Oricum, cercetările etnografice relevă o anumită dependență a culturii materializate de tradiția etnică. Consumul ritualic al hranei, care avea un sens simbolic, și se poate reflecta în sortimentul vaselor ceramice, alături de obiectele de artă care aveau încărcătură simbolică, pot servi ca indicator etnic [111]. Se cere de menționat că importanța ceramicii a fost demonstrată în etnografie și sub aspectul informativ, de comunicare, schimbul ceramic fiind considerat parte și indicator al relațiilor sociale, economice și al menținerii identității culturale [34, p. 333, 347]. Importanța ceramicii ca izvor arheologic pentru interpretarea istorică și etno-culturală a acestuia este subliniată de anumiți factori. În primul rând, se poate atrage atenția asupra faptului că ceramica prezintă una dintre sferile „active” ale vieții cotidiene, iar perpetuarea ei și caracterul masiv se datorează termenelor relativ scurte ale exploatării, care depind de caracteristicile tehnologice, funcționale și de modul de viață sedentar ori nomad (mobil) [247, c. 88].

Ideea despre lipsa ceramicii proprii la popoarele nomade, chiar dacă se înțelege a fi exagerată, poate fi confirmată parțial de datele etnografice. Astfel, conform dicționarului etnografic al lui G. P. Murdock, din 862 de comunități analizate doar 13% reprezintă comunități seminomade producătoare de ceramică, iar în majoritatea cazurilor comunitățile nomade și seminomade „împrumută” vesela vecinilor sedentari. Acest fenomen se explică prin faptul că mobilitatea rezidențială tinde să limiteze producția ceramică din cauza insuficienței de timp, a lipsei unui loc stabil etc. [22, p. 119-120; 34, p. 321]. În așa mod s-ar putea accepta că ceramica „scitică” constituia produsul comunităților supuse influenței scitice ori învecinate sciților. Schimbul de veselă a comunităților sedentare cu cele nomade reflectă de fapt și un anume schimb de bunuri care poate exclude o semnificație categoric utilitară. Acesta putea face parte din anumite acțiuni menite să mențină relațiile pașnice [92, p. 45], uneori și cele de mariaj între comunități învecinate, indiferent de modul lor de viață.

Analizele etnografice, realizate în ultimii ani, sugerează că grupurile mobile posedă o viziune flexibilă și oportunistă asupra lumii, concepând toate bunurile materiale ca resurse potențial exploatabile [34, p. 346]. În acest sens s-ar putea admite că sciții, preponderent nomazi, preluau destul de ușor elementele de cultură materială de la vecinii sedentari, fără a le oferi acestora o semnificație mai profundă. Raporturile dintre comunitățile cărora tradiția antică le-a atribuit

etniconurile de sciți și geți, primii predominant nomazi, ultimii predominant sedentari se încadrează în abordarea necesității grupurilor mobile de a locui într-un mediu apropiat unor comunități sedentare de agricultori. Cu atât mai mult, lipsa unei tradiții ceramice la grupurile mobile nu-i împiedica pe aceștia să fie consumatori de ceramică, deși deseori acesta era unul restrâns, inclusiv din cauza unor preferințe deosebite în regimul alimentar [34, p. 321, 323, 330].

Din același unghi de abordare se explică și faptul că ceramica, alături de alte elemente de cultură, nu poate fi definitorie pentru etnicul scitic și nici nu trebuie folosită în reconstituirea diferențelor etnice între sciți și alte comunități, fie sedentare, fie nomade. Totodată, pentru comunitățile sedentare se recunoaște o preferință față de stabilitate, inclusiv în tradiția culturală și în stabilitatea demografică. Agricultură, ramura principală a acestora, necesită și condiționează creșterea densității populației și specializarea tehnologică [165, p. 155].

Este important să se sublinieze, însă, observația reieșită din cercetările etnoarheologice ale proceselor interculturale referitoare la ceramică. Cu toate că diferențele stilului decorului ceramic poate în multe cazuri să exprime diferențieri clare între comunități, totuși, variația stilistică în stilul decorului se dovedește a fi sensibilă la schimbările diacronice și la diferiți factori sociali. Respectiv, variația dată nu este neapărat un indicator puternic al afilierii de grup de lungă durată [192, p. 303-304]. În cazul ceramicii rudimentare, atribuite comunităților nord-tracice, însă, stilul decorului nu presupune o variație semnificativă. Fapt care demonstrează, cel puțin, o puternică tradiție a unui stil practicat, după cum s-a mai spus, datorită meșteșugului preponderent casnic și de preferințele conservate la nivelul vieții cotidiene.

3.4. Concluzii la capitolul 3.

1. Către mijlocul mileniului I a. Chr. în spațiul carpato-nistrean, ca și în toată regiunea carpato-balcano-pontică, a avut loc un proces de uniformizare a culturii materiale, în special la nivelul stilului ceramicii lucrate cu mâna și în domeniul stilului artistic. Drept cel mai frecvent indice al atribuirii etnice este evocat materialul ceramic, care se caracterizează printr-o omogenitate tipologică, formală și stilistică. Unitatea tradițiilor ceramice este pusă, de regulă, pe seama unității de ordin etno-cultural în spațiul, în care, conform surselor narative, au predominat comunitățile tracice.

2. Tipologia vaselor lucrate cu mâna, după criteriul formal, a permis evidențierea unor combinații stilistice constante, care reflectă existența unor opțiuni stilistice stabile ale olarilor într-un

spațiu destul de larg. Majoritatea tipurilor și, respectiv, a combinațiilor stilistice prezintă origini în epocile anterioare – epoca bronzului și prima epocă a fierului, fapt care a fost interpretat drept argument al unei continuități nu doar culturale, ci și etnice. Aceasta a presupus implicit o continuitate demografică, în care au fost implicate în special comunitățile locale sedentare ale tracilor de nord, mai cu seamă a geților. Printre combinațiile stilistice care asociază formele și decorul plastic atribuit lumii tracice, una (combinația stilistică III) rămâne specifică doar regiunii cuprinse între Balcani, Carpați, Nistru și Pontul Euxin și a cărei durată nu pare să depășească limitele secolelor V-III a. Chr. Un rol fundamental al stilului ceramic din spațiul carpato-nistrean constă în delimitarea clară a unei tradiții locale în raport cu cele nord-pontice, dar mai ales în cea dintre sedentarii traco-geți și nomazii sciți.

2. Utilizarea pieselor de artă în interpretările etnice au ținut cont de definirea caracteristicilor stilistice, influențele care au participat la formarea lor și de originea elementelor specifice. Acest aspect necesită o abordare vigilentă din considerentul încadrării lui în domeniul consumului elitar, unde elementul „etnic” poate fi diminuat. Cu toate acestea, sintagmele de „artă scitică” sau „artă traco-getică” au dominat demersul științific. Răspândirea stilului animalier pe un areal destul de larg a depășit, totuși, granițele etnice, iar tradițiile locale au contribuit la diversificarea lui. Astfel, și atelierele locale din spațiul carpato-balcano-pontic au preferat să combine tradiționalul geometrism, schematism și principiul „*horror vacui*” cu moda stilului animalier. Aprecierea specificului artistic local, la fel ca în cazul ceramicii, este tributară elementelor stilistice sesizate în epocile anterioare.

3. Critica etnoarheologică, adresată abordărilor etnice ale materialului arheologic, s-a orientat în special asupra explicațiilor variației stilistice a ceramicii. Evident, tiparele perpetuate de habitus-uri în tradiția ceramică sunt relevante sub aspectul interpretărilor etnice / etno-culturale. Datele etnoarheologice confirmă, în unele cazuri, asocierea unității stilistice cu entități etnice, grupuri familiale etc., în altele, însă, relația între stil și etnicitate rămâne doar la nivelul producătorilor, pierzându-se la nivelul consumatorilor. Din aceste considerente, explicația uniformizării stilului ceramic în spațiul carpato-nistrean și, în general balcano-carpato-pontic, trebuie să admită inclusiv versiunea neetnică. Cu atât mai mult, fără a diminua importanța factorilor etnici, prezentate în special de populația tracică predominantă, ar trebui evitate etichetările etnice, chiar declarate „convenționale”, cum ar fi „ceramică getică”, „ceramică traco-getică”, „ceramică scitică” și altele.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

1. Începutul celei de-a doua epoci a fierului în spațiul carpato-nistean reflectă, prin documentația arheologică și corelarea datelor istorico-arheologice, procese etnoculturale de interferență, diferențiere și uniformizare, în care au fost implicate într-o măsură mai mare comunități traco-getice, cât și elementele nord-pontice de tradiție scitică. Interpretările etnice ale vestigiilor arheologice din al treilea sfert al mileniului I a. Chr. reflectă o abordare cultural-istorică. Corelarea materialului arheologic cu sursele narative antice a permis reconstituirea unei situații paleoetnografice, apreciindu-se caracterul uniform și stabil al culturii materiale din secolele IV-III a. Chr. Acest caracter este considerat tributar unei continuități genetice din prima epocă a fierului, dar și de predominarea unui masiv etnic relativ unitar. În istoriografie s-a constatat acceptarea generală a unui set stabil de categorii de vestigii arheologice pentru atribuirea „getică” ori „scitică”: ceramica lucrată cu mâna, ritualul funerar și elementele de artă aplicativă [6; 7; 9; 10].

2. Critica paradigmei etnice în arheologie a rezultat atât în ilustrarea exagerărilor identificării arheologice cu grupurilor etnice, cât și în respingerea categorică a oricăror interpretări etnice. Dezbaterile din domeniile aferente asupra conceptului etnicității a sporit interesul pentru posibilitățile de interpretare, inclusiv etnică, în arheologie. Cercetările etnoarheologice ilustrează diversitatea formelor de manifestare a identităților și reflectarea lor în cultura materială, trasând posibile explicații în arheologia etnicității, diferite de paradigma tradițională. Astfel, problema științifică soluționată în teză este reconceptualizarea relevanței vestigiilor arheologice din secolele V-III a. Chr. în spațiul carpato-nistean ca surse ale interpretării etnoculturale, fapt care a evidențiat necesitatea abordării interdisciplinare complexe a posibilităților etno-determinative ale categoriilor de vestigii, asigurând racordarea interpretărilor la noile tendințe metodologice din arheologia etnicității [1; 3; 4].

3. Analiza structurilor habitatului atestă o creștere demografică către secolul IV a. Chr. în spațiul carpato-nistean, indiferent dacă toate grupările de așezări au funcționat concomitent ori au evoluat prin „roire”. Adăugată la acest fapt, uniformizarea culturii materiale și spirituale relevă un grad înalt de stabilitate etnodemografică. Concentrarea siturilor în anumite microregiuni relevă prezența ipotetică a unor forme de organizare politică care putea afecta reglementarea relațiilor sociale și etnoculturale în sânul comunităților. Sursele etnografice admit că factorul etnic putea fi prioritar în asigurarea acestei stabilități a habitatului. Structurilor de habitat reflectă predominarea unei populații sedentare de agricultori, care ar fi putut asigura conservarea unor tradiții culturale

pentru o perioadă îndelungată de timp. Dihotomia între sedentarii, atribuiți predominant tracilor de nord, și nomazii, atribuiți sciților, s-a încetățenit în tradiția arheologică [8].

4. În secolele V-III a. Chr. în tot spațiul carpato-balcano-pontic s-a conturat o unitate relativ constantă a structurilor funerare, ceea ce fortifică ipoteza unei unități etnoculturale a comunităților sedentare. Rolul ritualului funerar, reflectat de această categorie de vestigii, rezidă din caracterul conservativ al tradițiilor funerare, fapt în mare măsură admis și grație surselor etnografice. În acest sens, este importantă, de asemenea, existența legăturii dintre descoperirile funerare din perioada studiată cu cele din epoca precedentă. De asemenea, relativ limpede, în baza vestigiilor funerare, se poate contura diferența între tradițiile traco-getică și scitică [6; 7; 10].

5. Analiza fenomenelor etnice relevă complexitatea caracterului acestora și lipsa unui instrumentar constant de criterii. Interpretării etnoculturale a vestigiilor arheologice sunt pasibile categoriile de vestigii, în care se poate observa influența factorilor etnici, excluzându-se elementele culturale care nu sunt legate de viața cotidiană, nu prezintă specific stilistic sau provin din importuri. Astfel, în contextul temei propuse, relevanța etno-determinativă a armelor, a ceramicii de import, și a altor piese de uz larg este minimă. În schimb, variația stilistică a ceramicii lucrate cu mâna și a reprezentărilor artistice constituie domenii fertile din perspectiva abordării etnice [2; 6; 9].

6. Procesul de uniformizare de la mijlocul mileniului I a. Chr. în spațiul carpato-nistean s-a manifestat în special la nivelul stilului ceramic și artistic. Tipologia vaselor lucrate cu mâna a permis evidențierea unor combinații stilistice constante, care reflectă existența unor opțiuni stilistice stabile ale olarilor într-un spațiu destul de larg. Originile stilurilor în epocile anterioare sunt interpretate drept argument al unei continuități etnoculturale. Printre combinațiile stilistice, care asociază formele și decorul plastic, atribuit lumii tracice, una rămâne specifică regiunii cuprinse între Balcani, Carpați, Nistru și Pontul Euxin și a cărei durată nu pare să depășească limitele secolelor V-III a. Chr., perioadă a dominării geților în lumea nord-tracă. Un rol fundamental al stilului ceramic din spațiul carpato-nistean constă în delimitarea clară a unei tradiții locale, în raport cu cele nord-pontice, dar mai ales în cea dintre sedentarii traco-geți și nomazii sciți [5; 8].

7. Utilizarea pieselor de artă în interpretările etnice necesită o abordare vigilentă, din cauza atribuirii lor consumului elitar, unde elementul „etnic” poate fi diminuat. Răspândirea stilului animalier pe un areal destul de larg a depășit, totuși, granițele etnice, iar tradițiile locale au contribuit la diversificarea lui. Atelierele locale din spațiul carpato-balcano-pontic au preferat să combine tradiționalul geometrism, schematism și principiul „*horror vacui*” cu moda stilului animalier.

Aprecierea specificului artistic local, la fel ca în cazul ceramicii, este tributară elementelor stilistice sesizate în epocile anterioare [6].

8. Datele etnoarheologice confirmă, în unele cazuri, asocierea unității stilistice cu entități etnice, grupuri familiale etc., în altele, însă, relația între stil și etnicitate rămâne doar la nivelul producătorilor, pierzându-se la nivelul consumatorilor. Din aceste considerente, explicația uniformizării stilului ceramic în spațiul carpato-nistrean și, în general balcano-carpato-pontic, trebuie să admită inclusiv versiunea neetnică. Cu atât mai mult, fără a diminua importanța factorilor etnici, prezentați în special de populația tracică predominantă, ar trebui evitate etichetările etnice, chiar declarate „convenționale”, cum ar fi „ceramică getică”, „ceramică traco-getică”, „ceramică scitică”, alături de denumirile etnonimice ale culturilor, perioadelor cronologice etc. [11].

Reieșind din problemele evidențiate în cadrul studiului, pot fi formulate următoarele **recomandări** în perspectiva viitoarelor cercetări:

➤ Studiile despre posibila influență a factorului etnic asupra culturii materiale trebuie să vizeze contexte concrete, evitând simplele corelații directe între categoriile arheologice și grupurile etnice, având la bază referințe etnoarheologice.

➤ Este important ca analizele etnicului în studiul materialului arheologic să se aplice, în principal, perioadelor pentru care avem la dispoziție surse scrise. În acest caz, se pot face aprecieri vizavi de importanța unor comunități-etnonime și despre caracterul „granițelor” dintre diferite entități.

➤ Este necesară realizarea unor studii aprofundate asupra valorii categoriilor concrete de vestigii arheologice (ceramică, piese de artă, piese de port și podoabă, structuri funerare etc.) din punctul de vedere al relevanței etno-determinative, prin implicarea consistentă a datelor etnoarheologice.

➤ Tema cercetată poate fi extinsă și asupra altor segmente cronologice, care relevă contexte specifice din arheologia primei epoci a fierului sau din cea a perioadei ulterioare secolului III a. Chr. din spațiul carpato-nistrean. În așa mod, ar fi posibilă dezvăluirea evoluției interpretărilor etnice a categoriilor concrete de vestigii arheologice din prima epocă a fierului, orizonturile culturale de la finele mileniului I a. Chr. și mileniul I p. Chr.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare:

1. Apollonios din Rodos, Argonauticele. In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 139-145.
2. Arrian, *Anabasis*. In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 578-599.
3. Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*. In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 189-199.
4. Ephoros, In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 105.
5. Hecateu, In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 9.
6. Hellanicos, *Obiceiuri barbare*. In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 21.
7. Herodot, *Istorii*. In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 25-71.
8. Hippocrate, In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 79-81.
9. Isocratis, *Orationes*, apud (Исократ) Isocratis, *Orationes (Речи)*. Пер. К. М. Колобовой. В: *Вестник Древней Истории*, 1965, № 1, с. 213-241.
10. Pseudo-Skymnos, *Descrierea Pământului*. In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 169-175.
11. Sofocle, *Oedip rege*. In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 19.
12. Strabon, *Geografia*. In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 217-258.
13. Tucidide, *Istorii*. In: *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, I, București: Ed. Academiei RPR, 1964. p. 75-77.
14. Plutarh, *Vieți paralele*, apud Плутарх. Солон и Попликола. В: отв. ред. М. Томашевская, *Избранные жизнеописания*, т. 1. Москва: Правда, 1987, с. 157-214.

Monografii, studii, articole

15. Agulnicov S. Vestigii scitice la Prutul Inferior. In: Prima Epocă a Fierului la Gurile Dunării și Zonele Circumpontice. Lucrările Colocviului Internațional. Tulcea: Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, 1997, p. 259-273.
16. Alexandrescu A.D. La nécropole gète de Zimnicea. In: Dacia, N. S., 1980, Vol. 24, p. 19-126.
17. Alexianu M., Dumitroaia G. Découvertes gètes récentes concernant l'aspect culturel Canlia dans le département de Neamț. In: Thraco-Dacica, 1990, Vol. 11, p. 125-133.
18. Andruh S., Toshev G. La nécropole scythique "Mamaj Gora" sur le Dniepr Inferieur. In: Tombes tumulaire de l'Age du Fer dans le Sud-Est de l'Europe. Actes du II-e Colloque International d'Archéologie Funéraire. Tulcea: Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, 2000, p. 53-68.
19. Arnăut T. Necropola getică de la Giurgiulești. In: Studia in honorem Ion Niculiță. Chișinău: Cartdidact, 1999, p. 135-145.
20. Arnăut T. Vestigii ale sec. VII-III a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați. Chișinău: CEP USM, 2003. 407 p.
21. Arnăut T., Ursu-Naniu R. Vestigiile funerare getice de la Stolniceni (raionul Hâncești, Rep. Moldova). Stadiul actual al cercetării. In: Archaeology: making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at his 70th anniversary. Pitești: Ordessos, 2011, p. 281-289.
22. Arnold D.E. Ceramic theory and cultural process. London: Cambridge University Press, 1985. 268 p.
23. Arnold Ph.J. Domestic ceramic production and spatial organization. A Mexican case study in ethnoarchaeology. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 192 p.
24. Avram A. Pentru o fenomenologie a raporturilor dintre geți și greci. In: Symposia Thracologica, 1989, Vol. 7, p. 70-93.
25. Babeș M. Die Poienești-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt. Bonn: Rudolf Habelt Verlag, 1993. 248 S.
26. Babeș M. Arheologie, societate și politică în România, înainte și după 1989. In: Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, 2008-2009, Vol. 59-60, p. 5-15.
27. Babeș M., Mirițoiu N. Practici funerare birituale prelungite în spațiul carpato-dunărean în secolele V-III a. Chr. In: Arheologia Moldovei, 2011, Vol. 34, p. 103-149.

28. Barth F. Introduction. In: *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Difference*. Boston: Little, Brown and Company, 1969, p. 9-38.
29. Bazarciuc V.V. Cetatea geto-dacă de la Bunești-Dealul Bobului. In: *Materiale și Cercetări Arheologice. A XIV-a sesiune anuală de rapoarte arheologice*, 1980, p. 164-177.
30. Bazarciuc V.V. Cetatea geto-dacică de la Bunești (jud. Vaslui). In: *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 1983, Vol. 34, nr. 3, p. 249-273.
31. Bazarciuc V.V. O nouă descoperire geto-dacică în Podișul Central Moldovenesc. In: *Acta Moldaviae Meridionalis*, 1983-1984, Vol. 5-6, p. 169-181.
32. Bazarciuc V.V. Cetatea geto-dacică de la Bunești-Averești, jud. Vaslui. In: *Materiale și Cercetări Arheologice. A XVI-a sesiune anuală de rapoarte arheologice*, 1986, p. 89-99.
33. Bazarciuc V.V. Noi descoperiri în cetatea geto-dacică de la Bunești (jud. Vaslui). In: *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 1987, Vol. 38, nr. 1, p. 33-39.
34. Beck M.E. Residential Mobility and Ceramic Exchange: Ethnography and Archaeological Implications. In: *Journal of Archaeological Method and Theory*, 2009, 16, p. 320-356.
35. Bentley G.C. Ethnicity and Practice. In: *Comparative Studies in Society and History*, 1987, Vol. 29, no. 1, p. 24-55.
36. Bentley R.A., Maschner H.D.G. Stylistic Change as a Self-Organized Critical Phenomenon: An Archaeological Study in Complexity. In: *Journal of Archaeological Method and Theory*, 2001, Vol. 8, no. 1, p. 35-66.
37. Berciu D. Sunt geții traci nord-dunăreni? Un aspect arheologic al problemei. In: *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 1960, Vol. 11, nr. 2, p. 261-283.
38. Berciu D. *Arta traco-getică*. București: Editura Academiei RSR, 1969. 234 p.
39. Berghe P. *The Ethnic Phenomenon*. New York: Elsevier, 1981. 301 p.
40. Berghe P. Race and Ethnicity: A Sociobiological Perspective. In: *Ethnic and Racial Studies*, 1978, Vol. 1, no. 4, p. 401-411.
41. Bierbrauer V. Zur ethnischen Interpretation in der frühgeschichtlichen Archäologie. In: *Die Suche nach den Ursprüngen*. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004, S. 45-84.
42. Binford L.R. Archaeology as Anthropology. In: *American Antiquity*, 1962, Vol. 28, no. 2, p. 217-225.

43. Binford L.R. Archaeological systematics and the study of culture process. In: *American Antiquity*, 1965, Vol. 31, no. 2, p. 203-210.
44. Bobi M.V. Civilizația geto-dacilor de la curbura Carpaților (sec. VI a. Chr. - II p. Chr.). București: Institutul Român de Tracologie, 1999. 448 p.
45. Bourdieu P. *Le Sens Pratique*. Paris: Les Editions de Minuit, 1980. 475 p.
46. Brather S. Ethnische Identitäten als Konstrukte der frühgeschichtlichen Archäologie. In: *Germania*, 2000, Bd. 78, S. 139-177.
47. Brather S. Ethnische Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie. *Geschichte, Grundlagen und Alternativen*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co., 2004. 807 S.
48. Brosius M. Pax Persica and the Peoples of the Black Sea Region: Extent and Limits of Achaemenid Imperial Ideology. In: *Achaemenid Impact in the Black Sea Communication of Powers*. Aarhus: Aarhus University Press, 2010, p. 29-40.
49. Brudiu M., Păltânea P. Cetatea daco-getică de la Brăhășești, jud. Galați. Contribuție la istoria dacilor din Sudul Moldovei (sec. IV-III a. Chr.). In: *Arheologia Moldovei*, 1972, Vol. 7, p. 225-239.
50. Burmeister S. Migration und Ethnizität: Zur Konzeptualisierung von Mobilität und Identität. In: *Theorie in der Archäologie: zur jüngere Diskussion in Deutschland*. Tübinger Archäologischer Taschenbücher. Münster: Waxmann, 2013, S. 229-267.
51. Buzdugan C. Mormântul hallstattian descoperit la Recea. In: *Carpica*, 1968, Vol. 1, p. 73-76.
52. Buzdugan C. Necropola getică de la Slobozia. In: *Carpica*, 1968, Vol. 1, p. 77-94.
53. Buzdugan C. Descoperirea de la Petricani și relațiile ei cu cultura traco-getică. In: *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 1975, t. 26, nr. 1, p. 69-77.
54. Buzoianu L., Bărbulescu M. Imitații getice după vase grecești descoperite în așezarea de la Albești (jud. Constanța). In: *Tracii și vecinii lor în Antichitate. Studia in honorem Valerii Sîrbu*. Brăila: Istros, 2010, p. 125-132.
55. Cantemir D. *Descrierea Moldovei*. Chișinău: Litera, 1998. 256 p.
56. Casson S. The Dorian invasion reviewed in the light of some new evidence. In: *The Antiquaries Journal*, 1921, Vol. 1, p. 198-221.
57. Cavruc V. Despre reconstituirea proceselor etnice în arheologie. In: *Studii de istorie veche și medievală: Studia in honorem Gheorghe Postică*. Chișinău: Pontos, 2004, p. 18-26.
58. Căpitanu V. Cetățuia dacică de la Răcățau. In: *Carpica*, 1976, Vol. 8, p. 49-120.

59. Ceban I. ș. a. Tumulul scitic nr.7 de la Crihana Veche – La Pietricei (r-nul Cahul). In: *Arheologia Preventivă în Republica Moldova*, 2015, vol. 2, nr. 1-2, p. 43-58.
60. Champion T.C. Britain in the European Iron Age. In: *Archaeologia Atlantica*, 1975, Vol. 1, no. 2, p. 127-145.
61. Childe V.G. *The Danube in Prehistory*. Oxford: Clarendon Press, 1929. 479 p.
62. Childe V.G. *Prehistoric Communities of the British Isles*. London: W. & R. Chambers, 1940. 274 p.
63. Childe V.G. *Piecing Together the Past. The Interpretation of Archaeological Data*. New York: Frederick A. Praeger, 1956. 178 p.
64. Clarke D.L. *Analytical Archaeology*. London: Methuen, 1968. 684 p.
65. Cohen A. *Two-Dimensional Man. An essay on the anthropology of power and symbolism*. Berkeley: University of California Press, 1976. 156 p.
66. Condurachi E. ș. a. Șantierul arheologic Histria. In: *Materiale și Cercetări Arheologice*, 1957, Vol. 4, p. 9-101.
67. Condurachi E. Problema apariției ceramicii Latène în regiunea Dunării de Jos. In: *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 1965, Vol. 16, nr. 1, p. 43-50.
68. Conkey M.W. Experimenting with style in archaeology: some historical and theoretical issues. In: *The Uses of Style in Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p. 5–17.
69. Crișan I.H. Ceașca dacică. Contribuție la cunoașterea culturii materiale și a istoriei dacilor. *Studii și Cercetări Științifice*, 1955, Vol. 6, nr. 3-4, p. 127-153.
70. Crișan I.H. *Ceramica daco-getică: Cu specială privire la Transilvania*. București: Ed. Științifică, 1969. 364 p.
71. Cuozzo M., Guidi A. *Archeologia delle identità e delle differenze*. Roma: Carocci editore, 2013. 112 p.
72. Curta F. Considerații privind conceptul de caracter etnic (etnicitate) în arheologia contemporană. In: *Arheologia Medievală*, 2002, Vol. 4, p. 5-24.
73. Curta F. Rev.: Brather Sebastian, *Ethnische Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie. Geschichte, Grundlagen und Alternativen*. In: *Archaeologia Bulgarica*, 2006, Vol. 10, No. 1, p. 91-94.
74. Danov H. *Tracia antică*. București Editura Științifică și Enciclopedică, 1976. 491 p.

75. David N., Kramer C. *Ethnoarchaeology in Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 476 p.
76. Díaz-Andreu M. *Constructing Identities through Culture. The Past in the Forging of Europe*. In: *Cultural Identity and Archaeology*. London: Routledge, 1996, p. 48-61.
77. Dietler M. "Our ancestors the Gauls": archaeology, ethnic nationalism, and the manipulation of Celtic identity in modern Europe. In: *American Anthropologist*, 1994, Vol. 96, no. 3, p. 584-605.
78. Dietler M., Herbich I. *Ceramics and Ethnic Identity: Ethnoarchaeological observations on the distribution of pottery styles and the relationship between the social contexts of production and consumption*. In: *Terre cuite et société. La céramique, document technique, économique, culturel. XIVe Rencontres Internationales d'Archéologie et d'Histoire d'Antibes*. Juan-les-Pins: Editions APDCA, 1994, p. 459-472.
79. Dimitriu S. *Evenements du Pont-Euxin de la fin du VI-e siècle av. n. è. reflétés dans l'histoire d'Histria*. In: *Dacia*, N. S., 1964, Vol. 8, p. 133-144.
80. Dimitriu S. *Cartierul de locuințe din zona de vest a cetății în epoca arhaică. Săpături 1955-1960*. In: *Histria II*. București: Editura Academiei RSR, 1966, p. 19-131.
81. Dinu M., Măgirescu L., Boghian D. *Unele considerații cu privire la necropola tumulară daco-getică descoperită la Cucuteni, jud. Iași*. In: *Cercetări Istorice*, s.n., 1983-1984, Vol. 14-15, p. 115-130.
82. Dumitrescu V. ș. a. *Hăbășești. Monografie arheologică*. București: Ed. Academiei RPR, 1954. 505 p.
83. Eggert M.K.H. *Prähistorische Archäologie: Konzepte und Methoden*. Tübingen: Narr Franke Attempto Verlag GmbH & Co. K. G., 2008. 463 S.
84. Emberling G. *Ethnicity in Complex Societies: Archaeological Perspectives*. In: *Journal of Archaeological Research*, 1997, Vol. 5, no. 4, p. 295-344.
85. Fabian J. *Time and the Other: how anthropology makes its object*. New York: Colombia University Press, 1983. 205 p.
86. Fernández-Götz M. *Ethnische Interpretationen in der Eisenzeitarchäologie. Grenzen und Möglichkeiten*. In: *Kelten am Rhein. Akten des dreizehnten Internationalen Keltologiekongresses. Erster Teil: Archäologie. Ethnizität und Romanisierung*. Bonn, 2009, S. 13-23.

87. Fernández-Götz M. Ethnische Interpretationen und archäologische Forschung: Entwicklung, Probleme, Lösungsansätze. In: Tübinger Verein zur Förderung der Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie, Heft 14, 2013, S. 59-76.
88. Fernández-Götz M., Roymans, N. The Politics of Identity: Late Iron Age Sanctuaries in the Rhineland. In: Journal of the North Atlantic, 2015, 8, p. 18-32.
89. Florescu A., Melinte Gh. Cetatea traco-getică din a doua jumătate a mileniului I î.e.n. de la Moșna (jud. Iași). In: Studii și Cercetări de Istorie Veche, 1968, t. 19, nr. 1, p. 129-134.
90. Florescu A. Unele considerațiuni asupra cetăților traco-getice (hallstattiene) din mil. I î.e.n. de pe teritoriul Moldovei. In: Cercetări Istorice, S.N., 1971, Vol. 2, p. 103-118.
91. Florescu A., Florescu M. Cetățile traco-getice din secolele VI-III a. Chr. de la Stâncești (jud. Botoșani). Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2012. 181 p.
92. Ford R.I. Barter, gift or violence: an analysis of Tewa intertribal exchange. In: Social exchange and interaction. Ann Arbor: University of Michigan, Museum of Anthropology, 1972, p. 21-45.
93. Gergova D. Orphic Thrace and Achaemenid Persia. In: Achaemenid Impact in the Black Sea Communication of Powers. Aarhus: Aarhus University Press, 2010, p. 67-86.
94. Gifford J.C. The type variety method of ceramic classification as an indicator of cultural phenomena. In: American Antiquity, 1960, Vol. 25, no. 3, p. 341-347.
95. Haheu V. Cercetări arheologice la cetatea traco-getică Alcedar-La Cordon din raionul Șoldănești. In: Revista Arheologică, 1998, nr. 2, p. 111-135.
96. Haheu V. Puncte de vedere referitoare la arealul constituirii culturii traco-getice. In: Revista Arheologică, s.n., vol. 5, nr. 2, 2010, p. 129-142.
97. Hensel W. A method of ethnic qualification of archaeological sources. In: Archaeologia Polona, 1977, Vol. 18, p. 7-35.
98. Hodder I. Economic and Social Stress and Material Culture Patterning. In: American Antiquity, 1979, Vol. 44, no. 3, p. 446-454.
99. Hodder I. Symbols in Action. New York: Cambridge University Press, 1982. 244 p.
100. Hodson F.R. Cultural grouping within the British pre-Roman Iron Age. In: Proceedings of the Prehistoric Society, 1964, Vol. 30, p. 99-110.
101. Hofmann K.P. Funerärpraktiken = Identitätsdiskurse? Die Felskammergrab Nekropolen von Morgantina und Monte Casasia im Vergleich. In: Materielle Kultur und Identität im

- Spannungsfeld zwischen Mediteraner Welt und Mitteleuropa. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischer Zentralmuseums, 2016. S. 133-147.
102. Ionomu C. Découvertes récentes dans l'établissement hallstattien tardif de Curteni (départ. de Vaslui). In: *Dacia*, N.S., 1979, Vol. 23, p. 79-91.
103. Ionomu C. Cercetările arheologice de la Curteni - Dealul Viei și Dealul Pietrăriei (jud. Vaslui). In: *Cercetări Istorice*, s.n., 1981-1982, Vol. 12-13, p. 127-152.
104. Ionomu C. Noi descoperiri arheologice în așezarea din epoca fierului de la Brădicești-Iași (II). In: *Arheologia Moldovei*, 1999, Vol. 22, p. 49-66.
105. Ionomu C., Tanasachi M. Descoperirile arheologice din necropola hallstattiană timpurie de la Cotu Morii - Iași. In: *Arheologia Moldovei*, 1992, Vol. 25, p. 23-44.
106. Ignat M. Descoperirile din Latène-ul timpuriu de la Bosanci (jud. Suceava). In: *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 1973, Vol. 24, nr.3, p. 533-537.
107. Ignat M. Découvertes du Hallstatt thrace dans le département de Suceava. In: *Thraco-Dacica*, 1976, vol. 1, p. 99-108.
108. Ignat M. Necropola tumulară hallstattiană de la Volovăț-Dealul Burlei. In: *Suceava*, 1978, Vol. 5, p. 107-140.
109. Ignat M. Vestigiile geto-dace de la Zvorâștea și semnificația lor. In: *Suceava*, 1983, Vol. 10, p. 383-419.
110. Ignat M. Necropolele tumulare din zona Rădăuți în cadrul lumii traco-getice (sec. VII-V a. Ch.). Suceava: Cetatea de Scaun, 2006. 128 p.
111. Isajiw W. Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework (1993). https://tspace.library.utoronto.ca/retrieve/132/Def_DimofEthnicity.pdf. (vizitat: 28 februarie 2012).
112. Jahn M. Die Abgrenzung von Kulturgruppen und Völkern in der Vorgeschichte. In: *Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse*, 1952, Bd. 99, 3, S. 14-17.
113. Jones S. *Archaeology of Ethnicity. Constructing identities in the past and present*. London: Routledge, 1997. 195 p.
114. Kalentzidou O. Discontinuing Traditions: Using Historically Informed Ethnoarchaeology in the Study of Evros Ceramics. In: *Journal of Archaeological Method and Theory*, 2000, vol. 7, no. 3, p. 165-186.

- 115.Kașuba M., Haheu V., Levițki, O. Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlociu. București: Vavila Edinf SRL, 2000. 222 p.
- 116.Kehoe A. B. Ceramic affiliations in the Northwestern plains. In: *American Antiquity*, 1959, Vol. 25, no. 2, p. 237-246.
- 117.Kitov G. The Thracian Valley of the Kings in the region of Kazanlyk. In: *Tombes tumulaires de l'Age du Fer dans le Sud-Est de l'Europe. Actes du II-e Colloque International d'Archéologie Funéraire*. Tulcea: Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, 2000, p. 119-137.
- 118.Knapp A.B. Mediteranean Archaeology and Ethnicity. In: *A Companion to Ethnicity in the Ancient Mediteranean*. Oxford: Wiley Blackwell, 2014, p. 34-49.
- 119.Kossack G. Prehistoric archaeology in Germany: its history and current situation. In: *Norwegian Archaeological Review*, 1992, Vol. 25, p. 73-109.
- 120.Kossinna G. Die Herkunft der Germanen. Zur Methode der Siedlungsarchäologie. Leipzig: Kabitzsch, 1920. 30 S.
- 121.Kossinna G. Ursprung und Verbreitung der Germanen in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Würzburg: Kabitzsch, 1934. 238 S.
- 122.Kramer C. Ceramic Ethnoarchaeology. In: *Annual Review of Anthropology*, 1985, vol. 14, p. 77-102.
- 123.Kroeber A.L. *Style and Civilization*. Berkeley: University of California Press, 1963. 191 p.
- 124.László A. Așezarea daco-getică de la Băiceni (secolele IV-II î.e.n.). In: *Arheologia Moldovei*, 1969, Vol. 6, p. 65-90.
- 125.Levinschi A. Fortificația getică "Saharna - La Revichin" (cercetările din anii 2000-2002). In: *Cercetări arheologice în Republica Moldova (2000-2003)*. Chișinău: Tyragetia, 2004, p. 64-80.
- 126.Levinschi A., Șcipachin O., Negură, M. Complexele locative din fortificația getică „Saharna-La Revechin”. In: *Tyragetia*, 2000, Vol. 9, p. 87-100.
- 127.Levinschi A., Vlasenco I. Înmormântarea getică prin incinerare din așezarea medievală Poiana I. In: *Tyragetia*, s.n., 2013, Vol. 7 [22], nr. 1, p. 329-334.
- 128.Marian S.F. Înmormântarea la Români. Studiu etnografic. București: Grai și Suflet - Cultura Națională, 1995 (1892). 382 p.
- 129.Marin T. Așezarea daco-getică din secolele VI-IV î.e.n. de la Cozmești, județul Vaslui. In: *Acta Moldaviae Meridionalis*, 1987-1989, Vol. 9-11, p. 33-43.

- 130.Măndescu D. Cronologia perioadei timpurii a celei de-a doua Epoci a Fierului (sec. V-III a. Chr.) între Carpați, Nistru și Balcani. Brăila: Istros, 2010. 510 p.
- 131.McGuire R.H. The study of ethnicity in historical archaeology. In: Journal of Anthropological Archaeology, 1982, Vol. 1, no. 2, p. 159-178.
- 132.McKay J. An exploratory synthesis of primordial and mobilizationist approaches to ethnic phenomena. In: Ethnic and Racial Studies, 1982, Vol. 5, no. 4, p. 395-420.
- 133.Medović P. Kalakača. Naselje ranog gvozdenog doba. Novi Sad: Vojvodanski Muzej, 1988. 480 p.
- 134.Mihăilescu-Bîrliba V. The akinakai of Moldavia. A new discovery. In: Thraco-Dacica, 1976, vol. 1, p. 109-116.
- 135.Morintz S. Săpăturile de la Bârsești. Raport preliminar. In: Materiale și Cercetări Arheologice, 1957, Vol. 3, p. 219-226.
- 136.Morintz S. Săpăturile de la Bârsești - Vrancea. In: Materiale și Cercetări Arheologice, 1959, Vol. 5, p. 355-361.
- 137.Morintz S. Săpăturile de la Bârsești. In: Materiale și Cercetări Arheologice, 1959, Vol. 6, p. 231-236.
- 138.Morintz S. Săpăturile de la Bârsești. In: Materiale și Cercetări Arheologice, 1960, Vol. 7, p. 201-207.
- 139.Moscalu E. Ceramica traco-getică. București: Muzeul Național de Istorie, 1983. 514 p.
- 140.Munteanu O., Iarmulschi V. Preliminarii privind fortificația de la Horodca Mică. In: Tyragetia, s.n., 2007, Vol. 1, p. 279-286.
- 141.Munteanu O., Iarmulschi V., Popovici, S. Preliminarii privind cercetările arheologice din anul 2013 de la Butuceni, r-nul Orhei. In: Arheologia Preventivă în Republica Moldova, 2014, Vol. 1, nr. 1-2, p. 55-66.
- 142.Mühlmann W. E. Rassen, Ethnien, Kulturen: Moderne Ethnologie. Berlin : Luchterhand, 1964. 398 S.
- 143.Nestor I. Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien. In: 22. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 1932. Frankfurt am Main: Joseph Baer & Co., 1933, S. 11-181.
- 144.Nicic A. Interferențe cultural-cronologice în nord-vestul Pontului Euxin la finele mil. II - începutul mil. I a. Chr.. Chișinău: Bons Offices SRL, 2008. 282 p.
- 145.Nicorescu P. La campagne de Philippe en 339. In: Dacia, 1925, Vol. 2, p. 22-28.

- 146.Niculiță I. Les Thraces septentrionaux dans l'historiographie des Etats de l'Europe de l'Est: la Moldova, l'Ukraine, la Russie. In : The Thracian World at the Crossroads of Civilisations. The 7th International Congress of Thracology. Reports and Summaries. Bucharest: Roumanian Institute of Thracology, 1996, pp. 46-71.
- 147.Niculiță I. Tracii de nord în mileniul I a. Chr. - prima jumătate a mileniului I p. Chr. In: I. Niculiță, Traco-Getica. Studii și materiale. Chișinău: Cartdidact, 2004, p. 101-121.
- 148.Niculiță I. Interferențe etno-culturale în spațiul de la Est de Nistru în mileniul I a. Chr. In: Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmbovița oblata. Iași : Trinitas, 2005, p. 589-600.
- 149.Niculiță I., Matveev S., Potângă E. Cetatea traco-getică Potârca. In: Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, 1999, Vol. 3, p. 279-343.
- 150.Niculiță I., Teodor S., Zanoci A. Butuceni. Monografie arheologică. București: Vavila Edinf SRL, 2002. 249 p.
- 151.Niculiță I., Zanoci A. Sistemul defensiv la traco-geții din regiunea Nistrului Mijlociu. In: Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology. Chișinău: Cartdidact, 2004, Vol. 2, p. 104-138.
- 152.Niculiță I., Zanoci A., Arnăut T. Habitatul din mileniul I a. Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu (siturile din zona Saharna). Chișinău: Bons Office SRL, 2008. 408 p.
- 153.Niculiță I. și a. Evoluția sistemului defensiv al siturilor din zona Saharna în mileniul I a. Chr. In: The Thracians and Their Neighbours in Antiquity. Studia in honorem Valerii Sîrbu. Brăila: Istros, 2010, p. 359-393.
- 154.Niculiță I., Nicic A., Corobcean A. Cercetări arheologice la așezarea deschisă de la Saharna Mică din 2013. In: Sesiunea științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei (ediția a XXIII-a). Rezumatele comunicărilor. Chișinău: Bons Offices SRL, 2013, p. 27-28.
- 155.Niculiță I. și alții. Investigațiile arheologice la situl Saharna Mare (2009-2012) (II). In: Tyragetia, s.n., 2013, vol. 7 [22], nr. 1, p. 219-292.
- 156.Niculiță I., Zanoci A., Băț M. Administrative, Religious and Cult Centers in the East-Carpathian Area during the 2nd half of the 1st Millenium BC. In: Mousaios, 2014, Vol. 19, p. 259-276.
- 157.Niculiță I., Zanoci A., Băț M. Cercetări geospațiale și arheologice în microzona Horodiște-Țipova. In: Tyragetia, s.n., 2014, Vol. 8 [23], nr. 1, p. 235-252.

- 158.Niculiță I., Zancu A., Băț M. Noi situri din epoca fierului descoperite în preajma satului Stohnaia, raionul Rezina, Republica Moldova. In: Istros, 2015, 21, p. 153-176.
- 159.Odner K. Saamis (Lapps), Finns and Scandinavians in history and prehistory. In: Norwegian Archaeological Review, 1985, Vol. 18, no. 1-2, p. 1-12.
- 160.Okamura I.Y. Situational ethnicity. In: Ethnic and Racial Studies, 1981, Vol. 4, no. 4, p. 452-465.
- 161.Olsen B., Kobylinski Z. Ethnicity in anthropological and archaeological research: a Norwegian-Polish perspective. In: Archaeologia Polona, 1991, Vol. 29, p. 5-27.
- 162.Olzak S., Nagel J. Introduction, competitive ethnic relations: an overview. In: Competitive ethnic relations. Orlando: Academic Press, 1986, p. 1-16.
- 163.Palade V. Săpăturile arheologice de salvare din așezarea getică de la Bursuci, com. Epureni, jud. Vaslui, din anul 1987. In: Acta Moldaviae Meridionalis, 1987-1989, Vol. 9-11, p. 45-51.
- 164.Pârvan V. Getica. O protoistorie a Daciei. București: Cultura Națională, 1926. 804 p.
- 165.Peregrine P.N. Cross-Cultural Approaches in Archaeology: Comparative Ethnology, Comparative Archaeology, and Archaeoethnology. In: Journal of Archaeological Research, 2004, Vol. 12, no. 3, p. 281-309.
- 166.Petrescu-Dîmbovița M. Despre unele urme scitice în Moldova. In: Materiale arheologice privind istoria veche a RPR, 1953, vol. 1, p. 3-11.
- 167.Petrescu-Dâmbovița M. Certains problèmes concernant le trésor de Băiceni (département de Iași). In: Thraco-Dacica, 1995, vol. 16, p. 171-185.
- 168.Plog S. Stylistic variation in prehistoric ceramics. Design analysis in the American Southwest. Cambridge: Cambridge University Press, 1980. 160 p.
- 169.Plog S. Analysis of Style in Artifacts. In: Annual Review of Anthropology, 1983, Vol. 12, p. 125-142.
- 170.Popović P., Kapuran A. La tombe de Mokranje. In: Archaeology: making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at his 70th anniversary. Pitești : Ordessos, 2011, p. 297-304.
- 171.Preda C. Un nou aspect al începuturilor epocii Latène în Dacia (descoperirea de la Alexandria). In: Studii și Cercetări de Istorie Veche, 1960, Vol. 11, no. 1, p. 25-38.
- 172.Preda C. Cu privire la localizarea și originea agatârșilor. In: Ephemeris Napocensis, 2001, Vol. 11, p. 5-14.

- 173.Rebay-Salisbury K. Cremations: Fragmented Bodies in the Bronze and Iron Ages. In: *Body Parts and Bodies Whole: Changing Relations and Meanings*. Oxford: Oxbow, 2010, p. 64-71.
- 174.Rehm E. The Impact of the Achaemenids on Thrace: A Historical Review. In: *Achaemenid Impact in the Black Sea Communication of Powers*. Aarhus: Aarhus University Press, 2010, p. 137-160.
- 175.Renfrew C. *Archaeology and Language: the puzzle of Indo-European origins*. London: Penguin Books, 1987. 346 p.
- 176.Robb J. Agency. In: C. Renfrew and P. Bahn. *Archaeology. The Key Concepts*. New York: Routledge, 2005, p. 2-5.
- 177.Rostovtzeff M. *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford: Clarendon Press, 1922. 260 p.
- 178.Roux V. Ethnoarchaeology: A Non Historical Science of Reference Necessary for Interpreting the Past. In: *Journal of Archaeological Method and Theory*, 2007, Vol. 14, no. 2, p. 153-178.
- 179.Rowlands M.J. Processual archaeology as historical social science. In: *Theory and Explanation in Archaeology*. London: Academic Press, 1982, p. 155–174.
- 180.Sackett J.R. Style and ethnicity in the Kalahari: a reply to Weissner. In: *American Antiquity*, 1985, Vol. 50, no. 1, p. 154-160.
- 181.Sackett J.R. Style, function, and assemblage variability: a reply to Binford. In: *American Antiquity*, 1986, Vol. 51, no. 3, p. 628–634.
- 182.Shanks M., Tilley C. *Re-constructing Archaeology: theory and practice*. London: Routledge, 1992. 287 p.
- 183.Shennan S.J. Introduction. In: *Archaeological Approaches to Cultural Identity*. London: Routledge, 1994, p. 1-32.
- 184.Shils E. Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties: Some Particular Observations on the Relationships of Sociological Research and Theory. In: *The British Journal of Sociology*, 1957, Vol. 8, no. 2, p. 130-145.
- 185.Simion G. Les Gètes de la Dobroudja septentrionale (VI-e - I-er s.). In: *Thraco-Dacica*, 1976, vol. 1, p. 143-163.
- 186.Simion G. Points de vue concernant une chronologie absolue de l'age du fer au bas de Danube. In: *The Thracian World at the Crossroads of Civilisations. Proceedings of the Seventh International Congress of Thracology*. Bucharest: Vavila Edinf SRL, 1998, Vol. 2, p. 519-564.

187. Simion G. Tombes tumulaire dans la nécropole de Celic-Déré. In: Tombes tumulaires de l'Age du Fer dans le Sud-Est de l'Europe. Actes du II-e Colloque International d'Archéologie Funéraire. Tulcea: Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, 2000, p. 69-82.
188. Sîrbu V., Arnăuț T. Incinta fortificată de la Stolniceni, raionul Hâncești - Rep. Moldova. In: Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, 1995, Vol. I, p. 378-400.
189. Sîrbu V., Niculiță I., Vanciugov V. Les thraces au Sud du Budgeac au Ier millénaire av. J.-C. In: Istro-Pontica. Omagiu lui Simion Gavrilă la 45 de ani de activitate (1955-2000). Tulcea: TIPORED, 2000, p. 73-92.
190. Sklénar K. Archaeology in Central Europe: the first five hundred years. Leicester: Leicester University Press, 1983. 182 p.
191. Stahl P.H. Triburi și sate din sud-estul Europei. București: Paideia, 2000. 264 p.
192. Stark M.T., Bishop R.L., Miksa, E. Ceramic Technology and Social Boundaries: Cultural Practices in Kalinga Clay Selection and Use. In: Journal of Archaeological Method and Theory, 2000, Vol. 7, no. 4, p. 295-331.
193. Șadurschi P. Necropola getică de la Strahotin-Dângeni, jud. Botoșani. In: Materiale și Cercetări Arheologice, 1992, Vol. 17, p. 173-185.
194. Șadurschi P., Moscalu E. O nouă cetate getică aparținând aspectului cultural Canlia la Ibănești (jud. Botoșani). In: Hierasus, 1989, Vol. 7-8, p. 183-199.
195. Șadurschi P., Șovan O. Așezarea getică întărită de la Cotu-Copălău. In: Arheologia Moldovei, 1994, Vol. 17, p. 169-181.
196. Șovan O., Ignat M. Așezarea getică fortificată de la Cotu-Copălău. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2012. 113 p.
197. Telnov N., Belotcaci A. Așezarea fortificată de la Horodiște, raionul Călărași. In: Revista Arheologică, s.n., 2005, vol. I, nr. 1, p. 268-278.
198. Tencariu F.A. Instalații de ardere a ceramicii în civilizațiile pre- și protoistorice de pe teritoriul României. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2015. 255 p.
199. Teodor S. Cetatea traco-getică de la Arsura, jud. Vaslui. In: Materiale și Cercetări Arheologice, 1973, Vol. 10, p. 53-60.
200. Teodor S. Săpăturile de la Cucorăni (jud. Botoșani). In: Arheologia Moldovei, 1975, Vol. 8, p. 123-201.

201. Teodor S. Săpăturile arheologice de la Budeni - comuna Dolhasca (Suceava). In: Suceava, 1978, Vol. 5, p. 141-159.
202. Teodor S. Așezarea geto-dacică de la Huși-Corni. In: Thraco-Dacica, 1981, Vol. 2, p. 169-195.
203. Teodor S. Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î.d.Hr. București: Vavila Edinf, 1999. 257 p.
204. Tkaciuk M. Manifestări culturale din sec. V-I a. Chr. In: Thraco-Dacica, 1994, Vol. 15, nr. 1-2, p. 215-256.
205. Tkaciuc M., Zasâpchin G. Date noi de la cetatea Rudi „La Șanțuri”. Caracterizarea tipologică și cronologică a complexelor închise. In: Tyragetia, 2000, Vol. 9, p. 101-112.
206. Tomaschek W. Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung. Osnabruck: Biblio Verlag, 1975. 303 S.
207. Trigger B.G. Time and Traditions. Essays in archaeological interpretation. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1978. 273 p.
208. Trigger B.G. A History of Archaeological Thought. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 516 p.
209. Ursachi V. Zargidava. Cetatea dacică de la Brad. București: Caro Trading, 1995. 590 p.
210. Ursu Naniu R., Corobcean A. Les métamorphoses de l'existence: vie et mort dans l'enceinte gétique de Stolniceni (le raion de Hâncești, République de Moldavie). In: Mousaios, 2014, Vol. 19, p. 381-404.
211. Ursu-Naniu R. Limbajul mitic și religios al artei princiare getice. Chișinău: Cartdidact, 2004. 247 p.
212. Vanciugov V.P. ș. a. Cercetările arheologice de la Novoselskoe-Satu Nou. Campaniile 1997-1998. In: Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, 1999, Vol. 3, p. 223-277.
213. Vanciugov, V.P. ș. a. Rezultatele periegezelor arheologice în stepele Bugeacului din anul 1997. In: Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, 1999, Vol. 3, p. 117-133.
214. Vasiliev V. ș. a. Solotvino-"Cetate" (Ucraina subcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din Evul Mediu timpuriu. Cluj-Napoca: Napoca-Star, 2002. 290 p.
215. Veit U. Ethnic concepts in German prehistory: a case study on the relationship between cultural identity and archaeological objectivity. In: Archaeological Approaches to Cultural Identity. London: Routledge, 1994, p. 35-56.

- 216.Venedikov I. L'art thrace et l'art achéménide. In: Actes du premier Congrès international des études balkaniques et sud-est Européennes, vol. II. Sofia, 1969, p. 381-396.
- 217.Vulpe R. Săpăturile de la Poienеști. In: Materiale și Cercetări Arheologice, 1953, Vol. 1, pg. 216-485.
- 218.Vulpe R., Vulpe E. Les fouilles de Poiana. In: Dacia, 3-4, 1933, p. 253-351.
- 219.Vulpe R., Teodor S. Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana. București: Vavila Edinf, 2003. 735 p.
- 220.Vulpe A. Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică. București: Editura Academiei RSR, 1967. 208 p.
- 221.Vulpe A. Cercetări arheologice și interpretări istorice privind sec. VII-V î.e.n. în spațiul carpato-dunărean. In: Memoria Antiquitatis, 1970, Vol. 2, p. 182-213.
- 222.Vulpe A. Reflecții despre problema geto-dacică. In: Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmbovița oblata. Iași: TRINITAS, 2005, p. 563-578.
- 223.Vulpe A., Popescu E. Contribution à la connaissance des débuts de la culture géto-dacique dans la zone subcarpatique Vâlcea-Argeș (la nécropole tumulaire de Tigveni). In: Dacia, N.S., 1972, Vol. 16, p. 75-111.
- 224.Weber M. Economy and Society. An outline of interpretative sociology. New York: Bedminster Press, 1968. 1469 p.
- 225.Wiessner P. Style and ethnicity in the Kalahari San projectile point. In: American Antiquity, 1983, Vol. 48, pp. 253-276.
- 226.Woodman P. Who possesses Tara? Politics in archaeology in Ireland. In: Theory in Archaeology: a world perspective. London: Routledge, 1995, p. 273-291.
- 227.Zanoci A. Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic în secolele VI-III a. Chr. București: Vavila Edinf SRL, 1998. 328 p.
- 228.Zanoci A. Traco-geții din bazinul Răutului Inferior. Cetatea Mășcăuți „Dealul cel Mare”. In: Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology. Chișinău: Cartdidact, 2004, Vol. 2, pg. 45-57.
- 229.Zanoci A., Băț M. Spreading of sites of XIIth/XIth - IIIth centuries B.C. in the Middle Dniester basin. In: Карпатика, Вип. 40, 2011, p. 15-39.

230. Zugravu N. Arheologia identității etnice. In: Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza”, s.n., Istorie, 56-58 (2010-2012), p. 61-71.
231. Андрух С.И. Нижнедунайская Скифия в VI - начале I в. до н. э. (Этно-политический аспект). Запорожье: Запорожский гос. ун-т, 1995. 201 с.
232. Аникович М.В. Археологическая культура: последствия определения понятия для процедуры археологического исследования. В: Советская Археология, 1989, № 4, с. 115-127.
233. Артамонов М.И. Этнография Скифии. В: Ученые записки Ленинградского Государственного Университета, 1948, вып. 13, с. 134-149.
234. Артамонов М.И. К вопросу об этногенезе в советской археологии. В: Краткие Сообщения Института Истории Материальной Культуры, 1949, т. 29, с. 3-16.
235. Артамонов М.И. Скифо-сибирское искусство зверинного стиля (основные этапы и направления). В: Проблемы скифской археологии (Материалы и исследования по археологии СССР, №177). Москва: Наука, 1971, с. 24-35.
236. Артамонов М.И. Киммерийцы и скифы (от появления на исторической арене до IV в. до н. э.). Ленинград : Изд-во Ленинградского Университета, 1974. 155 с.
237. Березанская С.С. и др. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. Киев: Наукова Думка, 1986. 165 с.
238. Берчу Д. Фрако-скифский меч-эмблема из Меджидии (Добруджа). В: Dacia, N.S., 1958, t. 2, с. 93-124.
239. Бобринский А.А. Гончарство Восточной Европы. Источники и методы изучения. Москва: Наука, 1978. 270 с.
240. Бромлей Ю.В. Этнос и этнография. Москва: Наука, 1973. 281 с.
241. Бруяко И. Поселение Ново-Некрасовка-II ("Геродотовы" геты на Нижнем Дунае). В: Revista Arheologică, s.n., 2005, vol. 1, nr. 1, с. 279-300.
242. Брюсов А.Я. Очерки по истории племён Европейской части СССР в неолитическую эпоху. Москва: Изд-во АН СССР, 1952. 263 с.
243. Былкова В. Гетская керамика с поселений на Нижнем Днепре. В: Thracians and circumponic world. Proceedings of the Ninth International Congress of Thacology. Chișinău: Cartdidact, 2004, vol. 2, с. 139-163.

- 244.Венедиков И., Герасимов Т. Тракийского изкуство. София: Български Художник, 1973. 146 с.
- 245.Винер Б.Е. Этничность: в поисках парадигмы изучения. В: Этнографическое Обозрение, 1998, № 4, с. 3-26.
- 246.Ганжа А.И. Этнические реконструкции в советской археологии 40-60 гг. как историко-научная проблема. В: Исследование социально-исторических проблем в археологии. Сборник научных трудов. Киев, 1987, с. 137-158.
- 247.Глушков И.Г. Керамика как археологический источник. Новосибирск: Изд-во ИАЭ СО РАН, 1996. 328 с.
- 248.Гольцева Н., Кашуба М. Глинжень II. Многослойный памятник Среднего Поднестровья. Тирасполь: Мако, 1995. 275 с.
- 249.Граков Б.Н. Каменское городище на Днепре (Материалы и исследования по археологии СССР, №36). Москва: Изд-во АН СССР, 1957. 238 с.
- 250.Заринов И.Ю. Исторические рамки феномена этничности (по поводу статьи С.В. Чешко «Человек и этничность»). В: Этнографическое Обозрение, 1997, № 3, с. 21-31.
- 251.Заринов И.Ю. Социум - Этнос - Этничность - Нация - Национализм. В: Этнографическое Обозрение, 2002, № 1, с. 3-30.
- 252.Захарук Ю.Н. Проблеми археологічної культури. В: Археологія, 1964, Т. 17, с. 12-42.
- 253.Златковская Т.Д., Полевой Л.Л. Городища Пруто-Днестровского междуречья IV-III вв. до н. э. и вопросы политической истории гетов. В: Древние Фракийцы в Северном Причерноморье. Москва : Наука, 1969, с. 35-60.
- 254.Ильинская В.А. Скифы днепровского лесостепного Левобережья (курганы Посулья). Киев: Наукова Думка, 1968. 267 с.
- 255.Каменецкий И.С. Археологическая культура - её определение и интерпретация. В: Советская Археология, 1970, № 2, с. 18-36.
- 256.Кетрару Н.А., Серова Н.Л. Погребение знатной скифянки у г. Дубэсарь. В: Материалы и исследования по археологии и этнографии Молдовы. Кишинёв: Штиинца, 1992, с. 130-141.
- 257.Клейн Л.С. Проблемы преемственности и смены археологических культур. В: Преемственность и инновации в развитии древних культур. Ленинград: Наука, 1981, с. 33-38.

- 258.Клейн Л.С. Археологическая типология. Ленинград : ЛФ ЦЭНДИСИ, 1991. 448 с.
- 259.Кнабе Г.С. Вопрос о соотношении археологической культуры и этноса в современной зарубежной литературе. В: Советская Этнография, 1959, № 3, с. 243-257.
- 260.Кожин П.М. Значение керамики в изучении древних этнокультурных процессов. В: Керамика как исторический источник. Новосибирск: Наука, 1989, с. 54-70.
- 261.Колпаков Е.М. Этнос и этничность. В: Этнографическое Обозрение, 1995, № 5, с. 13-23.
- 262.Колпаков Е.М., Бочкарев В.С. Классификация в археологии. Терминологический словарь-справочник. Москва: Наука, 1990. 156 с.
- 263.Крюков М.В. Этнические и политические общности: диалектика взаимодействия. В: Этнос в доклассовом и раннеклассовом обществе. Москва: Наука, 1982, с. 147-163.
- 264.Куббель Л.Е. Очерки потестарно-политической этнографии. Москва: Наука, 1988. 269 с.
- 265.Лапушнян В.Л. Ранние фракийцы X - начала IV в. до н. э. в лесостепной Молдавии. Кишинёв: Штиинца, 1979. 141 с.
- 266.Левинский А.Н. История гетов в лесостепи Юго-Восточной Европы (конец VI – вторая половина IV вв. до н. э.). В: Stratum plus, №3, 2010, с. 15-127.
- 267.Максимов Е.В. Зарубинецкая культура на территории УССР. Киев: Наукова Думка, 1982. с. 181.
- 268.Манцевич А.П. Об уздечках фракийского типа из кургана Огуз. В: Actes de IIe Congrès International de Thracologie, vol. I, București, 1980. с. 267-293.
- 269.Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука. Москва: Мысль, 1983. 284 с.
- 270.Махортых С.В. Скифы на Северном Кавказе. Киев: Наукова Думка, 1991. 136 с.
- 271.Мелюкова А.И. К вопросу о границе между скифами и гетами. В: Древние Фракийцы в Северном Причерноморье. Москва: Наука, 1969, с. 61-80.
- 272.Мелюкова А.И. Население Нижнего Поднестровья в IV-III вв. до н. э. В: Проблемы скифской археологии (Материалы и исследования по археологии СССР, № 177). Москва: Наука, 1971, с. 39-54.
- 273.Мелюкова А.И. К вопросу о взаимосвязях скифского и фракийского искусства В: Скифо-сибирский звериный стиль в искусстве народов Евразии. Москва: Наука, 1976, с. 106-127.
- 274.Мелюкова А.И. Скифия и фракийский мир. Москва: Наука, 1979. 255 с.
- 275.Мелюкова А.И. Новые данные о скифо-фракийских взаимоотношениях в IV-III вв. до н. э. В: Российская Археология, 1995, № 1, с. 28-35.

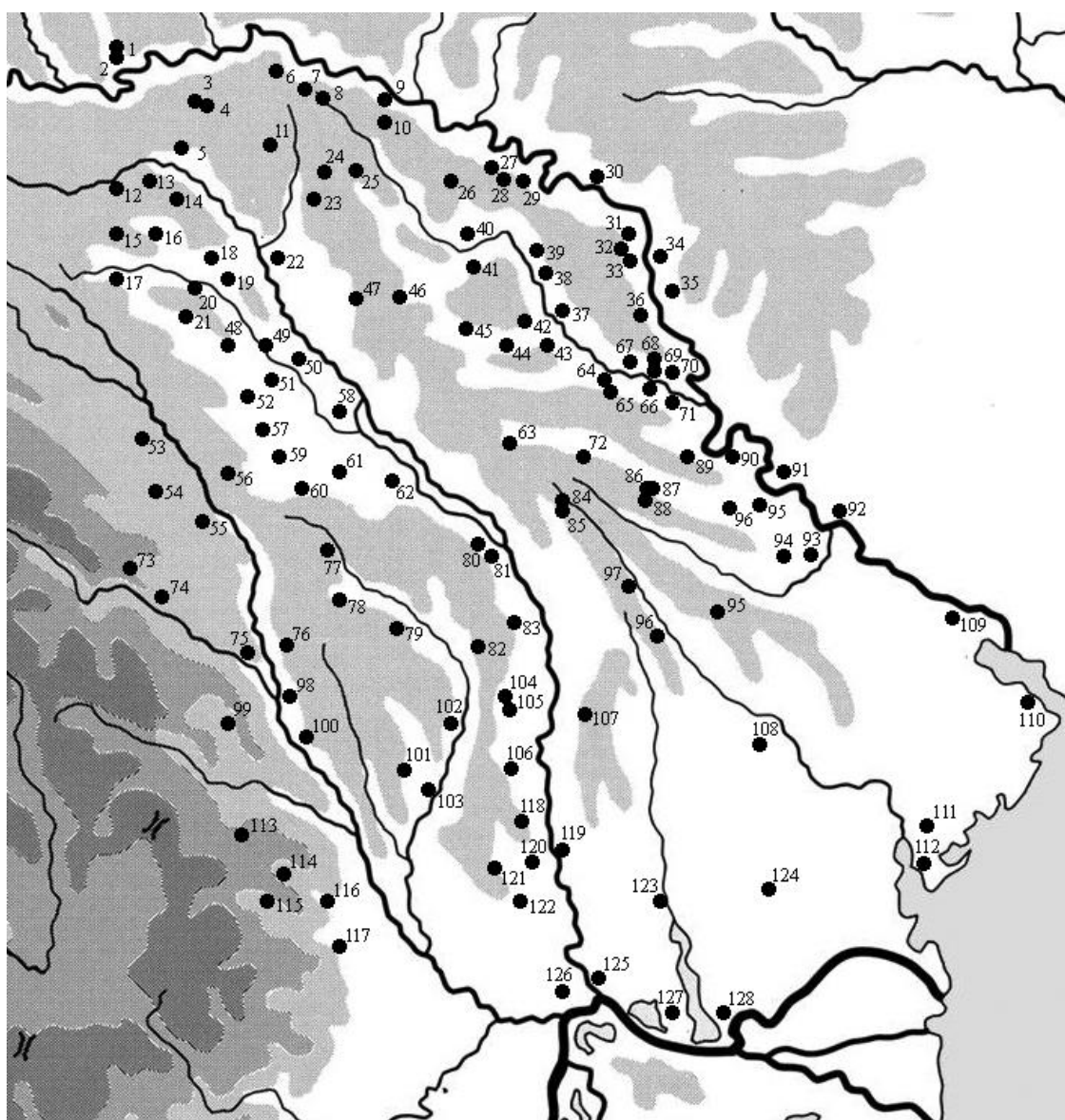
- 276.Монгайт А.Л. Археологические культуры и этнические общности (к вопросу о методике историко-археологических исследований). В: Народы Азии и Африки, 1967, № 1, с. 53-65.
- 277.Моринц С. Новая гальштаттская группа в Молдове. В: Dacia N. S., 1957, vol. 1, с. 117-133.
- 278.Мурзин В.Ю. Скифская архаика Северного Причерноморья. Киев: Наукова Думка, 1984. 133 с.
- 279.Никулицэ И.Т. Исследования гетского могильника Лутэрия у с. Ханска. В: Далекое прошлое Молдавии. Кишинев: АН МССР, 1969, с. 134-145.
- 280.Никулицэ И.Т. Исследование гетского могильника Ханска-Лутэрия. В: Археологические исследования в Молдавии в 1968-1969 гг. Кишинев: Штиинца, 1972, с. 105-121.
- 281.Никулицэ И.Т. Погребальный обряд гетов в IV-III вв. до н. э. В: Советская Археология, 1973, № 2, с. 27-44.
- 282.Никулицэ И.Т. Исследования поселений раннежелезного века в Ханском микрорайоне. В: Археологические исследования в Молдавии (1972 г.). Кишинев: Штиинца, 1974, с. 95-109.
- 283.Никулицэ И.Т. Геты IV-III вв. до н.э. в Днестровско-Карпатских землях. Кишинёв: Штиинца, 1977. 168 с.
- 284.Никулицэ И.Т. Изучение северофракийских поселений в Ханском микрорайоне. В: Археологические исследования в Молдавии в 1981 г. Кишинёв: Штиинца, 1985, с. 95-117.
- 285.Никулицэ И.Т. Северные фракийцы в VI-I вв. до н. э. Кишинёв: Штиинца, 1987. 269 с.
- 286.Никулицэ И.Т. Северные фракийцы по письменным и археологическим источникам (к вопросу об этногенезе гетов и даков). В: I. Niculiță. Thraco-Getica. Studii și materiale. Chișinău: Cartdidact, 2004, с. 55.
- 287.Никулицэ И.Т. Фракийцы и скифы в Северо-Западном Причерноморье. В: I. Niculiță. Thraco-Getica. Studii și materiale. Chișinău: Cartdidact, 2004, с. 56-61.
- 288.Никулицэ И.Т., Фидельский С.А. Фракийский горизонт на поселении Чобручи в Нижнем Поднестровье (по материалам исследований 2001 г.). В: Северное Причерноморье: от энеолита к античности. Сборник научных статей. Тирасполь : ПГУ им. Т.Г. Шевченко, 2002, с. 206-216.

289. Никулицэ И.Т., Фидельский С.А. Археологические исследования на многослойном поселении Чобручи. В: *Cercetări arheologice în Republica Moldova (2000-2003)*. Chişinău: Tyragetia, 2004, с. 50-63.
290. Нудельман А.А., Рикман Е.А. Навершие и клад серебряных украшений скифского времени из Молдавии. В: *Известия Молдавского Филиала АН СССР*, 1956, №4 (31), с. 129-131.
291. Нудельман А.А., Рикман Е.А. Новые археологические находки в Молдавии. В: *Советская Археология*, 1957, №3, с. 248-252.
292. Рикман Э.А., Никулицэ И.Т. Гетское поселение Ханска. В: *Археологические исследования в Молдавии в 1981 г.* Кишинев: Штиинца, 1985, с. 118-124.
293. Ростовцев М.И. Эллинство и иранство на юге России. Петроград: Огни, 1918. 190 с.
294. Рыбаков С.Е. О методологии исследования этнических феноменов. В: *Этнографическое Обозрение*, 2000, № 5, с. 3-17.
295. Рыбаков С.Е. Этничность и этнос. В: *Этнографическое Обозрение*, 2003, № 3, с. 3-24.
296. Сергеев Г.П. Бронзовое навершие из села Раскайцы Молдавской ССР. В: *Краткие Сообщения о полевых археологических исследованиях Одесского Государственного Археологического Музея 1961 года*. Одесса: Одесское Книжное Издательство, 1963, с. 68-71.
297. Спицынъ А.А. Разселеніе древне-русскихъ племенъ по археологическимъ даннымъ. В: *Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія*, 1899, № 8, с. 301-340.
298. Тельнов Н., Синика В. Гетское погребение на левобережье Днестра и некоторые проблемы фракийского погребального обряда. В: *Tyragetia, s.n.*, 2013, vol. 7 [22], nr. 1, с. 297-309.
299. Тельнов Н.П., Четвериков И.А., Синика В.С. Скифский могильник III-II вв. до н.э. у с. Глиное. Тирасполь: Stratum plus, 2016. 1096 с.
300. Токарев С.А. К постановке проблем этногенеза. В: *Советская Этнография*, 1949, № 3, с. 12-36.
301. Токарев С.А., Чебоксаров Н.Н. Методология этногенетических исследований на материале этнографии в свете работ И. В. Сталина по вопросам языкознания. В: *Советская Этнография*, 1951, № 4, с. 7-26.

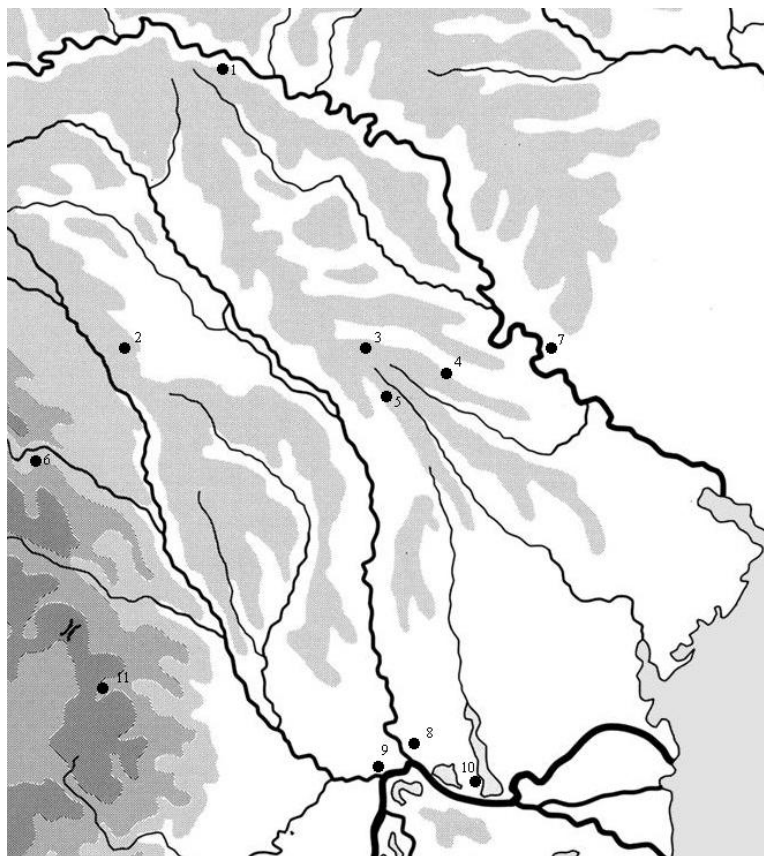
- 302.Третьяков П.Н. Этногенический процесс и археология. В: Советская Археология. 1962, № 4, с. 3-16.
- 303.Формозов А.А. Могут ли служить орудия каменного века этническим признаком? В: Советская Археология, 1957, № 4, с. 66-74.
- 304.Формозов А.А. Этнокультурные области на территории Европейской части СССР в каменном веке. Москва: Изд-во АН СССР, 1959. 123 с.
- 305.Фосс М.Е. Древнейшая история Севера европейской части СССР (Материалы и исследования по археологии СССР, вып. 29). Москва: Изд-во Академии наук СССР, 1952. 278 с.
- 306.Хазанов А.М. Социальная история скифов. Основные проблемы развития древних кочевников евразийских степей. Москва: Наука, 1975. 342 с.
- 307.Хахей В.П. О гетских памятниках Левобережья Молдовы. В: Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. 1992, vol. 1, с. 122-128.
- 308.Хоредт К. Скифские находки в Комлоде. В: Dacia, N.S., t. 4, 1960, с. 481-488.
- 309.Хынку И.Г. Молдавская народная керамика. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1969. 143 с.
- 310.Черненко Е.В. Скифо-персидская война. Киев: Наукова Думка, 1984. 115 с.
- 311.Черных Е.Н. Проявления рационального и иррационального в археологической культуре (к постановке проблемы). В: Советская Археология, 1982, № 4, с. 8-20.
- 312.Шелов Д.Б. Скифо-македонский конфликт в истории античного мира. В: Проблемы скифской археологии (Материалы и исследования по археологии СССР, №177). Москва: Наука, 1971, с. 54-63.
- 313.Широкогоров С.М. Этнос. Исследование основных принципов изменения этнических и этнографических явлений. В: Известия Восточного факультета Государственного Дальневосточного университета, XVIII, 1923, Т. 1, 134 с.
- 314.Шрамко Б.А. К вопросу о значении культурно-хозяйственных особенностей степной и лесостепной Скифии. В: Проблемы скифской археологии (Материалы и исследования по археологии СССР, №177). Москва: Наука, 1971, с. 92-102.
- 315.Щербакова Т.А. Новые материалы по археологии Нижнего Поднестровья. В: Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тыс. до н.э. - V в. н.э. Тирасполь: НИЛ "Археология" ПГКУ, 1994, с. 231-232.

316. Щукин М.Б. На рубеже эр. Опыт историко-археологических реконструкций политических событий III в. до н.э. - I в. н.э. в Восточной и Центральной Европе. Санкт-Петербург: Фан, 1994. 324 с.
317. Яценко И.В. Скифия VII-V веков до нашей эры. Москва: Советская Россия, 1959. 117 с.

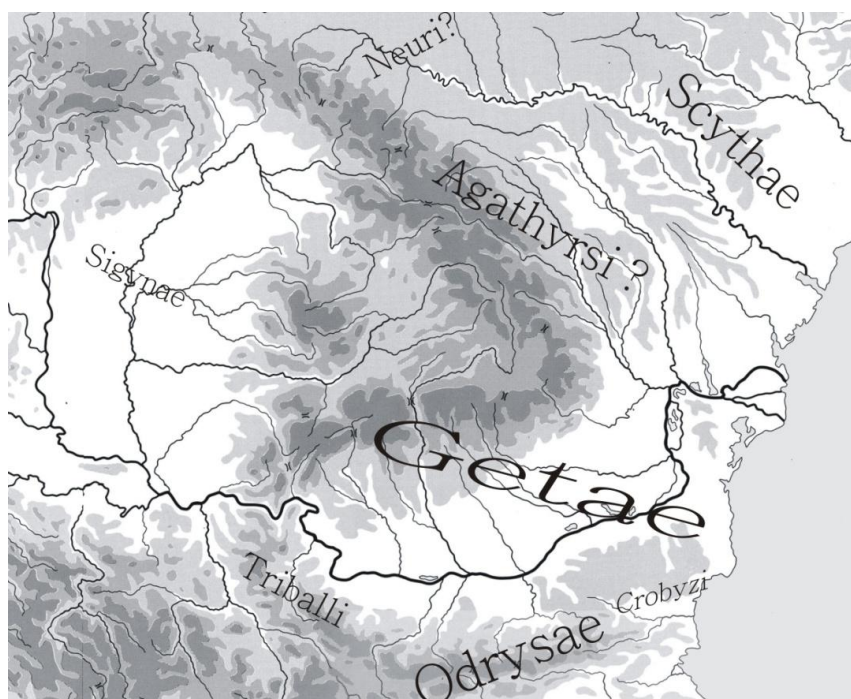
ANEXE

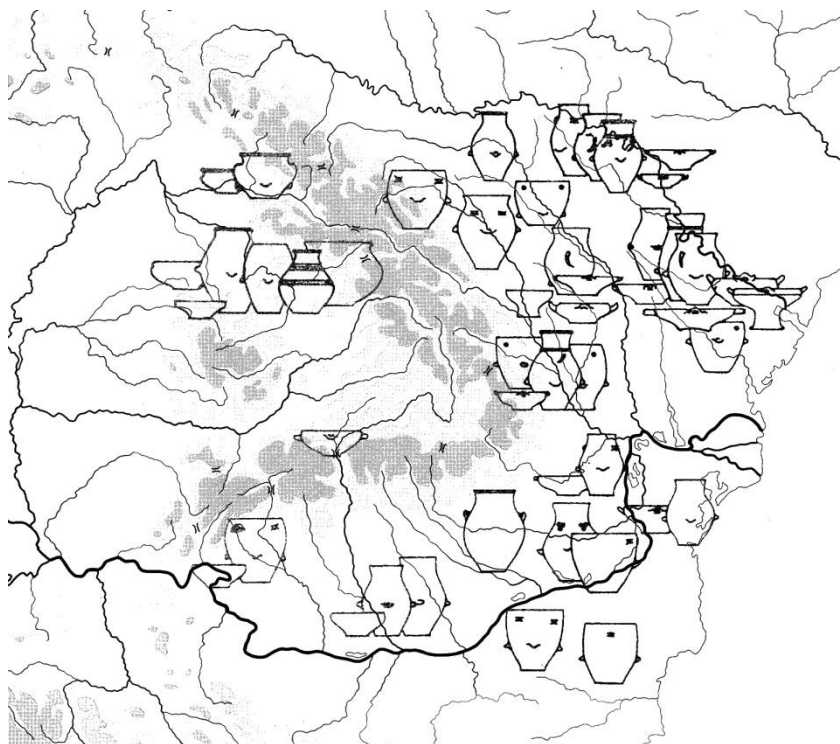
Harta 1. Răspândirea așezărilor din perioada secolelor V-III a. Chr. din spațiul carpato-nistean.

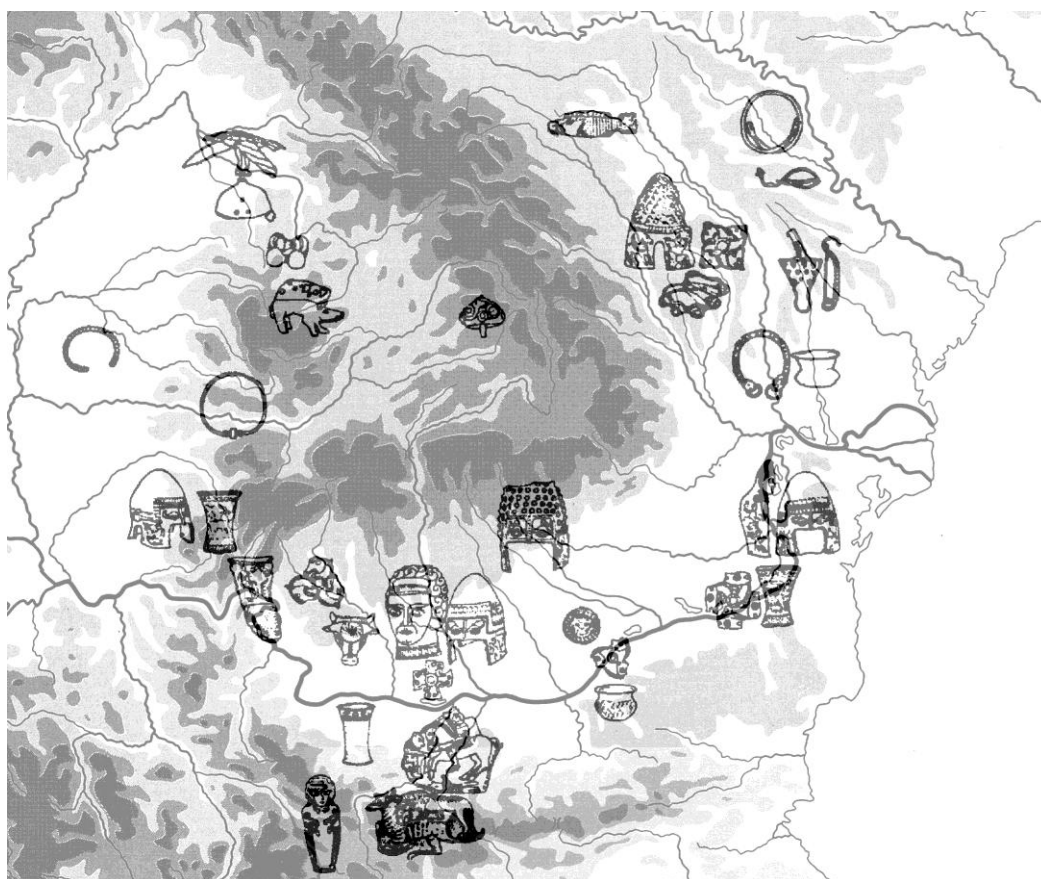
Harta 2. Răspândirea necropolelor din secolele V-III a. Chr. din spațiul carpato-nistean.

Harta 3. Răspândirea grupurilor etnice din spațiul balcano-carpato-pontic în secolele VII-VI a. Chr. (după A. Vulpe).

Harta 4. Răspândirea principalelor forme ale ceramicii lucrate cu mâna din secolele IV-III a. Chr. din spațiul carpato-balcano-pontic (după Никулицэ 1987).

Harta 5. Răspândirea principalelor forme ale artei aplicative secolele IV-III a. Chr. din spațiul carpato-balcano-pontic (după Никулицэ 1987).

1

2

Figura 1. Aglomerații de așezări din spațiul carpato-nistrean din secolele V-III a. Chr. Ortofotoplanurile microzonelor 1-Saharna (Niculiță et. al. 2016) și 2-Horodiște-Țipova (Zanoci et. al. 2016).

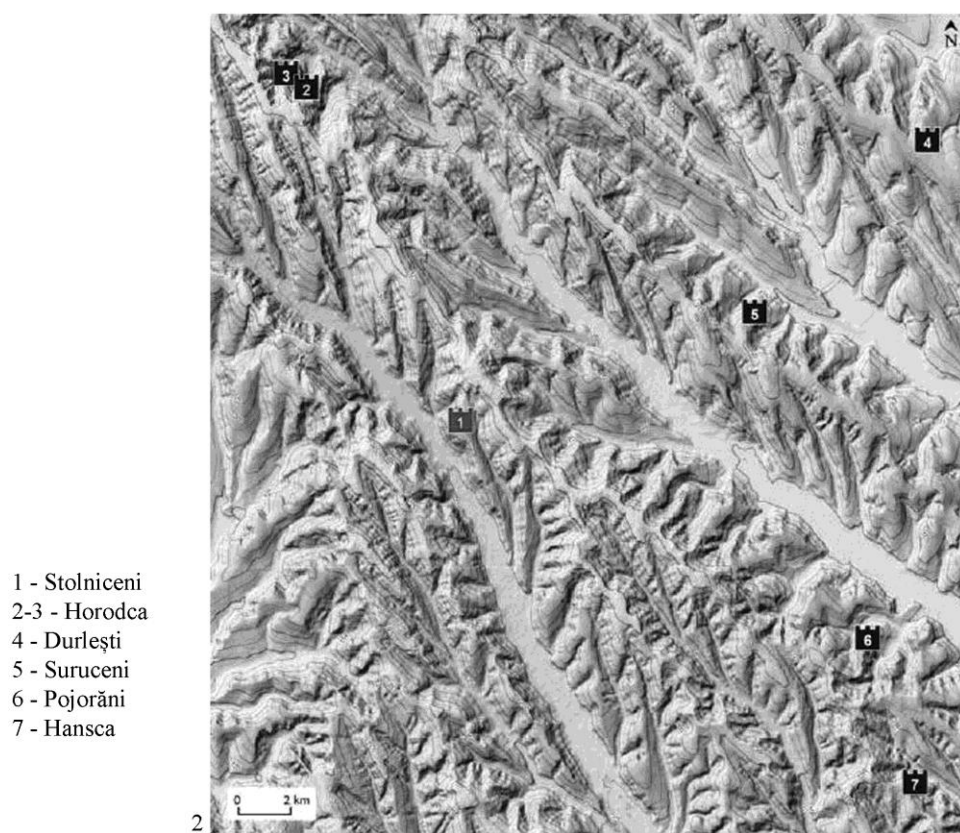
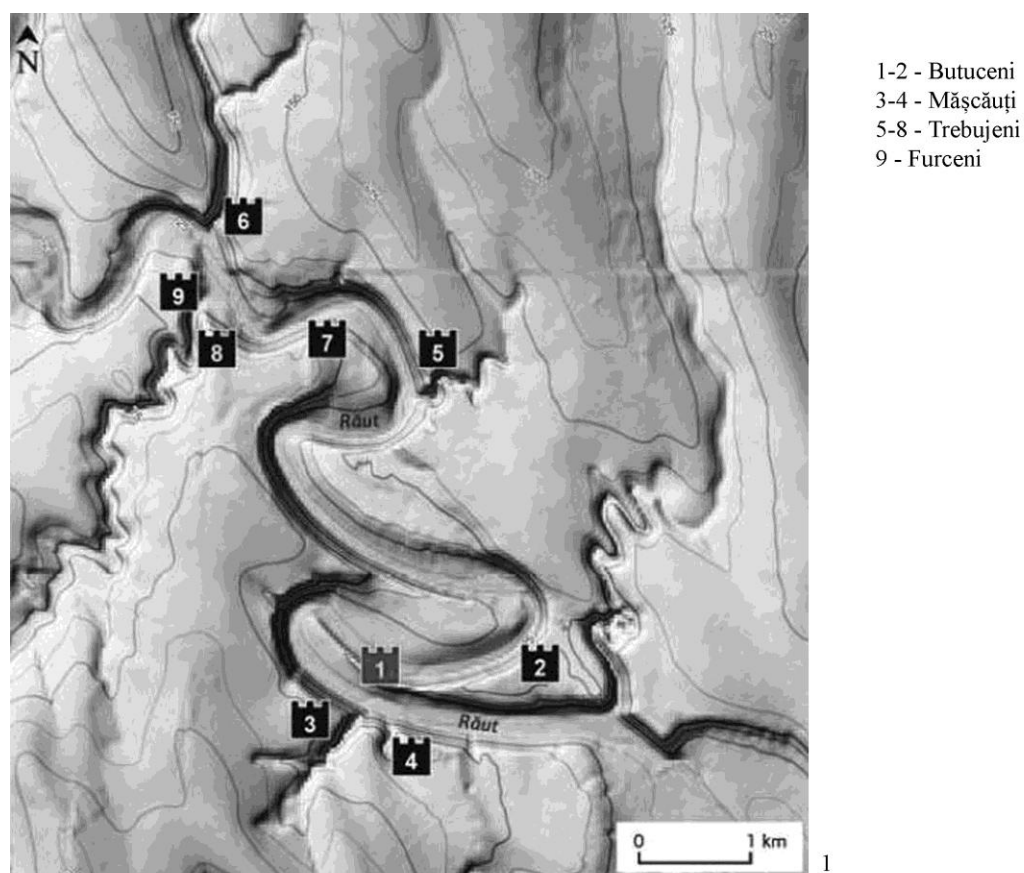

Figura 2. Aglomerații de așezări din spațiul carpato-nistrean din secolele V-III a. Chr. Ortofotoplanurile microzonelor 1-Orheiul Vechi (Niculiță et. al. 2016) și 2-Codrii Hînceștilor (Niculiță et. al. 2014).

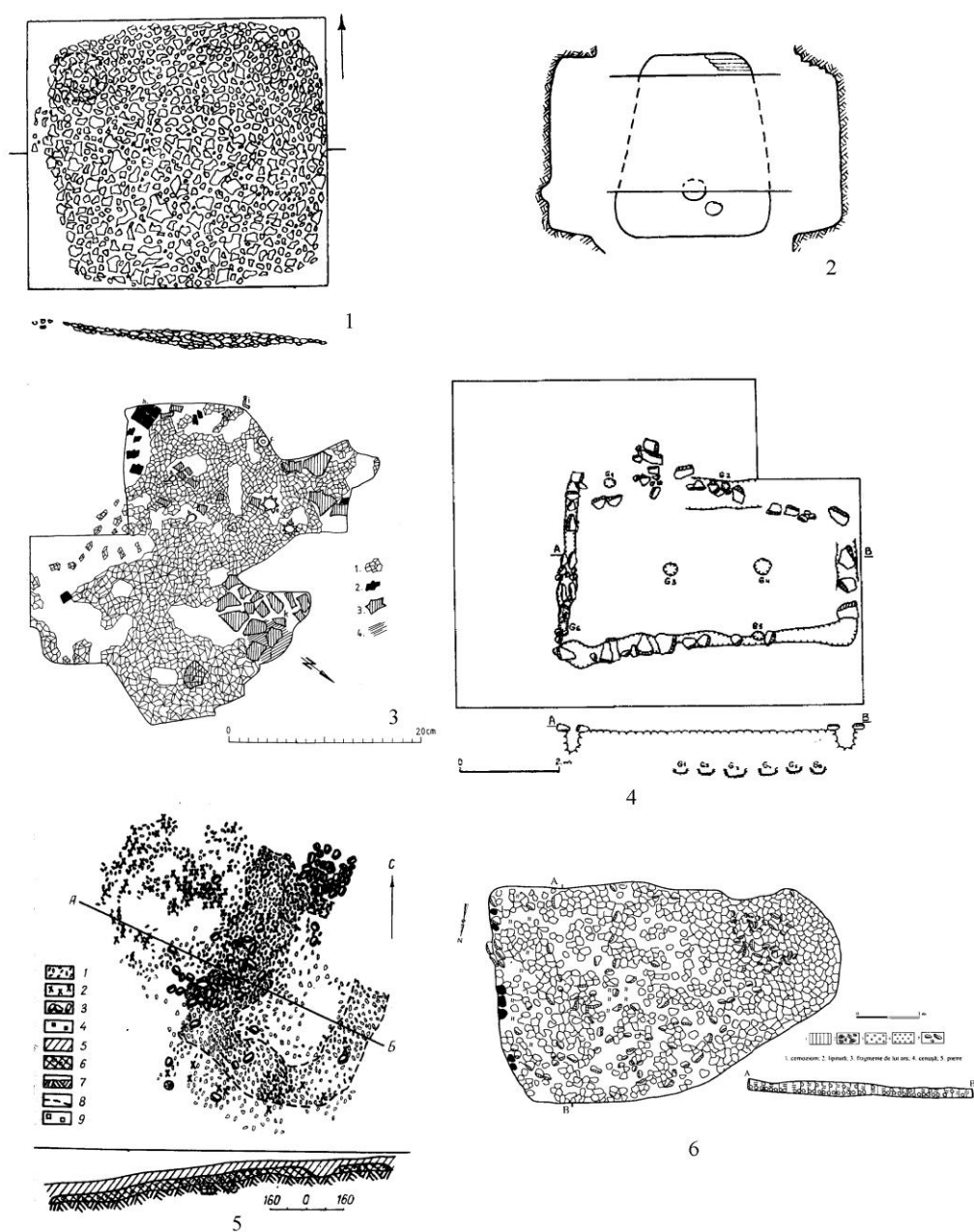

Figura 3. Structuri de habitat din așezările din spațiul carpato-nistean din secolele V-III a. Chr.: 1-2-Alcedar „La Cordon” (Haheu 1998); 3-Brădicești (Iconomu 1999); 4-Butuceni (Niculiță et al. 2002); 5-Hansca „Limbari” (Никулицэ 1972); 6-Saharna Mică (Niculiță et al. 2008).

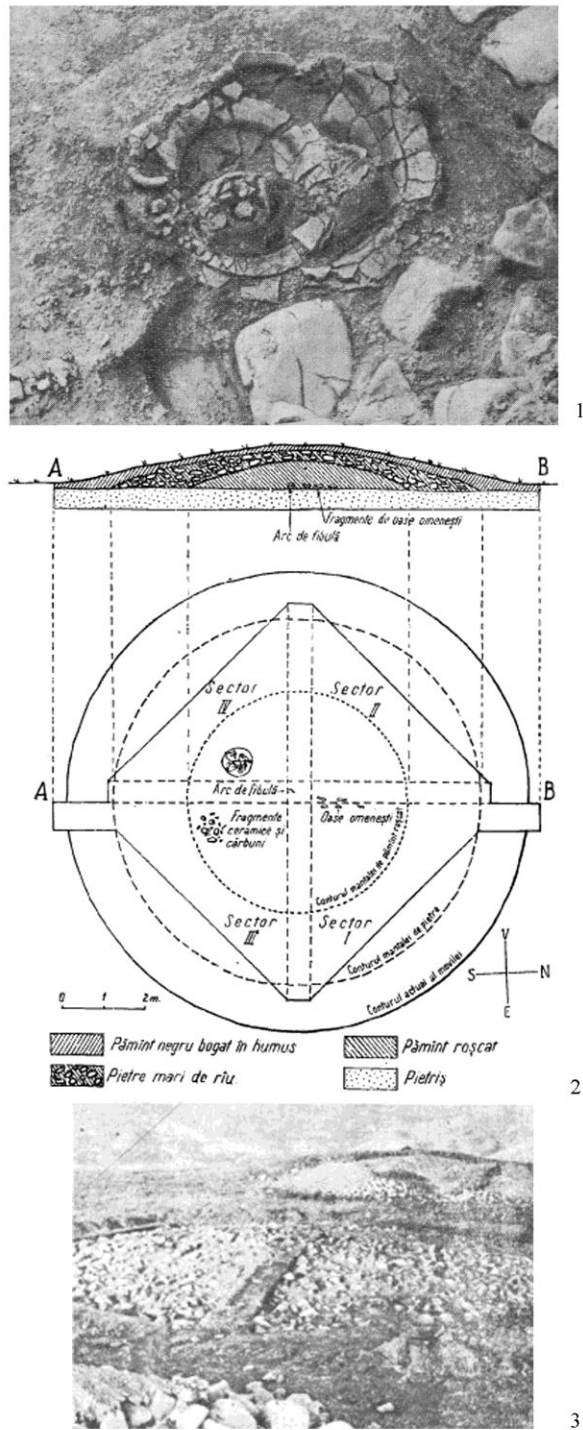

Figura 5. Structuri funerare din spațiul carpato-nistrean din secolele V-III a. Chr.: 1-3-Bârsești (Моринц 1957; Morintz 1957; Morintz 1959).

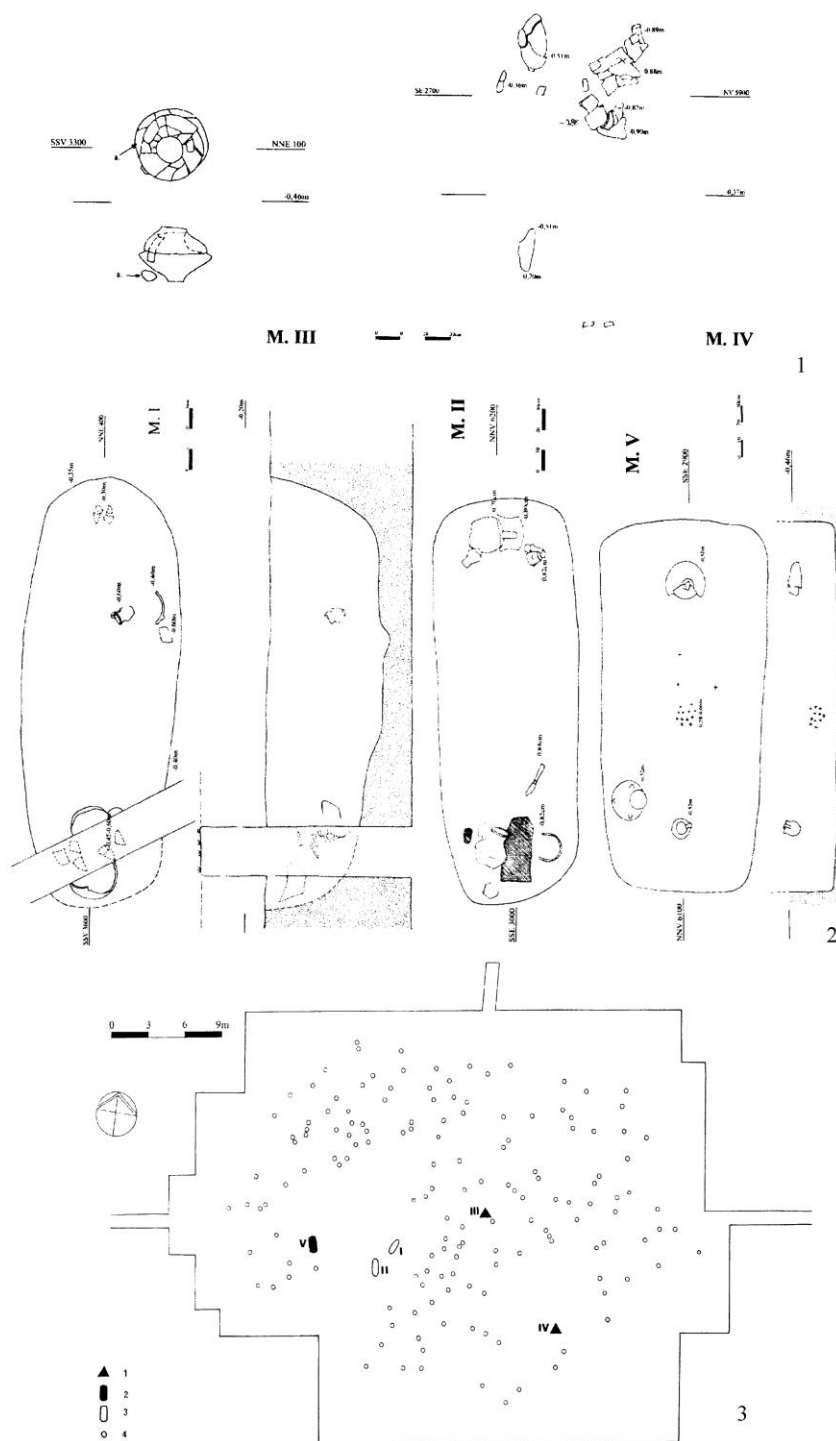

Figura 6. Structuri funerare din spațiul carpato-nistean din secolele V-III a. Chr.: 1-3-Borosești (Babeș et al. 2011).

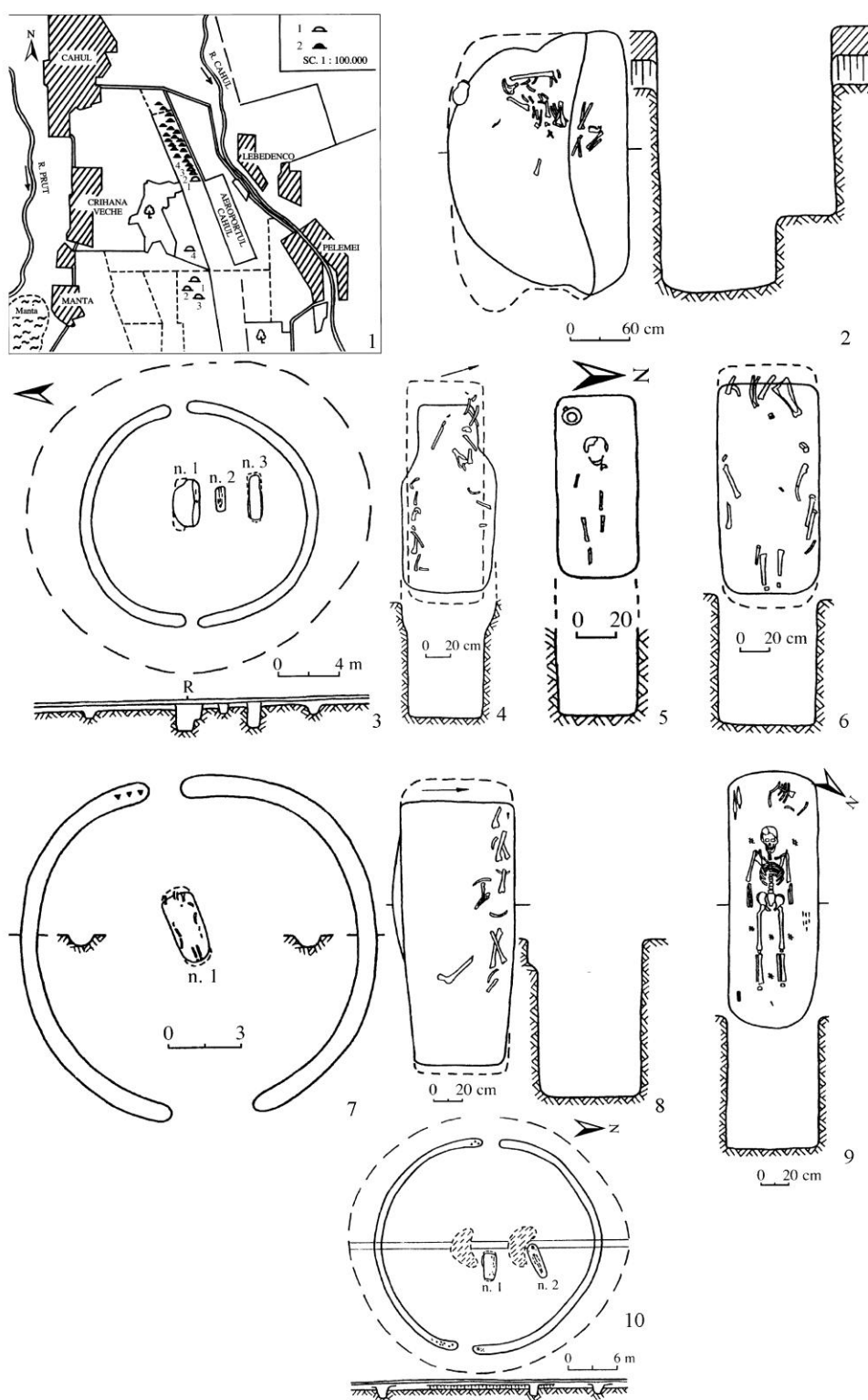

Figura 7. Structuri funerare din spațiul carpato-nistrean din secolele V-III a. Chr.: 1-10-Crihana Veche (Agulnikov 1997).

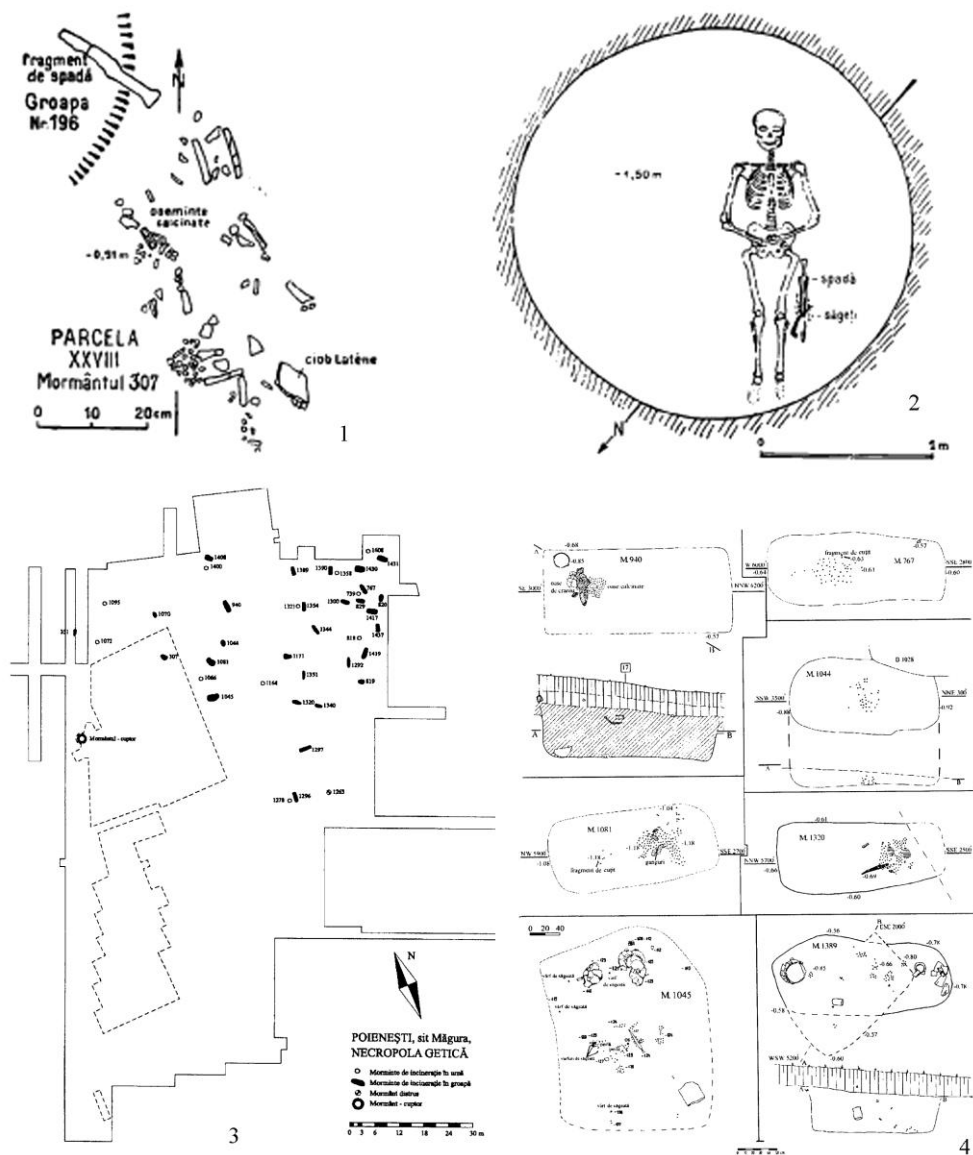

Figura 8. Structuri funerare din spațiul carpato-nistrean din secolele V-III a. Chr.: 1-4-Poieniști-Măgura (Vulpe 1953; Babeș et al. 2011).

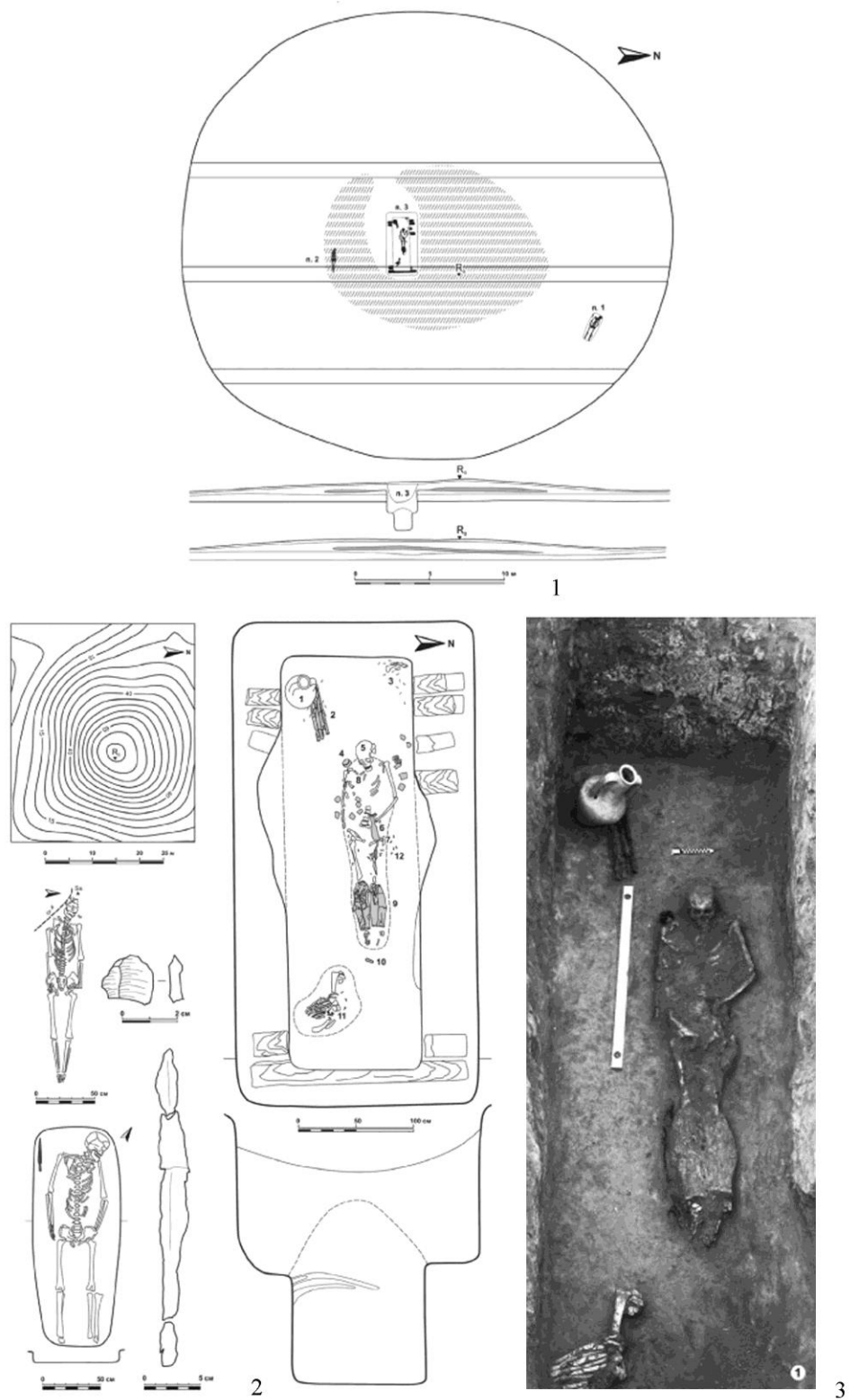
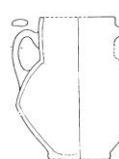
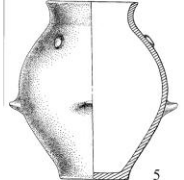
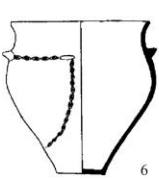
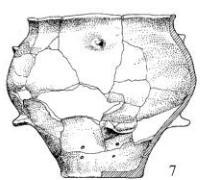
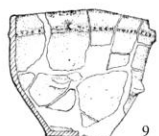
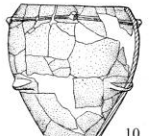
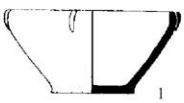
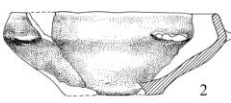
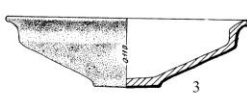
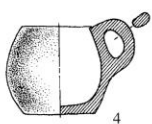
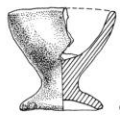

Figura 9. Structuri funerare din spațiul carpato-nistrean din secolele V-III a. Chr.: 1-3-Purcari (Агульников и др. 2013).

Tabel 1a. Categoria A - oale (I, II, III - tipul; a, b, c, d - varianta)

A	a	b	c	d
I	 1	 2	 3	 4
II	 5	 6	 7	
III	 8	 9	 10	

Tabel 1b. Categoriile B-străchini, C-căni, D-vase cu picior (I, II, III - tipul)

Cat.	I	II	III
B	 1	 2	 3
C	 4	 5	
D	 6		

Tabelul 1. Tipologia formelor ceramice din spațiul carpato-nistean din secolele V-III a. Chr. (Tab. 1a: 1-Poiana (Vulpe, Teodor 2003); 2-Cândești (Bobi 1999); 3, 6-Hanska „Lutărie” (Никулицэ 1972); 4-Borosești (Babeș et al. 2011); 5-Potârca (Niculiță et al. 1999); 7-Saharna Mică (Niculiță et al. 2008); 8-Brăhășești (Brudiu et al. 1972); 9-Strahotin (Șadurschi 1992); 10-Huși-Corni (Teodor 1981). Tab. 1b: 1-Hanska „Lutărie” (Никулицэ 1972); 2, 6-Saharna Mare (Niculiță et al. 2013); 3-Cucorăni (Teodor 1975); 4-Butuceni (Niculiță et al. 2002); 5-Potârca (Niculiță et al. 1999))

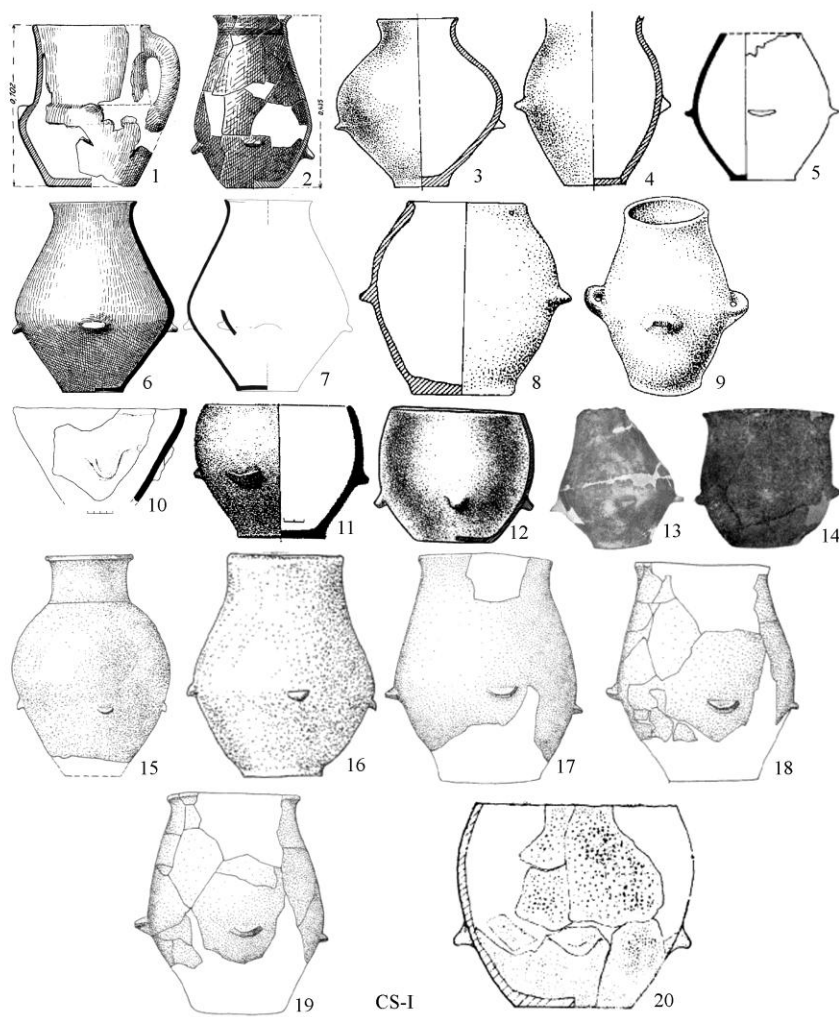

Figura 10. Combinația stilistică I a ceramicii lucrate cu mâna din spațiul carpato-nistrean din secolele V-III a. Chr..

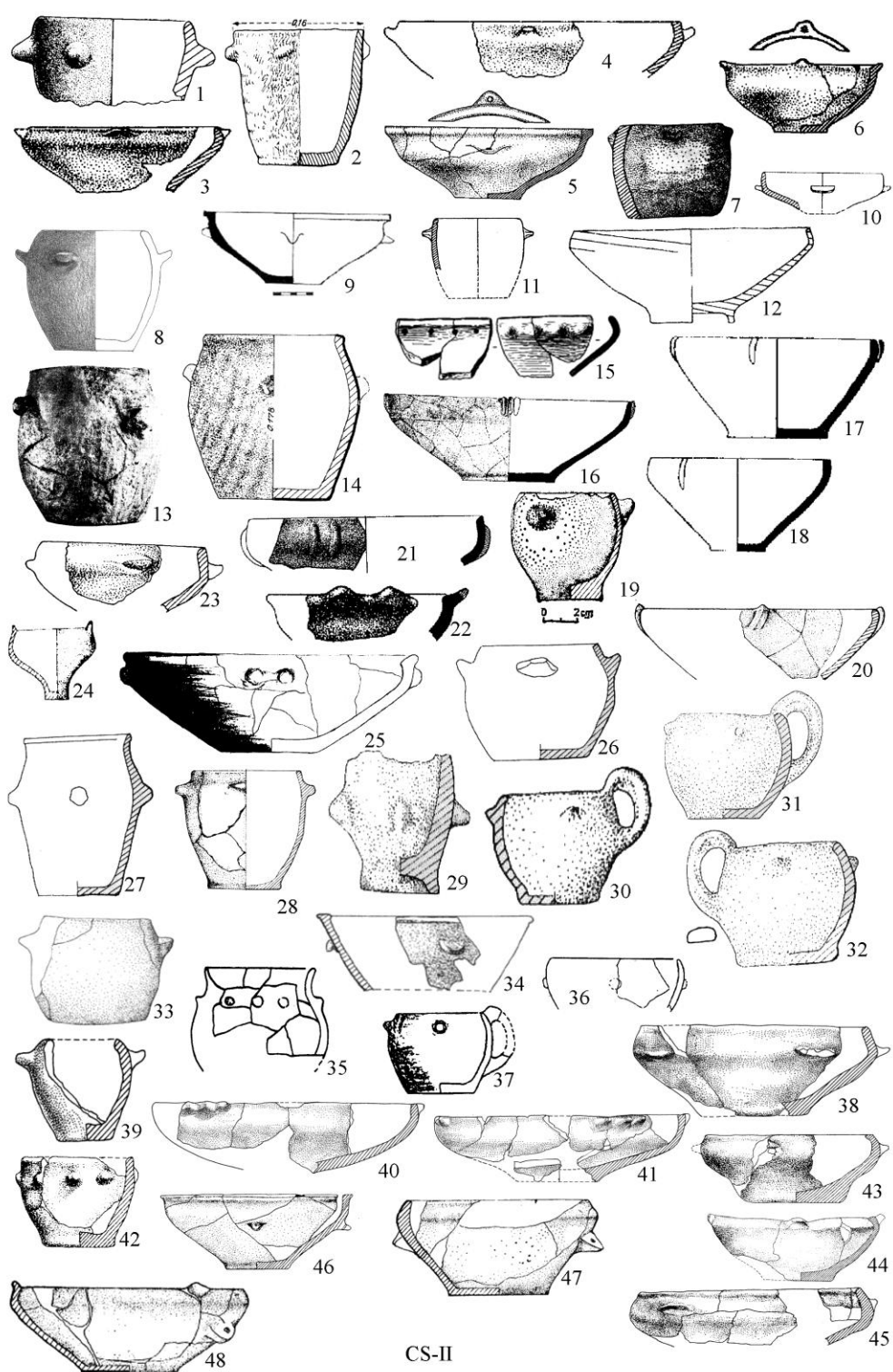

Figura 11. Combinația stilistică II a ceramicii lucrate cu mâna din spațiul carpato-nistrean din secolele V-III a. Chr..

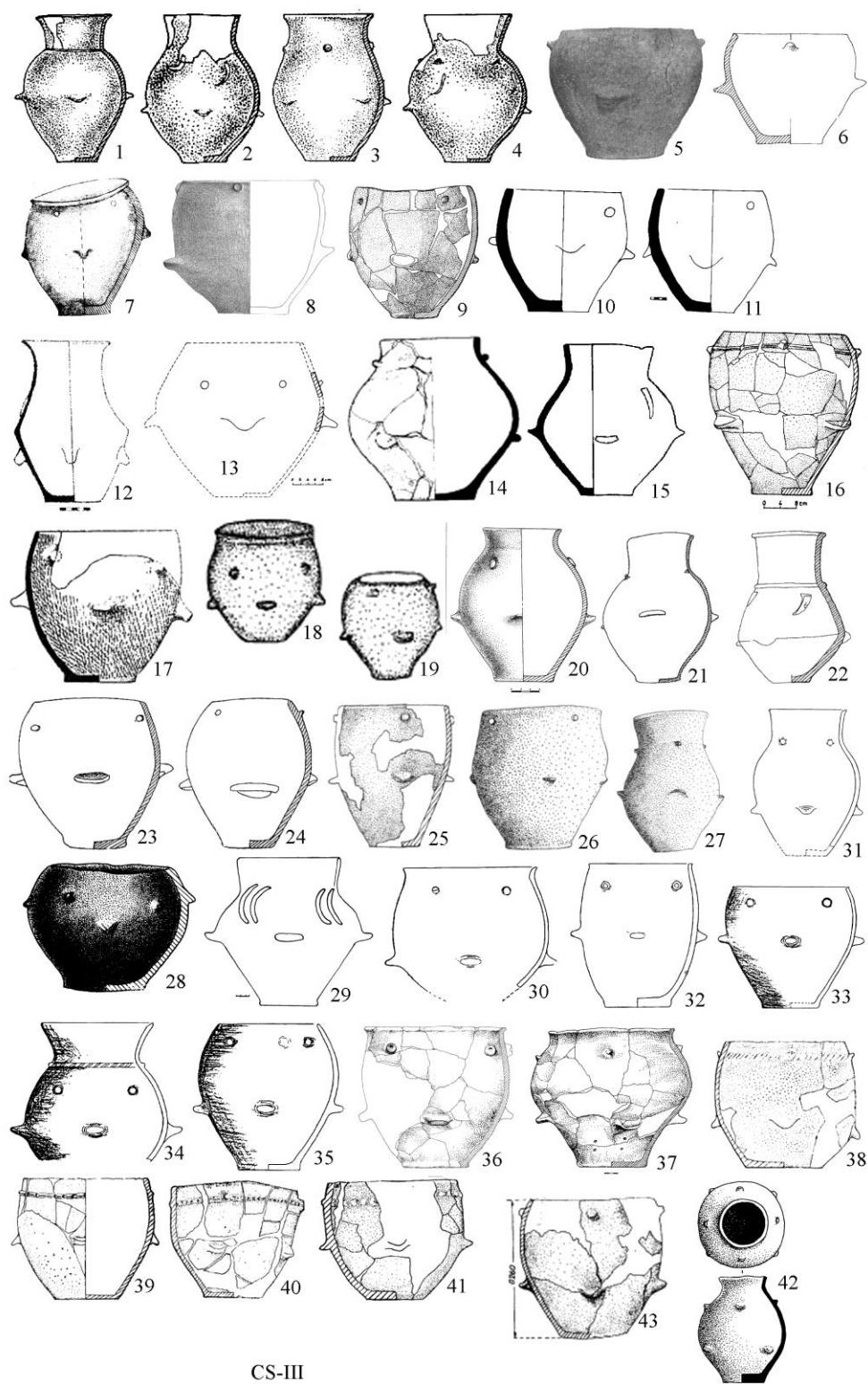

Figura 12. Combinația stilistică III a ceramicii lucrate cu mâna din spațiul carpato-nistean din secolele V-III a. Chr..

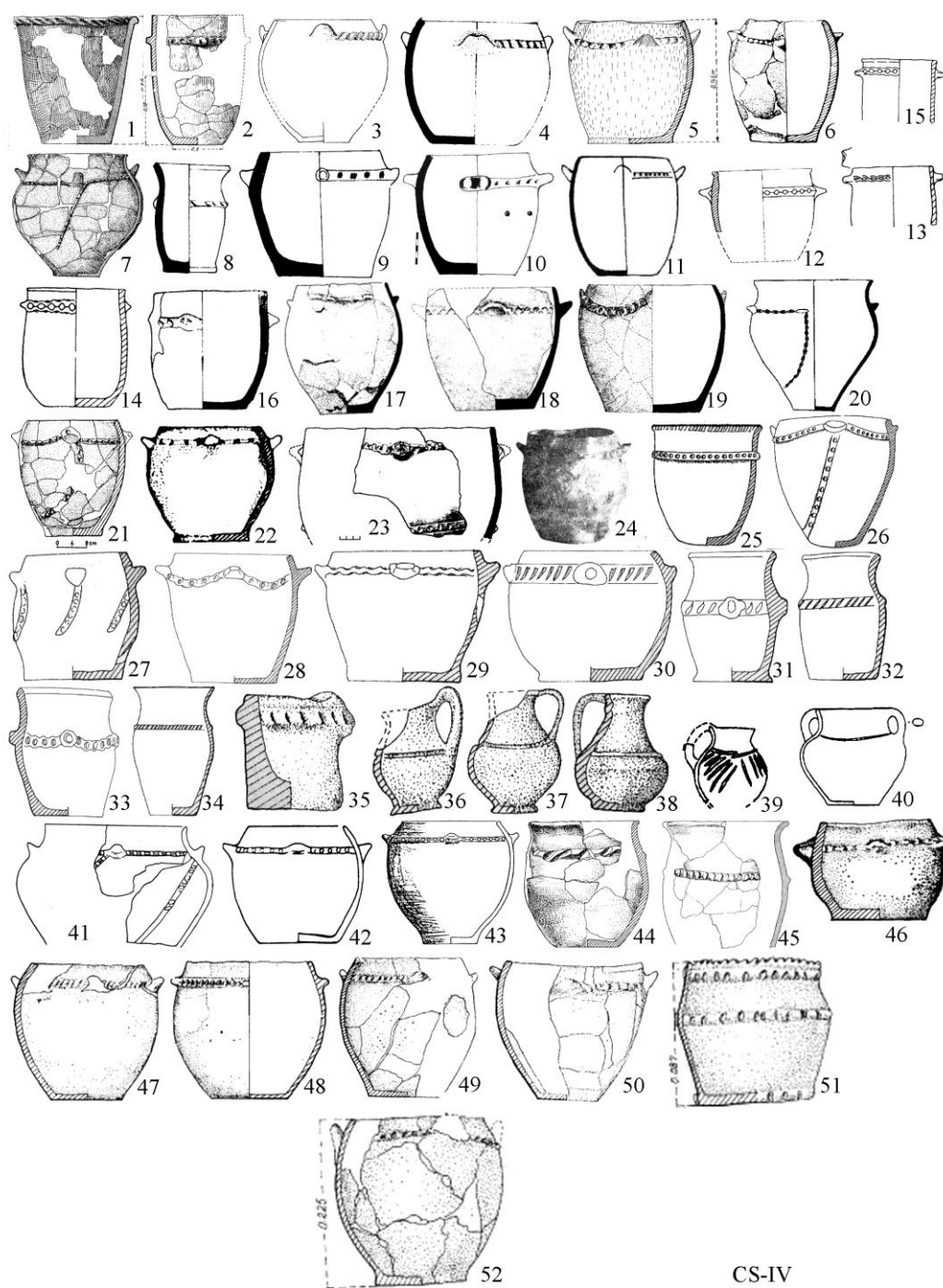

Figura 13. Combinația stilistică IV a ceramicii lucrate cu mâna din spațiul carpato-nistean din secolele V-III a. Chr.

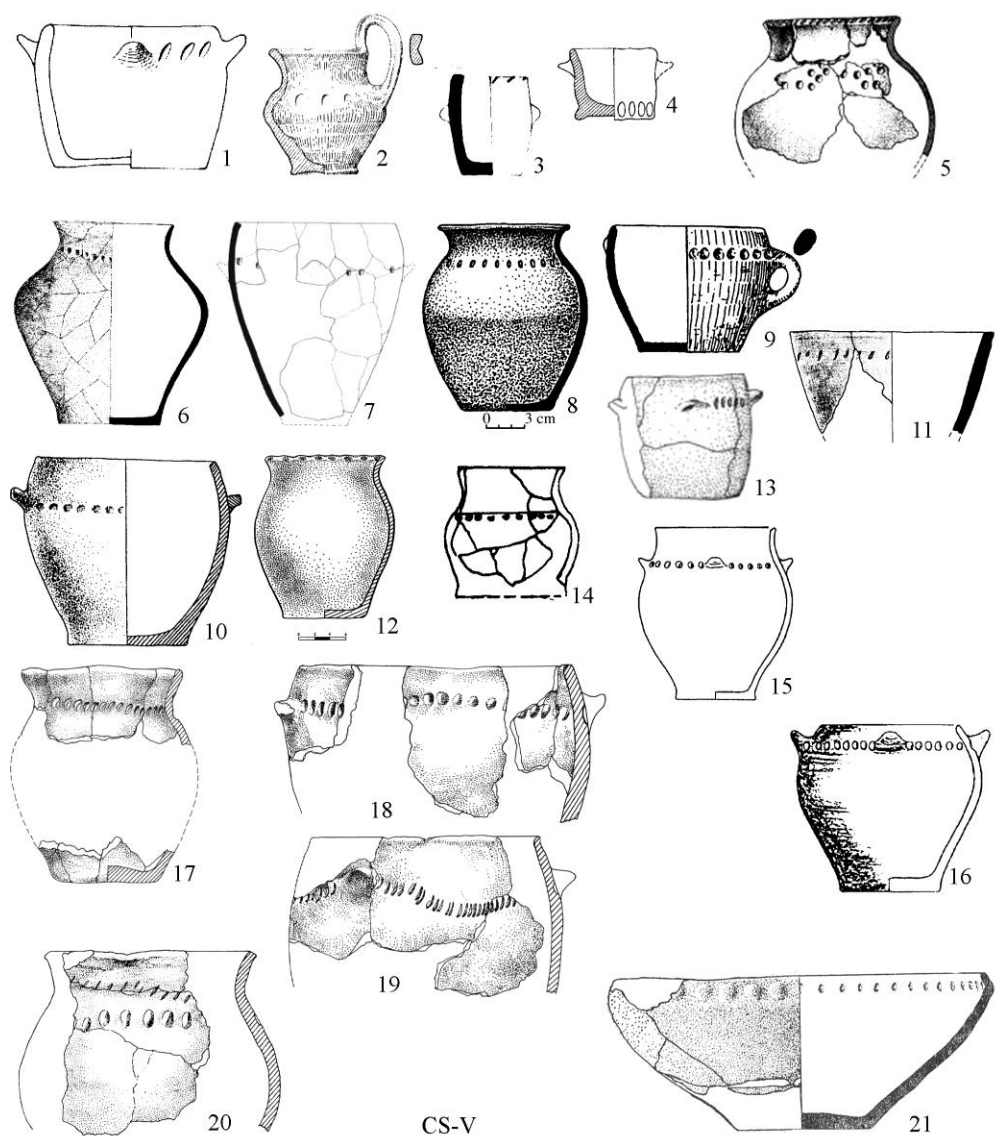
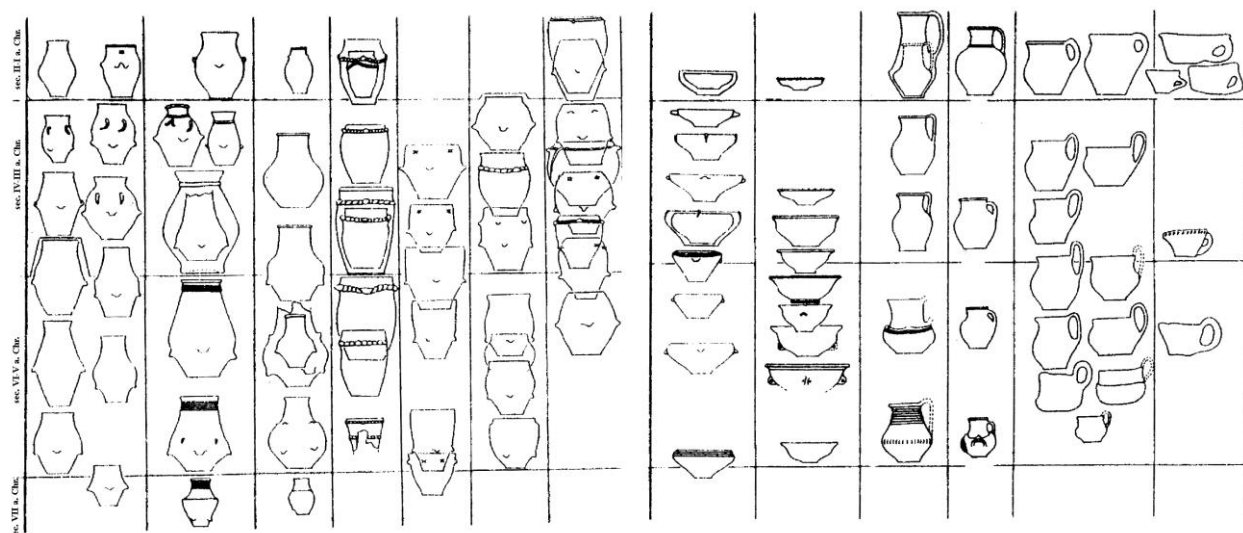

Figura 14. Combinația stilistică V a ceramicii lucrate cu mâna din spațiul carpato-nistrean din secolele V-III a. Chr.

Tabelul 2. Evoluția formelor ceramicii lucrate cu mâna din spațiul carpato-danubiano-pontic din secolele VII/VI-III a. Chr. (Никулицэ 1987).

Tabelul 3. Reprezentarea diferențelor stilistice între ceramica tracică (a) și scitică (b) din așezarea de la Nikolaevka (Мелюкова 1971).

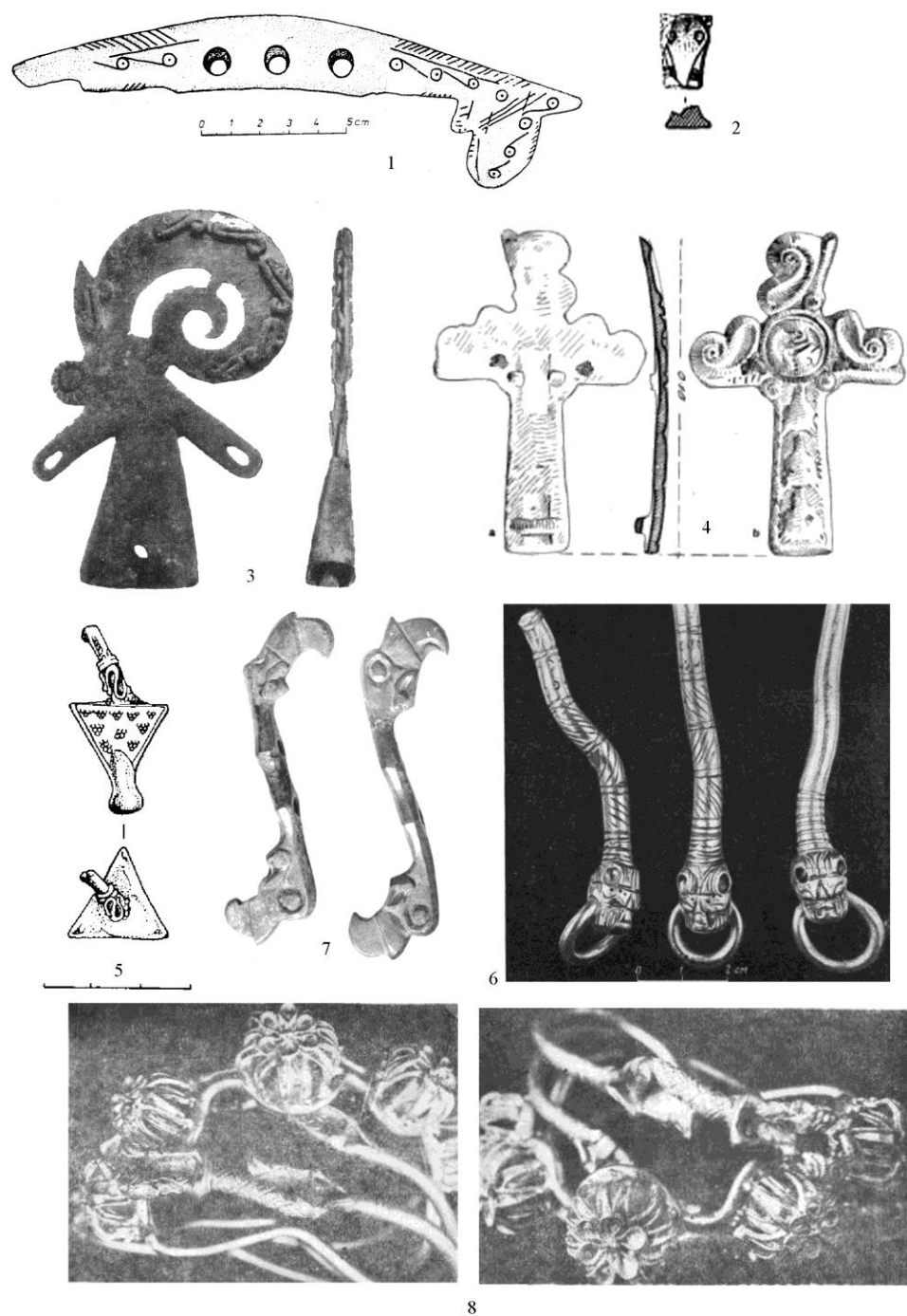

Figura 15. Piese de artă și cu relevanță artistică: 1-Curteni „Valea Merilor” (Iconomu 1979); 2-Pârjolteni (Лапушнян 1979); 3-Răscăieți (Сепреев 1963); 4-Armășoaia (Petrescu-Dîmbovița 1953); 5-Hansca „Lutărie” (Никулицэ 1972); 6-Lărguța (Нудельман, Рикман 1957); 7-Stâncești (Florescu, Florescu 2012); 8-Bunești (Bazarciuc 1983-1984).

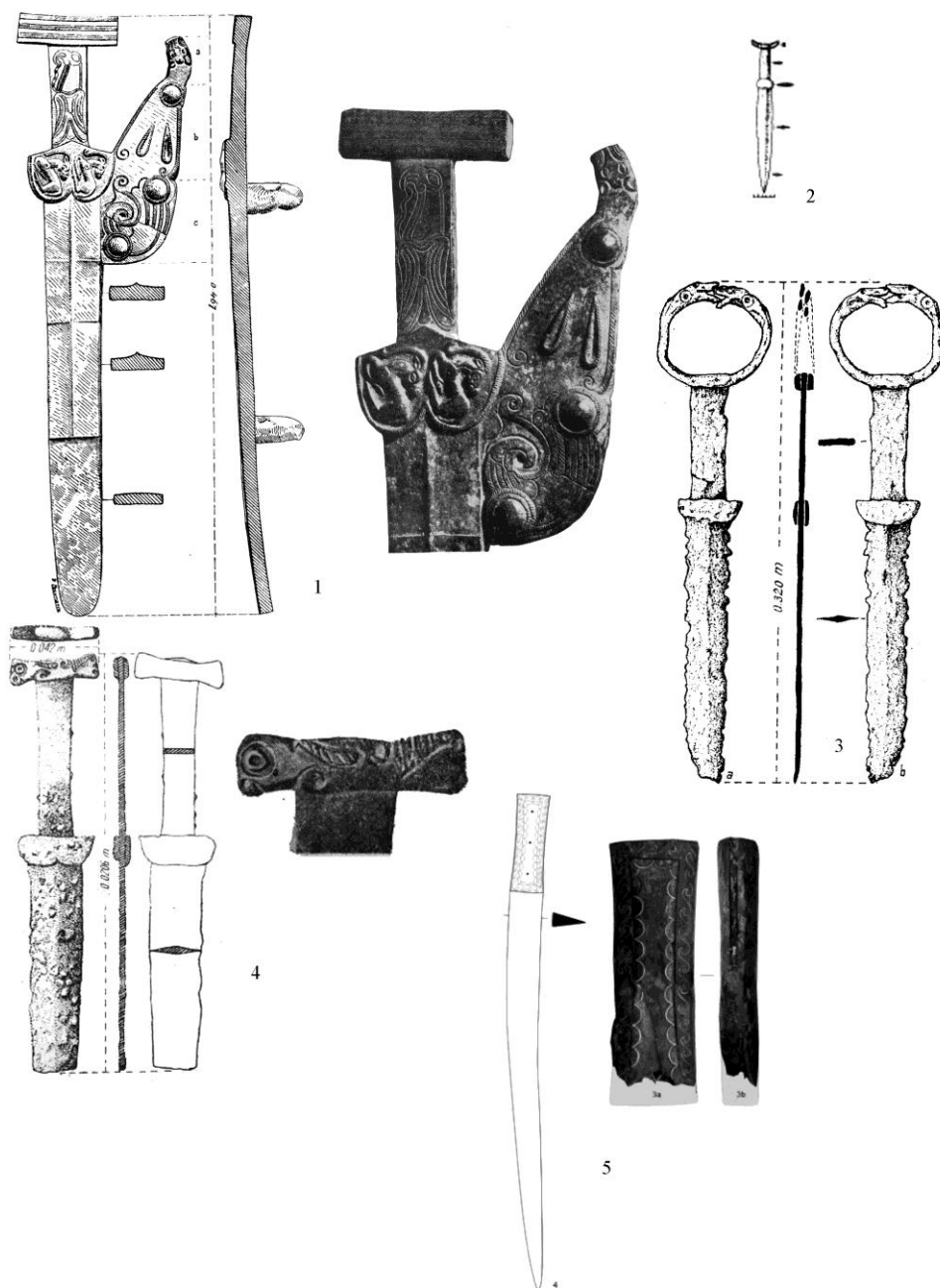

Figura 16. Piese de artă și cu relevanță artistică: 1-Medgidia (Берчу 1958); 2-Olănești (Лапушнян 1979); 3-Găiceana (Mihăilescu-Bîrliba 1976); 4-Petricani (Buzdugan 1975); 5-Crihana Veche „La Petricei” (Ceban et al. 2015).

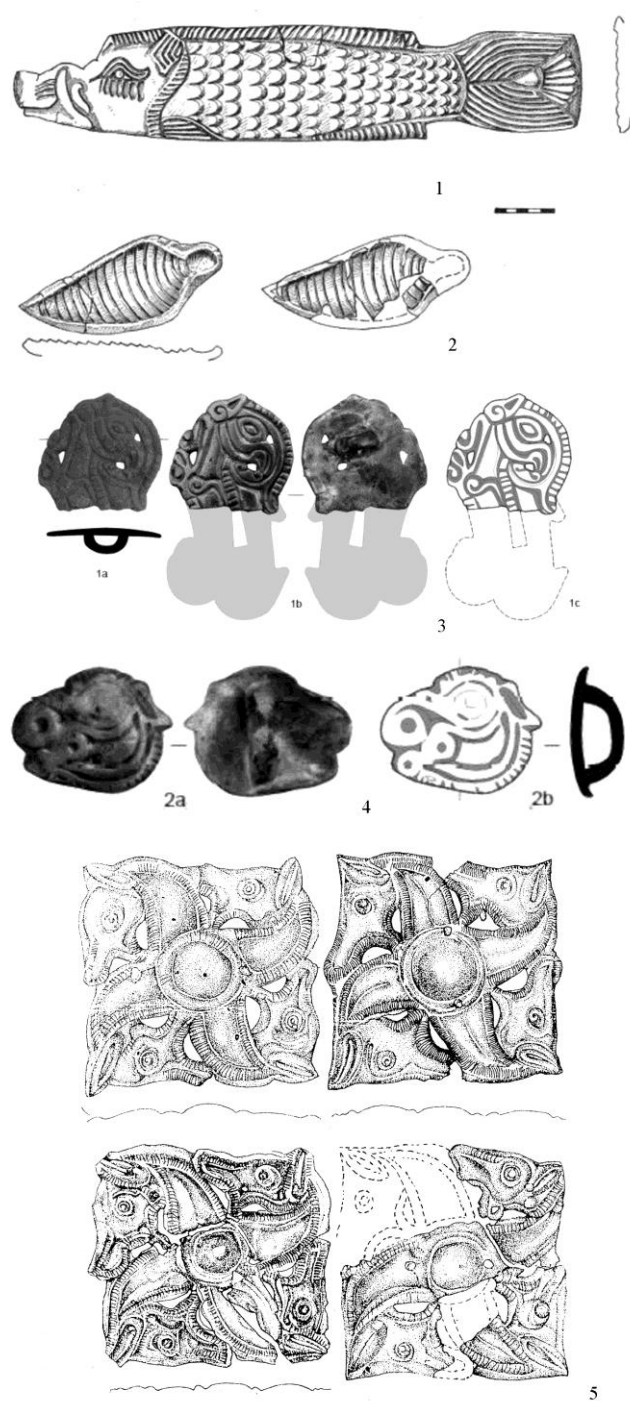

Figura 17. Piese de artă și cu relevanță artistică: 1-2-Stâncești (Florescu, Florescu 2012); 3-4-Crihana Veche „La Petricei” (Ceban et al. 2015); 5-Băiceni „Laiu” (Petrescu-Dîmbovița 1995).

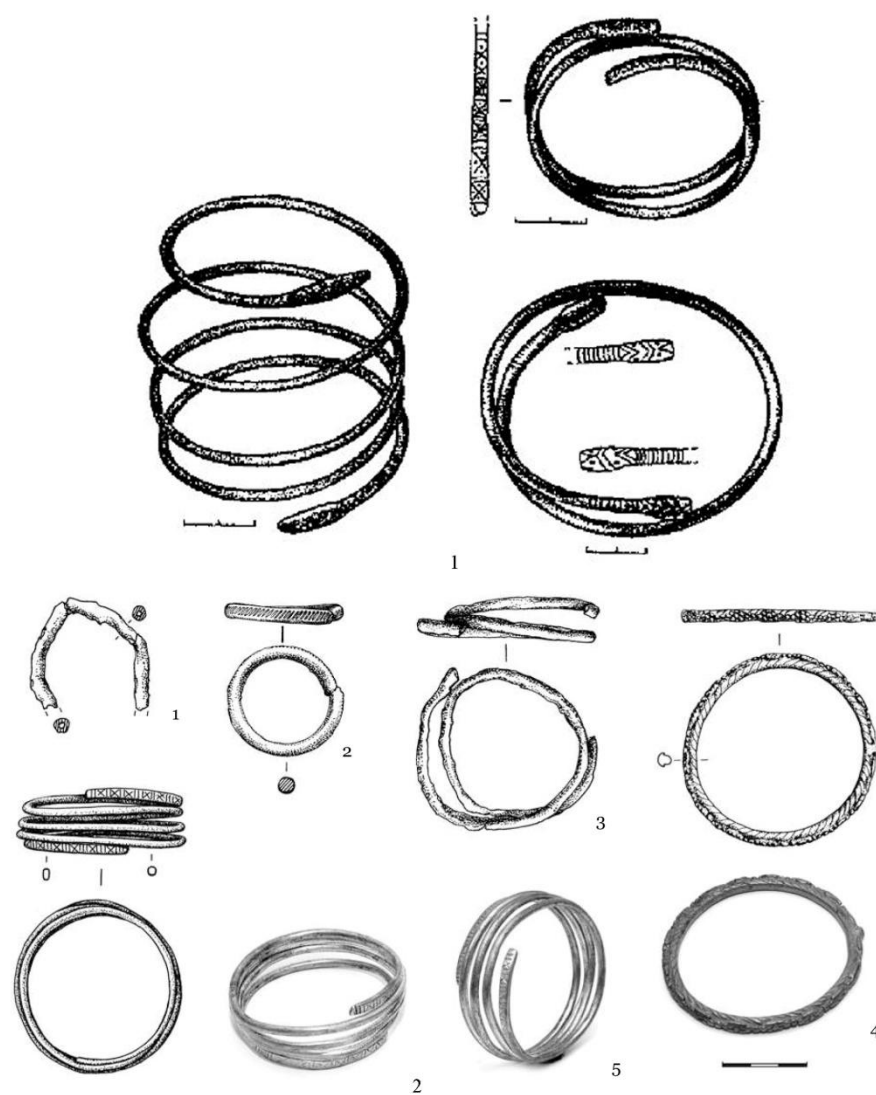

Figura 18. Piese de artă și cu relevanță artistică: 1-Mateuți (Kaşuba et al. 2000); 2-Saharna Mare (Niculiță et al. 2013).

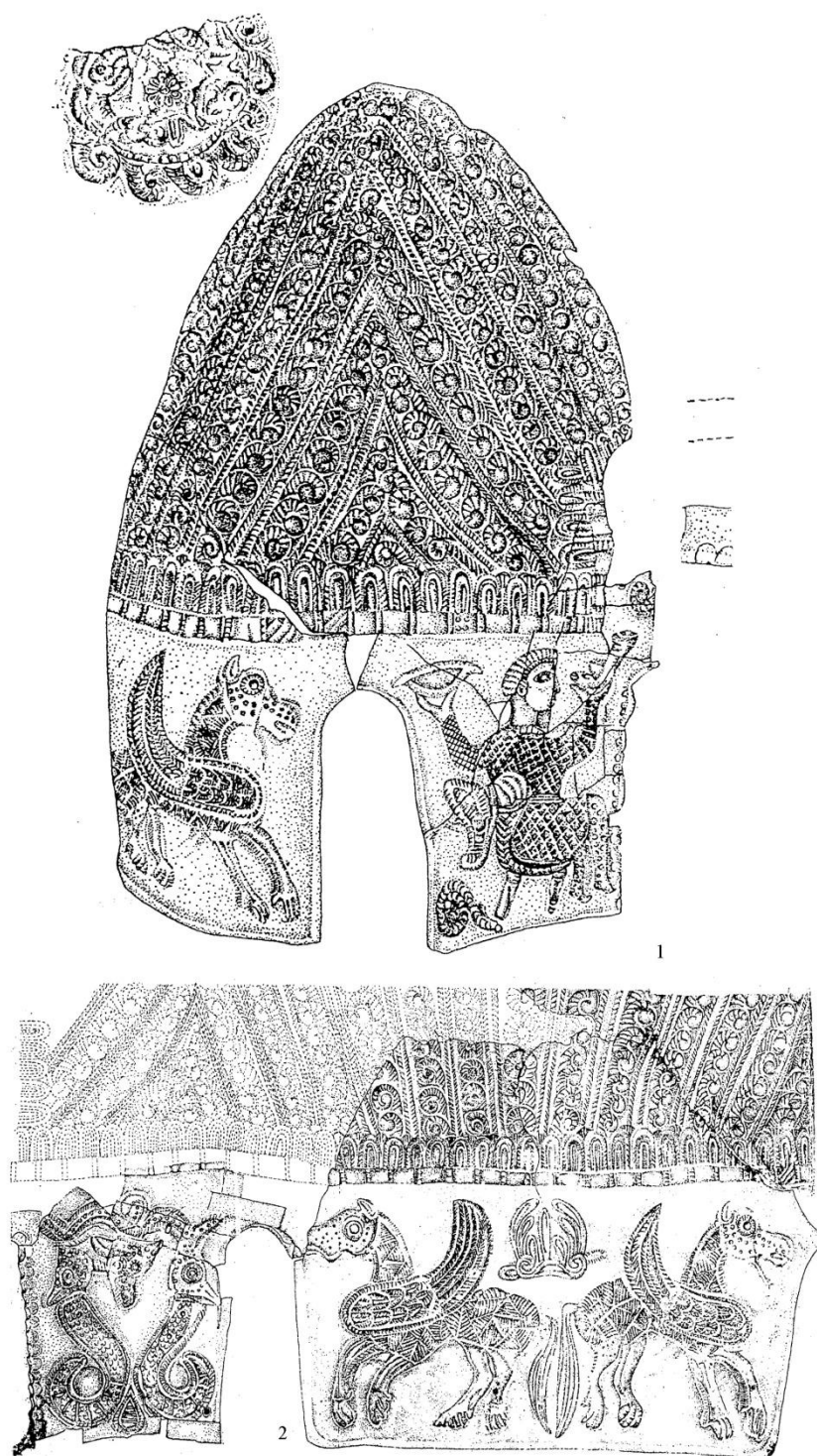

Figura 19. Piese de artă și cu relevanță artistică: 1-2-Băiceni „Laiu” (Petrescu-Dîmbovița 1995).

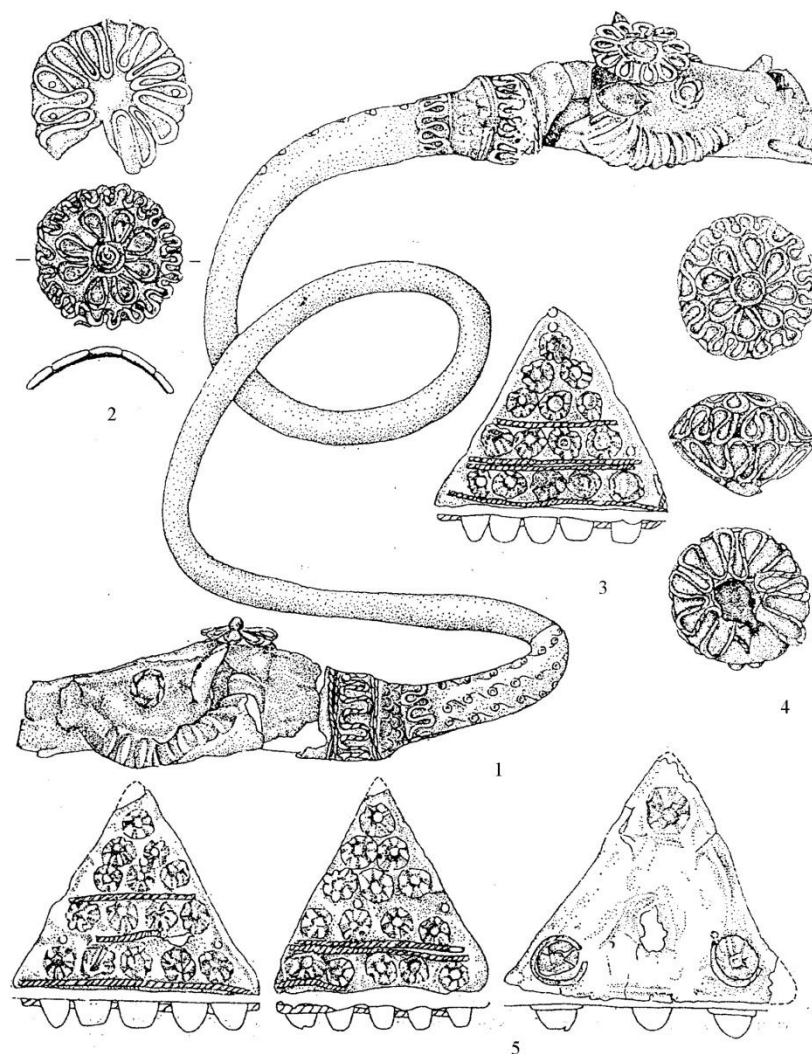

Figura 20. Piese de artă și cu relevanță artistică: 1-5-Băiceni „Laiu” (Petrescu-Dîmbovița 1995).

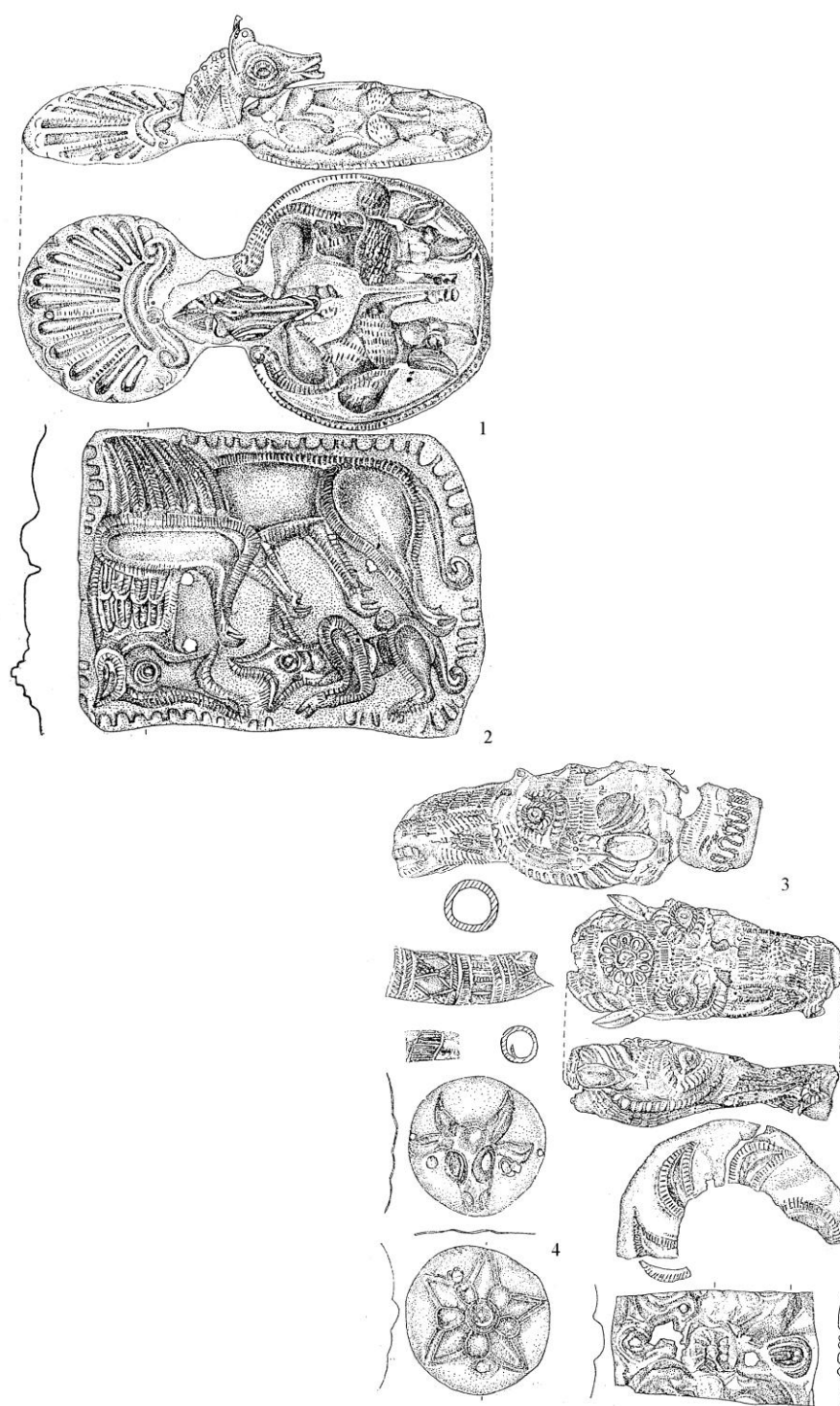

Figura 21. Piese de artă și cu relevanță artistică: 1-4-Băiceni „Laiu” (Petrescu-Dîmbovița 1995).

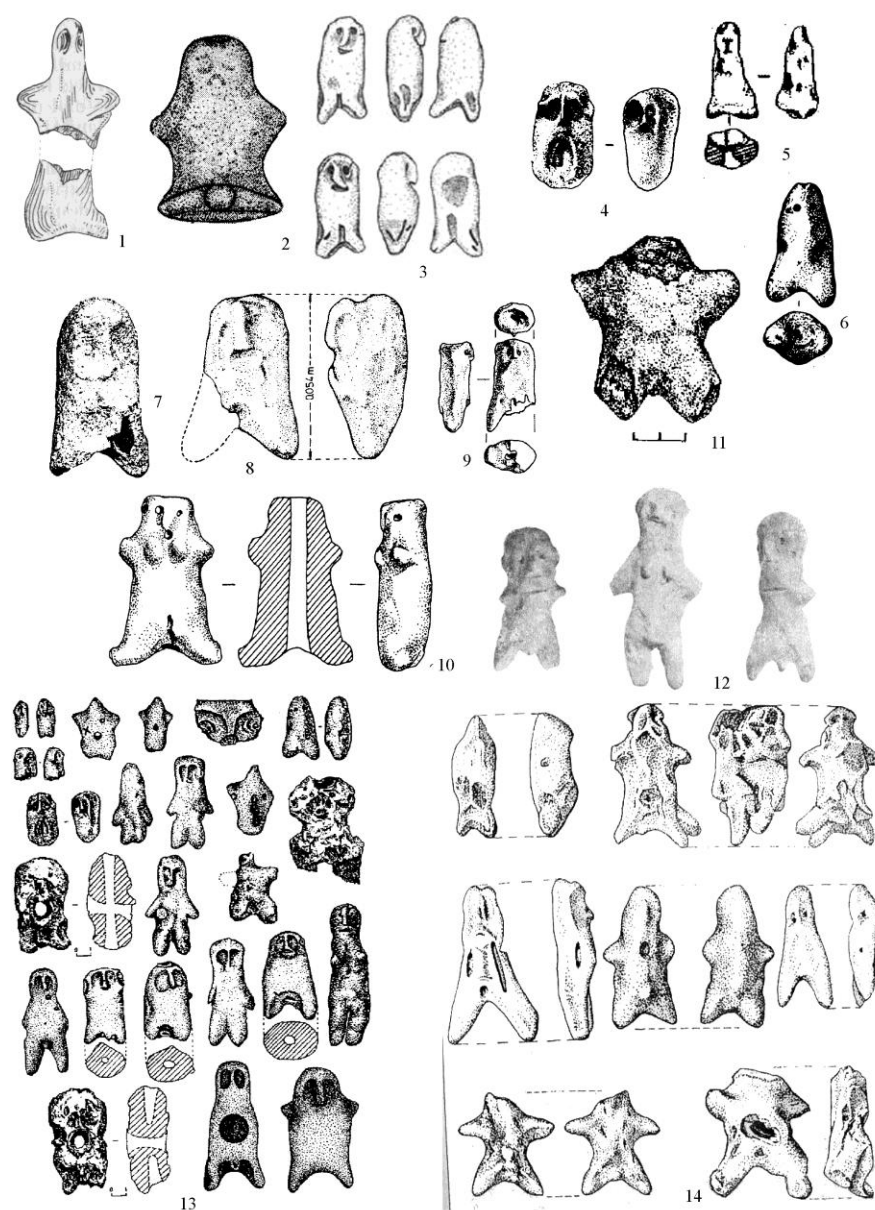

Figura 22. Figurine antropomorfe: 1-Băiceni „Mlada” (László 1969); 2-Bunești (Bazarciuc 1980a); 3-Cotu Jorovlea-Copălău (Șovan, Ignat 2005); 4-Hansca „Pidașca” (Никулицэ 1972); 5-6-Hansca „Toloacă” (Никулицэ 1985; Рикман, Никулицэ 1985); 7-Horodiște „Dealul Pleșa” (Telnoy, Belotcaci 2005); 8-Huși Corni (Teodor 1981); 9-Saharna Mică (Niculiță et al. 2008); 10-Saharna Mare (Niculiță et al. 2008); 11-Hlinjeni „La Șanț” (Гольцева, Кашуба 1995); 12-Răcătau (Buzdugan 1968); 13-Mateuți „La Bașne” (Kașuba et al. 2000); 14-Poiana (Vulpe, Teodor 2003).

**Anexa 3. Repertoriul siturilor arheologice din spațiul Carpato-Nistorean în al treilea sfert al mileniului I a. Chr.
(selectiv)**

Nr.	Denumirea sitului	Localizarea	Tipul sitului	Datare	Gradul de cercetare	Atribuirii etno-culturale acceptate	Bibliografie
1.	Alcedar	s. Alcedar, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. VII-VI / IV-III a. Chr.	Săpături de salvare	Getică	Kașuba, Haheu, Levițchi 2001; Arnăuț 2003, nr. catalog 3.
2.	Arcyz	s. Arcyz, regiunea Odesa, Ucraina	Necropolă tumulară	Sec. V a. Chr.	Săpături de amploare	Scitică	Arnăuț 2003, nr. catalog 7.
3.	Arionești „Pârăul Sec”	s. Arionești, raionul Dondușeni, R. Moldova	Așezare deschisă	Hallst. Timpuriu și Mijlociu. Sec. IV-III a. Chr.	Săpături de salvare	Getică	Власенко, Сорокин 1982; Arnăuț 2003, nr. catalog 8a.
4.	Arsura „Mogoșești”	s. Arsura, jud. Vaslui, România	Așezare fortificată	Sec. V-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Teodor 1999; Arnăuț 2003, nr. catalog 11a.
5.	Arsura „Câmpeni”	s. Arsura, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 11b.
6.	Babele-Oziornoe „Coadă Lacului”	s. Oziornoe, raionul Ismail, regiunea Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje de suprafață	Getică	Vančugov, Niculiță, Sîrbu et al. 1999; Arnăuț 2003, nr. catalog 14a.
7.	Babele-Oziornoe „Turta”	s. Oziornoe, raionul Ismail, regiunea Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje de suprafață	Getică	Vančugov, Niculiță, Sîrbu et al. 1999; Arnăuț 2003, nr. catalog 14b.
8.	Bardar	s. Bardar, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Полевой 1969; Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974; Arnăuț 2003, nr. catalog 20.
9.	Băcioi	s. Băcioi, mun. Chișinău, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje de suprafață	Getică	Лапушнян, Никулицэ, Романовская

							я 1974; Arnăuț 2003, nr. catalog 21.
10.	Băcești	s. Băcești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr.	Cercetări de teren	Getică	Teodor 1999; Arnăuț 2003, nr. catalog 22.
11.	Băiceni „Mlada”	com. Cucuteni, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 23a.
12.	Cucuteni „La Pietrărie”	com. Cucuteni, jud. Iași, România	Necropolă tumulară de incinerare	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 23b.
13.	Băiceni „Laiu”	com. Cucuteni, jud. Iași, România	Tezaur	Sec. IV-III a. Chr.	Descoperiri fortuite	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 23c.
14.	Bălăbănești	s. Bălăbănești, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje de suprafață	Getică	Лапушнян, Никулицэ, Романовска я 1974; Arnăuț 2003, nr. catalog 24.
15.	Bălești „Coadă Siliștii”	com. Delești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 25.
16.	Bălțata	s. Bălțata, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje de suprafață	Getică	Лапушнян, Никулицэ, Романовска я 1974; Arnăuț 2003, nr. catalog 27.
17.	Bălțați	s. Bălțați, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 28.
18.	Bărboasa „Dealul Bărboasei”	s. Bărboasa, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. VII-VI / V a. Chr.	Cercetări sistematice	Hallst. (Tracogetică), Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 30a.
19.	Bârlad „Prodana”	or. Bârlad, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 32c.
20.	Bârlălești „Tocari”	com. Epureni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 33e.
21.	Bârsești	s. Bârsești, jud. Vrancea, România	Necropolă tumulară de incinerare	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Morintz 1956; Arnăuț 2003, nr. catalog 34.
22.	Bivolari	s. Bivolari, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 39.
23.	Bogatoe	s. Bogatoe,	Mormânt de	Sec. V ? a.	Cercetare	Scitică	Arnăuț

		raionul Ismail, regiunea Odesa, R. Moldova	inhumație în tumul	Chr.	sistematică		2003, nr. catalog 41.
24.	Borosești „Pe Lesa”	com. Scânteia, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapusă de necropolă de incinerare sec. III-I a. Chr.)	Cercetare sistematică	Getică	Babeș 1970; Arnăut 2003, nr. catalog 47a.
25.	Borosești „La Picior”	com. Scânteia, jud. Iași, România	Necropolă plană de incinerare (înmormântă ri prelungite)	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Babeș 1970; Babeș 2010; Arnăut 2003, nr. catalog 47b.
26.	Bosanci „La Pod”	s. Bosanci, jud. Suceava, România	Morminte de incinerare	Sec. IV a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 48.
27.	Boțești	s. Boțești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 49.
28.	Boureni	com. Moțea, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 50.
29.	Bozia	com. Fălciu, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 51.
30.	Brad	com. Negri, jud. Bacău, România	Așezare deschisă (sistemul defensiv aparține nivelului epocii bronzului)	Sec. IV a. Chr. – II p. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Ursache 1968; Arnăut 2003, nr. catalog 52.
31.	Brănești (II)	s. Brănești, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 53b.
32.	Brănești (II)	s. Brănești, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 53c.
33.	Brănești „Furi”	s. Brănești, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 53d.
34.	Brădicești (I)	com. Dolhești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 54a.
35.	Brădicești (II)	com. Dolhești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. VI-I a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 54b.
36.	Brăhășești	s. Brăhășești, jud. Galați, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 55a.
37.	Brăhășești „Valea Boului”	s. Brăhășești, jud. Galați, România	Așezare deschisă	Sec. IV-II a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 55b.
38.	Brăhășoia	com. Ștefan cel	Așezare	Sec. IV-II	Sondaj	Getică	Coman

		Mare, jud. Vaslui, România	deschisă	a. Chr.			1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 56.
39.	Brăiești „La Velniță”	s. Brăiești, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 57.
40.	Brăila (II)	s. Brăila, mun. Chișinău, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974; Arnăuț 2003, nr. catalog 58b.
41.	Brătești „Valea Părului”	com. Stolniceni-Răjescu, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 59.
42.	Brezoaia	s. Brezoaia, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Мелюкова 1969; Arnăuț 2003, nr. catalog 60.
43.	Buda	s. Buda, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 63.
44.	Budăi	s. Budăi, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 65.
45.	Budeni	com. Dolhasca, jud. Suceava, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje. Cercetare sistematică	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 66.
46.	Buhalnița „Cetățuia”	com. Ceplenița, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 67a.
47.	Buhalnița	com. Ceplenița, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 67b.
48.	Buhăiești	c. Vulturești, jud. Vaslui, România	Necropolă de incinerare în urnă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapus de morminte incinerare de sec. II-I a. Chr.)	Cercetări sistematice	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 69d.
49.	Bujor „Valea Moșului”	s. Bujor, raionul Hâncești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 70a.
50.	Bulboaca	s. Bulboaca, raionul Anenii Noi, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 71.
51.	Bunești „Dealul Bobului”	c. Bunești-Averești, jud. Vaslui, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 72.
52.	Bursuceni	s. Bursuceni, raionul	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de	Getică	Arnăuț 2003, nr.

		Sângerei			suprafață		catalog 74.
53.	Bursuci „La Răchi”	c. Epureni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 75a.
54.	Butuceni	s. Butuceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. VI-III a. Chr. (continuitate cronologică din sec. XII-II a. Chr.)	Cercetări sistematice	Getică	Niculita, Zancu, Teodor 2002; Arnăut 2003, nr. catalog 76.
55.	Buțeni (I)	s. Buțeni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 77a.
56.	Calfa	s. Calfa, raionul Anenii Noi, R. Moldova	Așezare deschisă (suprapune fortificația medievală)	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 80.
57.	Căplani	S. Căplani, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 81.
58.	Caterinovca (Valea Adâncă)	s. Valea Adâncă, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 83.
59.	Căbești „Cociuba”	c. Podul Turcului, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 84c.
60.	Căiata	c. Sihlea, jud. Vrancea, România	Așezare fortificată	Sec. IV-II a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Bobî 1999; Arnăut 2003, nr. catalog 85.
61.	Căușeni	Mun. Căușeni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 88.
62.	Cândești	c. Dumbrăveni, jud. Vrancea, România	Așezare fortificată	Sec. V-III a. Chr. (continuitate di Hallstattul timpuriu)	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 89.
63.	Cârja (I)	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 90a.
64.	Ceplenița	c. Ceplenița, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 92.
65.	Certești	c. Certești, jud. Galați, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 93.
66.	Červonnyj Jar	s. Červonnyj Jar, raionul Ismail, reg. Odessa, Ucraina	Tumul, înhumatie	Sec. V a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 94.

67.	Chircești „La Velnița”	c. Miclești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (nivel hallstattian suprapune nivel Cucuteni)	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 95b.
68.	Cigârleni (I)	s. Cigârleni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 97a.
69.	Cimbala	c. Gloduri, jud. Bacău, România	Mormânt înhumat	Sec. VI/V a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Arnăuț 2003, nr. catalog 98.
70.	Ciobruți	s. Ciobruți, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetări sistematice	Tracică, traco-scitică	Arnăuț 2003, nr. catalog 99.
71.	Cioca Boca „Tărăboi”	c. Șcheia, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 100.
72.	Ciorani	c. Putești, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă (tez)	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 101.
73.	Cișmea (I)	s. Cișmea, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 104a.
74.	Clocușna „Valea Moroșanului”	s. Clocușna, raionul Ocnița, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 105a.
75.	Cociulia „Nedeia”	s. Cociulia, raionul Cantemir	Așezare fortificată	Secolul VI-III a. Chr. (precedat de nivel hallstattian timpuriu (sec. XI-X a. Chr.) și orizont Basarabi)	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 106.
76.	Codreanca „Cetate”	s. Codreanca, raionul Strășeni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. V-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 108.
77.	Cogâlniceni „Cetățuia”	s. Cogâlniceni, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	A doua jumătate a mileniului I a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 109a.
78.	Cogâlniceni (I)	s. Cogâlniceni, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 109b.
79.	Colonești	c. Colonești, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 110.
80.	Comarna (I)	c. Comarna, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog

							111a.
81.	Comarna „Andrieșul”	c. Comarna, jud. Iași, România	Necropolă inhumație	Sec. V (?) a. Chr.	Cercetări de salvare	Nespecificat ă Scitică (?)	Arnăut 2003, nr. catalog 111c.
82.	Copanca	s. Copanca, raionul Căușeni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 112.
83.	Copăceanca	s. Fălciu, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 113.
84.	Corestăuți (I)	s. Corestăuți, raionul Ocnîța, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 114a.
85.	Corjevo „Stânca”	s. Corjevo, raionul Dubăsari, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 116a.
86.	Corjevo	s. Corjevo, raionul Dubăsari, R. Moldova	Necropolă tumulară birituală	Sec. V-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică/scitică ă	Arnăut 2003, nr. catalog 116b.
87.	Cornești	c. Miroslova, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 117.
88.	Cornova	s. Cornova, raionul Ungheni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 119.
89.	Cosăuți	s. Cosăuți, raionul Soroca, R. Moldova	Mormânt tumular inhumație	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 122.
90.	Costești (I)	s. Costești, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 123a.
91.	Costești (II)	s. Costești, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 123b.
92.	Costești (I)	c. Costești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 124a.
93.	Cotnari „Cătălina”	c. Cotnari, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. VI-II a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 128.
94.	Cotu	c. Copălău, jud. Botoșani, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 129.
95.	Cotu Miculița	c. Cotu Miculița, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 130.
96.	Cotu Morii „Toloacă”	c. Popricani, jud. Iași, România	Așezare deschisă (suprapune necropolă	Sec. VI-V a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 131.

			plană de incinerare hallstattiană timpurie)				
97.	Cozia	c. Costuleni, jud. Iași, România	Necropolă de inhumație ? Piesa izolată akinakes	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetări sistematice	Nespecificat ă. Scitică?	Arnăut 2003, nr. catalog 133.
98.	Cozmești (I)	c. Delești jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sf. sec. VI- prima jumătate a sec. V a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 134a.
99.	Crețești de Sus	c. Crețești, jud. Vaslui, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 137.
100.	Crihana Veche	s. Crihana Veche, raionul Cahul, R. Moldova	Grup de tumuli inhumație	Sec. IV a. Chr.	Cercetări sistematice	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 138.
101.	Cristinești	c. Cristinești, jud. Botoșani, România	Morminte de incinerare sau inhumație	Nespecificat, pumnale akinakes	Descoperiri fortuite	Scitică?	Arnăut 2003, nr. catalog 139.
102.	Cristești	c. Holboca, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 141.
103.	Crocmaș	s. Crocmaș, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 143.
104.	Cucoara (II)	s. Cucoara, raionul Cahul, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 145b.
105.	Cucorăni (I)	c. Mihai Eminescu, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sf. sec. IV – înc. sec. III / III-II a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 147a.
106.	Curătura	s. Curătura, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare fortificată	A doua jumătate a mil. I a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 149.
107.	Curteni „Valea Merilor”	c. Olteniști, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 151d.
108.	Curteni „Dealul Viilor”	c. Olteniști, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. V-IV a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 151e.
109.	Curteni „Dealul Pietrăriei”	c. Olteniști, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. VI-IV a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 151f.
110.	Cușmirca (I)	s. Cușmirca, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 152a.
111.	Cușmirca	s. Cușmirca,	Așezare	Sec. IV-III	Cercetări	Getică	Arnăut

	(II)	raionul Șoldănești, R. Moldova	deschisă	a. Chr.	de suprafață		2003, nr. catalog 152b.
112.	Cuza Vodă (I)	c. Ipatele, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 153a.
113.	Cuza Vodă „Gura Poienii”	c. Ipatele, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 153b.
114.	Cuza Vodă - livada C.A.P.	c. Ipatele, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Hallstatt tardiv	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 153c.
115.	Cuza Vodă (I)	c. Popricani, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 154a.
116.	Cuza Vodă (II)	c. Popricani, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 154b.
117.	Čebanskoe (I)	s. Čebanskoe, raionul Bilgorod- Dnistrovskii, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 155.
118.	Čebanskoe (I)	s. Čebanskoe, raionul Bilgorod- Dnistrovskii, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 155.
119.	Dănceni (I)	s. Dănceni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 156a.
120.	Dănceni (II)	s. Dănceni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 156b.
121.	Dănceni „Duralia”	s. Dănceni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 156c.
122.	Dănceni	s. Dănceni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Necropolă plană birituală	Mijlocul mileniului I a. Chr. / sec. VI-V a. Chr.	Cercetări sistemice	Getică timpurie / geto-scitică / getică	Arnăut 2003, nr. catalog 156d.
123.	Dănești (I)	c. Dănești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 157a.
124.	Dănești „Golia de Sus”	c. Dănești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 157b.

125.	Dănești (II)	c. Dănești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 157c.
126.	Dișcova „Cetățuia”	s. Dișcova, c. Puținței, raionul Orhei	Așezare fortificată	A doua jumătate a mileniului I a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 158.
127.	Dealul Mare	c. Zorleni, jud. Vaslui	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 159.
128.	Dersca	c. Dersca, jud. Botoșani, România	Așezare fortificată	A doua jumătate a mileniului I a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 160.
129.	Divizița	s. Divizița, raionul Tatarbunari, reg. Odesa, Ucraina	Grup de tumuli	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 161.
130.	Dobrovăț „Dealul Cetățuia”	c. Dobrovăț, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 162.
131.	Dochia „Sărățica”	c. Girov, jud. Neamț, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 163.
132.	Dodești „Tămășeni”	c. Viișoara, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Hallstatt mijlociu și sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 164a.
133.	Dodești (I)	c. Viișoara, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 164b.
134.	Dodești (II)	c. Viișoara, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 164c.
135.	Dodești (III)	c. Viișoara, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 164d.
136.	Dolhești „Podul peste Crasna”	c. Dolhești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 165a.
137.	Dolhești „Chiscul Dolhești”	c. Dolhești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 165b.
138.	Dolhești „Rața”	c. Dolhești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de	Getică	Arnăut 2003, nr.

					suprafață		catalog 165c.
139.	Dolhești „La Livada lui Costache”	c. Dolhești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 165d.
140.	Domnești „Cetățuia”	c. Pufești, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 166.
141.	Domnii						Arnăut 2003, nr. catalog 167.
142.	Drăgești	c. Todirești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 168.
143.	Drăgușeni „La Prisacă”	c. Șcheia, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 169a.
144.	Drăgușeni	c. Șcheia, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 169b.
145.	Duda	c. Duda, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 170.
146.	Dulcești	c. Dulcești, jud. Neamț, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. suprapune nivel hallstattian timpuriu	Cercetări de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 171.
147.	Dumasca	c. Tăcuta, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 172.
148.	Dumbrava	c. Lespezi, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 175.
149.	Dumbrăveni	c. Dumbrăveni, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Bobi 1999; Arnăut 2003, nr. catalog 173.
150.	Dumeștii Noi	c. Dumeștii Noi, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 174.
151.	Durlești „Pădurea Grozești”	or. Durlești, mun. Chișinău, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 176a.
152.	Durlești (I)	or. Durlești, mun. Chișinău, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 176b.
153.	Durlești (II)	or. Durlești, mun. Chișinău, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog

							176c.
154.	Durlești (III)	or. Durlești, mun. Chișinău, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 176d.
155.	Emil Racoviță	c. Dănești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 177.
156.	Fărcășeni „La Soci”	c. Strunga, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 178.
157.	Fâstâci	c. Delești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 179.
158.	Fedești „Cetățuia”	c. Șuletea, jud. Vaslui, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 180a.
159.	Fedești (I)	c. Șuletea, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 180b.
160.	Fedești (II)	c. Șuletea, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 180c.
161.	Fedești „Cetate”	c. Șuletea, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 180d.
162.	Fedești „Recea”	c. Șuletea, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 180e.
163.	Fetița	s. Fetița, raionul Cimișlia, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 181.
164.	Floreni „Dealul Cioraseilor”	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-II a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Teodor 1999; Arnăut 2003, nr. catalog 182.
165.	Frenciugi „Cier”	c. Șcheia, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 183.
166.	Fundătura	c. Arsura, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 184.
167.	Fundul Galbenei	s. Fundul Galbenei, raionul Hâncești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 185.
168.	Furceni „Cot”	s. Furceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 186a.

169.	Furceni „Selitra”	s. Furceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 186b.
170.	Furceni „Cot”	s. Furceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 186c.
171.	Furceni (I)	s. Furceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 186d.
172.	Furceni (II)	s. Furceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 186e.
173.	Furmanivka	s. Furmanivka, raionul Chilia, reg. Odesa, Ucraina	Urme de locuire. Aglomerații de amfore grecești	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Grecească	Arnăut 2003, nr. catalog 187.
174.	Galați „Portul Roșu”	Mun. Galați, jud. Galați, România	Necropolă de incinerare în urnă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică ?	Arnăut 2003, nr. catalog 188.
175.	Gara Roșiești	c. Roșiești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 189.
176.	Găcești	c. Găcești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 190.
177.	Găiceana „La Sturzu”	c. Găiceana, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 191a.
178.	Găiceana „Fundul Pleșului”	c. Găiceana, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 191b.
179.	Gănești	c. Târgul Frumos, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 192.
180.	Gârbești	c. Țibana, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 193.
181.	Gârcina „Dealul Opișor”	c. Gârcina, jud. Neamț, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 194.
182.	Ghermănești	c. Banca, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 195.
183.	Ghermănești „Pe Dop”	c. Drânceni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 196.
184.	Ghetlova „Dealul Dumii”	s. Ghetlova, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog

							197a.
185.	Ghetlova „Valea Budălău”	s. Ghetlova, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 197b.
186.	Ghetlova „După Deal”	s. Ghetlova, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 197c.
187.	Ghetlova (I)	s. Ghetlova, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 197d.
188.	Ghiduleni	s. Ghiduleni, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 198.
189.	Ghiliceni „Dealul Horodiștei”	s. Ghiliceni, raionul Telenești, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 199.
190.	Gigoreni (I)	c. Țibănești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 200a.
191.	Gigoreni (II)	c. Țibănești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 200b.
192.	Giurgiulești „Stâna lui Mocanu”	s. Giurgiulești, raionul Cahul, R. Moldova	Necropolă de inhumație	Sf. sec. VII – înc. sec. VI a. Chr.	Cercetare sistematică	Tracică	Arnăut 2003, nr. catalog 201a.
193.	Giurgiulești „Sub Cetate”	s. Giurgiulești, raionul Cahul, R. Moldova	Necropolă plană de incinerare în urnă	Sec. V-IV a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 201b.
194.	Hlinaia	s. Hlinaia, UTA Stînga Nistrului	Necropolă tumulară de inhumație	Sec. III-II a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Тельнов, и др. 2016
195.	Glăvănești	c. Andrieșeni, jud. Iași, România	Așezare deschisă	A doua jumătate a mileniului I a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică cu aspecte bastarne	Arnăut 2003, nr. catalog 202a.
196.	Glăvănești	c. Andrieșeni, jud. Iași, România	Mormânt de incinerare, mormânt de inhumație.	A doua treime a mil. I a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică (m. incinerare) și hallstattiană tardivă (m. inhumație)	Arnăut 2003, nr. catalog 202b.
197.	Godinești	c. Godinești, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 203.
198.	Goldești	c. Vorona, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 204.
199.	Gorban	c. Gorban, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 205a.
200.	Gorban	c. Gorban, jud.	Așezare	Sec. IV-III	Cercetări	Getică	Arnăut

	„Dealul Câlcea”	Iași, România	deschisă	a. Chr.	de suprafață		2003, nr. catalog 205b.
201.	Gorbănești	c. Gorbănești, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 206.
202.	Gorghești „Dealul Zarea”	c. Stănișești, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 207.
203.	Gotești	s. Gotești, raionul Cantemir, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 208.
204.	Gradiște	s. Gradiște, raionul Cimișlia, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 209.
205.	Gradeșka	s. Gradeșka, raionul Reni, reg. Odesa, Ucraina	Necropolă tumulară de înhumăție	Sec. IV a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 210.
206.	Grădinița	s. Grădinița, raionul Bileaiivka, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. VI-III a. Chr.	Sondaje	Getică (geto-greacă?)	Arnăut 2003, nr. catalog 211.
207.	Gugești	c. Boțești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 212.
208.	Gura Bâcului	s. Gura Bâcului, raionul Anenii Noi, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 213.
209.	Gura Idrici „La Coser”	c. Rosiești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 214.
210.	Gura Văii	c. Stănișești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 215.
211.	Gura Văii	c. Strunga, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 216a.
212.	Gura Văii „La Pârâu”	c. Strunga, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 216b.
213.	Hadjider	s. Hadjider, raionul Sarata, reg. Odesa, Ucraina	Necropolă tumulară înhumăție	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 217.
214.	Hansca „Cetate”	s. Hansca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 218a.
215.	Hansca (I)	s. Hansca,	Așezare	Sec. IV-III	Cercetări	Getică	Arnăut

		raionul Ialoveni, R. Moldova	deschisă	a. Chr.	de suprafață		2003, nr. catalog 218b.
216.	Hansca (II)	s. Hansca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 218c.
217.	Hansca (III)	s. Hansca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 218d.
218.	Hansca „Toloacă”	s. Hansca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 218e.
219.	Hansca (IV)	s. Hansca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 218f.
220.	Hansca (V) Pidasca	s. Hansca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 218g.
221.	Hansca	s. Hansca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Necropolă de incinerație	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 218h.
222.	Hansca „Lutărie”	s. Hansca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Necropolă birituală	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 218i.
223.	Hăbășești „Holm”	c. Strunga, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 219a.
224.	Hăbășești „La Siliște”	c. Strunga, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 219b.
225.	Hălărești	c. Iana, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 220a.
226.	Hălărești „Dealul Gogoșa”	c. Iana, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 220b.
227.	Hălăucești	c. Hălăucești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 221.
228.	Hândrești „Zgâia”	c. Oțeleni, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 222.
229.	Hârlău	c. Hârlău, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 223.
230.	Hârșova „Islaz”	c. Delești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 224.
231.	Hârtoape	c. Vânători,	Așezare	Sec. IV-III	Cercetări	Getică	Arnăut

	„La Moara Popii”	jud. Iași, România	deschisă	a. Chr. (suprapus de La Tène II)	de suprafață		2003, nr. catalog 225.
232.	Hârtopul Mare	s. Hârtopul Mare, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 226.
233.	Hârtopul Mic	s. Hârtopul Mic, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 227.
234.	Hilișeu-Horia	c. Hilișeu-Horia, jud. Botoșani, România	Mormânt de înhumatie	Sec. VI-V a. Chr.	Săpături de salvare	Nespecificat / scitică?	Arnăut 2003, nr. catalog 228.
235.	Hilița „Standoală”	c. Costuleni, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 229.
236.	Glinjeni „La Lacuri”	s. Glinjeni, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 230a.
237.	Glinjeni „La Șanț”	s. Glinjeni, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. VII-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 230b.
238.	Holboca	c. Holboca, jud. Iași, România	Mormânt de incineratie în urnă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 231.
239.	Holercani	s. Holercani, raionul Dubăsari, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 232a.
240.	Holercani „Mohata”	s. Holercani, raionul Dubăsari, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune nivel hallstattian timpuriu)	Săpături de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 232b.
241.	Horești (I)	s. Horești, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 233a.
242.	Horești (II)	s. Horești, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 233b.
243.	Horga (I)	c. Epureni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 234a.
244.	Horga (II)	c. Epureni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 234b.
245.	Horga (III)	c. Epureni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 234c.

246.	Horga (IV)	c. Epureni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 234d.
247.	Horodca Mică („Cetate”)	s. Horodca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. V-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Munteanu et al. 2010; Arnăut 2003, nr. catalog 235a.
248.	Horodca Mare	s. Horodca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 235b.
249.	Horodca	s. Horodca, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 235c.
250.	Horodiștea „Dealul Bozia”	c. Cotnari, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 236a.
251.	Horodiștea „Dealul Ciobanului”	c. Cotnari, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 236b.
252.	Horodiște „Pleșa”	s. Horodiște, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 237.
253.	Horodiște „Livada Veche”	s. Horodiște, raionul Dondușeni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 238.
254.	Horodiște	s. Horodiște, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 239.
255.	Huțu „Dealul Fântânilor”	c. Găiceana, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 240.
256.	Huși „Corni”	Mun. Huși, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 241a.
257.	Huși	Mun. Huși, jud. Vaslui, România	Mormânt de înhumăție	Sec. IV-III a. Chr.	Săpături de salvare	Nespecificat	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 241b.
258.	Iași (I)	Mun. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 242a.
259.	Iași „Fabrica de cărămizi”	Mun. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 242b.

260.	Ibănești (I)	c. Ibănești, jud. Botoșani, România	Așezare fortificată	Sec. V-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 243a.
261.	Ibănești (II)	c. Ibănești, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 243b.
262.	Icușeni	c. Vorona, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 244.
263.	Idrici	c. Rosiești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 245.
264.	Igești	c. Blăgești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 246.
265.	Ion Neculce	c. Târgul Frumos, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 247.
266.	Iorjnița „Zamca”	s. Iorjnița, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 248.
267.	Iosipeni	c. Cotnari, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 249.
268.	Ipatele „Dealul Poiana”	c. Ipatele, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 250.
269.	Ipotești	c. Mihai Eminescu, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 251.
270.	Isacova „Cetățuia”	s. Isacova, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 252a.
271.	Isacova	s. Isacova, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 252b.
272.	Ivănești	c. Ivănești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 253.
273.	Ivești (I)	c. Ivești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 254a.
274.	Ivești (II)	c. Ivești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 254b.
275.	Ivancea (I)	s. Ivancea, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 255a.

276.	Ivancea (II)	s. Ivancea, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapus de nivel Poenești-Lucașeuca)	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 255b.
277.	Ivancea (III)	s. Ivancea, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 255c.
278.	Ivancea (IV)	s. Ivancea, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 255d.
279.	Ivancea (V)	s. Ivancea, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 255e.
280.	Ivancea (VI)	s. Ivancea, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 255f.
281.	Ivancea (VII)	s. Ivancea, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 255g.
282.	Ivancea (VIII)	s. Ivancea, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 255h.
283.	Ismail	Or. Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Săpături de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 256a.
284.	Ismail	Or. Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Necropolă	Sec. IV-III a. Chr.	Investigații de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 256b.
285.	Izvorul Berheciului „Gălăneț”	c. Izvorul Berheciului, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 257.
286.	Japca „La Nisip”	s. Japca, raionul Florești, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 258.
287.	Jigălia „La Harbuji”	c. Șuletea, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 259.
288.	Jora de Jos	s. Jora de Jos, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 260.
289.	Kamenka	s. Kamenka, raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 261.
290.	Kamyšovka	s. Kamyšovka, raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 262.

291.	Kosa	s. Kosa, raionul Bilgorod-Dnistrovskii, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 263.
292.	Kubei	s. Kubei, raionul Bolgrad, reg. Odesa, Ucraina	Grup de tumuli, înhumăție	A doua jumătate a sec. V – prima jumătate a sec. IV / sec. IV a. Chr.	Cercetări sistematice	Nespecificat / scitic?	Arnăut 2003, nr. catalog 264.
293.	Lăpușna „Valea Rusca”	s. Lăpușna, raionul Hâncești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 265.
294.	Lărguța „Ocolul Vulturului”	s. Lărguța, raionul Cantemir, R. Moldova	Așezare deschisă ? Depozit	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 266.
295.	Lățești	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 267.
296.	Leorda	c. Leorda, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 268.
297.	Leoști „Dealul Holm”	c. Tătăreni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 269a.
298.	Leoști „Dealul Berbeceni”	c. Tătăreni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 269b.
299.	Lichitișeni „Itu”	c. Vultureni, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 270.
300.	Lipiceni	s. Lipiceni, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 271.
301.	Lipnic „La Șanțuri”	s. Lipnic, raionul Ocnîța, R. Moldova	Așezare fortificată	A doua jumătate a mileniului I a. Chr. (?)	Observații de suprafață	Nespecificat	Arnăut 2003, nr. catalog 272.
302.	Lipoveni	s. Lipoveni, raionul Cimișlia, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 273.
303.	Lipoveni „Râpa Zanova”	s. Lipoveni, raionul					Arnăut 2003, nr. catalog 274.
304.	Logănești	s. Logănești, raionul Hâncești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 275.
305.	Lozova	s. Lozova, raionul Strășeni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune nivel	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 276.

				hallstattian timpuriu)			
306.	Luizi-Călugăra	c. Luizi-Călugăra, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 277.
307.	Lunca „Morișca”	c. Lunca, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 278.
308.	Lunca	c. Vânători-Neamț, jud. Neamț, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 279.
309.	Lupăria	c. Prăjeni, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 280.
310.	Malcoci	s. Malcoci, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 281.
311.	Manta	s. Manta, raionul Cahul, R. Moldova	Grup de tumuli	Sec. IV a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică ?	Arnăut 2003, nr. catalog 282.
312.	Manoilești	s. Manoilești, raionul Ungheni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 283.
313.	Mărcăuți	s. Mărcăuți, raionul Briceni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 284.
314.	Mășcăuți	s. Mășcăuți, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 285a.
315.	Mășcăuți (I)	s. Mășcăuți, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 285b.
316.	Mășcăuți (II)	s. Mășcăuți, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 285c.
317.	Mășcăuți (III)	s. Mășcăuți, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 285d.
318.	Mășcăuți (IV)	s. Mășcăuți, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 285e.
319.	Mășcăuți (V)	s. Mășcăuți, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 285f.
320.	Mășcăuți (VI)	s. Mășcăuți, raionul Criuleni, R. Moldova	Necropolă de incinerație	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 285g.
321.	Mateuți „La Șanțuri”	s. Mateuți, raionul Rezina,	Așezare fortificată	Sec. V-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr.

		R. Moldova					catalog 286.
322.	Mălăești						Arnăuț 2003, nr. catalog 287.
323.	Mălușteni (I)	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 288a.
324.	Mălușteni „Cetățuia”	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 288b.
325.	Mălușteni „Valea Satului”	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 288c.
326.	Mălușteni „Leaua”	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 288d.
327.	Mărculești	s. Mărculești, raionul Florești,	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 289.
328.	Mărgineni	c. Mărgineni, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 290a.
329.	Mărgineni „Cichindel”	c. Mărgineni, jud. Bacău, România	Necropolă plană de incinerare în urnă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de salvare	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 290b.
330.	Măscurei	c. Pogana, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 291.
331.	Mănăstirea (I)	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 292a.
332.	Mănăstirea (II)	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 292b.
333.	Mănăstirea (III)	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr.

							catalog 292c.
334.	Mândra	s. Mândra, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 293.
335.	Mânzați „Corbu”	c. Alexandru Vlăhuță, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 294.
336.	Mânzătești (I)	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 295a.
337.	Mânzătești (II)	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 295b.
338.	Mânzătești „Sânpetru”	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Mormânt de inhumație	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică ?	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 295c.
339.	Mânzătești	c. Bozia, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 296.
340.	Meleșeni „Cetățuia”	s. Meleșeni, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 297.
341.	Merești „Cetățuia”	c. Vulturești, jud. Suceava, România	Așezare fortificată	Sec. V-IV a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 298.
342.	Mihălășeni	s. Mihălășeni, raionul Ocnîța, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 299.
343.	Mihuleni	s. Mihuleni, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 300.
344.	Mileștii de Sus	c. Parincea, jud. Bacău, România	Grup de morminte de inhumație	Sf. sec. VI- înc. sec. V a. Chr.	Săpături de salvare	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 301.
345.	Mircești	c. Mircești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 302.
346.	Mircești	c. Tăcuta, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 303a.
347.	Mircești „Grui”	c. Tăcuta, jud. Vaslui,	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de	Getică	Coman 1980;

		România			suprafață		Arnăut 2003, nr. catalog 303b.
348.	Mironeasca	c. Mironeasca, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 304.
349.	Mârzaci	s. Mârzaci, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 305.
350.	Mogoșești	c. Mogoșești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 306.
351.	Molești (I)	s. Molești, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 307a.
352.	Molești (II)	s. Molești, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 307b.
353.	Molești (III)	s. Molești, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 307c.
354.	Molești „Râpa Cornului”	s. Molești, raionul Ialoveni, R. Moldova	Mormânt de incinerare în urnă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 307d.
355.	Mologa	s. Mologa, raionul Bilgorod- Dnistrovskii, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 308.
356.	Morăni	c. Deleni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 309.
357.	Morozeni „Horodinca”	s. Morozeni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 310.
358.	Moșna „Cetățuie”	c. Moșna, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 311.
359.	Muncelu de Sus	c. Mogoșești- Siret, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 312.
360.	Murgeni „Bozianu”	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 313a.
361.	Murgeni „Băbăneța”	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog

							313b.
362.	Murgeni „CFR”	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 313c.
363.	Murgeni „Gura Bujorâni”	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 313d.
364.	Murgeni „Știubeni”	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 313e.
365.	Murgeni „Dealul Bisericii”	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 313f.
366.	Munteni „Seliște”	c. Belcești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 314.
367.	Nănești	c. Parincea, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 315.
368.	Năpădeni	s. Năpădeni, raionul Ungheni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 316.
369.	Năvârnet	s. Năvârnet, raionul Fălești, R. Moldova	Necropolă tumulară de înhumatie	Sec. VI-V a. Chr.	Sondaje	Nespecificat ă. Cercetările antropologice relevă continuitatea populației din Sud-Estul Europei	Arnăuț 2003, nr. catalog 317.
370.	Năzarioaia	c. Vultureni, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. V-IV a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 318.
371.	Negrești „Pe Țarină”	or. Negrești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 319.
372.	Negritești „Izvorul de Slatină”	c. Podoleni, jud. Neamț, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 320.
373.	Nereju	c. Nereju, jud. Vrancea	Așezare fortificată	Sec. V-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Bobî 1999; Arnăuț 2003, nr. catalog 321.
374.	Nichiteni „Dealul în Mârzac”	c. Coțușca, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 322.

375.	Nova Pokrivka (I)	s. Nova Pokrivka, raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 323a.
376.	Nova Pokrivka (II)	s. Nova Pokrivka, raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 323b.
377.	Novokamenka	s. Novokamenka, raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Mormânt de înhumatie în grup tumular	A doua epocă a fierului	Cercetare sistematică	Nespecificat	Arnăut 2003, nr. catalog 324.
378.	Novonekrasivka (I)	s. Novonekrasivka, raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 325a.
379.	Novonekrasivka (II)	s. Novonekrasivka, raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sf. sec. V a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 325b.
380.	Obârșeni	c. Vinderei, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 326.
381.	Odaia	s. Odaia, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 327.
382.	Odobești „Cetățuia”	c. Odobești, jud. Vrancea, România	Așezare fortificată	Sec. IV-I a. Chr.	Sondaje de salvare	Getică	Bobi 1999; Arnăut 2003, nr. catalog 328.
383.	Ofatinți	s. Ofatinți, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. V-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 329.
384.	Ogorodnoe	s. Ogorodnoe, raionul Bilgorod-Dnistrovskii, reg. Odesa, Ucraina	Mormânt de înhumatie în grup tumular	Sec. VI a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică ?	Arnăut 2003, nr. catalog 330.
385.	Ohrincea	s. Ohrincea, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 331.
386.	Olănești	s. Olănești, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 332a.
387.	Olănești	s. Olănești, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Mormânt din necropolă de incineratie în urnă	Sec. V-IV/III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 332b.

388.	Olănești	s. Olănești, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Tezaur	???	Descoperire fortuită	Elenistică	Arnăut 2003, nr. catalog 332c.
389.	Olișcani „Cetățuie” / „Roata Turcilor”	s. Olișcani, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 333a.
390.	Olișcani	s. Olișcani, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 333b.
391.	Onești „Cioara”	c. Onești, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Hallstatt târziu	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 334.
392.	Orgoești	c. Bogdănești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 335.
393.	Orlovca „Piatra Cartalului”	s. Orlovca, raionul Reni, reg. Odesa, Ucraina	Așezare fortificată	Sec. VI-III a. Chr. (continuitate din Hallstatt mijlociu – Basarabi până în sec. II p. Chr.)	Cercetare sistematică	Traco-getică, getică	Arnăut 2003, nr. catalog 336a.
394.	Orlovca (I)	s. Orlovca, raionul Reni, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. VI-III a. Chr. (continuitate din Hallstatt mijlociu – Basarabi până în sec. II p. Chr.)	Sondaje	Traco-getică, getică	Arnăut 2003, nr. catalog 336b.
395.	Orlovca	s. Orlovca, raionul Reni, reg. Odesa, Ucraina	Necropolă de incinerare	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 336c.
396.	Orlovca	s. Orlovca, raionul Reni, reg. Odesa, Ucraina	Depunere funerară birituală	Sec. V-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 336d.
397.	Ostrovnoe	s. Ostrovnoe, raionul Arcyz, reg. Odesa, Ucraina	Necropolă tumulară de inhumație	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 337.
398.	Oțeleni (I)	c. Hoceni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 338a.
399.	Oțeleni (II)	c. Hoceni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 338b.
400.	Oțeleni „Movila lui Ștefan cel Mare”	c. Oțeleni, jud. Iași, România	Așezare fortificată	A doua jumătate a mileniului I a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 339.

401.	Osești „Dealul Luncii”	c. Osești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 340a.
402.	Osești „Hăstăroaia”	c. Osești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 340b.
403.	Palanca (I)	s. Palanca, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 341a.
404.	Palanca (II)	s. Palanca, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 341b.
405.	Palanca	s. Palanca, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Mormânt de incinerare	Sec. IV-III a. Chr.	Descoperiri fortuite	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 341c.
406.	Parcani „Cazan”	s. Parcani, mun. Tiraspol, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 342a.
407.	Parcani	s. Parcani, mun. Tiraspol, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 342b.
408.	Părcani	s. Părcani, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 343.
409.	Pașcani „La Râvnic”	c. Dănești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 344.
410.	Pașcani	c. Pașcani, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 345.
411.	Pădureni	c. Mărășești, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 346a.
412.	Pădureni	c. Mărășești, jud. Vrancea, România	Necropolă de incinerare	Hallstatt târziu	Cercetări sistematice	Getică	Bobi 1999; Arnăut 2003, nr. catalog 346b.
413.	Pădureni	c. Pădureni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 347.
414.	Pănășești „Cetățuia”	c. Pănășești, raionul Strășeni, R. Moldova	Așezare fortificată	A doua jumătate a mileniului I a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 348.
415.	Păușești (I)	c. Dumești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 349a.
416.	Păușești (II)	c. Dumești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de	Getică	Arnăut 2003, nr.

				(suprapune nivel hallstattian mijlociu)	suprafață		catalog 349b.
417.	Pâhnești „Dealul Henciu”	c. Arsura, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 350a.
418.	Pâhnești „La Livadă”	c. Arsura, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 350b.
419.	Pâncești „La Saivane”	c. Poienari, jud. Neamț, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr. (suprapus de nivel hallstattian)	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 351.
420.	Pârjolteni	s. Pârjolteni, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 352a.
421.	Pârjolteni	s. Pârjolteni, raionul Călărași, R. Moldova	Mormânt de incinerare	Sec. V a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică / scitică / geto-scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 352b.
422.	Pereni	s. Pereni, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 353.
423.	Petricani (I)		Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 354a.
424.	Petricani (II)		Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 354b.
425.	Pivdennoe	s. Pivdennoe, raionul Bilgorod-Dnistrovskii, reg. Odesa, Ucraina	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Greco-geto-scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 355.
426.	Plavni	s. Plavni, raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Necropolă tumulară de înhumare	Înc. sec. IV a. Chr.	Cercetări sistematice	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 356a.
427.	Plavni	s. Plavni, raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina	Tumul / complex cultic	Sec. IV a. Chr.	Cercetări sistematice	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 356b.
428.	Pleșani	c. Călărași, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 357.
429.	Plugari (I)	c. Plugari, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 358a.
430.	Plugari (II)	c. Plugari, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog

							358b.
431.	Pocreaca „Cetățuie”	c. Schitu Duca, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. VII-VI a. Chr. (suprapune nivel hallstattian timpuriu și mediu)	Sondaje	Tracică	Arnăut 2003, nr. catalog 359.
432.	Pocrovca (I)	s. Pocrovca, raionul Dondușeni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 360a.
433.	Pocrovca (II)	s. Pocrovca, raionul Dondușeni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 360b.
434.	Pocrovca (III)	s. Pocrovca, raionul Dondușeni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 360c.
435.	Pocșești	c. Donici, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 376.
436.	Podu Hangiului	c. Gorban, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 361.
437.	Podul Lung	s. Podul Lung, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 362.
438.	Podu Pietriș	c. Perieni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 363.
439.	Podu Turcului „Dealul Morii”	c. Podu Turcului, jud. Bacău, România	Mormânt de înmormântare	Sec. V-IV a. Chr.	Sondaj	Scitică ?	Arnăut 2003, nr. catalog 364.
440.	Pogana	c. Pogana, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 365.
441.	Pohorniceni „Petruha”	s. Pohorniceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune nivel hallstattian timpuriu, suprapune nivel Poienestii-Lucașeuca)	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 366a.
442.	Pohorniceni (I)	s. Pohorniceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 366b.
443.	Pohorniceni (II)	s. Pohorniceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 366c.
444.	Pohorniceni (III)	s. Pohorniceni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de	Getică	Arnăut 2003, nr.

		R. Moldova			suprafață		catalog 366d.
445.	Poiana „Cetățuie”	c. Nicorești, jud. Galați, România	Așezare (tip dava)	Sec. IV-III a. Chr. (continuitate din prima epocă a fierului până în sec. I p. Chr.)	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 367a.
446.	Poiana	c. Nicorești, jud. Galați, România	Depuneri funerare / Necropolă de înhumăție	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică ?	Arnăut 2003, nr. catalog 367b.
447.	Poiana „Podiș”	c. Negrești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 368.
448.	Poiana Mănăstirii „Între Șanțuri”	c. Țibana, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 369a.
449.	Poiana Mănăstirii	c. Țibana, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 369b.
450.	Poiana (I)	s. Poiana, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 370a.
451.	Poiana (II)	s. Poiana, raionul Șoldănești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 370b.
452.	Poienestii „Dealul Teilor”	c. Poienestii, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 371a.
453.	Poienestii „Râpa Fântânii”	c. Poienestii, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 371b.
454.	Poienestii „Măgura”	c. Poienestii, jud. Vaslui, România	Necropolă incinerăție și înhumăție	Sec. V-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 371c.
455.	Poienestii	c. Poienestii, jud. Vaslui, România	Tezaur / urme de așezare	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 371d.
456.	Pojărenii „Cetate”	s. Pojărenii, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 372.
457.	Pomazany	s. Pomazany, raionul Chilia, reg. Odesa, Ucraina	Mormânt de înhumăție în grup de tumuli	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 373.
458.	Popenii	c. Zorilenii, jud.	Așezare	Sec. IV-III	Cercetări	Getică	Coman

	„Valea Mănăstirii”	Vaslui, România	deschisă	a. Chr.	de suprafață		1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 374a.
459.	Popeni (I)	c. Zorileni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 374b.
460.	Popeni (II)	c. Zorileni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 374c.
461.	Popești „La Scaun”	c. Găiceana, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 374c.
462.	Popești „Văduva”	c. Urechești, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Bobi 1999; Arnăuț 2003, nr. catalog 377.
463.	Popricani „Dealul Viei”	c. Popricani, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 378.
464.	Porumbrei	s. Porumbrei, raionul Cimișlia, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 379.
465.	Potârca (Trebujeni-Potârca)	s. Trebujeni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr. (continuitate de locuire în sec. III-I a. Chr.)	Cercetări sistematice	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 380a.
466.	Potârca (Trebujeni-Potârca)	s. Trebujeni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 380b.
467.	Prisecani „Soveja-Prisaca”	c. Boghești, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Traco-getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 381.
468.	Probotă „Bulgărie”	c. Probotă, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 382a.
469.	Probotă	c. Probotă, jud. Iași, România	Mormânt de incinerare în urnă / urme necropolă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 382b.
470.	Pufești	c. Pufești, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Bobi 1999; Arnăuț 2003, nr. catalog 383.
471.	Pungești	c. Pungești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț

							2003, nr. catalog 384.
472.	Purcari	s. Purcari, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Mormânt tumular de înhumare	Sf. sec. V – înc. sec. IV a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Agulnikov et al. 2013
473.	Rașcov	s. Rașcov, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 386a.
474.	Rașcov	s. Rașcov, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Mormânt de incinerare în urnă / urme necropolă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 386b.
475.	Răcățau „Cetățuia”	c. Horgești, jud. Bacău, România	Așezare (tip dava)	Sec. IV-III a. Chr. (continuitate a doua jumătate a mileniului I a. Chr.)	Cercetări sistematice	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 387a.
476.	Răcățau	c. Horgești, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune nivel hallstattian)	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 387b.
477.	Răchiți „Groapa lui Ichim”	c. Răchiți, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 388a.
478.	Răchiți	c. Răchiți, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 388b.
479.	Rădeni (I)	c. Dragomirești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 389a.
480.	Rădeni (II)	c. Dragomirești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 389b.
481.	Rădeni „Lutăria Băloaia”	c. Dragomirești, jud. Vaslui, România	Mormânt de incinerare	Sec. V-IV a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 389c.
482.	Răducăneni (I)	c. Răducăneni, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. VII-VI / III-II a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 390a.
483.	Răducăneni (II)	c. Răducăneni, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 390b.
484.	Răscăieți (I)	s. Răscăieți, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 385a.
485.	Răscăieți (II)	s. Răscăieți, raionul Ștefan	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de	Getică	Arnăuț 2003, nr.

		Vodă, R. Moldova			suprafață		catalog 385b.
486.	Râscăieții Noi	s. Râscăieții Noi, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Mormânt de înhumăție	Sec. VII-VI a. Chr.	Cercetare sistematică	Analogii în silvostepa nord-pontică	Arnăut 2003, nr. catalog 391.
487.	Răușeni	c. Răușeni, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 392.
488.	Războieni	c. Târgul Frumos, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 393.
489.	Războieni	c. Țibănești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. V-IV a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 394.
490.	Rânceni	c. Berezeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 395.
491.	Rânghilești „Coadă Iazului”	c. Santa Mare, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 396.
492.	Rânzești (I)	c. Fălciu, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 397a.
493.	Rânzești (II)	c. Fălciu, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 397b.
494.	Râșca	c. Ripiceni, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 398.
495.	Recea	c. Găiceana, jud. Vaslui, România	Mormânt de incinerare / urme necropolă plană de incinerare	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 399.
496.	Rediu „Valea Ursulea”	c. Rediu, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 400.
497.	Rediu	c. Rediu, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 401a.
498.	Rediu „Capul Dealului”	c. Rediu, jud. Vaslui, România	Mormânt de înhumăție	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică ?	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 401b.
499.	Rediu Mitropoliei	c. Popricani, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog

							402a.
500.	Rediu Mitropoliei „Islaz”	c. Popricani, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 402b.
501.	Repedea	c. Străoani, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 403.
502.	Rezina	Or. Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	A doua jumătate a mil. a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 404.
503.	Rogoaza „Vila Boierească”	c. Corbasca, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. VI-V a. Chr. (suprapune nivel hallstattian mijlociu)	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 405a.
504.	Rogoaza	c. Corbasca, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. VI-V a. Chr. (suprapune nivel hallstattian mijlociu)	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 405b.
505.	Roșu	c. Răducăneni, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 406.
506.	Ruginești „Păcurița”	c. Ruginești, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 407/409.
507.	Rudi „La Șanțuri”	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. VI-III a. Chr. (suprapune nivel sec. XI-VIII a. Chr. și suprapus de nivel sec. II a. Chr. – II p. Chr.)	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408a.
508.	Rudi „La Trei Cruci”	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408b.
509.	Rudi (I)	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408c.
510.	Rudi „Farfuria Turcească”	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408d.
511.	Rudi (II)	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408e.
512.	Rudi (III)	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. VI-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408f.

513.	Rudi (IV)	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408g.
514.	Rudi (V)	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408h.
515.	Rudi „Spirea”	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408i.
516.	Rudi „Râpa Satului”	s. Rudi, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 408j.
517.	Ruhotin „Valul Turcesc”	s. Ruhotin, raionul Hotin, reg. Cernăuți, Ucraina	Așezare fortificată	Sec. VII-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 410a.
518.	Ruhotin „Zamca”	s. Ruhotin, raionul Hotin, reg. Cernăuți, Ucraina	Așezare fortificată	Sec. VII-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 410b.
519.	Rusca	c. Pădureni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 411.
520.	Rusenii Noi	c. Rusenii Noi, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 412.
521.	Ruseștii Noi	s. Ruseștii Noi, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 413.
522.	Saharna Mică	s. Saharna, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune orizont hallstattian timpuriu și mijlociu sec. XII-VIII/VII a. Chr.)	Cercetări sistematice	Getică	Niculiță et al. 2008; Arnăut 2003, nr. catalog 414b.
523.	Saharna Mică	s. Saharna, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune orizont hallstattian timpuriu și mijlociu sec. XII-VIII/VII a. Chr.)	Cercetări sistematice	Getică	Niculiță et al. 2008; Arnăut 2003, nr. catalog 414g.
524.	Saharna Mare	s. Saharna, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune orizont hallstattian timpuriu și	Cercetări sistematice	Getică	Niculiță et al. 2008; Arnăut 2003, nr. catalog 414a.

				mijlociu sec. XII- VIII/VII a. Chr.)			
525.	Saharna „La Șanț”	s. Saharna, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune orizont hallstattian târziu)	Cercetări sistematice	Getică	Niculiță et al. 2008; Arnăuț 2003, nr. catalog 414e-f.
526.	Saharna „Dealul Grimidont”	s. Saharna, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	Hallstatt târziu?	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 414d?.
527.	Saharna	s. Saharna, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 414h.
528.	Saharna „Țiglău”	s. Saharna, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 414i.
529.	Saharna „Gura Hulbocii”	s. Saharna, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 415.
530.	Saharna „Revichin”	s. Saharna, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	Înc. sec. V- sf. sec. III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 416.
531.	Samaneanca	c. Teleșeu, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 417.
532.	Satu Mare	c. Satu Mare, jud. Suceava, România	Necropolă tumulară / posibil de încinerare	Mijlocul și a doua jumătate a mil. I a. Chr. ?	Cercetări sistematice vechi (informație lacunară)	Nespecificat ă	Arnăuț 2003, nr. catalog 418.
533.	Satu Nou	s. Novoselskoe, raionul Reni, reg. Odesa, Ucraina	Așezare fortificată	Sec. IV-II a. Chr. (suprapune orizont de sec. X-VIII – Babadag- Basarabi)	Săpături de salvare	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 419.
534.	Săcărești	c. Cucuteni, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 420.
535.	Săseni	c. Berești- Meria, jud. Galați, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 421a.
536.	Săseni „Râpa Fagului”	c. Berești- Meria, jud. Galați, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 421b.
537.	Schineni	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 422a.

538.	Schineni	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 422b.
539.	Scobinți „Basaraba”	c. Scobinți, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 423a.
540.	Scobinți „Dealul Vodă”	c. Scobinți, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 423b.
541.	Scoposeni „Dealul Chescului”	c. Horlești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 424.
542.	Seliște	s. Seliște, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 425.
543.	Semenea	c. Dragomirești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 426.
544.	Semionovka	s. Semionovka, raionul Bilgorod-Dnistrovskii, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-II a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 427.
545.	Semionovca	s. Semionovc, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 428.
546.	Sergheievka	raionul Bilgorod-Dnistrovskii, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 429.
547.	Siliștea	c. Todireni, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 430.
548.	Siliștea	c. Todirești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 431.
549.	Sipeni „Șipotelor”	c. Blegești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 432.
550.	Sipeni „Valea Oanei”	c. Blegești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 432.
551.	Sipoteni „La Șant”	s. Sipoteni, raionul Călărași, R.	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 433.

		Moldova					
552.	Sirota (I)	s. Sirota, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 434a.
553.	Sirota (II)	s. Sirota, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 434b.
554.	Sirota (III)	s. Sirota, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 434c.
555.	Slobozia	c. Schitu Duca, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 435.
556.	Slobozia „La Șanț”	c. Sirețel, jud. Iași, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 436.
557.	Slobozia (I)	Or. Slobozia, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 437a.
558.	Slobozia (II)	Or. Slobozia, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 437b.
559.	Slobozia Bradului „Cațatcu”	c. Slobozia Bradului, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Bobî 1999; Arnăuț 2003, nr. catalog 438.
560.	Slobozia-Dușca	s. Slobozia-Dușca, raionul Criuleni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 439.
561.	Slobozia-Hănești	c. Hănești, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 440.
562.	Slobozia-Onești	c. Slobozia-Onești, jud. Bacău, România	Necropolă	Mijlocul și a doua jumătate a mil. I a. Chr.	Săpături de salvare	Nord-tracă	Arnăuț 2003, nr. catalog 441.
563.	Slobozia Nouă „Dealul Plevnei”	Slobozia Nouă, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. V-IV a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 442a.
564.	Slobozia Nouă	Slobozia Nouă, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. V-IV a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 442b.
565.	Sofronești „La Tei”	c. Todirești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 443.

566.	Speia	s. Speia, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 444a.
567.	Speia	s. Speia, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 444b.
568.	Speia	s. Speia, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 444c.
569.	Speia	s. Speia, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Necropolă plană de incinerare	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 444d.
570.	Spulber	c. Paltin, jud. Vrancea, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Bobî 1999; Arnăut 2003, nr. catalog 445.
571.	Starye Troiany	s. Starye Troiany, raionul Chilia, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 446.
572.	Stânca	c. Comarna, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 447.
573.	Stâncești „Deasupra șanțului/La Gârla Pădurii”	c. Mihai Eminescu, jud. Botoșani, România	Așezări fortificate - 2	Sec. VII/VI-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 448a.
574.	Stâncești (I)	c. Mihai Eminescu, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 448b.
575.	Stâncești (II)	c. Mihai Eminescu, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 448c.
576.	Stâncești (III)	c. Mihai Eminescu, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 448d.
577.	Step-Soci	s. Step-Soci, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 449.
578.	Stolniceni „Cetate”	s. Stolniceni, raionul Hâncești, R. Moldova	Incintă fortificată cu urme de locuire și amenajări funerare birituale tumulare și plane	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 450a.
579.	Stolniceni (I)	s. Stolniceni, raionul Hâncești, R.	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog

		Moldova					450b.
580.	Stolniceni (II)	s. Stolniceni, raionul Hâncești, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 450c.
581.	Strahotin	c. Dângeni, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 451a.
582.	Strahotin „Ponoare”	c. Dângeni, jud. Botoșani, România	Necropolă birituală	Sec. IV-III a. Chr.	Săpături de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 451b.
583.	Străisteni	s. Străisteni, mun. Chișinău, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 452.
584.	Strășeni	Or. Strășeni, raionul Strășeni, R. Moldova	Mormânt tumular de înhumăție	Mijlocul sec. VII- prima jumătate a sec. VI a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 453.
585.	Sucleia	s. Sucleia, UTA Stânga Nistrului, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 454.
586.	Suruceni „Cetățuie”	s. Suruceni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. VI-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 455a.
587.	Suruceni (I)	s. Suruceni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 455b.
588.	Suruceni (II)	s. Suruceni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 455c.
589.	Suruceni (III)	s. Suruceni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 455d.
590.	Suruceni (IV)	s. Suruceni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Mormânt de înhumăție	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetare sistematică	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 455e.
591.	Șcheia „Florești”	c. Șcheia, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 456.
592.	Șendriceni „La Cetate”	c. Șendriceni, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 457a.
593.	Șendriceni	c. Șendriceni, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 457b.
594.	Șipca	s. Șipca, raionul Șoldănești, R.	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 458.

		Moldova					
595.	Șipote	c. Șipote, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Săpături de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 459.
596.	Șirokoe	s. Șirokoe, raionul Bilgorod-Dnistrovskii, regiunea Odesa, Ucraina	Grup tumular de morminte de inhumație	Sec. IV a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 460.
597.	Șivița	c. Tulucești, jud. Galați, România	Așezare deschisă	Sec. VI-V/IV-III a. Chr.	Săpături de salvare	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 461.
598.	Ștefănești	s. Ștefănești, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 462.
599.	Știoborâni „Tăioși”	s. Solești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 463.
600.	Șuletea „Brăițenii”	c. Șuletea, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 464.
601.	Tabaki	s. Tabaki, raionul Bolgrad, reg. Odesa, Ucraina	Necropolă tumulară de inhumație	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 465.
602.	Tanacu	c. Tanacu, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 466.
603.	Tătărăni „Râchile Stânii”	c. Tătărăni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 467a.
604.	Tătărăni „Dealul Satului”	c. Tătărăni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 467b.
605.	Tătărăni „La Plop”	c. Tătărăni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 467c.
606.	Tătărăuca Nouă	s. Tătărăuca Nouă, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 468.
607.	Tătărăuși	c. Tătărăuși, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Ha-Lt	Cercetări de	Getică	Arnăut 2003, nr.

					suprafață		catalog 469.
608.	Tăutești	c. Rediu, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 470a.
609.	Tăutești „Vatra Apăreștilor”	c. Rediu, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 470b.
610.	Tăutești „Zof”	c. Rediu, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 470c.
611.	Târgu Berești „Cetățuia”	c. Târgu Berești, jud. Galați, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 471.
612.	Târzii	c. Olteștești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 472.
613.	Târzii „Stana”	c. Târzii, jud. Vaslui, România	Așezare fortificată	Sec. V-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 473.
614.	Temeleuți „La Șanțuri”	s. Temeleuți, raionul Florești, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 474.
615.	Temeleuți (I)	s. Temeleuți, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 475a.
616.	Temeleuți (II)	s. Temeleuți, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 475b.
617.	Temeleuți (III)	s. Temeleuți, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 475c.
618.	Todireni	c. Todireni, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 476.
619.	Todirești (I)	c. Todirești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapus de nivel Poenești-Lucașeuca)	Sondaje	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 477a.
620.	Todirești „La Canton”	c. Todirești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 477b.
621.	Todirești (II)	c. Todirești, jud. Vaslui,	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de	Getică	Coman 1980;

		România			suprafață		Arnăut 2003, nr. catalog 477c.
622.	Tolocănești „La Șanțuri”	c. Tolocănești, raionul Soroca, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 478.
623.	Topile	c. Valea Seacă, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 479.
624.	Trapovka	s. Trapovka, raionul Tatarbunar, reg. Odesa, Ucraina	Morminte de inhumație tumulare	Sec. V-IV a. Chr.; sec. IV-III a. Chr.	Cercetare sistematică	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 480.
625.	Trebujeni (I)	s. Trebujeni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 481a.
626.	Trebujeni „Peștere”	s. Trebujeni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune orizont hallstattian târziu și este suprapus de orizont Poenești- Lucașeuca)	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 481b.
627.	Trebujeni (II)	s. Trebujeni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 481c.
628.	Trebujeni „Fântâna Joiei”	s. Trebujeni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 481d.
629.	Trestiana	c. Grivița, jud. Vaslui, România	Mormânt de inhumație	Sec. VII a. Chr.			Arnăut 2003, nr. catalog 482.
630.	Trifești	c. Trifești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 483.
631.	Trinca „Drumul Feteștilor”	s. Trinca, raionul Edineț, R. Moldova	Necropolă tumulară de inhumație	Hallstatt târziu	Cercetări sistematice		Arnăut 2003, nr. catalog 484.
632.	Trușeni	s. Trușeni, mun. Chișinău, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 485.
633.	Tudora (I)	s. Tudora, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 486a.
634.	Tudora (II)	s. Tudora, raionul Ștefan Vodă, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 486b.
635.	Tufeștii de Sus	c. Scânteia, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de	Getică	Arnăut 2003, nr.

					suprafață		catalog 487.
636.	Tulucești	c. Tulucești, jud. Galați, România	Grup de morminte de incinerare	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 488.
637.	Tungujei (I)	c. Țibănești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 489a.
638.	Tungujei (II)	c. Țibănești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 489b.
639.	Tunsești „Valea Poienii”	c. Bogdănița, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 490a.
640.	Tunsești	c. Bogdănița, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 490b.
641.	Tupilați „Valea Albă”	c. Tupilați, jud. Neamț, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 491.
642.	Țahnăuți	s. Țahnăuți, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 492.
643.	Țareuca „La Cetate”	s. Țareuca, raionul Rezina, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 493.
644.	Țibana	c. Țibana, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-II a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 494.
645.	Țibănești „Siliștea”	c. Țibănești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 495.
646.	Țigănești „Pe Lac”	c. Vultureni, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 496.
647.	Țuțcani (I)	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 497a.
648.	Țuțcani (II)	c. Mălușteni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 497b.
649.	Țuțora „Gădilita”	c. Țuțora, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune nivel hallstattian timpuriu)	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 498.

650.	Udobnoe	s. Udobnoe, raionul Bolgrad, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 499.
651.	Ulmu (I)	s. Ulmu, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 500a.
652.	Ulmu (II)	s. Ulmu, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 500b.
653.	Ulmu (III)	s. Ulmu, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 500c.
654.	Uncești „La Poștă”	c. Zăpodeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 501.
655.	Ungureni „Podul Bălănești”	c. Ungureni, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 502.
656.	Urlați	c. Dimitrie Cantemir, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 503.
657.	Valea lui Bosie	c. Tătărăni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 504.
658.	Valea Mare	c. Negrești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 505.
659.	Vasiliivka	s. Vasiliivka, raionul Bolgrad, reg. Odesa, Ucraina	Necropolă tumulară	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 506.
660.	Vaslui (I)	m. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 507a.
661.	Vaslui (II)	m. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 507b.
662.	Vaslui „Curțile Domnești”	m. Vaslui, România	Necropolă birituală	Sec. VII-III a. Chr. (VII/VI-V: înhumăție; IV-III:	Cercetări sistematice	Traco-getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog

				incineratie)			507c.
663.	Văculești	c. Văculești, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 508.
664.	Vădeni „Casa de Apă”	c. Murgeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapus de Lt II)	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 509.
665.	Vălcineț (I)	S. Vălcineț, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 510a.
666.	Vălcineț (II)	S. Vălcineț, raionul Călărași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 510b.
667.	Văleni „Dochia”	c. Pădureni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 511.
668.	Văsieni	s. Văsieni, raionul Ialoveni, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 512.
669.	Vânători	c. Vânători, jud. Iași, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 513a.
670.	Vânători	c. Vânători, jud. Iași, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 513b.
671.	Vertiujeni „Cetățuia”	s. Vertiujeni, raionul Florești, R. Moldova	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 514.
672.	Vesioloe III	s. Vesioloe, raionul Bilgorod-Dnistrovskii, reg. Odesa, Ucraina	Așezare deschisă	Sec. IV-II a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 515.
673.	Vetrișoara „La Stâni”	c. Vetrișoara, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 516a.
674.	Vetrișoara „La Șipot”	c. Vetrișoara, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 516b.
675.	Vetrișoara (I)	c. Vetrișoara, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr.

							catalog 516c.
676.	Vetrișoara (II)	c. Vetrișoara, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 516d.
677.	Victoria	c. Victoria, jud. Botoșani, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr. (suprapus de nivel Poenești- Lucașeuca)	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 517.
678.	Viișoara „La Sârmă”	c. Viișoara, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 518.
679.	Vinderei	c. Vinderei, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 519.
680.	Vinogradov ka	s. Vinogradovka, raionul Arcyz, reg. Odesa, Ucraina	Mormânt de inhumație în grup tumular	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Scitică	Arnăut 2003, nr. catalog 520.
681.	Vâșcăuți	Vâșcăuți, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 521a.
682.	Vâșcăuți „Stânca Murovaia”	Vâșcăuți, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 521b.
683.	Vlădeni- Deal	c. Frumușica, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 522a.
684.	Vlădeni- Deal „Tiliceni”	c. Frumușica, jud. Botoșani, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 522b.
685.	Vlădiceni „Bâta”	c. Bârgăuani, jud. Neamț, România	Mormant izolat inc.	Sec. V-IV a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 523.
686.	Vocotești „Dealul Viilor”	c. Voinești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 524a.
687.	Vocotești	c. Voinești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 524b.
688.	Voinești	c. Voinești, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr. (suprapune orizont	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 525.

				Cozia)			
689.	Voinești „Fundătura”	c. Voinești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sf. sec. VI- primul sfert al sec. V a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 526a.
690.	Voinești „Dealul Bulbuceni”	c. Voinești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. V-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 526b.
691.	Volintirești	c. Al. I. Cuza, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 527.
692.	Volovăț „Dealul Burlei”	c. Volovăț, jud. Suceava, România	Necropolă tumulară de incinerare	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetări sistematice	Traco-getică / grup vest- podolian	Arnăut 2003, nr. catalog 528.
693.	Vornicenii Mici	c. Moara, jud. Suceava, România	Mormânt de incinerare	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaj	Getică	Arnăut 2003, nr. catalog 529.
694.	Vulturești (I)	c. Vulturești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 530a.
695.	Vulturești (II)	c. Vulturești, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 530b.
696.	Vutcani „Vladnic”	c. Vutcani, jud. Vaslui, România	Așezare fortificată	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 531a.
697.	Vutcani (I)	c. Vutcani, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 531b.
698.	Vutcani (II)	c. Vutcani, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 531c.
699.	Vutcani „Bobeică”	c. Vutcani, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăut 2003, nr. catalog 531d.
700.	Vutcani „La Moiliță”	c. Vutcani, jud. Vaslui,	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de	Getică	Coman 1980;

		România			suprafață		Arnăuț 2003, nr. catalog 531e.
701.	Zahoreni (I)	s. Zahoreni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 532a.
702.	Zahoreni (II)	s. Zahoreni, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 532b.
703.	Zăpodeni „Capul Dealului”	c. Zăpodeni, jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 533.
704.	Zârnești	s. Zârnești, raionul Cahul, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 534.
705.	Zlătari „La Hârburi”	c. Zlătari, jud. Bacău, România	Așezare deschisă	Sec. VI-V a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 535.
706.	Zlodica	c. Ceplenița, jud. Iași, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 536.
707.	Zorile	s. Zorile, raionul Orhei, R. Moldova	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 537.
708.	Zorleni „Fântânele”	c. Zorleni, , jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 538a.
709.	Zorleni „La Stâni”	c. Zorleni, , jud. Vaslui, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări de suprafață	Getică	Coman 1980; Arnăuț 2003, nr. catalog 538b.
710.	Žovtnevoe	s. Žovtnevoe, raionul Bolgrad, reg. Odesa, Ucraina	Necropolă tumulară de înhumăție	Sec. IV-III a. Chr.	Sondaje	Scitică	Arnăuț 2003, nr. catalog 539.
711.	Zvoriștea	c. Zvoriștea, jud. Suceava, România	Așezare deschisă	Sec. IV-III a. Chr.	Cercetări sistematice	Getică	Arnăuț 2003, nr. catalog 540.

Subsemnatul, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor realizări și cercetări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Corobcean Andrei

Semnătura

17.10.2016

Curriculum Vitae

Numele, prenumele: Corobcean Andrei

Cetățenia: Republica Moldova

Studii superioare: Universitatea de Stat din Moldova, 2003-2007, specialitatea Istorie și etnologie, Licențiat în istorie.

Studii de doctorat: Universitatea de Stat din Moldova, 2007-2010, specialitatea 613.01 – Arheologie.

Experiența profesională:

2006 – prezent: tehnician, cercetător științific stagiar, cercetător științific, LCȘ „Tracologie”, Universitatea de Stat din Moldova;

2007 – prezent: lector universitar, Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, Universitatea de Stat din Moldova.

Stagii:

Program de specializare pentru ocupația de Manager de proiect în domeniul patrimoniului cultural, Centrul de Pregătire Profesională în Cultură, Ministerul Culturii al României, 14-24 octombrie 2013.

Stagiu de pregătire profesională ArheMAG Cercetarea non-invazivă și protecția patrimoniului arheologic cu ajutorul investigațiilor magnetometrice, Centrul de Pregătire Profesională în domeniul Culturii din România, 30 iulie – 10 august 2012.

Program de formare profesională „Arheologie digitală și spațială”, Centrul de Pregătire Profesională în Cultură, România, 3-16 octombrie 2011.

Domenii de interes științific: arheologia epocii fierului, tracologie, arheologie teoretică, etnoarheologie, arheologia etnicității, istorie antică.

Participări în proiecte științifice naționale:

2015 – prezent: Proiect instituțional 15.817.06.20F *Centre rezidențiale și așezări rurale din silvostepa pruto-nistreană în mileniul I a. Chr. – prima jumătate a mileniului I p. Chr.*, LCȘ „Tracologie”, USM, cercetător științific.

2011-2014: Proiect instituțional 11.817.07.28F *Comunitățile est-carpătice din mileniul I a.Chr.-prima jumătate a mileniului I p.Chr. în context sud-est european*, LCȘ „Tracologie”, USM, cercetător științific stagiar.

2005-2010: Proiect instituțional 06.410.027F *Traco-geții la est de Carpați în mileniului I a. Chr.*, LCȘ „Tracologie”, USM, cercetător științific stagiar.

Participări la foruri științifice naționale și internaționale: *Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei*, edițiile XVIII-XIX (2008-2009), XXII-XXV (2012-2015), Chișinău; *Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie*, edițiile I-III (2014-2016), Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău; *Colocviul Numismatic, edițiile II-V (2012-2015)*, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău; *First Arheoinvest Congress. Interdisciplinary research in archaeology*. Iași, 10-11 iunie 2011, Universității „Al. I. Cuza”, Iași (România); *Conferința științifică internațională „Violența în Sud-Estul Europei: discurs, practică și mesaj”*, Chișinău, 14-15 decembrie 2012; *Conferința științifică internațională „Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor”*, ediția a VII-a, Chișinău, 26-28 mai 2015. Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM, Chișinău; *Conferința Internațională „Identități naționale în dialog intercultural: unitate prin diversitate”*, 28-31 octombrie 2015, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău; *Sesiunea anuală de comunicări științifice. Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”*, Ediția a III-a, 10-11 septembrie 2015, Făgăraș (România); *Conferința științifică internațională „Istorie, Cultură și Cercetare”*, 6-7 mai 2016, Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva (România); *Coloquiul de Vară Moldo-Româno-Ucrainean „Fortificațiile din epoca fierului în spațiul tiso-nistean (dedicat aniversării a 70-a de la începutul cercetărilor arheologice la cetatea Saharna Mare)”*, 14-17 iulie 2016, Saharna; *Conferința internațională „Raporturi identitare în spațiul românesc din perspectivă istorică: școli și interpretări”*, 3-5 noiembrie 2016, Chișinău.

Lucrări științifice publicate: 9 articole, 12 materiale ale comunicărilor științifice.

Cunoașterea limbilor: româna – maternă, rusa – avansat, franceza – intermediar, engleza – intermediar, germana – elementar.

Date de contact de serviciu: mun. Chișinău, str. A. Mateevici, 60, MD-2009, bir. 537; tel: 022 57-78-40 (serv.), 078835754 (mobil); e-mail: andrei.corobcean@gmail.com